

ב' א'

מתני' - למעלה מכ' ימעט. עי' תוס' י"א א' [ד"ה איפכא] דמתבאר מדבריהם דלחי מהני אף ביותר מכ', וכן מבואר ברשב"א ובריטב"א במתני', ועי' במ"ב שס"ג ס"ק צ"ה דביאר דבלחי לא שייך חסרון היכר, ויש להסתפק מהו גובה כ' בלחי, האם הכוונה בלחי ארוך כ', או דהכוונה דכיון דכותלי המבוי גבוהים יותר מכ' ה"נ נידון כלחי גבוה יותר מכ', או דכל לחי חשיב כפתוח ללמעלה מכ' כיון דאין לו קורה מעליו, ובלשון הרשב"א מבואר דהוא נידון לגבי אורך הלחי, [ועי' לק' בקר' רעק"א אליבא דרב, ויש לדדק מדוע הק' כן רק לרב, ולא הק' על מתני' בדף ט"ז בדין פרצת י'].
 והנה בריטב"א ביאר דהוא בין למ"ד לחי משום מחיצה ובין למ"ד לחי משום היכר, אולם ברשב"א כתב דהוא אפילו למ"ד משום לחי משום מחיצה, וצ"ע דאדרבא למ"ד משום מחיצה פשיטא טפי.

ובבה"ל שס"ג סעיף כ"ו ד"ה בלחי הביא דהבית מאיר הוכיח מלשון הרמב"ם והטור דכמו דקורה לא מהני, ה"ה לחי לא מהני, וביאר הבי"מ דהוא משום לא פלוג.

מתני' - ואם יש לו צוה"פ אי"צ למעט. עי' ברשב"א דהק' אמאי לא תני דצוה"פ מהני אף למעלה מכ', ותי' בחי' הר"ן דמבוי סתום מהני מדין לחי, ובלחי ליכא חסרון דלמעלה מכ', ורק במפולש בעי' לחי דצוה"פ.

מתני' - והרחב מעשר אמות ימעט. ומבואר בגמ' דר"י פליג דאי"צ למעט, ולדעת אב"י הוא עד כ', ולק' י' א' איכא מ"ד עד י"ג ושליש, והנה בפשוטו ר"י פליג על מה דמצינו דביותר מ' הוי פרצה, אולם ברשב"א לק' י"ט ב' הק' דהא מבואר שם להדי' דר"י נמי ס"ל דיותר מ' הוי פרצה, וא"כ קשה אמאי אינו צריך למעט, ותי' הרשב"א דהיכא דאיכא ב"מ דס"ל לר"י דהוי רה"י מדאו' סגי בל"ק אף ביותר מ', אבל כשיש פרצות בב' המחיצות ובעי' לדין עומד מרובה, לא שרי בפרצה יותר מ', עכ"ד, וצ"ב כוונתו, אולם עכ"פ מבואר מדבריו דלענין תיקוני מבוי דאינו נידון לעשותו מחיצה לא איכפ"ל דאיכא פרצה בין המחיצות.
 ולק' צ"ד ב' מבואר דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי וחשיב פרצה, והק' הרשב"א דלר"י הרי אפילו ביתר מ' מהני, ותי' דהא דר"י שרי יותר מ' משום דס"ל דחשיב פתח, אבל בקרן זוית דהוי פרצה מודה ר"י, וצ"ב דלכאו' זה סותר לדבריו הנ"ל. וע"ע לק' בגמ' בדברי רב תי' החזו"א אליבא דרב.

רש"י ד"ה מבוי - וכיון דלאו רה"ר הוא וכו'. ועי' ברבינו פרץ דתמה אמאי לא כתב טפי דמדאו' הוי רה"י כיון דאית ליה ג' מחיצות, ותי' דרש"י אתי לאשמועי' דאף למ"ד דבעי' ד"מ מ"מ אינו נעשה רה"ר, ובשו"ת הרשב"א ח"ה סי' י"ט הק' השואל כקו' ר"פ, ותי' צ"ב.
 והנה בעיקר דין מחיצות דבעי' לרה"י, דעת רוב הראשונים דמקום המוקף ג"מ הוי רה"י מדאו', וכן נקט בבה"ל ריש סי' שס"ג בדעת רש"י, אולם שיטת הרמב"ם פ"ד משבת ה"א ופי"ז ה"ט דמדאו' בעי' ד"מ לרה"י, ומהני ג"מ ולחי, ובפי"ז ה"ב כתב דבמבוי שאינו מפולש מהני נמי קורה, וביאר במ"מ דמהני קורה בכרמלית כיון דאיסור טלטול בכרמלית אינו אלא מדרבנן, דמדאו' הוי כמקום פטור, ומצינו עוד שיטה בזה ברשב"א ובריטב"א צ"ד א' דהביאו י"מ דבפתוח רוח ד' לרה"ר לא מהני ג"מ, אבל בפתוח לכרמלית מהני ג"מ מדאו', ועי' ברשב"א ובריטב"א ט' א' דבארו כן בדעת רש"י, וכן הביא בכס"מ פ"ז משבת ה"ט בשם הרמ"ך, וכן פי' בט"ז שס"ג סק"א בדעת הטור, ועי' ברשב"א שם דכתב דלפי שיטה זו בפתוח לרה"ר מהני רק לחי דהוי מחיצה אבל קורה דהוי להיכרא לא מהני, אולם בריטב"א שם ביאר דכיון דמדאו' שרי לטלטל אף במוקף רק ג"מ, לא פלוג רבנן ושרו אף בקורה, [אולם בחי' מרן רי"ז הלוי דייק מלשון הרמב"ם דאין חיתר קורה בתורת מקום פטור, אלא דמדרבנן שוינהו לענין טלטול כה"ה, ומכח דין רה"י שרי בטלטול], וברשב"א בעבוה"ק שער א' הביא דיש מי שהורה דבפתוח לרה"ר לא מהני רק תיקוני חצר ולא תיקוני מבוי.

והנה לשי' הרמ"ך והי"מ א"ש לשון רש"י במתני' דכיון דאוקי למתני' בפתוח לרה"ר הרי כה"ג ל"מ ג"מ, ולכך כתב דמ"מ אינו כרה"ר, אולם כ"ז א"ש לשיטת הריטב"א דהא מבואר במתני' דמהני קורה.

אולם עדיין צ"ב דברי רש"י, דא"כ אמאי כתב דרבנן אסרוהו משום דאתי לאחלוף, הא בפתוח לרה"ר בלא"ה אסור בטלטול, דכיון דאינו רה"י מדאו' הוי כרמלית ואסור בטלטול [ואף דבעי' לגזירה בפתוח לכרמלית, מ"מ קשה דרש"י דאוקי למתני' בפתוח לרה"ר לא היה צריך לפרש דהוא גזירה דאתי לאחלוף].

שם - דאתי לאחלוף. ובריו"נ הוסיף דגזרו כן כיון דראשו פתוח לרה"ר או לכרמלית, [ומשמע לפי"ז דבאופן דראשו פתוח למקו"פ ליכא דין תיקון ברוח ד', וכדעת אבן העזר ריש כל גגות לענין בליטת גג פחות מד'], וכתב בריו"נ עוד טעם משום דינא דנפרצה דאתי לטלולי מרה"ר לתוכו, ובאמת דברשב"א ובריטב"א בדף צ' א' כתבו להדי' בבעיא דרב ביבי [לענין חצר] דהוא מדין נפרצה, וצ"ב אמאי רש"י לא פי' דהוא משום נפרצה.

והנה לענין חצר מבואר בקו' הגמ' לק' בדף י"ב א' לענין לשון ים דרוח ד' הוא מדין נפרצה, ועי' בגאו"י שם [ד"ה אר"ז] דמבוי בלא בלא תיקון הוי פתח אלא דחכמים אסרו בלא היכר, ולכך בעי' דלטעמא דלא ליתי לאחלוף, אבל בחצר בלא תיקון הוי פרצה, וא"ש דברי רש"י.

ויש להוכיח כן דבתוס' בע"ב ד"ה ליבעו כתבו דפתח אהל מועד הוי פרוץ במלואו, וצ"ב דהא מבוי דמתני' נמי פרוץ במלואו, וע"כ דיש חילוק בין מבוי לחצר, ודו"ק היטב.

עוד יש לדון דאי נימא דגדר דין נפרצה משום חסרון מחיצה, וכדביאר באבני נזר לדעת הגר"ז דאף בנפרץ למקו"פ בעי' תיקון ברוח ד', [וצ"ע היכן מצא כן בדברי הגר"ז] א"כ אי לא בעי' תיקון מחיצה ברוח ד' לא שייך דין נפרצה, אולם עדיין י"ל דגדר התקנה דבעי' דרה"י יהא גדור ממקום האסור, ואין זה ראייה להגר"ז דאף במקו"פ בעי' תיקון ברוח ד'.

ועוד י"ל דאף אי נימא דהוא משום גזירה ולא משום חסרון מחיצה, מ"מ לולי התקנה דבעי' תיקון ברוח ד' אינו נחשב לפרוץ, וכסברת החזו"א בסי' קי"ב דע"י ג"מ חשיב כגדור אף ברוח ד'.

(א) גמ' - אר"י א"ר חכמים לא למדוה אלא מפתחו של היכל וכו'. והק' בחי' רעק"א דא"כ גם לחי לא יועיל למעלה מכ', ולא נתבאר בלשונו אם קו' בלחי ארוך כ', או דקו' באופן דכותלי המבוי יותר מכ', או דקו' דכל לחי חשיב כפתוח ללמעלה מכ' כיון דאין לו קורה מעליו, [וצע"ק מנין פשיטא לרעק"א דמהני].

(ב) ובחזו"א סי' קי"ב סק"א כתב דלרב צוה"פ נמי לא מהני למעלה מכ', דהא היכל הו"ל צוה"פ, וקו' הגמ' דלא יועיל צוה"פ הוא רק על רוחב יותר מי' ולא על גובה יותר מכ', וביאר דיש חילוק בין הפסד גובה להפסד רוחב, דהפסד רוחב דהוא משום פרצה מועיל צוה"פ, אבל הפסד גובה אינו מדין פרוץ, דהא פרוץ עד לרקיע, אלא הוא דין בקורה דאינה מועלת למעלה מכ', ולמעלה מכ' כמאן דליתא, וא"ש לפי"ז קו' רעק"א דליכא ראייה מקורה ללחי.

וצ"ע דהנה בתוס' בע"ב הק' דנילף מהיכל דבעי' צוה"פ, ותי' דהיה לנוי, ומ"מ מבואר דחשיב דיש לזה תורת פתח, מא"כ אהל מועד דהיה פרוץ במלואו ולית ליה גיפופי, ומ"מ מבואר דלמעלה מכ' אינו נחשב לפתח, ומבואר דאינו רק חסרון רק בפס העליון או בחלק שמעל כ', אלא כולו נחשב כפרוץ במלואו מחמת מה דהוא למעלה מכ', [ודוחק לומר דלא היו עושים בהיכל פתח שמעליו יש פרצות].

עוד יתכן בישוב קו' רעק"א דכיון דמתבאר בראשונים דרב אתי לאשמועי' דקורה משום פתח, והיינו דבאמת הוא כמו צוה"פ, אלא דסגי לתירוני מבוי בקורה בלבד, משו"ה לענין רוחב יותר מי' כיון דהוא פרצה לא מהני בו תיקוני מבוי, וכמבואר ברש"י במתני' דאנן פתח בעי', אבל למעלה מכ' אינו נחשב פרצה, אולם אף דין פתח נמי לית ליה, ולכך בקורה דיסודה משום פתח לא מהני למעלה מכ' אבל לחי משום מחיצה כיון דהיא מחיצה מהני ביותר מכ' דסו"ס ליכא פרצה, אולם זה נמי נסתר מתוס' דהא כתבו דפתח המשכן הוא משום הגיפופי בלבד כיון דהצוה"פ היה לנוי בעלמא, וזהו נמי פתח דשמעתין לרב דיליף רב ממשכן, ולא מדין פתח של צוה"פ.

אלא דעדיין י"ל באופ"א דבפתח של גיפופי יש בו ב' ענינים, חדא דאינו פרצה, ותו דגדדור ע"י העומד שבצדדים, ולענין לחי סגי במה דאינו פרצה, ולענין קורה בעי' לדין פתח דחייל מחמת הגיפופי, [ולא מדין פתח של צוה"פ] ולכך למעלה מכ' אף דאינו פרצה, מ"מ אינו נחשב כגדדור מחמת הגיפופי, אבל לחי מהני כיון דסגי מה דאינו פרצה, אבל ברחב יותר מי' דהוי פרצה לא מהני בו לחי.

וגם זה צ"ע דא"כ מאי פריך דנילף ממש כן דלא מהני רחב יותר מי', הא י"ל דבמשכן לא מהני לעשותו פתח ע"י צוה"פ ביותר מי', אולם עדיין יתכן דאינו פרצה, וממילא סגי למבוי דאינו פרצה, ולא בעי' למבוי פתח ממש, ודוקא קורה דכל יסודו הוא פתח אינו מועיל יותר מי', אבל צוה"פ אמאי לא יועיל. ובלבד דעיקר הסברא בזה צ"ע אם היא נכונה דפשוטו כל דאינו פתח ממילא הוא פרצה.

ג) אולם עדיין י"ל דודאי כל דאינו פתח הוא פרצה, אלא דעדיין יש לומר דודאי כל דיני רשויות נקבעים לפי גובה י' דהא זהו מקום המחיצה, ולכך ברחב יותר מי' כיון דכל הפרצה היא בתוך י' ממילא בחפצא אינו נחשב לפתח, ולא מהני בו לו"ק, אבל בפרוץ לגובה יותר מכ', הרי אף דאין פתח למעלה מכ', מ"מ לגבי דין הפרצה שבתוך י', ט' הוא פרצה הראויה להיות פתח, אלא כין דפרוץ עד למעלה מכ' הוי פרוץ, ובזה שפיר יש לחלק דאעפ"י דקורה לא מהני כיון דליכא פתח למעלה מכ', עדיין יתכן דלחי יועיל דסו"ס מקום זה אינו פרוץ. [כ"ז מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י].

ג) והנה בעיקר דינו של רב יל"ע אם בא לבאר דקורה אינו משום היכר או משום מחיצה, אלא מדין פתח, או לא, ובגאוו"י ג' א' [ד"ה ור"נ] ביאר דרב ס"ל דלא מהני קורה אלא למקום שיש לו שם פתח, ואחרי שיש לו פתח מהני או מדין דיש היכר למקום שיש בו שיעור פתח או מדין מחיצה במקום הפתח, [והדברים מובנים טפי לפי מה דיסר בחזו"א קי"ב מכתב סק"ה ד"ה והאמת דהגדר בדאו' דסגי בג' מחיצות אינו דלא איכפ"ל דפרוץ מרוח ד', אלא דבג' מחיצות חשוב כגדדור מד' רוחות, ורוח ד' אינו פרוץ אלא נחשב לפתח, ולכך ס"ל לרב דלא מהני לו"ק אלא כשנחשב כפתח ולא כפרצה].

אולם יש להוכיח דרב בא לבאר גדר ג' בקורה דע"י הקורה חייל שם פתח וזהו יסוד היתר קורה דחייל ע"י שם פתח, ויש לזה ג' ראיות.

א) עי' לשון הריטב"א במתני' דאיכא מ"ד קורה משום היכר ואיכא מ"ד משום פתח, וכן לק' ג' ב' כתב דלרב ודאי מקצת קורה בתוך כ' כשר. (ב) בתוס' בע"ב ד"ה ליבעו כתבו דפתח אהל מועד כיון דאין לו גיפופין, אף דרחב רק י"א אינו נחשב כפתח, ומבואר דאף בלית ליה שם פתח מהני קורה. (ג) בתוס' ג' א' ד"ה ורב הק' לרבה דס"ל דקורה משום היכר תקשי תרתי ל"ל, ואי נימא דרבה מצי סבר כרב, הרי ליכא קו' כלל, דלענין מבוי פליגי בשיעור פתח, ולענין סוכה פליגי בהיכר.

ג) והנה בלשון הראשונים מדויק דלענין קורה יש מ"ד דהוא משום פתח, אבל לענין לחי הנידון אם הוא משום מחיצה או משום היכר, ונראה דהביאור בזה, דלחי אינו עושה פתח, ולכך פשיט"ל לראשונים דרב לא אתי לבאר היתר לחי, דהוא באמת מדין מחיצה, אלא בא לבאר להיתר קורה, ולפי"ז א"ש היטב קו' רעק"א דדוקא קורה חשיב פתח, אבל לחי אינו מדין פתח ולא שייך למילף מההיכל.

ואדרבא לפי"ז י"ל דודאי רעק"א נמי ס"ל דאין דין פרצה למעלה מכ', אלא דס"ל כמבואר בגאוו"י דלחי דמי למזוזות הפתח, ומה"ט חשיב נמי דעביד פתח, ולכך הק' כמו דלא מהני קורה משום פתח למעלה מכ' ה"נ לא מהני ברחב יותר מי'.

אלא דצ"ע דא"כ איך יליף מפתחו של היכל, הרי בפתחו של היכל גיפופי, ודילמא חייל שם פתח מכח הגיפופי.

ד) והנה מבואר בגמ' דלרב יליף ר"י מפתחו של אולם דשרי אף ביותר מכ', והק' בחזו"א קי"ב לפי השיטות דפרצת י' הוי מדאו', נמצא דלר"י ע"כ דס"ל דאף ביותר מי' חשיב כפתח, וקשה דמבואר לק' י"ט ב' דאף לר"י אסור פרצת י', ועוד דאי נימא דהוא גזה"כ, הרי ע"כ דפחות מי' חשיב כפתח, וא"כ אמאי רב לא יליף לשיעור פתח מדינא דפרצת י', ומכח זה הוכיח דדין פרצת י' הוא רק מדרבנן, ובעומ"ר מהני מדאו' אף בפרוץ י', וס"ל לרב דרבנן סמכו לשם פתח י' מפתחו של היכל, ולר"י בעומד מרובה שיעורו ביי"א, ולגבי קורה סמין מפתחו של אולם דאף היותר מזה חשיב פתח, והק' לפי"ז דא"כ איך אמרי' בגמ' דה"ה דצוה"פ לא מהני ביותר מי', הרי צוה"פ הוי מחיצה, ואף יותר מי' יכול להחשב מחיצה, משא"כ פרצה י' דיותר י' לא הוי פתח.

אולם בעיקר קו' החזו"א ידוע ליישב עפ"י דברי הגר"ח פט"ז משבת ה"טז [ד"ה והנה קשה] דצוה"פ הוא מחיצה בעצם, דאפשר לחלוק את הרשות ע"י פתח, דפתח מחלק רשויות, אבל פרצה י' אין הפרצה חוצצת אלא דהעומד מרובה חוצץ, ואין פרצה פחות מי' מבטלת את העומד.

ולפי"ז י"ל דאף אי נימא דפרצת י' מדאו' מ"מ אינו מדין מחיצת פתח, אבל רב דיליף מפתחו של אולם בא לבאר דפתח הקורה מהני כמו צורת הפתח, דפתח מחלק רשויות, ולכך רב לא יליף לשיעור פתח מדין פרצת י', וא"ש הא דמדמה הגמ' דכמו דקורה לא מהני ביותר מי', ה"נ צוה"פ לא יועיל ביותר מי'.

ולפי"ז א"ש דאעפ"י דבהיכל היה גיפופין, מ"מ לא חייל ע"י הגיפופי מחיצת פתח, אלא כיון דהוה מחיצה במקומם, ממילא עד פרצת י' חשיב כפתח, ופתחו של היכל היה פתח חיובי, ולזה לא מהני הגיפופי.

ה) והנה הגמ' פריך דנילף מאולם דברחה יותר מי' אי"צ למעט, והק' בתוס' ד"ה ואבע"א דהא אית ליה צוה"פ, ותי' דאליבא דרב קאי דצוה"פ נמי לא מהני ביותר מי', ומבואר לפי"ז דכל קו' הגמ' דבאופן דעביד צוה"פ ליותר מי' נילף מאולם דאי"צ למעט, וע"ז משני הגמ' דשנינו בברייתא דבאמת ס"ל לר"י דאי"צ למעט, והנה בתוס' ד"ה אמר אביי הק' דמבואר לק' דשיעורו של רי"ד הוא י"ג ושליש ולא כ', וצ"ע דהא כל מה דשנינו דילפי' מאולם דאי"צ למעט הוא רק באופן דעביד צוה"פ, אבל באופן דליכא צוה"פ הדר עיקר הסברא דביותר מי' הוא פסול, וכמבואר ברש"י במתני' ד"ה והרחב דזהו שיעור סתם פתחים.

והנה בעיקר קו' התוס' לכאו' נראה דכוונתם להק' כיון דמסברא נקטי' דברחב יותר מי' פסול, משום דבטל מיניה שם פתח, א"כ ליכא למילף מאולם דלית ליה שם פרצה, דשאני התם דאית ליה צוה"פ, וזהו הגורם דחשיב כפתח ולא כפרצה, וע"ז תי' בתי' ב' דכיון דס"ל לרב דצוה"פ נמי לא מהני לפרצה יותר מי' שפיר פריך דנילף מאולם.

והנה בחי' רעק"א הק' על קו' התוס' דא"כ תקשי מ"ש גובה כ' דילפי' מאולם ולא דחי דשאני התם דאיכא צוה"פ, וקו' צ"ב רב, דהא מבואר בכל הסוגיא דמסברא נקטי' דקורה מהני אף ביותר מכ', והגמ' שקו"ט אמאי באמת לא מהני, אבל לענין רוחב יותר מי' הרי מסברא נקטי' דפסול, אלא דפריך דנילף מאולם דכשר, וא"כ מה שייך להק' דליכא למילף מאולם דיותר מכ' כשר כיון דאית ליה צוה"פ, וכל קו' התוס' שייך רק לענין רחב יותר מי' דע"ז יש לדחות דצוה"פ מבטל את הפרצה.

גמ' - לא למדוה אלא מפתחו של היכל. עי' בחי' הר"ן דהוכחת הגמ' מהא דלא הגביהו טפי, ע"כ דאין לזה שם פתח, דאין לומר דהוי הוכחה דעד כ' הוי שיעור פתח, דא"כ מאי פריך אלא מעתה לא תיהני אמלתרא, הרי אין הנידון להוכיח דאינו גבוה טפי, וכן מאי פריך דלא תיהני ליה צוה"פ ביותר מי', ולפי"ז צ"ל דהא דפריך ליבעי דלתות, משום דס"ל לגמ' דעשו את הדלתות בשביל שיהא לזה שם פתח, ומשני דלצניעותא עשו כן, ולא בשביל שיהא לו שם פתח, [ובתוס' בע"ב ד"ה אלא הק' אמאי לא פריך דליבעי צוה"פ, והיינו דנילף מהתם דליכא שם פתח בלא צוה"פ, ותי' דלנוי עשו כן, ובתורא"ש הק' כן אף על אמלתרא דנילף דבעי אמלתרא, וזה כנ"ל].

והנה בריטב"א ביאר דהא דרי"ד יליף מהיכל ולא מאולם משום דמבוי דרבנן והכשירו כל מאי דאפשר לאכשורי טפי, וצ"ב מדוע הבין בקו' דצריך למילף לשיעור הקטן, ולא כשיעור הגדול, ומוכרח דס"ל דכוונת הגמ' דחז"ל תקנו שיעור פתח כמו דמצינו בתורה, והיה מקום לומר דדימו לשיעור פתח המשכן, וע"ז תי' דרבנן רצו להקל, אלא דא"כ קשה מאי פריך הגמ' באמלתרא אמאי לא עשו יותר גבוה וכן' הר"ן, אולם שו"ר דיש לדחות ודו"ק.

אולם יש לומר בדברי התוס' דכיון דס"ל לרב דאין צוה"פ ביותר מי', ממילא ליכא חילוק בין צוה"פ ללא צוה"פ, אולם צ"ב דהא השתא לא מיירי לענין דין רחב יותר מי', אלא דבעי' למילף דלא יועיל צוה"פ יותר מכ', ובזה תקשי מהיכ"ת לומר דליכא מעלה בצוה"פ, ודו"ק.

ב' ב'

א) גמ' - לילפו מפתח שער החצר. שיטת רש"י דקו' הגמ' על רוחב, אבל על גובה ל"ק כיון דילפינן לה מאולם, ומשני דקרא דט"ו אמה קאי על גובה אקלעים, אבל על רוחב השער ליכא ראייה, וקרא דקומה חמש, קאי דהוי גבוהים ה' משפת המזבח, ובארו הראשונים דקאי כריו"ס דהמזבח היה גבוה י' ולא כריו"ד, דהיה המזבח גבוה ג'.

והא דקאמר מה להלן חמש ברוחב כ', ביאר הרשב"א בשם הריב"א דלרבותא אמר אם בגבוה ה' ורחב כ' הוי פתח, כ"ש בגבוה כ' דהוי פתח ברחב כ', [וזהו להיפוך מסברת תוס'].

(ב) והביא רש"י דיש דגרסו דתי' הגמ' דהקלעים היו גבוהים כ', והיינו ט"ו יותר משאר הקלעים, וקרא דקומה חמש קאי דמשפת קלעים אלו היה עוד ה' למטה, וביאר רש"י דלגרסא זו כוונת הגמ' להק' דנלף אגובה, וק' דגם לפי' זה אפ"ל דקו' הגמ' על הרוחב, ומשני דקרא מיירי אגובה, וביארו בתוס' הרא"ש ובמהדו"ב דא"כ מדוע לא גרסו בתי' הגמ' דקאי אשפת המזבח וכרבי יוסי, וע"כ דקו' הגמ' אגובה, וקשה דאכתי יש לתרץ כריו"ס, וי"ל דא"כ אכתי היה ט"ו, ובמתני' מבואר עד כ', אולם יש לדון דלכאור' אין להק' אמאי לא בנו יותר גבוה, ורק משום דהעם רואין את הכהן, היה קשה אמאי לא בנו יותר גבוה, ומזה הוכיח הגמ' דביותר אינו פתח, וכן ביאר בר"ח להדי', וי"ל, אולם בתוס' הרא"ש כתב דגם לגרסא זו קאי קו' הגמ' ארוחב, ובעי' לשנויי אף לרי"ד, ולא ידע הגמ' עדיין דס"ל לרי"ד דאי"צ למעט.

(ג) ובתוס' בזבחים ס' א' הק' ר"ת ד' קו' על רש"י, (א) דא"כ הו"ל לגמ' לאתויי למתני' דיותר מכ' צריך למעט, דעד השתא מיירי אגובה, ועי' ברשב"א ובריטב"א ובתורא"ש דתי' דקאי אהא דילף רב מהיכל את הגובה ואת הרוחב. (ב) עוד הק' דהו"ל לגמ' לאקשויי טפי דהא ר"י יליף מאולם והוי טפי מ', וצ"ע דרעק"א הק' כן בגליון הש"ס, ולא הביא לתוס', ועי' בתורא"ש דתי' דהגמ' ידע דרי"ד ס"ל דאי"צ למעט, אלא דפריך אמאי הוצרך רי"ד לומר דאולם והיכל חד הוא, ומשכן אקרי מקדש, לילף מהחצר שהיה כ', וצ"ב דהא הוצרך לילף מהאולם אף לגובה, וברשב"א תי' דמתחילה פריך אף לרבנן, ואח"כ פריך רק לרי"ד. (ג) עוד הק' דא"כ איך יתכן דקרא קאי אגובה, הא הפסוקים שלפני כן מיירי ארוחב, ותי' בתורא"ש בשם הריצב"א דבקרא בפר' ויקהל איכא יתור ומוכח דקאי אגובה, וצ"ב דהא עיקר תי' הגמ' לפי רש"י דלא היה רחב כ' וזה הרי נסתר מהפסוקים, וצ"ל דאין כוונתו ליישב דברי רש"י אלא המשך למה דהביאו תוס' מהריצב"א, וע"ע בריטב"א דהאריך ליישב קו' זו. (ד) עוד הק' דהא במשכן היה צוה"פ, ולא הוי רוחב יותר מ', ועי' בתוס' ב' תי'.

(ד) שיטת ר"ת דקו' הגמ' אגובה דשיעורו בה', אבל על הרוחב לא הק' מעולם כיון דהיה צוה"פ, ובר"ח מבואר דקו' הגמ' על הגובה והרוחב, ומשני דכיון דהיה גבוה ט"ו ליכא למילף מינה שיעור גובה ע"ש, ותי' הגמ' דבאמת הקלעים היו גבוהים ט"ו, וקרא דחמש אתי לאשמועי' דגובה קלעי הפתח היו גבוהים עוד ה' אמות משאר קלעי החצר, וכ"ז לפי ריו"ס, אבל לרי"ד דהיו הקלעים בגובה ה', צ"ל כשנויא קמא דיש חילוק בין שער לפתח.

והק' בתור"פ דא"כ נמצא דצוה"פ מהני לרוחב ולא לגובה, ולא מציינו בזה שום חילוק, ונעוד הק' דהא הוי צוה"פ מהצד, אולם עי' לק' בדברי התוס' דהאחרונים תמהו על סברא זו, והא דלא ילפי' עכ"פ מהיכל דהיה גבוה כ', תי' ר"ת דהרי באהל מועד מקרי פתח שלא כדין, כיון דלא היו לו גיפופי, ממילא אף מפתח ההיכל ליכא למילף, והק' הרשב"א דא"כ מאי משני דיש חילוק בין פתח לשער, אכתי תקשי מנלן שיעור כ', הא ליכא למילף מהיכל.

(ה) ובתור"פ ביאר דלא פריך ארוחב משום דבבב"א הוי גיפופי ובבב"א ג' יש לזה שם פתח גם ביותר מ', אבל מבוי דאין לו גיפופי לא מהני ביותר מ', ואעפ"י דלא מהני גם במבוי דיש לו גיפופי, מ"מ לא פלוג רבנן, [ומבואר דפרצת י' דרבנן], ובזה ביאר אמאי למדו רוחב י' מפתח דאהל מועד ולא מפתח דכתיב ביחזקאל אף לגבי היכל, כיון דאתו למילף דאף בליכא גיפופי חשיב פתח עד י', אבל לגבי הגובה ליכא חילוק בין איכא גיפופי לליכא גיפופי שפיר ילפי' מהיכל, והא דר"י יליף מאולם, משום דלאולם הוי גיפופי, והא דפריך אגובה דנילף מפתח החצר דשיעורו בה', וקשה דהא חזי' בהיכל דהוי פתח בכ', ותי' דעדיף למילף מינה כיון דכתיב להדי' שער החצר, משא"כ בהיכל דלא כתיב להדי' פתח, אלא ילפי' לה מאהל מועד, עכתו"ד.

ויל"ע דהרי הגמ' פריך דנילף דלא תהני ליה צוה"פ, וביאר בתור"פ כפי' התוס' אמאי לא עשו את ההיכל שוה לאולם, וקשה הרי בהיכל היה גיפופי וכה"ג הוי פתח אף ביותר מ', ועוד קשה מדינא דמתני' בדף ט"ו ב' דפרצת י' אסור בעומד מרובה, אעפ"י דאיכא גיפופי, ומיירי בחצר ולא שייך לא פלוג רק במבוי וכמבואר בר"פ, ועוד קשה דאי נימא דעד י' אית ליה תורת פתח אף בלא גיפופי, א"כ תקשי מדוע רב אמר קורה משום פתח, [וכמבואר ברשב"א ובריטב"א] הא בלא"ה חשיב כפתח, ועוד קשה בהא דביאר דלא ילפי' מהיכל גובה כ' כיון דאינו מפורש בתורה דחשיב פתח, דהא באהל מועד גופא כתיב פתח, וילפינן מינה דעד י' חשיב פתח, וכיון דילפי' מפתח אהל מועד לשיעור רוחב, ודאי איכא למילף נמי מהיכל לשיעור גובה דהוא כמו אהל מועד.

תוס' ד"ה בין - אע"ג דג' עמודים וכו'. הנה שיטת הרמב"ם דבפרוץ מרובה לא מהני צוה"פ ביותר מ', ובשו"ת חת"ס סי' פ"ח כתב דאם יניח קנים מהני, דתו אינו צוה"פ יותר מ', והק' בחזו"א ע"ט סק"י חדא דכמו דבפרצה י' לא מהני קנים כיון דאתי אוריא, ה"נ לא יועילו

הקנים לצוה"פ, דמ"מ הוי פרצת י' ולא מהני צוה"פ בפרצה יותר מ', ועוד הק' דהא מבואר בתוס' דהיו עמודים, ומבואר בתוס' לק' ד"ה ואבע"א דקו' הגמ' לרב דנילף מאולם, ולא משני דהיה צוה"פ, משום דקאי לרב לשיטתו דלא מהני צוה"פ יותר מ', והא כמו דלדעת הרמב"ם ס"ל לחת"ס דמהני צוה"פ י', ה"נ לרב יהני צוה"פ י', והדר קו' תוס' דהא התם היה צוה"פ מחמת העמודים, ולכך הוי פתח ביותר מ'.

ואפ"ל דהא יסוד דברי החת"ס דהחסרון לדעת הרמב"ם אינו משום דלא מהני צוה"פ בפרצה, אלא דלצוה"פ יש שיעור י', ולכך הגמ' לא מצי לשנויי דלרב יש צוה"פ מחמת העמודים, דהא בקרא מבואר דהיה למשכן פתח אחד ולא כמה פתחים.

תוס' ד"ה ואיבעית אימא - וי"ל דאמר לק' וכו' ועוד וכו'. במשכנות יעקב סי' קכ"ג [שערי עירובין עמ' ר'] הק' דהא מבואר בגמ' דמהני צוה"פ מהצד בכלאים, והרי מבואר בתוס' ו' א' ד"ה רב דמהא דאף לרב בכלאים מהני צוה"פ ביותר מ', מוכח דמדאור' מהני, וא"כ ה"נ מוכח דצוה"פ מהצד מהני מדאור', וא"כ הכא הרי הוא נידון בדאור' וליכא חסרון דמן הצד, ובאמת דיש להק' נמי על עיקר דברי התוס' דמאי משני הגמ' דרב אתנייה דצריך למעט, הא בדאור' מודה, וכן קשה על תי' ב' דתוס' וכו"ל, ועי' בשערי עירובין עמ' רמ"ב דעמד בזה בתורת חסד, ובחזו"א קי"ב מכתב סק"א הוכיח מהכא דכל הסוגיא כאן הוא אסמכתא, אולם עי' בתוס' י"ז ב' ד"ה וארבעה דבארו דהא דמהני דיומדין משום דמדאור' ל"א אתי אורא, והק' בתו"י דהא חזי' בסוגיין בתוס' דהוא סברא אף לדאור' לענין המשכן.

שם - ולהכי נמי כי פריך וכו'. עי' ברעק"א דתמה דהא רי"ד יליף לגובה מ' מאולם, אעפ"י דאיכא צוה"פ, וה"נ נילף לענין הרוחב.

תוס' ד"ה ליבעו - דלא הוה ליה גיפופי. ומבואר דלשם פתח סגי בגיפופי, וכן מתבאר בתו' ד"ה אלא דעשו לצוה"פ לנוי, ומבואר, ויש לעי' על מה דיסד החזו"א דשם פתח בפרצה פחות מ' הוא לשון מושאל כיון דליכא צוה"פ אלא דאינו פרוץ, וקשה דהא מבואר הכא דחשיב פתח גמור ע"י הגיפופי.

עוד יש להוכיח מכאן כרעק"א דלמעלה מכ' בטל דין פתח למטה, ולכך לא מהי לחי יותר מכ', דאל"כ אמאי לא עשו את ההיכל יותר מכ' ויהיה פתח למטה מכח הגיפופי, וי"ל דלא השאירו פרצות בהיכל בלא פתח.

תוס' ד"ה אלא - דפשיטא הואיל וכו'. עי' ברעק"א דהק' דא"כ תקשי אמאי לא עשו להיכל שוה לאולם הדלתות, כמו דבארו התוס' בהמשך על קו' הגמ' לגבי צוה"פ, ועי' בשפ"א דתי' דבהיכל כתיב פתח, ולא שייך למקרי פתח בדלתות, ורק על צוה"פ שייך להק' כן.

שם - ולא שייך נמי וכו'. וצ"ע דהא ודאי גפופים מלמעלה ולמטה ומהצדדים חשיב דיש כאן צוה"פ, וכיון דהיו צריכים להקטין את הגובה בפתח ההיכל ממילא יש כאן צוה"פ, וכמו"כ צ"ב תי' דעשאוה לנוי, הרי הא עשאוה בשביל הקטנת הגובה, ואי נימא דהיה שם עוד צוה"פ הרי אין לה מעלה כלל דבלא"ה איכא צוה"פ.

עי' ברשב"א דתי' דלרב ליכא מעליותא לצוה"פ על קורה, [וצ"ב כוונתו במה דדימה לדלתות], ויש להסתפק אם כוונתו דמשום דס"ל לרב דקורה משום פתח ומהני כצוה"פ, ממילא כמו דלא מהני קורה יותר מ' ה"ה צוה"פ לא מהני יותר מ' ואין חילוק ביניהם, או דכוונתו דמהא גופא דס"ל לרב דביותר מ' לא מהני צוה"פ, ע"כ מוכח דלא מהני צוה"פ בדבר דמצד עצמו הוא פרצה ולא פתח.

ובחי' הר"ן תי' דלענין דלתות פריך דליבעי כיון דדלת סתימה מעליא, אבל לענין צוה"פ הרי במשכן לא היה צוה"פ וקרי ליה פתח, וצ"ב דא"כ הדרה קו' תוס' ד"ה ליבעו דהא דהא באהל מועד לא היה דלתות, ואי נימא משום דהיה גבוה י', א"כ בגבוה י' כמו דפריך דנבעי דלתות לפרוץ נמי דנבעי צוה"פ.

שם - אלא משום נוי בעלמא. עי' חזו"א קי"א סק"ה דהאחרונים הוכיחו דצוה"פ לנוי ל"ה צוה"פ, אמנם החזו"א דחה דכוונת תוס' דאין להוכיח מהכא דבעי' צוה"פ, ובאמת דאדרבא מוכח מתוס' דמהני, דהא דהא תוס' בארו דקו' הגמ' אמאי לא עשו יותר מי' עם צוה"פ, ואי נימא דלנוי גרע מה יועיל דיעשו צוה"פ.

שם - היה לו לעשותו שוה לאולם. וצ"ב דא"כ מאי פריך לרי"ד דנילף עד מ', הא לא שייך בזה הך טעמא דשוה לאולם.

ג' א'

גמ' רבא אמר וכו'. עי' ברשב"א דביאר דמה"ט הוי כל הסכך סכך כשר, אבל בלא"ה חשיב דחלק העליון מאהיל על חלל יותר מכ', אמנם מד' התוס' שהביא הרשב"א שהק' על רבא דהוי מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, מבואר דס"ל דאף לדעת רבא הוי מקצת הסכך העליון סכך פסול, וצ"ב לפי תוס' כוונת רבא דחלל סוכה תנן, הרי מ"מ הסכך העליון חשיב סכך למעלה מכ', ושייך בזה נידון הגמ' אם אמרי' קלוש או לא, דמאי נפ"מ אם הסכך הכשר הוי הסכך שבתוך כ' והסכך הפסול הוי הסכך שלמעלה מכ', או דהסכך הכשר הוי הסכך שמסכך על כ' והסכך הפסול הוי הסכך שמסכך על יותר מכ'.

ובחזו"א סי' קמ"ג סק"ה וסי' ק"נ סק"ד, ביאר דאין כוונת רבא דכשר משום דחלל תנן, דאין בזה טעם להכשיר, אלא כוונת רבא לראי' בעלמא, דמהא דחלל סוכה וחלל מביי תנן, מוכח דאף היכא שמקצת קורה וסכך הוי למעלה, והיינו דהחלל שתחתיו הוא יותר מכ', נמי כשר, ובע"כ דלא גזרו בזה דילמא מישתקיל, וכן לא החמירו רבנן משום אי קלשת הו"ל חממ"צ והו"ל קורה הניטלת ברוח. [וממורינו הגר"ר שמואלביץ שליט"א שמעתי בשיעורי סוכה לבאר בזה עוד, דהנה מלשון הגמ' משמע דכל הצד להכשיר הוא רק משום הסברא דקלוש, וקשה דבלא"ה הוא כשר, דהא בארו בתוס' דסכך למעלה מכ' אינו סכך פסול, וא"כ מדוע שלא יצטרף, וי"ל דפסול למעלה מכ' הוא פסול במקום הסיכוך, משו"ה באופן דמקצתו למעלה מכ', חשיב כאילו כולו למעלה מכ', דבעי' שיהא מקומו רק בתוך כ', ולא יהא אף למעלה מכ', וכן לענין קורה דמקצתה למעלה מכ' חשיב כאילו כל הקורה למעלה מכ', כיון שמקצתה הוא למעלה מכ', ולכן בלא הסברא דקלוש היה פסול, ועי' דחה רבא כיון דחלל סוכה תנן וחלל מביי תנן לא בעי' לדין קלוש, והיינו דבשלמא אי נימא דבעי' דהקורה תהא בתוך כ' בזה י"ל דכל שמקצתו למעלה מכ' חשיב כאילו כולו למעלה מכ', אבל לרבא דדין שיעור כ' הוא שהסכך יאהיל על חלל שאינו למעלה מכ', הרי כיון דהסכך התחתון אינו מאהיל על למעלה מכ' הוא סכך כשר, וממילא ל"ש כלל לפסול מחמת דהסכך העליון מאהיל על חלל למעלה מכ', וה"נ בקורה כיון שחלל המביי שמתחת תחתונה של קורה אינו למעלה מכ', הויא קורה כשרה, ול"ש כלל לפסול מכח הא דהחלל שמתחת עליונה של קורה הוא למעלה מכ'].

תוס' ד"ה אי קלשת - ועוד נוכל לומר וכו'. בחי' הריטב"א הק' דא"כ מה הגמ' מדמה סוכה לקורה, דלגבי קורה יש לנו שיעור אלא שמחוסר קיום והרי יש דבר שמעמידה ונחשוב מה שלמעלה כאלו הי' בנין עליו של אריחים, אבל גבי סוכה אין לנו למטה סכך כשר, ותי' צ"ב, ובחי' הר"ן שנשאר בקו', אולם מצינו סברא להיפוך מזה, דבתוס' הרא"ש הק' על פי' קמא דתוס' דאיירי שהסכך התחתון צממ"ח דא"כ מאי פריך ה"נ אי קלשת לה הו"ל קורה הניטלת ברוח, הרי כיון דנשאר בה שיעור הכשר קורה, כדמפרש גבי סוכה שנשאר בה שיעור הכשר סוכה, אלא דבסוכה חיישי' לפיזור הרוח, ובקורה ליכא למיחש, ומבו' דס"ל דהיכא שאין בתחתונה של קורה שבתוך כ' שיעור כדי לקבל אריח, דמי לגוונא דהסכך התחתון צממ"צ, וע"כ נקט דאי סוגיין איירי דהסכך התחתון צממ"ח, ע"כ גם גבי קורה דמדמי לה איירי באופן דיש בתחתונה של הקורה שבתוך כ' כדי לקבל אריח.

ולכאור' יסוד הנידון בזה הוא דלדעת הריטב"א והר"ן שיעור הכשר הקורה הו' במשהו, אלא דיש תנאי שיהא בו כדי לקבל אריח, אך לדעת הרא"ש הוא שיעור בהכשר הקורה, ולכן כשאין בו בפנ"ע כדי לקבל אריח לא מהני מה שמכח שאר הקורה יש בה כדי לקבל אריח, אא"כ מצטרפת שאר הקורה להכשר.

שם - מיהו לל"ק ניהא. והנה לל"ק מפרש רבא מפרזיקא דהוא גזירה שמא יהא כולה למעלה מכ', וקשה דהא סיבת הגזירה שייך אף באופן דהסכך התחתון הוא צממ"ח, וא"כ מדוע בהוצין שצלתן מרובה כשר, ועי' גאו"י.

שם - אי נמי גבי הוצין וכו'. וצ"ע דא"כ מ"ט היכא שההוצין צלתה מרובה כשרה, הרי ל"ש למימר בזה קלוש כיון דאי קלשת יפול הכל, ואטו משום מעט ההוצין שנוספו לעשותן צממ"ח, כבר אי קלשת לא יפול הכל, וי"ל דבאופן דהסכך בתוך כ' הוא צממ"ח ל"ב כלל למימר קלוש, כיון שהסכך העליון אינו בכלל הסיכוך המכשיר להסוכה, ולכך באופן שההוצין צממ"ח כשרה.

ג' ב'

גמ' מה למעלה חללה כ' אף למטה חללה י'. עי' ברש"י דהחסרון משום דאינו מבוי, והיינו דע"י הקורה הוא ממעט את הדפנות, וכיון דמבוי בעי' דופן י', נמצא דאי"ז קורה במבוי, אולם ברש"י סוכה כ"ב ב' ד"ה ולא בתחתונה כתב דאין מחיצה פחות מ', וצ"ע באופן דהקורה ממעטת דסו"ס איכא מחיצת י', וי"ל, ויל"ע אם בפ"ת נמי יש חסרון כשאין לו חלל י', או דסגי במה דקירוי משלים ל', ויש לפלפל לפי השי' דקורה הוא מדין פ"ת.

עי' בשו"ע שס"ג כ"ד דפסק דאם הקורה נמשכת קצת למטה מ' כשרה, וכתב בביאור הגר"א דדהרא"ש בסי' י"ח הביא מהרשב"א דפסול וחלק עליו, והק' הגר"א דבסוגיין מבואר להדי' כדעת הרשב"א, וכן הוכיח באבן העזר שם, וע' בית מאיר שם, ובמ"ב שם ס"ק פ"ב. אמנם בגאו"י לקמן י"ד א' [וכע"ז כתב באבנ"ז סי' רצ"ה] דיש חילוק בין היכא דליכא שיעור בקורה שלמעלה מ' לבין היכא דיש בה שיעור.

והנה יש לדון דלפי דעת הרשב"א בע"א דכוונת רבא דכיון דחלל סוכה תנן, חשיב כקורה א' דהחלל שתחתיו אינו יותר מכ', הרי דה"נ במקצת קורה למטה מ' יש לפסול, דפסול למטה מ' נמי תלוי בחלל, ואם מקצת הקורה היא בתוך י' חשיב דכל הקורה אין לה חלל י"ט, אבל לדעת תוס' דאף לדעת רבא דחלל סוכה תנן, מ"מ הסכך העליון שהחלל שתחתיו יותר מכ' הוא סכך פסול, דכיון דדנים את הסיכוך העליון בפנ"ע, ממיחא חשיב דאית ליה חלל יותר מכ', א"כ במקצת קורה בתוך י' ומקצתה למעלה מ' י"ל דאעפ"י דחלק התחתון של הקורה אין לו חלל י' מ"מ יש לדון את החלק העליון של הקורה בפנ"ע, ותחתיו יש חלל י"ט, נויש לפלפל אם זה רק משום קלוש, או אף בלא"ה יש להכשיר].

והנה הראשונים בריש מכילתין כתבו דדין קורה פחות מ' דמי לדין סוכה פחותה מ' דפסולה, וע"כ לא תני לה במכילתין, והנה לגבי סוכה הרי הדין בהוצין שצממ"ח יורדין לתוך י' ה"ז פסול, ומושום דליכא חלל י', ולכאור' א"כ נילף מיניה נמי לקורה דאם הוא יורד לתוך י', אף דלמעלה איכא שיעור הכשר קורה, יהא פסול דליכא חלל י', וכדעת הגר"א.

ד' ב'

גמ' - קסבר מותר להשתמש תחת הקורה וכו'. הראשונים הביאו דהראב"ד גרס להיפוך דאם אסור להשתמש סגי בטפח ואם מותר להשתמש בעי' ד', ועי' בריטב"א דכוונתו דאם מותר להשתמש הוי מכלל המבוי, משו"ה בעי' שיהא ראוי להשתמש כעין מבוי, אבל אם אסור להשתמש אינו מכלל המבוי וסגי בטפח, והר"ן ביאר דאם מותר להשתמש היינו דעיקר ההיכר הוא לתחת הקורה וכיון דטפח אינו ראוי לתשמיש ליכא הכירא, אבל ל"ב ס"ל דההיכר הוא לשאר בני המבוי ולכך בטפח סגי, דהא בלא"ה אינו משתמש תחת הקורה.

והנה במאירי כתב דלפי דעת הראב"ד כוונת ל"ב דכיון דקורה משום מחיצה סגי בטפח משא"כ אי קורה משום היכר, אולם בגאו"י פ"י דאף להראב"ד דל"ב פליג על סברא דל"ק וס"ל דהא דמותר להשתמש זה סיבה דסגי בטפח.

ויש להוכיח כן דהנה כתב הרשב"א בשם הראב"ד דקורה משום מחיצה היינו משום פתח, וצ"ב למאי הוצרך לכ"ז, ונראה דכוונתו דקשיא ליה איך יתכן דיועיל טפח הא אין מחיצה לפחות מד', ולכך ביאר דכוונת הגמ' לטעמא דרב דקורה משום פתח, ולכך מהני אף בפחות מד'.

ע"י בשו"ע שס"ה ד' דבאופן דפתוח המבוי לכרמלית אסור להשתמש תחת הקורה כיון דמצא מין את מינו, והק' באבן העזר שם דא"כ בפתוח לכרמלית לכו"ע בעי' ד', והשו"ע שס"ג כ"ו סתם דבכל גוונא סגי בטפח, וי"ל דאף בפתוח לכרמלית חודו החיצון יורד וסותם, אלא דמ"מ אסור מחמת דבטל לכרמלית, ונחלקו בזה החוזה"א וקה"י שם בסוגיא, וצ"ע בזה.

רש"י ד"ה מ"ד - דאמר חודו וכו'. ועי' בתוס' דהוצרך רש"י לפרש דפליגי אי חודו הפנימי יורד או חודו החיצון, ולא אם היכר מלגיו או מלבר, משום דלשון הגמ' באבע"א כו"ע משום היכר משמע דעד השתא ס"ל דלכו"ע קורה משום מחיצה, ופליגי אי חודו החיצון או חודו הפנימי, ועי' במהרש"א דהוסיף דמ"מ לכו"ע החסרון של למעלה מכ' הוא משום חסרון היכר, כמו דבארנו בתוס' ה' ב' למ"ד לחי משום מחיצה.

תוס' ד"ה מותר - אין לחוש הואיל והוי דופן. והק' ברעק"א וברש"ש דא"כ אמאי הוצרך הגמ' לבאר דפליגי אי קורה משום היכר או משום מחיצה, הא יש לפרש דפליגי אם יש בזה חסרון של מחיצה לפחות מד'.

שם - אין לחוש הואיל והוי דופן. עי' בחי' בית מאיר דבאר דכוונת תוס' דכיון דהוא רק חסרון בהיכר ממילא ברחבו טפח חשיב כדופן לכל המבוי ולא שייך בזה חסרון מחיצה לפחות מד', וצ"ב דהא תוס' דימו תי' לדברי רש"י לקמן, ורש"י שם ביאר כן אף בדעת אב"י, ומבואר דאף לאב"י דבעי' ד', מ"מ חשיב כאיתיה לדופן, וא"כ צ"ב אמאי לא תי' התוס' כן. ועי' בתוס' ר"פ דתי' דס"ל לל"ק דכיון דהכא איכא מחיצות גמורות, אעפ"י דחכמים הצריכו נמי קורה, מ"מ סגי במיעוט במשך טפח, והביא ראיה דבקורה הקילו, דהא בעלמא לדין פ"ת בעי' ד"ט, והכא סגי בטפח, ולכא' לפי"ז יוצא דל"ב פליגי בגדרי תקנת קורה וס"ל דחכמים בעו כל דיני דופן ולכך יש בו חסרון של אין מחיצה לפחות מד'.

ה' א'

רש"י ד"ה ומאן - וכיון דאפיקתיה וכו'. עי' בריטב"א דביאר דכוונת רש"י דכיון דבעי' שיעור יותר מטפח אוקמוה על ד', ומבואר מדבריו דלעולם בעי' שיהא טפח תחת לקורה, ועי' בשפ"א דג"כ נקט הכי מסברא, והק' לפי"ז דא"כ מה מועיל ד' לגזירת שמא יפחת, הא עדיין איכא למיחש דיפחת הטפח שתחת לקורה.

רש"י ד"ה ומאן - דבטפי מעשרים ל"א יורד וסותם. עי' בקרן אורה דביאר דכוונת רש"י דכיון דליכא היכר למעלה מכ', משו"ה פסלו אף לדין מחיצה שבקורה דאינו יורד וסותם, ול"ק ס"ל דלא פסלו את המחיצה מחמת חסרון היכר. אולם עי' במרומי שדה דביאר כוונת רש"י דל"ק ס"ל דאף למ"ד משום מחיצה היתר המבוי הוא מחמת ההיכר שבו, ול"ב ס"ל דלמ"ד קורה משום מחיצה ההיתר הוא רק מחמת המחיצה, ונתחדש דין בהל' מחיצות דאין פ"ת למעלה מכ', אולם דבריו צ"ע דא"כ אזלא ראיית התוס' מלשון הגמ' דכו"ע סברי דקורה משום הכירא, דמשמע דעד השתא סבר דקורה משום מחיצה, די"ל דאתי לאשמועי' דהיתר מבוי הוא מחמת היכר בלבד, אבל עד השתא סבר דבעי' שיהא תורת מחיצה להיכר, ועדיין אפשר לפרש לפלוגתא דתחת הקורה הוא אם בעי' היכר מלגיו או היכר מלבר].

ומצינו כן בלשון הריטב"א פ"ז א' דכתב דבארו מקצת רבותיו בריש מכלתין דאין פ"ת יורד בחלל יותר מכ', אולם לכא' כ"ז ראיה לפי שיטת רש"י פ"ו א' דלפ"ת סגי בטפח, אבל לפי תוס' דל"א פ"ת אלא ברחב ד"ט, עדיין י"ל דברחב ד"ט לא אכפ"ל דהוא למעלה מכ'. ועי' במרומי שדה דהק' על רש"י דא"כ אמאי לא בעי' משך ד"א כמו בפחות מ' דמבואר בגמ' דבעי' חק ד"א, ותי' דחסרון למעלה מכ' הוא מדרבנן וחסרון דפחות מ' הוא מדאור, וי"ל עוד דבפחות מ' הוא חסרון מחמת החפצא של המחיצה דאין מחיצה לפחות מ', ולכך

לא מהני עד שיחקק שיעור מבוי, אבל בקורה למעלה מכ' אינו חסרון בחפצא של המחיצה, אלא דאין קורה גבוהה יותר מכ' יכולה להחשב כמחיצה לרשות שתחתיו, ולזה סגי במשך ד"ט דממילא נחשב דופן לרוח ד'.

ועי' בגאוו' ובחי' בית מאיר דהק' אמאי שינה רש"י בל"ב דהוא חסרון בדין מחיצה, ולא ביאר דהוא חסרון בהיכר כמו דפי' לל"ק, ותי' דאי משום טעמא דהיכר בלבד, הרי כיון דס"ל חודו החיצון יורד וסותם ליכא חסרון היכר בקורה, וממילא לא שייך חסרון דאינו מחיצה למקום ד', דהא הוי מחיצה לכל המבוי, ולכך הכריח רש"י דל"ב ס"ל דאיכא חסרון אף בדין מחיצה שבו בחלל למעלה מכ', וממילא אעפ"י דיש היכר לקורה מחמת הטפח, מ"מ אינו גודר את החלל שגבוה יותר מכ' הסמוך לקורה, ובטל המחיצה שבקורה, אבל למ"ד משום היכר ליכא בדין מחיצה כלל.

ויל"ע לל"ב דאי אסור להשתמש תחת הקורה ליבעי ה' טפחים, טפח תחת לקורה, ועוד ד' טפחים בפנים המבוי, דאל"כ הוי מחיצה לפחות מד', [רמ"א שליט"א].

שם - דאין רה"י לפחות מד'. וצ"ב דדין דאין מחיצה לפחות מד' הוא אף במקו"פ, ולא רק משום דאין שם רה"י בפחות מד', [רמ"א שליט"א].

גמ' - בהיכר של מטה וכו'. עי' ברי"ף דממעט ע"י קורה מתחתיה, [ועי' ביה"ל שס"ג סעי' כ"ו ד"ה אינו] דהוכיח מכאן דלא בעי' להניח את הקורה דוקא על כותלי המבוי אלא יכול לנעוץ בכותל], וכן ביאר במ"מ פ"ז ה"ז בדעת הרמב"ם, והק' הרא"ש והרשב"א על עיקר דברי הרי"ף דא"כ מדוע בעי' אב"י ד"ט.

ועי' ברא"ש דהוסיף דהרי"ף לשיטתו דביאר לעיל ג' ב' בכוונת הברייתא דנותן קורה מכ' ולמטה, והיינו דבבא למעט בקורה ב' צריך להניחה בתוך כ', [אולם הרמב"ם ע"ז פליג], ועי' בדרכ"מ שס"ג ז' דדייק כן אף מדברי ריו"נ, וצ"ב חדא מה החסרון בקורה הב' דבעי תוך כ', ותו קשה דנימא דל מהכי לקורה העליונה, ונחשיב לקורה הב' כקורה ראשונה, ועוד דאדרבא כיון דמותר להשתמש תחת הקורה, א"כ לעומד מתחתיו יחשבו כקורה אחת, ועוד יל"ע דא"כ מאי פריך הגמ' כמה ממעט כמה דצריך ליה, הא צריך למעט לתוך כ', ועי' בבה"ל תרל"ג ס"א ד"ה אפילו דכל הפוסקים חולקים ע"ז.

חקק במבוי

א) גמ' היה פחות מעשרה. שי' הרשב"א בעבוה"ק ש"א פ"ג דמיירי דרק הקורה מונחת למטה מי' אבל דפנות המבוי היו גבוהים י', וכן דייק הגר"א מלשון הרמב"ם, וכן נקט בחזו"א סי' ס"ה ס"ק נ"ז במוסגר בדעת רש"י ד"ה רב יוסף [עי' לק' מה שיש לדון בזה], [וטעמייהו דאל"ה לא מהני החקק דסו"ס אינו רה"י אלא כרמלית] אולם באבן העזר סי' שס"ג סעיף כ"ו כתב דמשמע בגמ' דמיירי דכל המבוי פחות מי' ומועיל החקק לכל המבוי, וכן דייק הגר"א שם בלשון השו"ע דמשמע דכל המבוי פחות מי', [ולדרך זו ביאר בגאוו' דשאר המבוי שרי בטלטול מדין חורי רה"י, ויתבאר להלן].

ב) והנה ברש"י הק' מ"ש מקורה למעלה מכ' דלר"י בטפח ולאב"י בד"ט, והכא בעי ר"י ד"ט ואב"י בעי ד"א, ותי' דהתם איתא לדופן אבל הכא הוא משוי ליה דופן, ועי' בריטב"א ובר"פ דבארו דכוונת רש"י דהתם ליכא חסרון בשאר דפנות המבוי, אבל הכא איכא חסרון בכל דפנות המבוי, ועי' בגאוו' [ד"ה עד כאן הב'] דביאר דכוונתם לחלק דשאני הכא דמיירי דכל דפנות המבוי פחות מי', אולם נראה דאינו מוכרח דכוונתם דאף להרשב"א גדר החסרון בסוגיין דכיון דהקורה פחות מי' דנין כאילו כל המבוי פחות מי', ומשום דהקורה קובעת את גובה המבוי, אבל בגבוה למעלה מכ' אף אם נדון לכל דפנות המבוי למעלה כ' ליכא פסול בדפנות המבוי, [וצ"ל לפי"ז דה"ה הא דלא מהני לחי פחות מי' אלא ע"י חקק בשיעור מבוי, משום דדנין את המבוי לפי גובה הלחי, וצ"ב עדיין].

אולם בחזו"א סי' ס"ה ס"ק נ"ז [במוסגר] כתב דאדרבא ברש"י הכא מבואר דרק הקורה היה למטה מי', וכנראה דכוונתו דאי מיירי דכל המבוי אינו גבוה י' מה היה ס"ד דרש"י להק' מ"ש מבא למעט, הא ודאי לא דמי כלל לההיא דלעיל, וכן משמע מלשונו דכתב "בעינן דליתחזי האי דופן לשעור הכשר אורך מבוי שלם" דמבואר דרק הקורה פחות מי'.

וצ"ב לפי"ז דהא רש"י יישב בסברא זו אף לדברי אב"י, ואי מיירי דרק הקורה פחות מ', א"כ לל"ב דלעיל דטעמא דאב"י משום דס"ל דקורה משום מחיצה, עדיין תקשי מ"ש גבוה מעל כ' דסגי בד"ט, והכא בעי אב"י ארבע אמות. וי"ל דלפי החזו"א מתפרש כוונת רש"י כפשוטו דשאני מחיצה גבוהה למעלה מכ' דהוי מחיצה, אלא דאינה יכולה לגדור את הרשות, אבל מחיצה פחות מ' אינה מחיצה כלל.

ג) באבן העזר תמה דאם כל המבוי אינו גבוה י', קשה בתרתי חדא דא"כ שאר המבוי שלא במקום החקק אסור כיון דאין למבוי מחיצות י', ועוד תמה מה יועיל החקק הרי עדיין הוא פרוץ בשאר דפנות המבוי לרה"ר, וממילא יאסר אף מקום החקק מדין נפרצה, ונהנה לדעת הגר"ח בסוגיא דתל [ע' בסוגיא דגידוד דנתבאר ענין זה באריכות] מוכח דכל דהוא גדור לעצמו, אעפ"י דליכא מחיצת י' כלפי רה"ר אינו בכלל נפרצה, ולפי"ז מיושב אמאי הכא ליכא איסור דנפרצה, וכן הרי בע"כ צ"ל לשיטת הר"ן בשבת ז' ב' [לפי המ"ב] דטעמא דליכא נפרצה בבית משום דלגבי תוכו יש לו מחיצת י' וממילא שרי שאר הבית מדין חורי, וממילא ה"ה הכא לא שייך דין נפרצה, אולם באבן העזר בריש פרק כלל גגות כתב לענין גג הבולט דאעפ"י דהגג בולט רק מרוח א' מ"מ ליכא דין חורי לגג כיון דאי לאו דין חורי הרי אף הגג יהא אסור משום נפרצה, ע"י היטב בדבריו, וע"כ דפליג על סברת הגר"ח בתל, ועוד צ"ב בדעת אבן העזר דהא פסק בס' שנ"ח כדעת התורה ד' דביותר מד' אין מצרפין, וע"כ דפליג על הר"ן בשבת אלא ס"ל כהרא"ש בשבת, וצ"ע בכ"ז].

ד) ועי' בבית מאיר סי' שמ"ה סעיף ט"ו דכתב לת' קו' האבהע"ז לפי דברי הר"ן בשבת ז' ב' דאף בליכא י' מבחוץ, מ"מ כיון דמצרפין את המחיצות לחקק שרי כל הבית מדין חורי רה"י, דה"ה הכא כיון דמצטרפים המחיצות לחקק ממילא שרי שאר המבוי מדין חורי רה"י, [אולם נראה דהאבן העזר אזיל לשיטתו בס' שנ"ג דלא מהני חורי למנוע איסור נפרצה, וצ"ע דבבית מאיר שם הסכים לדבריו].

אולם לדעת הרא"ש בשבת דבעי' י' מבחוץ, עדיין קשה קו' האבהע"ז איך נעשה רה"י הרי אין מצרפין את המחיצות, [ובשלמא על ב' המחיצות שבצד י"ל דאזיל הרא"ש לשיטתו דחוקק על כל רוחב הקורה, אבל במחיצה האמצעית עדיין קשה כיון דמופלג ד' איך מועיל החקק, הא אין מצרפין מחיצות].

ה) ובאהע"ז תי' דמיירי הכא דחוץ למבוי היו המחיצות גבוהין י' ורק קרקע המבוי אינו גבוה י', ואף דלדין רה"י מהני המחיצות שמבחוץ, מ"מ לענין תיקוני מבוי בעי' דיהא ניכר מחיצת י' מבפנים, דלא מהני לו"ק כשאין נכרות ג' מחיצותיו מבפנים, כיון דיסוד דין תיקוני לו"ק הוא דנחשב כהמשך הדפנות, ובאינו ניכר מבפנים לא חשיב כהמשך הדפנות, ודימה זאת למבוי על תל גבוה י' בג' רוחות ובצד ד' גבוה פחות י' לרה"ר, דלא יועיל בו לו"ק, כיון דאין מחיצותיו נכרים על העמוד, והעתיק לדינו בקצרה בשעה"צ שס"ג ס"ק נ"ט. ולפי"ז יישב באבן העזר הא דמבואר ברמב"ם ובשו"ע דאף בלא חקק מהני צוה"פ, וקשה הא ליכא פתח פחות מ', ותי' באהע"ז דרק בגוונא דסוגיין דיש לו מחיצות י' מבחוץ בג' רוחות, ורק מבפנים אין לו מחיצת י', דבכה"ג חידש הרמב"ם דאעפ"י דלא מהני לו"ק, כיון דאין שאר המחיצות ניכרות מבפנים, מ"מ ודאי מועיל ברוח ד' מחיצה גמורה, עכ"ד.

ובחזו"א סי' ס"ה ס"ק נ"ז תמה על אבהע"ז דודאי גם באין ניכר מבפנים מועיל תיקוני מבוי, והוכיח כן מהא דמבואר ברש"י ח' א' ד"ה צידו דמהני מחיצות הים למבוי וניתר בלחי וקורה, ונפסק בבה"ל שס"ג סעי' כ"ט ד"ה מבוי. וי"ל דס"ל דסגי במה דב' צדדי המבוי נכרים מבפנים, ולכך אעפ"י דכלה לים ברוח אמצעית מהני, אולם עי' היטב בלשון האבן העזר דמבואר דבעי דיהא ג"מ נכרות מבפנים.

עוד צ"ב קצת על יסוד האהע"ז מתי' הראשונים בריש מכלתין דמשו"ה לא שנה התנא לפסול למטה מ' כיון דהוא בכלל ההיא דסוכה, דהא בסוכה הוא מדין רה"י והכא איכא חידוש בדין תיקוני מבוי.

ה) והנה בעיקר תי' של האבהע"ז יל"ע דלענין הדופן האמצעית עדיין תקשי דאינה ניכרת מבפנים כיון דרחוקה מהחקק, [ואי נימא דסגי בנכרות ב' הדפנות לק"מ], ובשלמא אי נימא כהר"ן בשבת דמצרפין ב' מחיצות, אעפ"י דאין בכל אחד גובה י' שפיר יש לצרף את המחיצה הג' לחקק, וא"כ הרי ניכר מבפנים דופן האמצעית ע"י צירוף של גידוד ומחיצה, [והרי לפי הר"ן בלא"ה מיושב קו' וכו"ל מהבית מאיר] אבל לפי הרא"ש ותו"ש שם דבעי' מחיצה י' מבחוץ תקשי מה מועיל החקק.

וי"ל כיון דביאר באבהע"ז דאין הנידון לגבי דין רה"י, אלא רק לענין תיקוני מבוי, אף הרא"ש מודה דלענין זה מצרפין את המחיצות, בשביל דיהא ניכר מבפנים, [וכדביאר בחזו"א סי' ס"ה ס"ק ס"ח לענין חסרון כותלי המבוי].

אלא דצ"ב לפי"ז אמאי פסק השו"ע כהרא"ש דבעי' שיחקק על פני כל רוחב המבוי, הרי בטעמא דהרא"ש ביאר בבית מאיר בס' שס"ג כ"ו בסופו דאזיל הרא"ש לשיטתו בשבת דליכא צירוף מחיצות, ובעי' גובה י' מבחוץ, וא"כ כיון דהכא מיירי דיש מחיצת י' מבחוץ, ומ"מ

ביאר באהעו"ז דבעי' לחקק משום דאינם ניכרות, ונתבאר דלענין זה מודה הרא"ש דמצרפין מחיצות, א"כ אדרבא נימא דיועיל אף חקק ברוחב ד' תחת הקורה, וממילא שאר המחיצות מצטרפין לו, דהא לזה הרא"ש מודה דיש דין צירוף, וצ"ע.

(ו) עי' בביאור הגר"א שס"ג כ"ו דכתב דמשמעות לשון השו"ע דכל המבוי פחות מ"ט, והק' דא"כ אמאי כתב בשו"ע דמועיל צוה"פ, הא אף אם כולו סתום הוי כרמלית וכמבואר בשבת ד' ב', [וצ"ב קצת אמאי לא הק' הגר"א בפשיטות דהא ליכא מחיצות י', ואולי זה ראייה לחזו"א דמייירי במקורה], ועוד הק' דבסי' שס"ב י"א מבואר דבעי' י' לצוה"פ, ועוד הק' דסו"ס אין מלחיצות י' למבוי, ו דייק הגר"א דבאמת בלשון הרמב"ם מבואר דמייירי דרק הפתח היה גבוה פחות מ"י ולכך מועיל צוה"פ.

ועי' בחזו"א בס"ק נ"ז וביתר ביאור בס"ק נ"ח דפי' דלדעת הגר"א מייירי הכא במבוי מקורה, וקיריו משלים ל', דאי כוונת הגר"א דמייירי דהכתלים הסמוכין לראשן נמוכים פחות מ"י, א"כ תקשי ממנ"פ דאי מייירי בפרצה בקרן זוית הרי אף צוה"פ לא מהני, ואם אינו בקרן זוית אף לו"ק מהני.

והנה לפי"ז י"ל עוד תי' לקו' הבי"מ לדעת הרא"ש בשבת דמהני מחיצת י' דמבחוץ, מה מועיל החקק, די"ל דכמו דלענין דין רה"י בעי חקק ד"ט, ה"נ לענין דין חלל י' תחת הקורה, בעי' לחקוק שיעור מבוי, ואל"ה לא מהני.

(ז) אולם עי' היטב בחזו"א ס"ק נ"ח דיישב היטב לדברי הגר"א דהא דלא מהני תיקוני לו"ק כשהכתלים שבצידי הקורה פחותים מ"ט, הוא משום דינא דר"א ור"א דנפרץ מצידו כלפי ראשו ואין שם פס ד' לא מהני לחי בפרץ יותר מג', וה"נ כיון דהכתלים פחותים מ"י הוי כנפרצה, [אולם בנפרץ ד' הוי מבוי מפולש עי' היטב בחזו"א שם], אבל צוה"פ שפיר מהני דבזה לא נאמר לדינא דר"א ור"א, [אולם בבה"ל שס"ה א' הביא כמה דיעות בזה, ועוד הביא שם לדון אי בעי' צוה"פ אף בפרצה שבצדו, וצ"ע דלא הביא דמהגר"א מוכח דמהני צוה"פ בראשו, וכן מוכח דלא בעי' צוה"פ מצדו - רמ"א שליט"א].

(ח) עי' בגר"ז שס"ג כ"ז דביאר דהמבוי הוי רה"י מחמת היקף הבתים והחצירות, אולם כיון דאין לו מחיצת י' שמחלקו מהחצירות שלידו אינו נותר בלו"ק, ומבואר דס"ל דבעי' לתיקוני לו"ק שיהא מחיצות המבדילות בינו לחצר, ועי' בחזו"א ס"ה ס"ק מ"ו - מ"ט דהאריך בענין זה, ואכ"מ.

(א) גמ' - וחקק בו. עי' ברא"ש דכתב דחוקק לכל רוחב המבוי, וכן פסק בשו"ע שס"ג כ"ו, אולם עי' במרדכי דדעת הרמב"ם דחוקק ד"א על ד"א, [וצ"ב למאי בעי' רוחב ד"א], ועי' בק"נ אות י' דגרס בלשון הרי"ף ד"א על ד"ט, ומבואר לב' הגרסאות דאי"צ לחקוק על פני כל רוחב המבוי.

(ב) ועי' בבית מאיר שס"ג כ"ו בסו"ד דכתב דהרא"ש לשיטתו בשבת דאין מצרפין מחיצות ברחוקים יותר מג"ט, [וכן ביאר במ"ב שם ס"ק ק"א בשם הפרמ"ג] ולכך בעי' דיהא החקק לרוחב כל המבוי, אבל הרי"ף והרמב"ם סוברים כשיטת הר"ן דמצרפים מחיצות וממילא כיון דהחקק הוא רה"י שרי כל המבוי מדין חורי רה"י, [ויש להוסיף דאף אי מייירי דיש מחיצת י' מבחוץ, מ"מ הרי נתבאר בסוגיא דגידוד ומחיצה דמבואר להדי' ברמב"ן דמ"מ כלפי תוך הרשות בעי' לדין צירוף, ולא סגי במחיצת י' שמבחוץ].

(ג) אולם עדיין צ"ב דמ"מ איך מועיל המחיצה האמצעית הא אינה סמוכה לחקק, [אי נימא דמייירי דהיא פחותה מ"י], ומדברי החזו"א בס"ק ס"ו מתבאר דבאמת לפי הרא"ש מייירי דהיו גבוהין י' ומועילין לחקק מרחוק, אלא דס"ל לרא"ש דהוא דין מיוחד לגבי קורה דכיון דבעי' שיניח על כותלי המבוי, בעי' שיניח על כותל גמור הסמוך לו, ולא על כותל דאינו אלא חורי רה"י.

(ג) אולם הוסיף הבי"מ בסו"ד שם די"ל דאף להר"ן דמצרפין מחיצות, מ"מ אין מועיל סברא זו מועלת לקורה שברוח ד', ומשום דבשלמא אם היה שם מחיצה גמורה בגובה ה' שפיר י"ל דמצרפין את המחיצה לחקק, אבל בקורב דבעי' חלל י', הרי מסתברא דכ"ז דאין לה חלל י' אין לה שם מחיצה, וא"כ עדיין הוא פרוץ מהצדדים לרה"ר ברוח ד', ובאמת דזהו ק' גדולה על שיטת הרי"ף והרמב"ם איך מועיל כשאינו חוקק לרוחב כל המבוי הרי עדיין יש לו נפרצה מצידו הקורה.

ולכאור' מוכח מהכא דאף קורה שיש לה חלל ה' יש לה שם מחיצה, אלא דאינה מתרת המבוי כ"ז שאין לה חלל י', ולכך ע"י החקק יכול לצרף את החקק דיהא לו שיעור עמוק י', [ויש לפלפל לפי"ז אמאי לא מהני חקק באמצע המבוי, וי"ל].

עוד יש לדון ולומר עפ"י מה דמתבאר מדברי הגר"ח בסוגיא דתל [ונתבאר בסוגיא דגידוד] דלדין נפרצה לא בעי' שיהא מובדל במחיצת י' מבחוץ, אלא כיון דכלפי תוכו יש מחיצת י' זה גופא גורם דאינו נחשב לפרוץ, שהרי הוא בתוך מחיצה, ורה"ר אינה בתוך מחיצתו מבפנים, ולכך ה"ה הכא כיון דדנין את הקורה שכנגד החקק דמצטרפת לחקק להשלים למחיצת י', ממילא אעפ"י דכלפי חוץ למבוי חשיה דהוא פרוץ לחקק, מ"מ כיון דכלפי תוכו אינו פרוץ, דהא יש לו מחיצה לעצמו, סגי בהכי, ותו שרי שאר המבוי מדין חורי רה"י, [וצ"ע אם סברא זו נכונה].

(ד) ובחזו"א ס"ה ס"ק ס"ח הק' על הרי"ף והרמב"ם דמשמע מסתימת לשונם דמיירי אף באין הקורה משלים ל', וא"כ אף אי נימא דסגי בחורי רה"י לדין מונח על כותלי המבוי, מ"מ כיון דאינם מחיצות עשרה, נמצא דאין הקורה מונחת במבוי, אלא מחוץ למבוי, [לשיטת הרא"ש דליכא צירוף מחיצות בליכא מחיצת י' מבחוץ].

ומתחילה כתב לחדש דס"ל להרי"ף והרמב"ם כיון דאם נתיר המבוי, הרי ממילא נחשוב למקום שתחת הקורה לחורי רה"י, משו"ה סגי בדפנות חורי המבוי להחשיב את הקורה בתוך המבוי, אולם הק' ע"ז דהא חלק הקורה שכנגד החקק דגבוה י' א"א לומר על מקומו דהוא חורי רה"י, דהא ניחא תשמישי', וא"כ תקשי כיון דמיירי דאין הקורה משלמת למחיצת י', נמצא דחשיב דהקורה נמצאת מחוץ למבוי, ולכך כתב בס"ק ס"ט דמוכח דס"ל להרי"ף והרמב"ם דמצרפין מחיצות, וכדעת הר"ן בשבת, וע"ש דכתב דאף הרא"ש סובר כן, ומה דכתב דיש מחיצות י', הוא רק מחמת הצירוף.

(ה) ובחזו"א שם בס"ק ע"א כתב דלדעת הרא"ש בעי' שלא יהא הפסק בין החקק למחיצות במשך ד"א, ובעי' דיהא החקק בשיעור ד"א על פני רוחב כל המבוי, [אבל אם דפנות המבוי מתקצרות ודאי מועיל], וצ"ב דלכאור' כ"ז שייך לסברת הבי"מ דשפיר י"ל דכ"ז דהוא מתקצר עדיין יש לו דין פרוץ, אבל לפי טעמו של החזו"א דבעי' שניחא הקורה על כותל דמועיל במקומו מה איכפ"ל דהחקק מתקצר, וצ"ב.

גמ' - לימא בד"ר"א ור"א קמפלגי. אין להק' לפי מה דביאר הריטב"א דהא דליכא חסרון בחקק דאינו ארכו יותר על רחבו, משום דמצטרף לזה שאר המבוי, דא"כ מנ"ל דר"י ס"ל דשיעור מבוי בעלמא הוא ד"ט, דילמא מודה דבעלמא שיעור מבוי הוא ד"א, אלא דמ"מ סגי בחקק ד"ט והשאר יהא משלים לשיעור מבוי, דודאי דלענין שיעור מבוי בעי' שיהא קודם מבוי מצ"ע, ואח"כ יכול לצרף את שאר המבוי, ורק לענין הדין דארכו יותר על רחבו ובתים פתוחין דהוא רק דין בצורת המבוי יכול להשלים ע"י שאר המבוי, [ואף לפי מה דביאר בגאון"י דבלא החקק ליכא שם רה"י ושאר המבוי שרי מדין חורי, מ"מ אין דין חורי יכול להשלים לשיעור ד', ורק לענין צורת המבוי יכול להצטרף], ועי' בגאון"י [ד"ה הלכתא] דהביא דבירושלמי משמע דרב יוסף מודה דשיעור מבוי הוא ד"א, אלא דפליגי אם אפשר לצרף לחורי המבוי להשלים לשיעור מבוי, ע"ש.

גמ' - שלשה אינו מתיר וכו'. עי' ברש"י דהחסרון משום דשבקי לפתח אחר ולא מהני הקורה שבפתח הראשון. והנה לק' י' ב' פריך מ"ש מד"ר"א ור"א ופי' רש"י דטעמייהו משום שבקי, וברשב"א הק' חדא דרש"י בסוגיין ביאר דהחסרון מחמת דאינו מונח על כותלי המבוי, ועוד הק' מדוע חיישינן דילכו משם, הא פתח פחות מד' אינו פתח, ועוד הק' דא"כ מה מועיל פס ד' עדיין יש לחוש דילכו מהפתח הב', ולכך פי' דהחסרון הוא משום דאינו מונח על כותלי המבוי, ולכך מהני פס ד' דחשיב כמונח על כותלי מבוי, ע"ש בכל דבריו.

ועי' בריטב"א בסוגיין ולק' י' ב' דתי' [והובא בשעה"צ שס"ה סק"ב] דבסוף מבוי בעי' תרתי לריעותא גם דאינו מונח על כותלי המבוי וגם להא דשבקי, אבל בליכא תרתי לריעותא כיון דהוא סוף מהוי חשיב כמונח על כותלי המבוי, וכן אינו נחשב כפרצה, ורק משום דשבקי בטל ממנו דין כותל מבוי, ע"ש בכל דבריו.

ועי' בה"ל שס"ה א' ד"ה אסור בסופו דהביא דדנו הפוסקים אם מועיל צוה"פ בראשו לפרצה זו, [ועי' היטב בחזו"א ס"ה סוף נ"ח דמדברי הגר"א מוכח דמהני צוה"פ וכתבאר לעיל - רמ"א שליט"א] והנה אי נימא דהחסרון משום דאי"ז קורה ע"ג מבוי, הרי כיון דעביד צוה"פ לא שייך הק' חסרון, [חוץ משיטת הבכור שור] ורק אי נימא דהוא משום שבקי בלבד שפיר יש להסתפק אם מועיל צוה"פ.

גמ' - התם סוף מבוי וכו'. עי' ברש"י דסוף מבוי הוא אף באופן דלא נשתייר כלום ועשה פס ד' סמוך לקורה, ועי' חזו"א ס"ה ס"ק ע"ג דכל הראיה מרש"י ד"ה אם יש, אבל מרש"י ד"ה סוף וד"ה תחילת ליכא ראייה דכוונתו דאירע בו ענין הפסול שאנו דנין להכשירו, ודקדק דריו"נ השמיט לד"ה וע"כ דס"ל כתוס', ויישב בזה קו' בה"ל על הא"ר דכתב דריו"נ ס"ל כתוס'.

אולם דעת תוס' דאם לא נשתייר בעי' פס ד' הוי כתחילת מבוי, [ועי' בה"ל שס"ה ס"א ד"ה אם דהביא דהמ"א פסק כתוס', ועי' דהק' דהרבה ראשונים ס"ל כרש"י], ועי' בגאוו"י [ד"ה אם יש] דה"ה אם היה המבוי גבוה י' ונתמעט לפחות מ', דלדעת רש"י סגי בחקק ד"ט ולתוס' בעי' חקק ד"א, וכ"כ בשפ"א, אולם עי' במרומי שדה דכתב דיש חילוק בין נפסל מעיקר הדין לנפסל משום גזירה דשבקי, ויש לחלק עוד דבפחות מ' ליכא מחיצה כלל, ואף לרש"י חשיב תחילת מבוי, משא"כ היכא דהקורה אינה גבוהה י' דמהני מה דהיה מבוי י', [אולם יש לדון לפי האבן העזר דאף בנמוך בתוכו יש לו דין רה"י מחמת המחיצות שמבחוץ, דיהא נחשב כסוף מבוי, ויש לחלק].

ובעיקר תי' הגמ' יל"ע לשי' הרשב"א בעבוה"ק דמירי דק דקורה היה למטה מ', דא"כ הוי סוף מבוי, וי"ל כיון דהקורה גורמת דדנין לכל המבוי כפחות מ' חשיב כתחילת מבוי, [אלא דיש בזה חידוש דאף לגבי לחי שייך סברא זו].

גמ' ואי בד' היכי משכח"ל וכו'. עי' ברש"י דקו' הגמ' איה מקום הפצימין, ועוד דפרוץ במלואו, ועי' בתוס' דכתבו דאעפ"י דבעי' ד' ומשהו מ"מ אין במשהו מקום לפצימין, אולם בריטב"א כתב דאפילו יהא במשהו מקום לפצימין, מ"מ כיון דכל כותלי פרוצים בפתחים אין כאן היכר כותלי המבוי.

ועי' חזו"א סי' ס"ה ס"ק מ"ו-מ"ט מה דתמה דמרש"י הכא מוכח דבעי' דפנות למבוי, ובסוגיא דמבוי הכלה לרחבה משמע דלא בעי' דפנות מבוי למבוי, ואכ"מ.

גמ' דפתח ליה בקרן זוית. עי' במהרש"א דהק' דא"כ נמצא דרק בתחילת המבוי הוא רחב ד"ט, וכן נמצא דרק באמצעו יש אורך ד"א, וכתב דאין לחוש לזה, ולא נתבאר כוונתו, ועי' ברש"י דתי' דמירי דהיו דלתות כמין גאם ועי' הדלתות יש ד"ט מרובעים, וצ"ב דממנ"פ כשהמבוי סגור אין בתים פתוחין וכשפתוח אין לו ד"ט, ועי' היטב בחזו"א ע"ג סק"ח.

גמ' דאמר רמי בר חמא וכו'. עי' במאירי דהק' דמאי מדמי הגמ' אורך לרוחב, הרי ברוחב מודה אביי דסגי בד"ט, ותי' דכל שאינו מגיע לשיעור אורך מבוי עדיין יש לו היכר לחי, [וצ"ל דמ"מ לרב יוסף כיון דזהו שיעור מבוי לא מהני הא דניכר הלחי], ובאבן העזר על תוס' ד"ה ורב יוסף תי' דע"כ מוכח דס"ל דלא בעי' שיעור ברוחב המבוי, ולכך מוכרח דשיעור ארכו ד"א, ע"ש באריכות. ובעיקר קו' המאירי שמעתי לת' עוד דשיעור אורך המבוי הוא דין בכותל אורך המבוי, אבל שיעור רוחב המבוי הוא רק שיעור מרחק בין ב' כותלי המבוי, ואינו שייך לקביעת שיעור רוחב הלחי.

רש"י ד"ה ואי אמרת מכדי מיעוט חצירות שתיים. והק' רעק"א דאף אי סגי בחצר א' קשה איך שייך בד"ט, ובדברי יחזקאל סי' ר' סק"ט תי' דרש"י ס"ל כהריטב"א דלא מהני משהו לפצימין משום דאין כאן היכר כותל מבוי, וס"ל לרש"י דרק כשחסר ב' מחיצות שלימות אין כאן היכר לכולתי המבוי.

רש"י ד"ה ארכו - הרי רחבו חסר ד' וכו'. עי' מהרש"א דהק' אמאי לא פי' כדפי' לעיל דאף ברחבו ד', הוא פרוץ במלואו וליכא פתח, ותי' דאפשר דגיפופי החצר הוו פצימיו, ועי' בצל"ח דתמה עליו דכיון דבעי' ב' חצירות נמצא דעדיין רחבו יותר מארכו.

תוס' ד"ה סוף - וכן משמע לישנא. עי' בהגהות ראמ"ה דהק' דע"כ ליכא ראייה מהלשון, דהא לר"י דאורך מבוי ד"ט, ע"כ דלעולם סגי בפס ד', דהא זהו שיעור מבוי.

(א) תוס' ד"ה ואי - היינו דאיכא משהו טפי. עי' בריטב"א דכתב דבחקק סגי בד' מצומצמות כיון דמצרפים את המבוי הנמוך לשיעור אורכו, אבל במבוי דעלמא בעי' ד' ומשהו, וברשב"א כתב כן על הא דסגי בפס ד', דקשה הא מיירי אף במבוי רחב יותר, והוי רחבו יותר על ארכו, [והא דלא הק' כן אף על חקק משום דהתם היה פשוט לו טפי הסברא דשאר המבוי משלים, אולם שמעתי מהרב חיים טויב נ"ו די"ל דאולי לשיטתייהו דהרשב"א ס"ל] ותי' דמ"מ שאר אורך המבוי מצטרף לשיעור ארכו, [והנה אי נימא דטעמא דבסוגיין הוי רה"י משום צירוף מחיצות וכשיטת הר"ן בשבת, הרי מבואר מהריטב"א חידוש גדול דמועיל אף לענין דין חצירות פתוחין לו, אעפ"י דהם נמצאים מאחורי מחיצת המבוי, [וכדחזי' לענין דיעור ארכו דמשלים ע"י חורי רה"י] אבל לפי האבהע"ז א"ש טפי].

והנה לכאור' היה מקום לומר דתוס' לא מיירי בדינא דחקק אלא בשיעור מבוי דעלמא, וכן לעיל ג' ב' כתבו ג"כ כדבריהם הכא, והתם מיירי רק על שיעור מבוי בעלמא, אולם עי' בגליון רעק"א סי' שס"ג כ"ו דנקט דתוס' מיירי אף על שיעור אורך החקק, וכנראה דלמד כן משום דר"י אמר דבריו רק על חקק.

(ב) וע"ש ברעק"א דמתחילה פי' דתוס' פליגי לגמרי על שיטת הריטב"א וס"ל דאין מצרפים לשאר המבוי בשביל שיהא ארכו יותר על רחבו, וממילא לעולם בעי' שיהא אורך החקק יותר מהרוחב, ואם רוחב החקק הוא ה', בעי' שיהא ארכו ה' ומשהו, והביא דכן דעת אבן העזר בסוגיין [ד"ה ברש"י], אולם אח"כ חזר בו דודאי תוס' מודו דמצרפים לשאר המבוי בשביל שיהא ארכו יותר על רחבו, וממילא לא איכפ"ל אם החקק יהא יותר רחב מארכו, אלא דס"ל לתוס' כיון דשיעור אורך מבוי הוא לעולם ד' ומשהו, משו"ה בעי' דבחקק נמי יהא ארכו ד' ומשהו, והריטב"א סובר דסגי בד' מצומצמות.

(ג) יש להק' על הריטב"א דא"כ מאי פריך בתים וחצירות פתוחים לתוכו היכי משכח"ל, הרי כמו דביאר הריטב"א דדין ארכו יותר על רחבו אינו קובע לשיעור המבוי, וסגי בחקק ד' מצומצמות, ה"נ נימא דבאמת בעי' שיהא אורך המבוי טפי מד' משום דינא דבתים וחצירות פתוחין לתוכו, ומ"מ כיון דאינו קובע לדין שיעור המבוי, לכך ס"ל לרב יוסף דסגי שיעור ד"ט בחקק, [ואולי קו' זו נכללת בדברי הר"ן]. ושמעתי לתרץ מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"ו שהרי הא דבעי' שיעור רוחב ד' במבוי אינו מהל' שיעור המבוי, אלא דבלא"ה הוי מקו"פ, [וכדיאר הר"ן להדי'] נמצא דעיקר שיעור צורת מבוי הוא רק באורך ד', דכיון דסגי ברוחב טפח, ממילא סגי בד' בשביל עיקר הדין דיהא ארכו יותר מרחבו, ולכך אעפ"י דבפועל בעי' שיהא רחב ד' וממילא אף ארכו צריך להיות יותר מד', מ"מ סגי לחקק אורך ד', דזהו עיקר שיעור אורך מבוי, ושפיר מצרפין לשאר המבוי להשלים, משא"כ הא דבעי' שיהא בתים וחצירות פתוחים לתוכו כיון דזהו צורת המבוי, א"א להשלימו ע"י שאר המבוי, ולכך פריך לר"י איך משכח"ל מבוי.

ואין להק' דא"כ נימא דבאמת הבתים פתוחים לו ברחבו בדופן האמצעי, ואף דממילא בעי' דיהא ארכו יותר על רחבו, מ"מ כיון דשיעור אורך בעצם הוא ד', סגי לחקק שיעור ד', דאדרבא א"ש טפי לפי הנ"ל, דהא לסברא זו נמצא דשיעור רחבו הוא מחמת הדין דבתים וחצירות פתוחים לתוכו, [ולא משום דבלא"ה הוי מקו"פ] ממילא אף שיעור ארכו יותר משיעור רחבו הוא דין בעצם שיעור המבוי, וממילא אף בחקק ניבעי אורך טפי מד', ורק אי נימא דבעי' אורך טפי מד', משום דשיעור הרוחב הוא מחמת דבלא"ה הוי מקו"פ, יתכן סברא הנ"ל דאי"ז סיבה דנחשיב דשיעור אורך המבוי הוא יותר מד', ודפח"ח.

(א) שם - כדרב אהילאי. עי' בריטב"א דהוסיף בקו' דהא בעי' שיהא רחבו ד"ט, וגם שאיו הפתח ד"ט, וצ"ב מדוע תוס' לא הק' כן, [ושמעתי לבאר דאי נימא כמו דנקט רעק"א בתחילה דתוס' פליגי על הריטב"א וס"ל דלעולם בעי' שיהא בחקק אורכו יותר מרחבו, ממילא י"ל דתוס' באו לאפוקי דאף בגוונא דיהא בתוכו רוחב ד' [דחו אינו מקו"פ] אלא דנתקצר בפתחו לפחות מד', נמי לא מהני מדינא דרב אהילאי].

אולם באמת דבמהרש"א ובאבן בעזר [על תוס' ד"ה אמר] הוכיחו מרש"י ד"ה והאמר רב נחמן דביאר קו' הגמ' דע"כ חזי' דשיעור רוחב מבוי בעלמא הוא פחות מד' וליכא חסרון מחמת פתח החצר, דס"ל דאף בכה"ג איכא דין תיקוני מבוי, ואינו מקו"פ, וע"ש באהעו"ז דיישב לפי"ז קו' תוס' ד"ה ורב.

והנה לק' י"ב א' משני הגמ' ב' שינויי או דבדינא דרב אהילאי יש חילוק בין מבוי לחצר, או דתנאי היא, ובשו"ע שס"ג כ"ח הובאו ב' דיעות בזה, ועי' מג"א שס"ג סק"ב דיש חילוק בין כולו פחות מד"ט, דכה"ג אף להרמב"ם הוי מקו"פ, להיכא דרק מתקצר לפחות מד"ט בפתחו, ועי' בבה"ל סי' שס"ג ב' ד"ה כיון דכן מבואר ברשב"א ובריטב"א לק' י"ג א' הביאו מהראב"ד דאם אין ברוחבו ד' לא בעי' תיקון

דהוי מקו"פ, אולם בשעה"צ שם ס"ק צ"א צידד דהרמב"ם סובר דאינו כמקו"פ ובעי' תיקון, וכן מתבאר בעבוה"ק פי"ב דהו שיטת הרמב"ם, וכן בבה"ל שם מבואר דיש הרבה אחרונים דס"ל הכי.

(ב) והנה ברעק"א שס"ג כ"ו מסתפק בדינא דשוחקות ועצבות אי גדרו דאזלינן מספק לחומרא, או דכך היה התקנה דלקולא פרושו שוחקות ולחומרא פרושו עצבות, ונפק"מ אם באופן דשיעור הרוחב יהא ד"ט עציבות סגי נמי אף בגובהו שיעור י"ט עציבות, או בשיעור ארכו ד"א מצומצמות, דלצד קמא אמרי' ממנ"פ או דלא בעי תיקון או דמהני תיקון, אבל לצד ב' לא אמרי' ממנ"פ, דכך הוא דינו, והביא ראייה מתוס' דידן אמאי לא הק' טפי דארכו דרב יוסף היינו מרווחות ורחבו היינו מצומצמות, ושיעור בתים פתוחין לתוכו הוא מרווחות, ושפיר פריך הגמ' איך משכח"ל בתים וחצירות פתוחין לתוכו, וע"כ דאמרי' ממנ"פ.

ודברי רעק"א צ"ב מדוע נקט דאף לרב יוסף שיעור ארכו הוא דין לקולא ומשערין בשוחקות, הרי מבואר בראשונים דאם לא יהא לו שיעור ד"ט במבוי הוי מקו"פ, וא"כ אדרבא נימא דלחומרא דינו בעציבות כדי לחייבו בתיקון רוח ד', ואדרבא אי נשער בשוחקות הוי קולא, וצ"ע.

תוס' ד"ה ורב יוסף - קשה וכו'. ועי' עוד ברשב"א ובריטב"א דהתם אליבא דר"ה קאמר, והנה תוס' הק' דסותר עצמו, אבל בר"ן הקשה אמאי רב יוסף קאמר לקמן ש"מ מדרב הונא וכו' ולא דחי דלאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ד"א, ותי' דלחי המושך כיון דהוא משוך לאורכו של מבוי אף לרב יוסף תלוי בשיעור מבוי, ואע"ג דלרב יוסף שיעור מבוי בד"ט מ"מ אליבא דר"ה שיעורו בד"א, ולפי"ז נמצא לכאור' דלר"י דשיעור מבוי בד"ט ה"ה דלחי המושך שיעורו בד"ט, וע"ש באשר שלמה מועד כ"ט דיישב לפי סברא זו [ונתכוין מדעתו לסברת הר"ן] לדברי המהרש"א בשבת ט' ב' דכתב דשיעורו של לחי במשוך לארכו הוא ד"ט.

ה' ב'

(א) ד"א נדון משום מבוי וכו'. שיטת רש"י דכל הסוגיא מיירי בלחי העומד מאליו, אבל אם עשאו להדי' לשם תיקון המבוי הוי לחי אף ביותר מד', ובב"י שס"ג י"ב נקט בדעת רש"י דבסמך עליו מער"ש מהני אף בלא עשאו בידים, וכל הפסול של לחי הבולט ד' הוא רק באופן שלא סמך עליו כלל, וכגון דסמך לחי אחר, אולם בדרכ"מ שם בב"ח ובט"ז ובמג"א חולקים דכוונת רש"י דבפס ד' אף בסמך עליו מער"ש לא מהני, ורק אם עשאו בידים לשם תיקון מהני.

אולם עי' בר"ן דהביא בשם אחרים, וכן דייק בגאוו"י מדברי הרשב"א בעבוה"ק, דברחב ד' אף אם העמידו מתחילה ללחי יצא מתורת לחי. (ב) עי' בתוס' בע"א דהביאו לסוגיא דלחי המושך, וקשה מ"ש התם דאף אם העמידו לשם לחי לא מהני, ובלחי הבולט לרחבו מהני כשעשאו לשם לחי, ועי' במ"ב שס"ג ס"ק מ"ח דתי' דבבולט לארכו מחזי כמוסיף על הכותל, אבל בבולט לרחבו כיון דעי"ז נסתם הפתח לא גרע מלחי משהו, ועי' היטב ברשב"א ד"ה ארבע חילוק אחר בזה, ובספר אשר לשלמה מועד סי' כ"ט דודאי כ"ז דאין לו שם לחי לא מהני מה דהוא ניכר, ולכך כ"ז דהוא נחשב לחלק מהכותל אין לו שם לחי, ולא יועיל מה דיצא עליו קול, וע"ש עוד דיישב לפי"ז כמה דברים, ואולי זהו כוונת הרשב"א.

ועי' בגאוו"י ובמלא הרועים ובשפ"א דהק' דאי נימא דבעשאו ללחי מהני משום דכה"ג יש קול ואיכא הכירא, א"כ מאי פריך אוספי הוא דקמוסיף, אמאי לא מהני להוסיף על הכותל עוד לחי, ע"ש מה שתי' בזה, ולסברת אשל"ש הנ"ל א"ש היטב דאינו נחשב ללחי כ"ז דהוא המשך הכותל.

(ג) בעיקר הדין דלחי הבולט ד"א לא מהני, עי' בתוס' דבארו טעמא דמילתא דאף למ"ד משום מחיצה [דמה"ט לחי מאליו כשר] בעי' קצת היכר אבל בעשאו מתחילה לכך יש קול ואיכא הכירא, אולם עי' היטב בלשון רש"י ד"ה ד' אמות דמבואר בלשונו דאינו חילוק רק אם יש קול או לא, אלא דברחב ד' לא מועיל סמכין, דלא מהני מחשבה להפקיע ממנו שם כותל, אולם עי' ברש"י ד"ה אינו דין "דכתב" ולא מנכרא מילתא.

אולם נראה דלדעת רעק"א א"ש לשונו של רש"י, דהנה ברש"י ד"ה אינו דין מבואר דלא מהני פס ד"א מדין ק"ו, ע"ש, ורעק"א בתשרי ל"ה נקט דכוונת רש"י דאף בחצר לא מהני, אולם בבית מאיר שס"ג סעיף י"א כתב דכוונת רש"י דרק במבוי לא מהני, [ועי' להלן דיש בזה

עוד דרך], ויסוד הנידון בזה לכאורה הוא אם הא דבעי' בלחי שיסמוך עליו הוא מחמת חסרון היכר, או שהוא חסרון במחיצה, דאי נימא דהוא חסרון בהיכר לא שייך דין זה רק בתיקוני מבוי, אבל בתיקוני חצר דליכא דין היכר לא בעי' שיסמוך עליו, אבל אי נימא דהוא חסרון בדין מחיצה הרי אף בפסי חצר בעי' סמיכה, ובע"כ מוכח מהסוגיא שם דסגי במה דסמך עליו מער"ש בתורת מחיצה, ופס ד"א פסול אף בחצר, ולפי דברי רעק"א נמצא דאין חילוק בין רש"י לתוס' דלתרווייהו פס יותר מד' פסול משום דבעי' סמך מער"ש כדי שיהיה לו היכר קצת, אבל לפי הבית מאיר דבלא סמך עליו איכא חסרון במחיצה, נמצא דרש"י ותוס' הם ב' טעמים נפרדים, דלרש"י לא מהני סמכינן לתוס' יש בזה חסרון היכר.

תוס' ד"ה פחות - ונראה דרש"י מדקדק וכו'. ובריטב"א כתב דדיק הכי מלישנא דבולט דמשמע מאליו, וצ"ב דא"כ אמאי הגמ' לק' ט"ו א' לא מוכיח מהכא דר"ה ס"ל דלחי העומד מאליו הוי מחיצה, ועי' תורת חיים דעמד בזה.

תוס' ד"ה ארבע - עי' בגליון הש"ס דמוכח כן להדי' בדעת רב הונא, אולם צ"ע דבריטב"א כתב בתי' קמא דר"ה ס"ל דלחי משום הכירא, דאל"ה ליכא חסרון במה דהוא בולט יותר מד', וקשה קו רעק"א.

פס ד"א בחצר ופס ד"ט במבוי

א' עי' רש"י דהק' דאף במבוי ח' נחיר לפס הבולט בק"ו, ותי' דכי היכי דיצא מתורת לחי יצא מתורת פס, ובריטב"א ביאר דכוונתו דאף דבחצר לחי הבולט כשר מ"מ במבוי פסול, אולם בר"פ ובתרא"ש מבואר דלרש"י לא מהני לחי הבולט אף בחצר. ויש לבאר פלוגתייהו בב' אופנים -

א) דיסוד המחלוקת הוא אם הא דבעי' בלחי שיסמוך עליו הוא מחמת חסרון היכר, או שהוא חסרון במחיצה, דאי נימא דהוא חסרון בהיכר לא שייך דין זה רק בלחי, אבל בתיקוני חצר דליכא דין היכר לא בעי' שיסמוך עליו, אבל אי נימא דהוא חסרון במחיצה ע"כ דגם בחצר יש דין דבעי' לסמוך עליו.

ב) בספר זכר דבר ביאר דר"פ סובר דילפי' בק"ו דמהני פס במבוי כדינו בחצר, [וצ"ע דנימא דיו כמו דבארו בתוס' לענין עומ"ר בד' רוחות] ולכך נקט דכיון דס"ל לרש"י דפס פסול ביותר מד"א, ע"כ דהוא פסול אף בפס בחצר, דאל"כ יהא כשר אף במבוי, אבל הריטב"א סובר דאף לאחר הק"ו לא עדיף פס במבוי מלחי, וכי היכי דבלחי בעי' היכר קצת ה"נ בעי' בפס במבוי היכר קצת, ולכך אעפ"י דבמבוי פסול מ"מ בחצר כשר.

ב' והנה מבואר לק' צ"ג ב' דאפשר להעמיד למתני' דקטנה שנפרצה לגדולה בנפרצה בשבת, ובשו"ת רעק"א קמא סי' ל"ה הוכיח מזה דבפסי חצר לא בעי' סמכו עליו מער"ש, ואדרבא בגוונא דנפרץ המבוי ברוח ד' ורוצה להשתמש בגיפופיו לדין לחי לא מהני, ומשום דלא סגי במה דסמך עליו ככותל, אלא בעי' דיסמוך עליו ללחי, ולפי"ז כתב דלשיטת רש"י בסוגיין דלחי רחב ד"ט מהני במבוי מדין פס, מהני אף בלא סמכו עליו, ובאור גדול בפרק כל גגות תמה עליו דאדרבא כמו דפסל רש"י פס ד"א במבוי, אעפ"י דבחצר כשר, ה"נ פסול במבוי פס ד"ט דלא סמך עליו אעפ"י דבחצר כשר.

ועי' בבית מאיר ש"ס סעיף י"א דהביא תשו' מרעק"א דדחה את הראיה מהגמ' ב"ב ד' ו' ותלה לעיקר הנידון האם בעי' סמכו עליו בפס ד"ט בחצר, בפלוגתת רש"י ותוס' בסוגיין דלפי רש"י כמו דפסול בבולט ד"א משום דלאו מנכרא, ה"נ יש לפסול בלא סמכו עליו מחמת דלאו מנכרא, אבל לתוס' דליכא חסרון דלאו מנכרא ה"נ לא בעי' לסמוך עליו, ודחה הבי"מ דהא מבואר בריטב"א כל מה דרש"י פסל הוא רק במבוי ולא בחצר, ועדיין יתכן דאף לרש"י לא בעי' סמכו עליו בפס ד"ט בחצר.

אולם ודאי דרעק"א נקט ברש"י כדברי ר"פ דפס במבוי דינו כחצר, וממילא ע"כ דכוונת רש"י דאף בחצר פסול פס הבולט ד"א, ולכך בתשו' דנקט דמוכח מהגמ' ב"ב ד' ו' דבחצר לא בעי' סמכו, הרי ע"כ מוכח דאף פס במבוי לא בעי' סמכו עליו, ובתשו' לבי"מ נקט דכמו דפסול פס הבולט בחצר משום דלאו מנכרא ה"נ פסול פס ד"ט בלא סמכו עליו משום דלאו מנכרא, אבל הבי"מ והאו"ג נקטו כהריטב"א ולכך ס"ל דאף דבחצר לא בעי' סמכו עליו מ"מ במבוי לא ידיף מלחי בעי' לסמוך אף בפס.

ד' והנה לפי דעת הריטב"א דכוונת רש"י דלא מהני פס' ד"א רק במבוי, צ"ל דהמחלוקת בין רש"י לתוס' הוא בטעמא דלא מהני פס' ד"א במבוי, דלרש"י מהני במבוי תקנת פס' ד"ט, אלא דבעי' שיהא בו היכר כלחי, אבל לתוס' לא תקנו כלל היתר פס' במבוי, אבל לפי ר"פ פליגי דלרש"י תקנו פס' במבוי, ופס' הבולט ד"א פסול אף בחצר, ולתוס' ליכא פסול של לחי הבולט בחצר, וכמו"כ ס"ל דלא תקנו במבוי דין פס'.

וצ"ב מה הנפק"מ לפי הריטב"א במה דמועיל פס' ד"ט במבוי, כיון דבלא"ה בעי' יהא בו היכר דלחי, ובזכר דבר כתב דנפק"מ באופן דהיה מבוי ריע"א וסמך עליו לשם פס', ונהפך בשבת לאיע"ר דכה"ג מהני, ע"ש, וי"ל עוד דנפק"מ לר"א לק' י"א ב' דמבוי בעי' ב' פסין כמו בחצר, ע"ש בגמ', דלפי רש"י דפס' ד"א פסול מחמת חסרון היכר, הרי אף לר"א לא יועיל, אבל אי נימא כתוס' דלא תקנו במבוי דין פס', הרי לר"א שפיר יועיל אף ברחב ד"א, [אולם יש לפלפל דלר"א ל"ש כלל כל הק"ו של הגמ', דהא ליכא קולא דלחי במבוי].

ה' עי' רש"י ד"ה פחות כתב "וסמכינן עליה" ובר"ה ד' אמות כתב "דלא סמכינן עלה" והק' בבית מאיר שס"ג י"א למאי הוצרך רש"י [והק' כן על רש"י ד"ה פחות] להוסיף כן הא פשיטא דכיון דנידון משום לחי הרי"ז מחיצה, ואין לומר דרש"י אתי לאשמועי' דבעי' שיכוין לסמוך עליו מבעו"י, דהא ביאר הב"י דלא בעי' כוונה אלא כל שלא היה שם לחי אחר ממילא שרי, ולכך ביאר דרש"י אתי לאשמועי' דלא סגי במה דסומך עליו משום מחיצה אלא בעי' לסמוך עליו בתורת לחי, וכתב הבית מאיר לרעק"א דרש"י בא לאפוקי דאף כה"ג דסמך עליו בתורת מחיצה לא מהני.

[ו] עי' בתשו' קמא של רעק"א דהובא בבי"מ דכתב להוכיח דבפס' ד"ט בחצר בעי' סמכו מהא דלא פריך לק"ו דשאני חצר דמהני עומד מאליו אף בלא סמכו, [וכן יש להק' לפי הריטב"א דשאני חצר דמהני פס' ד"א משא"כ במבוי דנימא פס' ד"א יוכיח] ובבית מאיר דחה דכמו דבארו בתוס' ד"ה אינו דין דליכא למימר פס' ד"א יוכיח, ה"נ ליכא למימר פס' ד"ט שלא סמך עליו יוכיח, וצ"ב כוונת רעק"א.

עומ"ר ברוח ד'

ה' ב'

גמ' וק"ו מחצר וכו'. ובגאוו"י הק' לס"ד דאין מבוי ניתר בעומ"ר, א"כ איך משכח"ל פרצה פחות מד' ויותר מג' שניתרת במבוי, הרי כל פרצה התירה הוא משום דהוי עומ"ר, ומדוע דרוח ד' יהא חמור טפי משאר רוחות.

עוד הק' האחרונים מדוע בעי' לילפוטא דמהני עומ"ר במבוי, ועוד אמאי בחצר פשיטא דמהני, ותו כיון דס"ל לגמ' דבבב"א פשיטא טפי ממבוי מה שייך ללמוד בק"ו מחצר, ומצינו בזה ב' באורים באחרונים -

(א) בחי' הגרי"ז בכורות י"ז ב' הביא מהגר"ח דגדר התקנה דלוק"ק ברוח ד' אינו רק חסרון מחיצות, אלא דחכמים החמירו דפרצת פתח נמי בעי' היתר בלוק"ק ומשום דברוח ד' בעי' דיהא כסתום, ולכך אי לאו ק"ו לא מהני עומד מרובה, דאין מקום הפרוץ נחשב כסתום.

[ובחי' הגר"מ הלוי פ"ז משבת הוכיח כן מהא דס"ל לר"ה דפרצת מבוי בד', וקשה מ"ש מכה"ת דפרצת מחיצה ב', וע"כ דגדר התקנה דמבוי דכל פרצה בשיעור פתח בעי' תיקון, אלא דקשה דהא מבואר בגמ' דכל הק"ו למ"ד דפרצתו ב', אבל למ"ד דפרצתו בד' איכא פרכא על הק"ו, ולמ"ד דפרצתו ב' הרי ליכא ראייה דבעי' דיהא סתום, ושוב תקשי למאי בעי' לק"ו, וצ"ל דאף דלמ"ד דפרצתו ב' ליכא ראייה משיעור הפרצה דיש דין דיהא סתום, מ"מ ס"ל לס"ד הכי מסברא, ובחי' הגרי"ז שם הוכיח כן מהא דבבב"א בה רבים פרצתו בד', ולכאור' למה דביאר במ"ב שס"ה סק"י בשם הלבוש דחסרון דבקעי בה רבים משום דאינו נקרא פתח אלא דרך הרבים, א"כ ליכא ראייה דבעי' שיהא המבוי סתום, והנה לביאור הגרי"ז בגדר פרצת ד' קשה צ"ל דהא דלא מהני לחי, משום דלא תקנו לחי רק ברוח ד' ולא בג' רוחות, אולם בחזו"א סק"ב-ג מתבאר דבכל חור בד' רוחות בעי' תיקון לחי, אלא דסגי בעומ"ר לגדורו, או דלאורך המבוי יש דין חצר דדינו בפס' ד' אילו היה פרוץ במלואו, וממילא מהני עומ"ר דומיא דחצר, אבל בליכא גידודי או דבקעי בה רבים לא מהני לוק"ק ועומ"ר, והיינו דבאמת לעולם אף באיכא גידודי או דלא בקעי בה רבים בעי' תיקון, אלא דמהני מדין עומ"ר דילפי' בק"ו, או מדין פס' ד' דחצר, אבל בבבב"א רבים לא מהני לוק"ק ועומ"ר ופס' ד' כיון דחסר בגוף הגדירה].

אלא דקשה א"כ איך יליף מחצר הרי שאני חצר דליכא דין סתום ולכך מהני עומ"ר משא"כ במבוי דבעי' דיהא סתום, וי"ל דילפי' מהתם דכמו דבבב"א מהני עומ"ר כ"ש דיועיל עומ"ר במבוי אעפ"י דאינו קיום לטעם הדין.

(ב) בחזו"א סי' ס"ה סק"א ביאר דבכל עומ"ר החלק הפרוץ נחשב כפרצה, אלא דלא איכפ"ל דפרוץ, אבל בפתח המבוי תקנו חכמים דלא סגי דפקע מיניה דין פרוץ אלא בעי' דיהא לפרצה שם פתח, ולכך ס"ד דאעפ"י דלוק"ק מהני, מ"מ עומ"ר לא מהני דסו"ס המקום הפרוץ אינו נחשב פתח, [ואזיל לשיטתו בסי' קי"ב סק"ה דלישנא דמתני' בדף ט"ו דעד י' הוי פתח הוא לישנא קלילא אלא גדרו דעד י' אינו

מגרע את גדיאת רוח הפתח] והא דפשיטא לגמ' דבחצר מהני עומ"ר, עי' בחזו"א שם ס"ק י"ב דביאר דכיון דתיקוני חצר בפס הוא מדין מחיצה, וכמבואר בתוס' ד"ה אינו דמה"ט כ"ש דסותמו טפי מהני, משו"ה פשיטא לגמ' דמהני עומ"ר בחצר, [אולם עי' בתוס' ר"פ דמבואר להדי' דהסברא בזה להיפוך דהא הק' מג"ל דעומ"ר מהני דילמא הוא מדין פס, והרי לפי החזו"א מהא גופא דמהני פס ילפי' מסברא דמהני נמי עומ"ר, וע"ע להלן מתור"ד].

[וגם לדרך זו קשה איך יליף לה מחצר הרי במבוי אין גדר תיקונו בגדרי מחיצות משא"כ בחצר, וצ"ל כנ"ל לדעת הגר"ח].

(ג) וי"ל עוד [וזה ע"ד של החזו"א] דדין תיקוני מבואות אינו לגדור את רוח רביעית, שהרי אף בלא גדירת רוח רביעית מהני המחיצות לגדור ולהבדיל את הרשות אף מרוח זו והוי כפתח, [וכן מבואר בחזו"א קי"ב במכתב, וכעין זה מבואר ברש"י סוכה ד' א' ד"ה דופן האמצעי לגבי סוכה], אלא דין תיקוני מבואות הוא לתקן פתח המבוי, ובזה הוא שדנו אם עומ"ר מהני לתקן הפתח, או דבעי' דוקא לחי וקורה, והיינו דאף דעומ"ר ודאי מהני לגדור המקום, אך לדין תיקון מבואות לא סגי בזה, דהא בלא"ה הרוח הרביעית גדורה, אלא חכמים הצריכו תיקון והיכר לפתח, ובזה דן ר"ה ברדרי"א אם מהני עומ"ר לזה, וילפי' מחצר דאם לחי מהני לתקן לפתח המבוי כ"ש דעומ"ר מהני לתקן לפתח המבוי.

וא"ש קו' הגאון דאעפ"י דפרצה פחות מד' או מי' אינה אוסרת, מ"מ לגבי פתח המבוי שהצריכו בו חכמים תיקון, שפיר דנה הגמ' אם עומ"ר הוי תיקון מעליא או לא, אך בשאר פרצות שבמבוי הרי כ"ז דאין בהם שיעור פרצה אינם צריכין כלל תיקון, ואינם בכלל דין תיקון מבואות, והיינו דאעפ"י דעומ"ר ל"מ להתיר במבוי, אך הנך פרצות א"צ כלל תיקון, וע"כ ודאי מהני בזה העומ"ר, דמדינא דאורייתא הוי מחיצה מעלייתא.

(ד) ולכאור' י"ל בזה עוד דרך ד', דהנה הט"ז בסי' שס"ה ס"ק ב-ג והמ"א שם סק"ד הוכיחו מהשו"ע שם דאעפ"י דמבוי דבקעי ביה רבים פרצתו בד', מ"מ בחצר כה"ג פרצתו בי', ובאו"ש ביאר לפי"ז דקו' תוס' דנימא עומ"ר בד' רוחות היינו בגוונא דבקעי ביה רבים, והנה בפשוטו תוס' באו להק' דכמו דהגמ' יליף לרוח ד' ה"נ נילף לרוח ג', ולפי"ז הרי מתבאר דהא דס"ד דלא מהני עומ"ר במבוי הוא משום דבקעי רבים בפתח המבוי, וע"ז הק' תוס' דכמו דילפי' מחצר דמהני עומ"ר ברוח ד' אעפ"י דבקעי ביה רבים, ה"נ נילף דמהני בד' רוחות אעפ"י דבקעי ביה רבים.

אולם יש לדון בזה דהנה באבן העזר הק' על דברי הט"ז והמ"א מהא דלא פריך הגמ' אף למ"ד דפרצת מבוי בי' דשאני חצר דאף בבקעי ביה רבים פרצתו בי' משא"כ במבוי, ובשפ"א ובחזו"א ס"ק י' תי' דאי"ז קולא בחצר אלא דבחצר ליכא בקיעת רבים כמו במבוי ולכך פרצתו בי', ולפי"ז הרי ליכא למילף למבוי מחצר דיועיל עומ"ר אף בבקעי ביה רבים, דהא בחצר ליכא בקיעת רבים כמבוי, וע"ע בחזו"א סוף ס"ק נ"ב עוד תי' בזה.

אולם עדיין יש לקיים תי' זה, דהנה בט"ז שם סק"ג כתב דהא דבחצר אף בבקעי ביה רבים פרצתו בי' מיירי בחצר מרובע דבאי"ר הוי מבוי [אולם אינו ראה דה"נ במבוי שריע"א יהא דינו בי', די"ל דלקולא אינו נעשה כחצר], אולם בפרמ"ג משב"ז סק"ג חולק עליו דאף כה"ג פרצתו בי', כיון דאי"ז מקום הרבים, וכן נקט בחזו"א ס"ק ל"ב, ולפי"ז הרי מבוי שריע"א אעפ"י דינו כחצר יהא פרצתו בד' כיון דהוא מקום הרבים, ולפי"ז העירני ידידי הרב יהושע זליבנסקי ניי"ו דעדיין י"ל דילפי' דמהני עומ"ר ברוח ד' אף דבקעי ביה רבים, ממבוי שריע"א דאעפ"י דיש לו תשמישי מבוי מ"מ מהני ביה עומ"ר, [וכמבואר בפשוטו בתוס' ד"ה תאמר דכל דינו בפס ד' מהני בו עומ"ר - ועי' להלן על דברי התוס'] דה"נ יועיל עומ"ר בכל מבוי אעפ"י דבקעי ביה רבים.

(ה) אלא דבעיקר הדבר דנתבאר דשייך לדון לחסרון דבקעי בה רבים בראשו, יש לדון בזה טובא, דאי נימא דדין בקעי בה רבים הוא מדין פרצה, הרי מסתברא דלא מהני עומ"ר לתקן את הפרצה, וכמבואר בראשונים לק' ו' א' דלא מהני לו"ק לתקן פרצות, ואדרבא מהא גופא דמהני לחי בראש המבוי ע"כ דאינו בא לתקן פרצה, [ולהלן נאריך בעיקר הנידון בזה].

ויש לדון להוכיח מהריטב"א לק' י' ב' דכתב בשם תוס' דאף ר"ה מודה דפרצה בראשו בי', כיון דבראשו הוי פתח, אבל בצדו כיון דאין דרך מבוי לעשות פתח בצדו שיעורו בד', ולכאור' מבואר להדי' דלא שייך לדון בראש המבוי מחמת החסרון דבקיעת רבים ופרצת ד', כיון דבראש המבוי לעולם חשיב פתח ושיעורו בי'.

אלא דקשה דהא מבואר בריטב"א בסוגיין דלר"ה דס"ל דפרצתו בד' כיון דליכא ק"ו, לא מהני עומ"ר לתיקון המבוי, וא"כ תקשי איך יישב הריטב"א שם לדברי ר"י בדין מבוי ט"ו אמה דמרחיק ג"א ועושה פס ב"א, דאזיל אף כר"ה, הא אף דמשום פרצה אין לאסור, אכתי יש לאסור דהא לר"ה לא מהני עומ"ר, ואין לומר דבאמת לר"ה צריך להניח שם לחי, ועוד דמבואר בריטב"א שם בשם הראב"ד דלחסרון דשבקי מהני שיניח לחי וקורה בתרווייהו, וא"כ ע"כ דדינא דר"י לענין מבוי ט"ו וכו' מיירי דלא הניח לו"ק בזוטא, וא"כ ע"כ מהא דהגמ' פריך לר"י משום שבקי, דר"י מיירי דלא הניח לו"ק בזוטא, ושוב קשה כנ"ל.

וידידי הרב זאב גלוסקיניוס נ"י אמר ליישב דלעולם נימא דס"ל לר"ה דלא מהני עומ"ר לבקעי בה רבים, וכל מה דכתב הריטב"א דראשו ב' הוא רק לגבי דינא דר"ה דמצדו בד', וע"ז ביאר הריטב"א דשאני ראשו דחשיב כפתח, אבל לגבי בקעי בה רבים ליכא נפק"מ בין ראשו לצידו, והיה ראוי דלא יועיל בזה עומ"ר, אלא דילפי' בק"ו מלחי דמהני, אבל בליכא בקיעת רבים לא בעי' לק"ו, ואף לר"ה מהני עומ"ר גם בלא הק"ו.

וידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י אמר לבאר דלעולם מוכח מהריטב"א דהא דבעי' לק"ו דיועיל עומ"ר אינו מחמת חסרון דבקעי בה רבים, אלא דא"כ תקשי כיון דלר"ה ליכא ק"ו א"כ בשאר רוחות כל דאיכא פרצה ד', אעפ"י דאיכא גידודי עדיין יהא אסור כיון דליכא לחי, וע"כ מוכח דרק ברוח ד' דינא בלחי הוא דאמרי' דדוקא לחי מהני אבל עומ"ר לא מהני, [בלא ק"ו], אבל בג' רוחות דעיקר דינא הוא בעומ"ר לא בעי' לחי אלא סגי בעומ"ר, והנה יש לדון ברוח ד' דרחב יותר מ' האם אסור מעיקר הדין או רק מחמת חסרון לחי, והיינו דאף דמדאורי' לרוב הראשונים סגי בג' רוחות, מ"מ לבתר דתקנו דבעי' לחי, יש לדון אם ביותר מ' הוי כמו בפחות מ', אלא דבזה לא מהני לחי, או דילמא גרע טפי ואינו אסור רק מחמת חסרון לחי אלא כיון דלאו שם פתח עליו הוא איסור גמור דחשיב כפרוץ, ואי נימא כצד הב' נמצא דיותר מ' דמי לג' רוחות דבעי' גדירה גמורה, וממילא לזה שפיר מהני עומ"ר, ואי"ז שייך כלל לדינא דר"ה דלא מהני עומ"ר, דדוקא במבוי ז' והניח פס יותר מד"א דדינו בלחי שפיר אמרי' דלא מהני עומ"ר לולי הק"ו, אבל הכא דהוא יותר מ' שפיר מהני עומ"ר, אלא דעיקר הסברא בזה דבלחי גרע, צ"ע אם הוא נכון.

אולם נראה דהאמת בדברי הריטב"א הוא עפ"י מה דמצינו יסוד גדול בדברי הראשונים, [ויתבאר לק' בסוגיא דקרבן זוית באריכות], דבאופן דליכא בפרצות שבצד המבוי שיעור פרצה, הא דאינם אוסרין הוא משום דהלו"ק שבראש המבוי מתיר לכל פתחי המבוי, ולפי"ז א"ש דברי הריטב"א, דשאני דינא דר"י דכיון דאיכא קורה ב' אמות, ממילא אף לר"ה דלא מהני עומ"ר, מועיל הקורה להתיר שאר הפתחים, ורק באופן דתיקון המבוי בלו"ק לא מהני עומ"ר, וכל מה דבעי' ללו"ק הוא רק בשביל דלא נימא אתי אוריא.

תוס' ד"ה אותו לחי - דברוחב ח' וכו'. ועי' ברשב"א בריטב"א ובר"ן דכתבו דהכא אליבא דר"ה דס"ל דפרצת מבוי בד' ול"ל לק"ו דמהני עומ"ר, אולם עי' בגאון"י דודאי אף לר"ה מהני עומ"ר מסברא, ובחזו"א ס"ק ט"ז הוכיח כן [ולא נתבאר בלשונו אי מה"ט שרי אף ביותר מד', וצ"ע בזה] מהא דלא כתבו הפוסקים דמוכח מר"א דאמר במבוי ח' נמי דפרצת מבוי ב', אולם עי' ברשב"א דכן הוכיח הכי.

תוס' ד"ה ק"ו - דהיינו במרובעים וכו'. ויש להסתפק אם כוונתם דילפי' מבוי ארוך ממבוי מרובע, ופשיטא לגמ' דכיון שמבוי מרובע דינו בפס ד' מהני בו עומ"ר, או דכוונתם לחצר מרובע, אבל מבוי מרובע לולי הק"ו לא מהני בו עומ"ר, ועי' בריטב"א דכתב להדי' דילפי' מחצר ומבוי מרובעים, [והנה אי נימא כמהרש"ל [עי' לק' בתוס' ד"ה תאמר] דטעמא דפרצת מבוי בד' משום דהיא הנותנת הרי א"ש פרכת הגמ' מה לחצר דפרצתו ב', דקאי אף על מבוי מרובע, דכיון דל"ש בו היא הנותנת פרצתו ב'], וצ"ב דמשמע בריטב"א דאף דאף חצר ארוך בעי' למילף בק"ו, וקשה מדוע דיחמירו בו טפי מחצר מרובע.

שם - אבל שיועיל עומ"ר בכל ד' מחיצות וכו'. והק' האחרונים דהא למ"ד דפרצתו ב' ע"כ דמהני עומ"ר בד' רוחות, ולמ"ד פרצתו בד' הא זהו קו' בד"ה תאמר, ומצינו בזה ד' דרכים באחרונים.

א' עי' במהדו"ב והמרומי שדה בפ' קמא דפי' דכוונתם דאף למ"ד דמצדו בי' מ"מ אינו משום דיליף לה בק"ו מחצר כיון דאיכא דיו, אלא מסברא הוא, וצ"ב מאי נפק"מ אם הוא מק"ו או מסברא, ועי' בריטב"א ד"ה תאמר דכתב להדי' דרה יליף דפרצתו י' בק"ו מחצר.

ב' באו"ש פ"ז משבת הי"ז [ד"ה וראיה] ביאר דתוס' הק' דהא מבואר לק' ו' א' דבבקעי בה רבים מודה רב דפרצתו בד', וס"ל לתוס' דכ"ז במבוי אבל בחצר אף בבקעי בה רבים פרצתו בי', ועי' הק' תוס' דנילף בק"ו דיועיל אף במבוי, [ועי' לק' דביאר לפי"ז דברי המהרש"א].

ג' בחזו"א ס"ה ס"ק ב-ד כתב לבאר דברי התוס' עפ"י מה דיסד דתקנת חכמים בתיקוני מבואות אינו דוקא על רוח ד', אלא נכלל בזה נמי חובת תיקוני מבוי לכל פתח המבוי, [ולכא חומרא טפי בראש המבוי מחמת דבקעי בה רבים] וצריך לדון בתיקון פתחי המבוי אם הוא בכלל תיקוני המבוי ברוח ד' או לא, [ובסק"ב דן דנימא דינא דר"א ור"א דפרצת מבוי בי' הוא רק באופן דתיקן את הפרצה שבצדדיו ע"י לו"ק, אבל בלא"ה בלא לו"ק מודו דפרצתו בד', אולם דחה לזה בסק"ג, ע"ש בכל דבריו], ופי' בסק"ד דכוונת תוס' דאף לס"ד דס"ל לר"ה בדרי"י דכשמתקן לראש המבוי בלחי לא מהני עומ"ר בצדו, [וכסברת תוס' לק' ד"ה תאמר דלא ילפי' בק"ו כיון דהיא הנותנת] מ"מ כ"ז כשמתקנו בלחי אבל כשמתקן לראש המבוי בעומ"ר יש ללמוד מק"ו דמהני, דכמו דיליף בק"ו דמהני עומ"ר בראשו אף בפרצת ד', ה"נ נילף בק"ו דבאופן דמתקן לראש המבוי ע"י עומ"ר דיועיל עומ"ר בג' רוחות לתקן פרצת ד' כמו בחצר, וליכא חסרון בפתחי המבוי בפרצת ד', ועי' תי' דעל שאר הרוחות אמרי' דיו כלחי דאינו מתיר אלא כשאין פרצות ד' בצדו, וה"נ לא מהני אף כשתקנו בעומ"ר, לתקן לצדו בעומ"ר, ולפי"ז כתב החזו"א דאם תיקן את המבוי בצוה"פ ברוח ד', דיועיל עומ"ר בצדו לפרצת ד', דלא שייך בזה דיו, [ועי' להלן דמדברי המהרש"א מוכח דלא ס"ל הכי].

ונראה דלפי"ז י"ל דההכרח של תוס' דאף בתיקון לראש המבוי בעומ"ר מ"מ אין מועיל עומ"ר בצדו לפרצת ד', הוא מהא גופא דפריך הגמ' מה לחצר דפרצתו בי', ואי נימא דרק בתיקון גרוע ע"י לחי פרצתו בד', א"כ אינו ראייה דאף בתיקון ע"י עומ"ר דמיירי בגמ' נמי דינו בד', וע"כ דאף בתיקון את המבוי בעומ"ר לא מהני עומ"ר לפרצת ד' בצדו.

אולם לכא' עיקר יסודו של החזו"א נסתר מרש"י ה' א' ד"ה מתיר דכתב בדינא דר"א ור"א דאין מבוי נפסל בפתחים הרבה, מוכח דס"ל דחייב חכמים לתקן פתחי המבוי הוא רק על פתח המבוי ולא שאר פתחי המבוי בצדו.

ד' במרומי שדה בדרך הב' פי' דתוס' ס"ל דבחצר מהני עומ"ר בצירוף כל ד' רוחות, אבל במבוי כתבו דלא מהני לצרף כל הד' רוחות לעומ"ר משום דאמרי' דיו, ויישב לפי"ז סתירת התוס' דע"ז לא שייך לומר דהיא הנותנת, וכן ביאר הנתה"מ בספרו נחלת יעקב על הש"ס בסוגיין בדרך הב'.

שם - דדיו וכו'. עי' מהרש"א דהק' דא"כ אמאי לא פרכי' מה למבוי דלא מהני עומ"ר בג' רוחות משא"כ חצר, ובפשוטו משמע מדבריו דנקט דלא מהני עומ"ר בג' רוחות, וכן נקט בדבריו בחזו"א ס"ק י"א.

אולם באו"ש פ"י דס"ל כפי' דתוס' דנו משום דבקעי בה רבים, ועי' הק' המהרש"א לקו' האבן העוזר דא"כ לפרוך את הק"ו לכו"ע דמבוי חמור מחצר בבקעי רבים.

ובמהרש"א תי' דכיון דא"א ללמדו מק"ו, א"א למיעבד מיניה פרכא וכמשו"כ תוס' ד"ה לענין פס ד' דכיון דאינו יכול ללמוד בק"ו ל"א תוכיח, והנה לדברי האו"ש דכוונת המהרש"א לקו' אבן העוזר, ועי' תי' כנ"ל, צ"ע דא"כ מאי פריך הגמ', הא כמו דליכא למפרך מבקעי בה רבים, ה"נ ליכא למפרך להאי מ"ד מאופן דליכא גידודי, דכל מה דאינו בק"ו אינו נעשה יוכיח, וצע"ג.

ובחזו"א ס"ק י"א תמה על המהרש"א דשאני פס דטעמא דליכא ק"ו כיון דב' ענינים הם, ומה"ט גופא לא הוי נמי יוכיח, משא"כ עומ"ר דטעמא דלא ילפי' ליה בק"ו משום דיו, שפיר יכול להיות יוכיח.

תוס' ד"ה תאמר - וי"ל דלא שייך ק"ו וכו'. ובאבן העוזר הק' אמאי לא תי' כדבריהם לעיל ד"ה קל דאמרי' דיו.

וי"ל עפ"י דברי החזו"א דקו' התוס' לעיל היא למאי דס"ד דפרצת מבוי בד' ומ"מ יליף בק"ו דמהני עומ"ר, דיועיל עומ"ר בכל ד' רוחות, אבל הכא קו' היא דאף במבוי הניתר בלו"ק דנילף בק"ו מחצר דיועיל עומ"ר בשאר רוחות, ועי' תי' דאדרבא היא הנותנת כיון דסתימתו גרועה בדין שנחמיר בפרצתו מצדו, ולא יכלו לתרץ דאמרי' דיו כלחי, דהא תוס' מיירי הכא במבוי הניתר בלו"ק, אבל לעיל דקו' במבוי

הנותר בעומ"ר בראשו הרי בזה לא שייך לומר דהיא הנותנת, דכיון דמיירי במבוי שניתר בעומ"ר, כיון דהוי מחיצה מעליא בדין שיאסר המבוי בצדו רק בפרצת י', וע"ז תי' דמ"מ אמרי' דיו כלחי דפרצתו מצדו ב'.

שם - וי"ל דהיא הנותנת לא אמרי' וכו'. ותמוה כיון דבארו דמשום דמבוי קיל מחצר, עבדו במבוי חומרא דלא מהני עומ"ר ופרצתו בד', מה שייך למיעבד מיניה פרכא, הרי אינו מחמת חומרתו אלא מחמת קולתו החמירו בו, ונשנו בזה ב' פי' - א) במהרש"ל ביאר דזה גופא כוונת הגמ' כוונת הגמ' דכמו דבארו לעיל דמחמת קולתו לא מהני עומ"ר, מה"ט גופא יש להחמיר בו דלא יועיל עומ"ר אף בראשו. ב) במהרש"א ביאר דכוונת הגמ' דדלמא הא גופא דלא מהני עומ"ר במבוי אינו משום היא הנותנת אלא משום חומרת מבוי וקולת חצר, ונמצא דלדעת המהרש"ל למ"ד דפרצתו בד' הא דלא מהני עומ"ר במבוי בפרצת ד', הוא משום היא הנותנת דמחמת קולתו החמירו בו, ולמהרש"א הוא משום חומרא דמבוי דלא מהני בו פס ד', [והנה לפי המהרש"א דפרצת ד' הוא משום חומרא דמבוי הרי ודאי דלא שייך כל דברי החזו"א דיש חילוק אם תיקן את המבוי בלחי או בעומ"ר או בצוה"פ, ואדברא אי נימא דבצוה"פ פרצתו ב' הרי ע"כ דהוא מחמת קולתו של מבוי, ומה הנידון בגמ'].

ויש לדון דיהא ג' נפק"מ בין המהרש"א למהרש"ל -

א) יש לדון בחצר דאיע"ר דדינו בלו"ק [כשאנו פתוח לרה"ר - עי' רמ"א שס"ג כ"ז] אם פרצתו ב', [אף למ"ד דפרצת מבוי בד' ולא מהני עומ"ר במבוי], דלפי המהרש"ל משום היא הנותנת יש להחמיר בו, [וע"כ הוא דאל"כ מה הק' תוס' דנימא דמשום דבעי' פס ד' היא הנותנת דשרי עד י', הרי חזי' בחצר דאיע"ר ושרי בלו"ק ופרצתו ב', וע"כ דמשום היא הנותנת יש להחמיר אף בכה"ג דפרצתו בד'], אבל למהרש"א דהוא משום חומרא דמבוי י"ל דאין להחמיר בכה"ג אף דדינו כמבוי, אלא דצ"ע א"כ מה תי' תוס' בריש דבריהם דלא ילפי' דפרצת מבוי ב' מק"ו משום דהיא הנותנת, הא אכתי איכא למילף בק"ו מחצר דאיע"ר דדינו בלו"ק ופרצתו ב', דה"ה במבוי פרצתו ב', וצ"ע.

ובחזו"א ס"ק ט"ז כתב דכה"ג פרצתו ב', וכתב דכה"ג לא שייך הסברא דהיא הנותנת, וצ"ב כוונתו, ואולי כוונתו להק' כנ"ל וכדברי המהרש"ל.

ב) עוד יש לדון במבוי דאין בתו"ח פתוחין לתוכו דדינו בפס ד' [לפי המבואר במ"ב שס"ג ס"ק ק"ב דאינו נידון כחצר אלא דהחמירו בליכא דיורין], מה דינו לענין עומ"ר, דלפי המהרש"ל כיון דלא שייך בזה היא הנותנת, דהא לא הקילו בו, ממילא אין להחמיר בו כמבוי, ויועיל בו עומ"ר, אבל לפי המהרש"א דהוא חומרא במבוי ודאי דאין להקל בו טפי ממבוי דבתו"ח פתוחין לו.

ובחזו"א ס"ק י"ב כתב דפשיטא דכל דתקנתו בפס ד' מהני בו עומ"ר, והק' בס"ק ט"ו דא"כ אף לר"ה ברדר"י איכא למילף דמהני עומ"ר במבוי בק"ו, דכמו דמועיל עומ"ר במבוי דאין בתו"ח פתוחין כ"ש במבוי דבתו"ח פתוחין לתוכו דיועיל בו עומ"ר, והוכיח מזה דמבוי דאין בתו"ח פתוחין לתוכו פרצתו ב', וא"כ אכתי איכא למפרך מה למבוי דבתו"ח פתוחין לתוכו דפרצתו בד'.

ג) עוד יש לדון באופן דאין בתו"ח פתוחין לתוכו דדינו בפס ד' [להטעם דהחמירו בליכא דיורין], אם יועיל בו פס ד"א, [לשיטת תוס' דמהני פס ד"א בחצר], דלפי המהרש"ל כיון דלא שייך בכה"ג טעמא דהיא הנותנת שרי בפס ד"א, אבל למהרש"א י"ל דאין לו קולא טפי ממבוי, ואף דמבואר בתוס' ד"ה אינו דכל שתיקונו במחיצה ליכא ריעותא במה דהוא סותם טפי, מ"מ יש להחמיר בכה"ג דבעי' נמי לתיקוני מבוי, דכיון דאיכא במבוי חסרון היכר בלחי יותר מד"א, ה"נ יש להחמיר במבוי דאין בו"ח פתוחין לתוכו דלא יועיל פס יותר מד"א.

תוס' ד"ה שפרצתו בד' - פרצת עשר תוכיח. וצ"ב כוונתם דהא קו' דנילף בק"ו למחיצות, ולא ק"ו של מקומות, וכדבאר במהרש"א, וא"כ מה שייך למפרך מהא דמהני עומ"ר לפרצת י' בג' רוחות, הא מ"מ בנידון מחיצות של רוח ד' שפיר איכא ק"ו, ואין לומר דכוונתם לפרצה יותר מ', דהא כמו דלא מהני עומ"ר מצדו בפרצת י', ה"נ לא מהני לחי בפרצת י', וליכא מעלה ללחי, וצ"ע.

בדין קרן זוית

ר' א'

גמ' כגון שנפרץ בקרן זוית וכו'. עי' ברשב"א דהק' איך מתיר פרצת יותר מג', הא ס"ל לר"א ור"א דאם אין פס ד' יותר מג' אינו מתיר, ותי' דשאני התם דמיירי דהקורה מונחת על כותל דאינו בשיעור ד"ט, ולכך כל שהוא יותר מג' אי"ז קורה ע"ג מבוי, אבל הכא מיירי דהקורה מונחת ע"ג כותל רחב משו"ה שיעור פרצתו בקרן זוית בד', ובחי' הר"ן הוסיף דמיירי דהכותל ברחבו יש לו שיעור ד"ט. וי"ל ע"ד דאי' נימא דיסוד הדין דר"א ור"א דכל דליכא פס ד' חשיב דהמבוי מגיע רק עד מקום הפרצה, א"כ מה איכפ"ל דיש לו כותל ברחבו, הא מ"מ כיון דיש לו פרצה בצדו אינו נחשב לחלק מהמבוי, וי"ל כיון דסו"ס אין מרחק ג' מהקורה למבוי, אעפ"י דבאלכסון בזויתו הוא משך ג' אי"ז גורם דנחשב לב' מבואות, [וע"ע בשיעורי רמ"א שליט"א].

עוד יש לדון דאי' נימא דלדעת רש"י טעם הפסול משום הא דשבקי לחוד, א"כ אכתי תיקשי מ"ט אין פרצה בקרן זוית אוסרת בשאין בה ד' טפחים, ולא חיישי' דילמא שבקי פתחא רבא ועיילי בפתחא זוטא.

ואולי י"ל דמיירי בגונא שעיקר הפרצה היא בראשו, וכלישנא דרב חנין שנפרץ מראשו, וע"כ לא חיישי' בזה דילמא שבקי, כיון דלא ממצט בהילוכא, [וע"ע להלן י' ב' עוד יישוב בזה].

וברשב"א ד"ה כגון הק' כיון דלא עבדי אינשי פתחא בקרן זוית, אמאי שיעורו בד', ותי' דכיון דשיעור ד' בעלמא הוא שיעור חשוב לא החמירו עליו כיון דאיכא קורת מבוי מעליא, ועי' ברבינו פרץ דהק' כן על עיקר דינא דרב הונא דשיעורו מצדו בד' ולא ביותר מג', ותי' דהוא מחמת דינא דרב אחלאי, וצ"ב אמאי הק' כן רק על דינא דקרן זוית ולא הק' כקו' ר"פ על עיקר דינא דר"ה, וכן אמאי לא תי' כר"פ. והנה בלשון הרשב"א מבואר חידוש גדול דבאופן דליכא בפרצות שבצד שיעור פרצה אינם אוסרין משום דהלחי והקורה שבראש המבוי מתירין לכל פתחי המבוי, וכן מבואר ברשב"א ה' ב' ד"ה מבוי שנפרץ מצדו בעשר, וכן מבואר ברשב"א לקמן י' ב' ד"ה שמעת מינה [הב'] דקורה מתרת שאר הפתחים, ע"ש דהאריך לבאר בזה לשון ר"א ור"א מתיר וכו', וכן מבואר בריטב"א לעיל ה' א' דבפס ד' אין המבוי אינו נפסל בפתחים הרבה כיון שהפתח שהוא בראשו מתוקן ומוכשר כראוי, וכ"כ בתורי"ד סוד"ה ור"ה אמר.

עי' ברשב"א בעבוה"ק שער א' י"ג [והביאו המ"ב שס"א סק"י] דחצר שנפרצה בק"ז פחות מג"ט אינו כלום, מג' ועד ד' צריכה ב' לחיים ופירצת ד' אין לה הכשר, וצ"ע מ"ש חצר ממבוי דנפרץ בקרן זוית דפחות מד' א"צ תיקון כלל, ועוד דכיון שבחצר אוסרת פרצה בקרן זוית אף בשאין בה ד', א"כ מ"ט סגי לה בב' לחיים, ומ"ש מפרצה ד' שאין לה הכשר בב' לחיים, וכן צ"ע מקורו של הרשב"א אחדש כן. ואין לומר דשאני מבוי דקי"ל כדרב אחלאי שאין פתח פחות מד' צריך תיקון, משא"כ בחצר אף פתח פחות מד' צריך תיקון, דהא הרשב"א לעיל פ"ב הביא ד"א דמבוי שיש בפתחו ג' צריך תיקון, ואף דהרשב"א פליג עליהו שאינו צריך תיקון, מ"מ כיון שלדעה זו בע"כ דהא דפרצה פחות מד' בקרן זוית מותרת אי"ז משום דינא דרב אחלאי, מהיכ"ת שלדעת הרשב"א הוי רק משום דרב אחלאי, ועוד דהרשב"א בסוגיין לא הזכיר כלל דפחות מד' שרי מחמת דינו דרב אחלאי.

וי"ל דהרשב"א אזיל לטעמי', דהא דפרצה בקרן זוית אינה אוסרת עד ד', דכיון דאינו מקום חשוב, קורת המבוי מתירו, משא"כ בפרצת ד' דהוי מקום חשוב ל"מ קורת המבוי להתירו, וי"ל דמה"ט אף בחצר בפרצת ג' מהני ב' לחיים, דכיון דל"ה מקום חשוב כ"כ מהני ב' לחיים להתירו, אלא דס"ל דכל הדין דקורה מתרת לכל פתחיו, נאמר רק במבוי, שעיקר תיקונו הוא משום היכר, וע"כ כל שעשו תיקון בראשו מהני זה להתיר לכל פתחיו, אבל בחצר שעיקר תיקונו הוא משום מחיצה, ל"ש כלל דהתיקון שבראשו יועיל לכל פתחיו, והא דכל פתחי החצר מותרים, משום דאיכא עומ"ר, ומהני עומ"ר להיתר פתחי החצר, ולכך בפרצה בקרן זוית פחותה מד' חלוק דין חצר מדין מבוי, דבמבוי שדינו הוא דהתיקון שבראשו מהני לתקן כל פתחיו, ע"כ אף מהני התיקון שבראשו לתקן להפרצה שבקרן זוית, משא"כ בחצר דל"מ התיקון שבראשו לתקן כל פתחיו, אלא דניתרין בעומ"ר, משו"ה לגבי פרצה בקרן זוית דלא מועיל עומ"ר להתירה, וכדביאר בחזו"א סי' ע"ב סק"א, צריך ב' לחיים, אך מ"מ מהני לה ב' לחיים, דומיא דמבוי דמהני הקורה שבראשו לתקן פרצה זו.

א) עי' בתוס' דהוכיחו מלעיל ה' א' דאם עשה כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח, וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ותוס' ר"פ, ועי' היטב בלשונם דמבואר דהא דבעשה צוה"פ מהני אינו משום דכה"ג עבדי אינשי, אלא כל החסרון דלא עבדי אינשי שייך רק באופן שלא

עשה צוה"פ, דכיון שאינו בצורת פתח אלא דבאנו לדון שיהא לו דין פתח מחמת שאינו יותר מי', בזה שייך הסברא דכיון דבקרן זוית לא עבדי אינשי לא חשיב כפתח, אבל באופן שעשה צוה"פ, ומחמת זה יש לו שם פתח, לא איכפ"ל דלא עבדי לה אינשי. אולם עי' בחי' הריטב"א דמבואר להדי' דבאופן דהפתח עשוי בפצימין מהני משום דכה"ג עבדי לי' אינשי, וכן מדויק בלשוננו דאף באופן דאינו צוה"פ כדינו אלא עשה רק פצימין מן הצדדים, חשיב כפתח, ומשום דבשביל דיהא פתח דעבדי לי' אינשי סגי במה שהוא עשוי בפצימין, אולם להראשונים הנ"ל בעי' שיעשה צוה"פ כדינה, וכמפורש בתוס' דבעי' שיעשה מזוזות ומשקוף. (ב) עי' בר"ח לעיל ה' א' דגרס בד' הגמ' "ואביי אמר לך פתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי", וצ"ב שהרי הראשונים העמידו לדברי רב יוסף בעשה צוה"פ, וא"כ קשה מ"ט דאביי דל"מ פתח בקרן זוית דאית לי' צוה"פ. אולם אי נמא דהא דמהני צוה"פ בקרן זוית, אינו משום דכה"ג עבדי אינשי, אלא אף דלא עבדי אינשי, מ"מ כיון דעשה צוה"פ אית ליה תורת פתח, י"ל דס"ל לאביי דלדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו בעי' פתח כדרכו, וכיון דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי ל"ח בתים וחצרות פתוחין לתוכו, ורב יוסף ס"ל דסגי במה דיש לו תורת פת לענין דין בתים וחצרות פתוחין לתוכו. וכן עי' בחי' הר"ן שג"כ גריס לעיל כגרסת ר"ח ופירש דכיון דלאו אורחי' בהכי אפי' כי עביד לי' ל"ה מבוי, וצ"ב דהא בסוגיין הביא מהראב"ד דאם עשה צוה"פ מהני, וע"כ דהא דמהני צוה"פ אינו משום דכה"ג עבדי אינשי אלא כיון דהוי פתח מהני אף דלא עבדי לי' אינשי, וס"ל לאביי דלא סגי בזה לדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו. (ג) בעיקר קו' הראשונים מהגמ' לעיל, יל"ע דאף דלגבי המבוי הוי פתח בקרן זוית, אבל הרי לגבי החצרות י"ל דמייירי דהפתח בראשן ולא בקרן זוית, ולכראו' מוכח דלדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו לא סגי במה דדחשיב כפתח כלפי החצרות, אלא בעינן שיהא פתח אף לגבי המבוי.

(א) הנה דעת הרי"ף לקמן י"א א' דצוה"פ מן הצד היינו שעשאו מצדו של כותל דהו"ל פתחא בקרן זוית ופתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי, וכן דעת ברמב"ם פט"ז משבת ה"כ, ומבוי דס"ל דלא מהני צוה"פ בקרן זוית וק' לדעתם קו' הראשונים מהסוגיא דלעיל דמוקי רב יוסף לבתים וחצירות באופן דפתחו בקרן זוית, דמזה הוכיחו הראשונים דבצוה"פ ליכא חסרון דקרן זוית, ועמד ע"ז הרשב"א בסוגיין. ועי' חזו"א סי' ע"ב סק"ח מה דביאר בסוגיא דלעיל וישב לפי"ז במוסגר בסופו לדעת הרי"ף והרמב"ם, עיי"ש. ואולי י"ל דהא דל"מ צוה"פ בקרן זוית לדעת הרי"ף והרמב"ם, אינו חסרון בשם פתח, אלא דפרצה בקרן זוית הוי פרצה אלימא, דלא מועיל בה צוה"פ לגדרה, [ומסתברא לפי"ז דיהא חייב במזוזה], ומשו"ה ס"ל לרב יוסף אף דלא מהני צוה"פ בקרן זוית לגדור את הפרצה, מ"מ כיון דיש לו שם פתח, מהני לדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו מהני אף פתח יותר מי'. (ב) ויל"ע לדעת הרי"ף והרמב"ם דפתח בקרן זוית לא מהני אף באופן שאינו אוכל מב' רוחות, ואף צוה"פ לא מהני, מהא דמבואר לעיל ה' ב' דלחי ד' אמות מתיר במבוי ז' משום עומ"ר, וקשה הא הוי פתח בקרן זוית דלא עבדי אינשי, ואולי מה"ט באמת בעי' למילף בק"ו. והיה אפשר לחלק דשאני עומ"ר דההיתר הוא במה דאין למקום הפרוץ שם פרצה, ולכך אף פתח בקרן זוית אין לו שם פרצה, משא"כ בצוה"פ דהוא מחמת דחייל על המקום שם פתח, ובאופן דקרן זוית לא מהני. אולם א"א לומר כן דהא מבואר בגמ' דפרצה מראשו בקרן זוית אוסרת בד' אעפ"י דהוא עומ"ר, ומוכח דלא מהני עומ"ר לפרצה מצידו.

פרצה בצידו ובראשו

ר' א'

גמ' - אמר רב חנין וכו' כגון שנפרץ וכו'. והנה לק' י' ב' מבואר לגבי מבוי ט"ו אמה דאי ליכא עומ"ר, ליכא דין פרצת מבוי ב', כיון דאתי אוריא, והק' שם ברשב"א [ד"ה שמעת מינה עומד כפרוץ] מ"ש מהא דאמר' הכא דבראשו ב', ות' דבסוף מבוי לא אתי אוריא ומבטל לי', ובריטב"א שם [ד"ה שמעת מינה] תי' בתי' קמא דבאמת מייירי הכא באופן דהעומד מרובה, [ומשכח"ל באופן דהפרצה בסתימה פחות מה', וכמבואר בקו' הרשב"א], ובתי' ב' תי' כהרשב"א.

ובגמ' שם מבואר עוד דבעי' עוד תנאי לפרצה י', שיהא באופן דליכא שבקי, וזה באופן דאינו ממעט בהילוכא, וכן דיהא פתחא רבה ופתחא זוטא, והק' שם הרשב"א [ד"ה וליחוש] דא"כ אמאי הכא לרחב"ר מראשו ומצדו פרצתו ב', הרי ע"כ מיירי דהפתח אינו יותר מ', וא"כ ניחוש לשבקי, ותי' או דסוף מבוי שאני, ולא חיישינן לשבקי, או דכוונת הגמ' לפתחא חדתא ופתחא עתיקא, ובריטב"א שם [ד"ה לא שבקי] תי' כתי' קמא דהרשב"א אולם הוסיף דבעי' נמי דפתח הפרצה לא יהא מיושר כ"כ, ועי' רש"ש כאן.

גמ' - ור"ה אמר אחד וכו'. עי' בתוס' דע"כ מיירי הא דראשו בד' בנפרץ בקרן זוית, דהא מבואר לק' י' ב' דמבוי ט"ו אמה מרחיק ב"א ועושה פס ג"א, ובארזו דהחילוק בין צדו לראשו משום דבצדו איכא שבקי, [ועי' להלן מחלוקת האחרונים בכוונתם] אולם עי' בריטב"א לק' י' ב' [ד"ה לא שבקי בסופו] דהק' על שי' תוס' דר"ה מודה דראשו ב' דא"כ אמאי לא פריך לר"ה מ"ש צידו מראשו, ותי' דיש טעם גדול לחלק בין צדו לראשו, דראשו ב' כיון דפתחא הוא, אבל צדו בד' כיון דאין דרך מבוי לעשות לפתחו מצדו.

אולם בריטב"א בסוגיין [ד"ה ר"ה] ולק' י' ב' [ד"ה לא שבקי] חולק על תוס' דבאמת ר"ה פליג על ר"י וס"ל דראשו בד', והסוגיא שם קאי כרחב"ר דרק בקרן זוית פרצתו בד', [אולם שוב העירני ידידי הרב נחמיה חשין נ"ו דבלשון הריטב"א מבואר דרק להו"א הוא, והיינו דקודם דידעו לחלק דבראשו ליכא שבקי שפיר הכריח הריטב"א דע"כ דלא כתוס' ור"ה ס"ל דבראשו בד', אבל למסקנא שפיר יש לחלק אף בדעת ר"ה בין מצדו למראשו, וכדעת התוס', אולם צ"ב לפי"ז לשון הריטב"א בסוגיין, וע"ע מה שיתבאר לק' י' ב' עוד בדברי הריטב"א].

אולם עי' היטב בלשון הרשב"א לק' י' ב' ד"ה מאי שנא בסופו, דממדוייק מלשונו דרק רחב"ר ס"ל דראשו ב'.

ובטור סי' שס"ה ס"ב פסק דראשו בד', והק' ב"י דהא מבואר בגמ' דרק בנפרץ בקרן זוית פרצתו בד', ועי' בב"ח ובט"ז סק"א דתי' דלמסקנא דרחב"ר מיירי רק בלא בקעי בה רבים, אי"צ לאוקמי בקרן זוית, אלא הא דבראשו בד' משום בקעי בה רבים, כיון דפתח המבוי ודאי נח לעבור שם, והנה מתבאר לפי"ז דאף במקום דאית ליה דין פרצה מהני לו"ק, וברשב"א ובריטב"א מבואר דלא מהני, ועוד צ"ב דהב"י הביא דמקורו של הטור מרבינו ירוחם, ובבה"ל שס"ה ס"ב ד"ה דלא בקעי הביא דברבינו ירוחם מבואר דאינו תלוי אם המקום מקולקל אלא אם הולכין בו הרבים.

ועוד הק' הב"י דקשה על הטור הוכחת תוס' מדינא דרב יהודה דמרחיק ב"א דמוכח דפרצתו ב', ותי' הב"ח ב' תי' - א) דהתם מיירי בעומ"ר והכא מיירי דליכא עומ"ר ולכך פרצתו בד', ותמה עליו בצ"צ דע"כ מיירי הכא בעומ"ר, דאל"כ איך ס"ד בגמ' דלרחב"ר בראשו ב', הא כיון דליכא עומ"ר, אמרי' אתי אורא וכמבואר בדף י' ב', אולם הרי ברשב"א ובריטב"א לק' י' ב' מבואר דשאני הכא דהוא סוף מבוי שאני, וא"כ י"ל דר"ה פליג על סברא זו וס"ל דאף בכה"ג פרצתו בד'. (ב) דיש חילוק בין תחילת מבוי לסוף מבוי, וכן תי' בט"ז שם, [ומבואר דנקטו דגם בראשו יש דין בקעי בה רבים, ובראשו הרי לא מסתבר דשייך דין פילוש].

ובגמ"א סק"ג תי' דהטור מיירי דהקורה מונחת רק על הפס, ומשו"ה פרצתו בד', אבל בדינא דר"י מיירי שהיה מתוקן בלחי, ובפשוטו כוונתו דתיקן בלחי לפרצת ב"א, ולפי"ז מוכח מקו' הגמ' דנימא שבקי דס"ל למג"א דלא כהראב"ד ולא מהני תיקון בקטן למנוע דין שבקי, ועי' ביד אפרים דהאריך בדבריו.

גמ' - התם דקא בקעי בה רבים. עי' ברשב"א [ד"ה מבוי] דלא מהני לו"ק לפרצת ד' כיון דאין קורה מתרת את הפרצה, וכ"כ בריטב"א [סוד"ה מבוי].

והנה בבה"ל שס"ה ס"א ד"ה אסור דלמד מזה דה"ה בדינא דר"א ור"א דבליכא פס ד' דינו בג', דלא מהני בו לו"ק, ודבריו צע"ג דהא דינא דר"א ור"א אינו מדין פרצה אלא דבטל התיקון שבראשו, וא"כ מה זה שייך כלל לדברי הראשונים דלא מהני לחי בפרצה. ונסתפק בבה"ל אם מועיל בו צוה"פ, וכתב דתלוי בב' הגרסאות בשו"ע בסעיף ל"ד אם מועיל בשבקי צוה"פ לפתח הגדול, ועי' בגאו"י [ד"ה טעמא דרב הונא] דכתב דלדברי הריטב"א דלדינא דר"א ור"א בעי' תרתי לריעותא ודאי מועיל צוה"פ, ועי' חזו"א ס"ה ס"ק נ"ה, ועוד דן שם הבה"ל אם מועיל צוה"פ בראשו, ועי' חזו"א ס"ה ס"ק נ"ד-נ"ו, וע"ע בחזו"א שם ס"ק ע"ד לענין עומ"ר בראשו.

תוס' ד"ה מצדו - עשר אין פרושו וכו'. אולם עי' פסקי הרי"ד ובמאירי דכתבו דאף ד' שיעורו למעלה, וצ"ב במאי פליגי, ועי' להלן די"ל דאזלי לשי'.

תוס' ד"ה אחד זה - דלא פליג אדרב יהודה וכו' היינו משום דקא ממעט בהילוכא וכו'. עי' מהרש"א על תוס' ד"ה מצדו דטעמא דר"ה דמצדו בד' משום דינא דשבקי, וכן פי' בגאוו"י [ד"ה טעמא], [ובשער הציון שס"ה סק"ח כתב בשם התו"ש דאף בפרצה ד' דבקעי בה רבים טעם הפסול משום דילמא שבקי וכ"כ במהרי"ט ח"א סי' צ"ד בתו"ד].

ובאחרונים הק' בזה ג' קו' -

א] בגאוו"י הק' דהא רנב"י הוכיח מדברי ר"ה דמבוי עקום תורתו כמפולש, והרי במבוי עקום ל"ש כלל דין שבקי שהרי כל פתח מביא למקו"א, וכן תמה בבית אפרים סי' כ"ה [ד"ה אלא שיש לתמוה, ור"ה וכו' לעמוד], ובגאוו"י כתב דהוא משום לא פלוג, וצ"ע, [ואפ"ל דלפי הס"ד דרב הונא מיירי בבקעי ב' רבים, אין הטעם משום שבקי, אלא משום דהוי כמפולש, ושפיר דמי לדין מבוי עקום, אבל למסקנא דר"ה מיירי בלא בקעי ב' רבים, ל"ש להחשיבו כמפולש, אלא הטעם משום שבקי וכו'].

ב] באבנ"ז סי' רס"ה סקט"ו וסי' רפ"ז סקי"ח תמה [והביא כן מהאבן העזר ואינו לפנינו] דהא מבואר בדינא דר"א ור"א דבפס ד' לא חיישינן לשבקי, ואמאי הכא חיישינן אף בפס ד', [ואפ"ל דזהו גופא קו' הגמ' מ"ש מדר"א ור"א דבפס ד' לא חיישינן לשבקי, וע"ז משני הגמ' דבאיכא גידודי מהני פס ד' דלא ניהוש לשבקי, אבל בליכא גידודי לא מהני פס ד' וחיישינן לשבקי].

ובשעה"צ סי' שס"ה סק"ח הביא דבתו"ש ביאר דטעמא דבקעי בה רבים מודה רחב"ר דפרצה ד' אוסרת משום שבקי, ותמה עליו שהרי בפס ד' לא חיישי' לשבקי וכמבואר ברש"י ה' א', וכן תמה בבית אפרים או"ח סי' כ"ה [ד"ה וכדי לעמוד] [וי"ל כנ"ל דס"ל לרחב"ר דהיכא דבקעי בה רבים לא מהני פס ד' וחיישינן לשבקי].

ג] עוד הק' בשו"ת ברית אברהם או"ח סי' י"ז סק"ב דאי נימא דטעמא דר"ה משום שבקי, א"כ מאי פריך הגמ' לעיל מה לחצר דפרצתו ב', הרי כל החסרון דשבקי שייך בתיקון לו"ק דלא מהני אלא בפתח המבוי, ובשבקי דבטל שם פתח המבוי בטל תיקונו, אבל באופן דתיקון המבוי יהא ע"י צוה"פ כיון דהוא מחיצה גמורה ל"ש כלל דין שבקי, וא"כ אי"ז חומרא במבוי על חצר, אלא זה דין מיוחד בתיקון לו"ק, וכעין דבארו בתוס' לעיל [ד"ה אינו דין] לענין פס ד"א, [ובברית אברהם הוכיח מזה דהסוגיא דלעיל ה' ב' ס"ל דלר"ה פרצת ד' אוסרת אף בראשו, אף דל"ש בזה טעמא דשבקי, אולם בתוס' בסוגיין מבואר דמודה ר"ה דבראשו אין פרצתו בד'].

וכן יש להק' דבתוס' לעיל ה' ב' הק' דנילף מבוי מחצר שתהא פרצתו ב', וקשה הרי הא דמבוי פרצתו בד' הוא משום שבקי, וזה שייך רק במבוי דנותר בלו"ק אבל חצר דנותרת בפס ד' דהוא מדין מחיצה ולא בעי' הכירא פרצתו ב', ובגאוו"י [ד"ה מה לחצר] באמת תי' כן על קו' התוס', ומוכח דס"ל לתוס' דמבוי פרצתו בד' אי"ז כלל משום שבקי, [אולם עי' בבית מאיר שלמד מד' הריטב"א דאף בעשה צוה"פ בראשו ל"מ, אולם אינו ראה דהא בריטב"א מבואר דדינא דר"ה אינו משום שבקי].

ומתוך דברי האבן העזר שס"ה ס"ב מבואר דביאר דברי התוס' באופ"א, דאין כוונתם דפרצה ד' פוסל משום שבקי, אלא כונתם לפרש דטעמא דאין פרצת ד' אוסרת מראשו, משום שאין דין פרצה אלא כשהולכין בה בני המבוי, וכדס"ל לרחב"ר דבקעי בה רבים פרצתו בד', ואף לר"ה דפליג מ"מ מודה דבאיכא גידודי המונעים הילוך הרבים פרצתו ב', וע"ז בארו דאף ר"ה מודה דבראשו פרצתו ב', דכיון דלא שבקי פתחא רבא ועיילי בפתחא זוטא, ואין זה דרך הרבים אין פרצה ד' אוסרת, אבל מצדו דהולכין בה הרבים דינו בד', וכן ביאר באבנ"ז או"ח סי' רפ"ז סק"י י"ט ע"ש בכל דבריו, וא"ש לפי"ז קו' הנ"ל, [וכן משמע בשעה"צ, דתמה על התו"ש שפירש דטעמא דבקעי בה רבים משום שבקי, מהא דבפס ד' לא חיישינן לבקעי, ומדוע לא הק' כן על תוס', וע"כ דנקט דאין כוונת תוס' לדין שבקי].

הנה יש לדון בטעמא דר"ה דמצדו בד', אם הוא משום דפרצת ד' אית ליה דין פרצה, או דחשיב כמבוי המפולש, וכן יש לדון בבקעי בה רבים דאף לרחב"ר פרצתו בד', אם הוא מדין פרצה, או דחשיב כמבוי המפולש.

א] לענין דין בקעי בה רבים - עי' מ"ב שס"ה סק"י דהביא מהלבוש דטעמא משום דשוב אינו נקרא פתח אלא דרך הרבים, והיינו דחשיב כפרצה, ובשעה"צ סק"ח הביא דיש שכתבו דהוא משום דהוי בכלל מבוי מפולש, וכן כתב בבית אפרים סי' כ"ה [ד"ה וכדי] והוכיח כן משו"ת הר"ן דהובא בב"י סי' שס"ד, ע"ש, וכ"כ להדי' ברבינו פרץ, [ועוד הביא דבתו"ש כתב דטעמא משום שבקי ותמה עליו ונתבאר לעיל].

ב] ולכאור' יש לדרון להוכיח בזה מדברי הראשונים -

א) עי' בריטב"א לק' י' ב' בסוף הסוגיא בשם הראב"ד דאף בשבקי מהני אם יניח קורה בתרוייהו, [ועי' לעיל מה דהוק' בזה], וכן מוכח לכאור' בדעת תוס' י' ב' ד"ה ועושה פס דמהני אם יניח לחי בב' הפתחים, [ועי' שם מה דיתבאר בזה ואכ"מ], וצ"ע אי נימא דבקעי בה רבים חשיב פרצה, הרי לא מהני בו תיקוני מבוי, וכמבואר בראשונים בסוגיין דפרצה לא מהני לחי, וע"כ דגדרו מדין פילוש ובראשו לא שייך דין פילוש, [ולא מיבעיא לדעת ריצב"א דמבוי עקום כמין ח"ת אין תורתו כמפולש, אלא אף להחולקים, מ"מ היינו רק בכמין ח"ת שב' המבואות אית להו ב' פתחים מב' רוחותיהם, אך מבוי א' דאית לי' ב' פתחים מרוח א' ודאי אינו נחשב כמפולש].

אולם יש לדחות חדא ד"ל דס"ל לראב"ד דכיון דשבקי בו ממילא הוא נחשב לפתח המבוי ולא לפרצה, ומהני בו תיקוני מבוי, ועוד י"ל דבאמת לא שייך כלל דין בקעי בה רבים בראשו, [ועי' לעיל בסוגיא דעומ"ר מה שנתבאר לפי דברי האו"ש], ועוד י"ל דשיעור שבקי אינו השיעור שנצרך כדי לקבוע על המקום דבקעי בו רבים.

ב) עי' ברשב"א י' ב' [ד"ה מ"ש] דביאר דק' הגמ' מדינא דר"א ור"א דאיך מהני פס ד' הא איכא שבקי, ומשני דכיון דהוא ממעט הילוכא אינו מבטל לפתח שבראשו, והק' הרשב"א אמאי לא משני דר"א ור"א מיירי בלא בקעי בה רבים, והוסיף דהוי מצי לשנויי דהתם סוף מבוי הכא תחילת מבוי דאל"כ תקשי למ"ד דבראשו בי', וצ"ב למאי הוצרך להוסיף כן, הרי י"ל דראשו מיירי בלא בקעי בה רבים, דאל"כ באמת יהא פרצתו בד', וע"כ מוכח דס"ל דבראשו לא שייך את הדין של בקעי בה רבים כיון דיסודו מדין מפולש ולא שייך מפולש בראשו.

ג) אולם יש להוכיח מהראשונים להיפוך דהוא מדין פרצה, דהנה ברשב"א [בסוגיין ד"ה מבוי שנפרץ] הק' אמאי לא דייק ר"נ משמואל כרב הונא, ותי' דכיון דלשמואל מהני לחי [לפי' ב' דרש"י], ממילא כר"ה נמי לא אתיא, דלר"ה לא מהני לחי, והנה השתא הרי ס"ל לגמ' דר"ה מיירי בבקעי בה רבים, ומ"מ ס"ל לרשב"א דלר"ה לא מהני לחי כיון דחשיבה פרצה.

וכן יש להוכיח מל' הריטב"א דבד"ה והא דקאמר האריך לבאר דשיעור ארבעה הוא משום דכל דאפיקתיה מ' אמרי' דאדרבא אוקמיה לפרצה בדבר חשוב ושיעורו בד"ט שהוא שיעור חשוב, ומבואר להדי' דמדין פרצה הוא, והתם קאי הריטב"א לבאר את דאיתו של רנב"י, והרי לדידיה דינא דר"ה הוא באופן דבקעי בה רבים ומוכח דאף דין פרצת ד' דבקעי בה רבים, הוא מדין פרצה.

ג] ובבה"ל שס"ה ס"ב [ד"ה צריך] הביא ד' דיעות בדין תיקון פרצת מצדו דבקעי בה רבים, ולכאור' תלוי נמי בזה -

א) דעת הפרמ"ג דסגי בתיקון לו"ק, [ומבואר דס"ל דאינו משום דחשיב כמפולש, דהא במפולש ל"מ לחי בב' הפתחים, אלא משום דהוי פרצה, וס"ל דלו"ק מתירין אף בפרצה, ולא כמבואר ראשונים בסוגיין, ומה"ט דן הפרמ"ג אם אוסר אף בפתוח לכרמלית, ואם הטעם משום דהוי כמפולש, הרי ודאי יש לאסור אף בפתוח לכרמלית, וכדחביא בבה"ל מהגר"ז, ועוד מבואר מדברי הפרמ"ג מבואר מדבריו חידוש גדול דמהני ב' לחיים בב' רוחות, וצ"ע דבתוס' לעיל ה' ב' ד"ה ק"ו כתבו דל"א ק"ו דיעיל עומ"ר בשאר רוחות דדיו כלחי, ואולי פ"י דכונת התוס' דלא מהני לחי בפרץ מרובה וכד' החזו"א ס"ה סק"ב].

ב) דעת הגר"ז דדינו כדיון מבוי מפולש, ובעי' צוה"פ בצד א' ולו"ק בצד ב', [כנראה דלמד כן הבה"ל מדבריו בסעיף ב' עיי"ש], וכתב בבה"ל דלפי"ז אין נפק"מ באיזה צד יעשה את הצוה"פ והלחי.

ג) דעת אבן העזר דאם תיקן לראשו בצוה"פ לא בעי' בפרצה מידי כיון דיש עומ"ר, וטעמו דכיון דילפי' מק"ו דעומ"ר מתיר במבוי כמו לחי, לא בעי' עוד תיקון לפרצה, [וצ"ב באמת לדעת הפרמ"ג דבכל גווני מהני לחי לפרצה, דא"כ מ"ט אינה ניתרת בעומ"ר, וכן צ"ע דעת הגר"ז דס"ל דאף היכא שעשה צוה"פ לראשו צריך לחי בפרצה, מ"ט לא תהא הפרצה ניתרת בעומ"ר, ובדעת הפרמ"ג היה אפ"ל דס"ל דבקעי בה רבים הוא משום פרצה, וס"ל דאעפ"י דמהני בה לו"ק להחשיבו כפתח, מ"מ עומ"ר ל"מ להתיר פרצה, ולא מצינו למילף מק"ו מחצר דיהי עומ"ר להתיר, שהרי אף בחצר ל"מ עומ"ר לפרצה, דבחצר פרצת ד' מותרת הוא משום דל"ח פרצה, אבל לדעת הגר"ז דפרצת ד' אוסרת משום דהוי מפולש, ומה"ט בעשה לחי וקורה בראשו בעי' צוה"פ לפרצה, והיכא דעשה צוה"פ בראשו סגי בלו"ק לפרצה, אכתי תקשי דבאופן דעשה צוה"פ לראשו יעיל עומ"ר מק"ו, שהרי הא דצריכה תיקון אי"ז משום דחשיבא כפרצה אלא משום דהוי כמפולש, וא"כ צריך להועיל עומ"ר].

אולם הוסיף באבן העזר דאף באופן דליכא עומ"ר מהני, כיון דאינו נחשב כפרצה רק ביותר מ', ודוקא באופן דתיקנו בלו"ק חשיב פרצה, ועי' רעק"א תנינא כ"ג דהבין דבריו כפשוטם ותמה עליו ממבוי עקום, ויבואר להלן בסוגיא דמבוי עקום.

ד) דעת הבית מאיר דהוא מדין פרצה וממילא אף עומ"ר לא מהני, והוכיח כן מהריטב"א.

ובחזו"א ס"ה ס"ק כ"א הק' על הבי"מ דודאי גדרו כדין מבוי מפולש, וכיון דהניח צוה"פ מצד א' ממילא מועיל בפתח הב' עומ"ר, והוסיף דאף באופן דפרוץ מרובה נמי מהני מדין פס ד', דע"י הצוה"פ נעשה כרחבו יותר על ארכו דדינו כחצר דמהני בו פס ד', ולתוס' מהני אף בפס ד"א, [ולכא"ו ק"ו זו אף אי נימא דחשיב כפרצה, דכל שאנו דנין לפרצה כרוח ד' ממילא צריך להועיל פס ד' כדין מבוי שרחיע"א], ובדעת הבי"מ צ"ל דס"ל דאף כשמתקן לראש המבוי בצוה"פ אין צורת המבוי משתנה, ופתחו נשאר כמתחילה, וכל דינו כדין מבוי, ולא מהני לו"ק להתיר לפרצת ד' מצדו.

ה] ולגבי הנידון בדינא דר"ה, יש להוכיח מהראשונים שהוא מדין פרצה ולא מדין מפולש - (א) בריטב"א לק' י' ב' ביאר בדעת תוס' דלר"ה מצדו בד' כיון דאין דרך לעשות שם פתח, ואי נימא דטעמא דר"ה משום דהוי כמבוי המפולש, הרי אדרבה יותר יש לאסור כשיש לו שם פתח.

(ב) דעת הריטב"א [ד"ה ר"ה] ולק' י' ב' [ד"ה לא שבקי] דבאמת ר"ה ס"ל דאין חילוק בין צדו לראשו, [וכן מבואר בתוס' דהיה להם צד דר"ה אוסר בראשו בד'] ואי נימא דהוא מדין מפולש, הרי כ"ז שייך בצדו אבל בראשו לא שייך להחשיבו כמפולש.

(ג) עי' ברשב"א [בסוגיין ד"ה מבוי שנפרץ] דהק' אמאי לא דייק ר"נ משמואל כרב הונא, לפי' ב' דרש"י דבעי לחי, ותי' דע"כ כר"ה נמי לא אתיא, שהרי אין לחי מתיר פרצה, ומבואר להדי' דלר"ה שיעור ד' הוא מדין פרצה, וכן משמע בריטב"א [ד"ה והא] דאף לר"ה לא מהני לו"ק להתיר את הפרצה.

אולם קשה דברשב"א ד"ה ור"ה כתב דבאיכא גודדי שמעכבין חילוך הרבים אין זה כמפולש, ומבואר דבליכא גידודי ס"ל לר"ה דבפרצתו בד' משום דהוי כמפולש, ואולי י"ל שכוונתו, דהיכא דאיכא גידודי שמעכבין חילוך הרבים, חשיב המקום כסתום, וכיון דכל מה דאסר ר"ה בפרצה ד' הוא רק משום שראויין הרבים לעבור שם, וחשיב זה כפתוח, משו"ה באיכא גיפופי מודה, ולזה דמהו הרשב"א למפולש, ודוחק.

(ד) עי' בריטב"א [ד"ה והא דקאמר] דהאריך לבאר דשיעור ארבעה הוא משום דכל דאפיקתיה מ' אמרי' דאדרבא אוקמיה לפרצה בדבר חשוב ושיעורו בד"ט שהוא שיעור חשוב, ומבואר להדי' דמדין פרצה הוא.

(ה) עוד יש להוכיח קצת מהא דלא פריך הגמ' לעיל מה מה למבוי שהוא מדין מפולש תאמר בחצר דאי"ז מדין מפולש, [ולהשיטות דגם בחצר יש דין פילוש א"ש].

[ו] אולם אף דמצינו בראשונים דלר"ה הוא מדין פרצה, עדיין יש בזה מחלוקת בין הראשונים, דהנה בריטב"א ד"ה [והא דקאמר] מבואר דהא דפרצה ד' אוסרת במבוי, אי"ז משום דלא חשיב פתח, אלא דדין פרצה במבוי אינו תלוי בשם פתח, ודוקא בחצר אמרי' דכל דיש לו דין פתח אינו נחשב לפרצה, משא"כ במבוי אף דיש לו דין פתח נידון כפרצה, ואדרבה הא דבמבוי נידון בד' כפרצה, משום דד' אית לי' שיעור פתח, [והסברא בזה הוא דבמבוי אין דין פתח רק לפתח העיקרי אבל שאר הפתחים הוו פרצה].

אולם עי' פסקי הרי"ד דכתב נמי דלר"ה הוא מדין פרצה, אולם חילק דשאני חצר שהיא רחבה אבל מבוי שאינו רחב כ"כ פרצתו בד"ט, ומבואר להדי' דפרצת ד' לר"ה הוא דומיא דפרצת י' בחצר.

והנה בתוס' כתבו דפרצה י' הוא למעלה מ' ופרצה ד' הוא למטה, וכן מבואר ברשב"א ובריטב"א, אולם בפסקי הרי"ד שם כתב דרק פרצה יותר מד' אוסרת, אבל פרצה ד' אינה אוסרת, וי"ל דאזלי לשיטתם, דלדעת הרי"ד דפרצה ד' אוסרת הוא מדין פרצה י' בחצר, ממילא כמו דבחצר עד י' חשיב פתח, ה"נ רק פרצה יותר מד' אוסרת, דד' חשיב פתח, אבל תוס' ושאר הראשונים ס"ל דפרצת מבוי בד' הוא משום דאף דהוי פתח מ"מ כיון שאינו הפתח העיקרי של המבוי נידון כפרצה, ולכך כתבו כיון דד' הוא מקום חשוב הרי"ז נידון כפרצה, וכדביאר הריטב"א.

מבוי עקום

גמ' - רב אמר תורתו כמפולש. עי' ברש"י דבעי' ב' לחיים בפתחו וצוה"פ בעקמומיתו, אולם עי' ברא"ש ברשב"א ובריטב"א דדעת ר"י דסגי בתיקון צוה"פ ולחי בראשיו כמו במבוי מפולש.

ועי' בתוס' סוד"ה רב דבארו בדעת רש"י דהא דהחמירו בו יותר ממבוי המפולש דעלמא, משום דבעי' שיראה צוה"פ כל בני המבוי, אולם עי' בריטב"א ובר"ן דבארו דטעמא דחמיר משום דהוה כב' מבואות וחשיב כל חד כמפולש לחבירו.

(א) עי' ברא"ש דלרש"י ה"ה אם העמיד צוה"פ בראשיו בעי' לחי בעקמומיתו, ונפסק בשו"ע שס"ד ג', ועי' בב"י שם דהביא מהמרדכי דמהני לחי בעקמומיתו אף אם עקמומיתו יהא רחב יותר מי' כיון דהלחי אינו אלא שיראו שני הצדדים התיקון משני צדדיו, אולם בדרכ"מ שם הביא משו"ת הרא"ש דלא מהני.

(ב) ובאחרונים הק' מדברי הרא"ש על מה דיסד באבן העזר [סי' שס"ה מג"א סק"ד] דכל שתיקן ראשו בצוה"פ מהני עומד מרובה בצדו, [והוסיף באבן העזר דאף בפרוץ מרובה מהני כשהפרצה רק מצד א'], וא"כ אמאי הכא בעי' למיעבד לחי, הא תיקן לראשו בצוה"פ, ובהגהות חת"ס על האבן העזר שם נשאר בתימה, והמשכנות יעקב סי' קכ"ד הוכיח מכח זה דהוא מדין פרצה, ולכך לא מהני עומ"ר. [אולם א"כ תקשי איך מועיל לחי לפרצה, ועי' להלן סק"ו מהבי"מ].

וכעין קו' זו קשה בעוד ג' דוכתי בסוגיין - (א) לפי' מורי הזקן דבעי' לחי אף לשמואל קשה ממנ"פ דאם אינו נחשב לפרצה אמאי לא מהני עומ"ר, ואי חשיב פרצה איך מועיל בו לחי, [וכמבואר ברשב"א לפי' מורי הזקן]. (ב) ברש"י ח' א' ובתו"י בסוגיין מבואר דלכו"ע אם מתקן רק מבוי א' בעי' לחי בעקמומיתו, וקשה כיון דס"ל דהוי כסתום אמאי לא מהני עומ"ר, ואי חשיב פרצה איך מועיל בו לחי. (ג) לשיטת ר"י דלרב תיקונו כמבוי מפולש, אמאי לא סגי בצוה"פ בראשו בלבד וממילא צידו מתוקן מדין עומ"ר.

(ג) ובכו"ח תנינא סי' כ"ג הק' רעק"א על סוף דבריו של האבן העזר דמהני אף בפרוץ מרובה, [וצ"ב אמאי לא הק' אף על תחילת דבריו של אהעו"ז וכקו' החת"ס, ואולי פשוט לו כהו"א דחזו"א ס"ה סק"ה דאמר' בזה סילוק מחיצות, אולם א"א לומר כן דא"כ אינו תלוי אי פרצתו בד' או ב"ן], והק' דהא בדברי הרא"ש חזינן דבעי' תיקון בצדו, ותי' דדוקא במבוי עקום דפרוץ במלואו למבוי הב' בעי' תיקון לצדו, אבל היכא דפרוץ לרה"ר כיון דאינו פרוץ במלואו, כל דתיקן ראשו בצוה"פ לא בעי' תיקון לצדו עד י', ע"ש היטב בכל דבריו.

(ד) ובחזו"א סי' ס"ה סק"ה ו-ו חידש דל"ש לדון עומ"ר כיון דדנין למבוי עקום כאילו הוא מבוי עגול, וע"ש איך ביאר לפי"ז נידון הסוגיא והראשונים, וע"ע סק"י י"ח וס"ק כ"ה, ועיקר יסודו קשה מדברי הריטב"א דכתב דטעמא דשמואל משום דס"ל דפרצתו בד', ולחזו"א דילמא ס"ל בעלמא דפרצתו ב', ושאני הכא כיון דליכא עומ"ר לכך פרצתו בד'.

(ה) ובבית מאיר שס"ד ס"ג הק' כיון דתיקן לראשי המבואות בצוה"פ, הרי נמצא דכל המבואות מתוקנים מד' רוחות, ואמאי בעי' תיקון בעקמומית הא פתוח למבוי המתוקן, ותי' דבמבוי עקום תקנו רבנן דיראה את התיקון של צדו הב' כמו בתיקון מבוי מפולש, ולכך בעי' שיהא לחי בעקמומיתו.

(ו) ובבית מאיר שס"ה א' תמה על הרא"ש איך מהני לחי בעקמומיתו, הרי אין לחי מועיל לתקן פרצה, ותי' כיון דהוא רק להיכר בעלמא מהני, וצ"ע דהא בגוונא דתיקן רק לראש מבוי אחד בצוה"פ, הרי בעי' תיקון לצדו מעיקר הדין, כיון דפרוץ למקום האסור, ומ"מ מבואר ברש"י ח' א' דמהני בו לחי.

גמ' - ושמואל אמר תורתו כסתום. עי' ברש"י ב' פי' אם לשמואל בעי' לחי בעקמומיתו, ועי' ברש"י ח' א' ובמהרש"א שם דמבואר דבאופן דנתנו לחי רק במבוי א', לכו"ע בעי' תיקון בעקמומיתו, ויש לדון אם הוא משום דחשיב כפרוץ למקום האסור, או משום דבלא לחי עדיין הוא נחשב מחמת עקמומיתו כפרוץ לרה"ר. ויל"ע לשיטת מורי הזקן באופן דעביד ב' צוה"פ בב' ראשי המבוי אי בעי' לו"ק בעקמומיתו. וע"ע ברשב"א ובר"ן שם דתמהו על רש"י דודאי לשמואל דחשיב כסתום לא בעי' לחי, ומבואר דס"ל דלשמואל פרצתו ב', דאי פרצתו בד' אי"ז נחשב כסתום.

גמ' - אילמא ביותר מעשר וכו'. עי' תוס' הרא"ש דלשי' מורי הזקן דאף לשמואל בעי' לחי בעקמומיתו קו' הגמ' דביותר מי' דמי למבוי מפולש ובעי' צוה"פ, ולשיטה הב' קו' הגמ' איך מהני לחי ביותר מי'.

גמ' - וקאמר רב וכו' אלמא וכו'. עי' בריטב"א דלשיטת מורי הזקן מצי להוכיח אף משמואל דמהא דבעי לחי ע"כ דפרצתו בד', אולם ברשב"א [ה' ב' ד"ה מבוי שנפרץ] כתב דליכא לאתווי ראייה כיון דאין לחי מועיל לפרצה.

ובפשוטו יסוד המחלוקת הוא אם גדר הדין דר"ה דמצדו בד' משום דחשיב כמפולש, ולכך מהני לו"ק, או דהוא מדין פרצה ולכך לא מהני בו לו"ק, אולם יש להק' דאי נימא דהוא מדין פרצה תקשי מאי מייתי ראייה ממבוי עקום, הא מסתברא דלא שייך כלל לדון במבוי עקום מדין פרצה, דהא זהו דרך המבוי.

ובחזו"א ס"ה סק"ט הוכיח דלשמואל פרצתו ב', דאל"כ אמאי לא הוי מבוי מפולש, דכמו דמבואר בגמ' דכל שהוא יותר מ' כיון דנידון כפרצה ממילא אף לשמואל הוי מפולש, ה"נ נימא בפרצת ד', וע"כ דשמואל ס"ל דפרצתו ב'.

תוס' ד"ה רב - וכפירושו משמע וכו'. עי' בתוס' הרא"ש דתי' דע"כ קו' הגמ' קאי אעקמומית, דהא הגמ' מדייק מינה דמצדו בד', ועי' הגהות ראמ"ה בביאור דברי התוס'.

שם - הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא הוו יותר מעשר, דהא צוה"פ וכו'. וצ"ב צירוף ב' הטעמים בזה, ועוד צ"ב עיקר סברא ראשונה דמה מועיל דפתחי מבוי הפתוחים לרה"ר אינם יותר מ', הא הנידון לגבי הצוה"פ בעקמומית דהויא יותר מ', ומה נפ"מ בשיעור הפתחים לרה"ר.

ובתוס' הרא"ש ור"פ בארו דכיון דאינו פרוץ לרה"ר אלא למבוי מהני הכא.

אולם עי' מהרש"א דביאר דטעמא דתוס' דבעקמומית הקילו דמהני אף ביותר מ' משום דהתיקון בעקמומית אינו אלא בשביל שיראוהו מכאן ומכאן, והביא כן מהמרדכי דמהני לחי בעקמומית אף ביותר מ' משום דאינו אלא בשביל שיראה, ודבריו צע"ג דהא הכא מיירי שלא עשה צוה"פ בפתח לרה"ר, וא"כ הרי בעינן לצוה"פ שבעקמומית מעיקר הדין, כדין מבוי המפולש דצריך צוה"פ מרוח אחת, ועוד צ"ב דתוס' פירשו דטעמא משום דהפתחים לרה"ר אינם יותר מ', ולד' המהרש"א מה בעינן לזה.

ושמעתי לבאר עפ"י דמוכח בכ"ד דהא דלרב ל"מ צוה"פ ליותר מ' אינו משום דיותר מ' ל"ל שם פתח, אלא דל"מ צוה"פ לגדור פרצה דיותר מ', ואשר ע"כ במבוי עקום שפתחיו לרה"ר אינם יותר מ', הרי אף כשעושה הצוה"פ בעקמומיתו, מ"מ מעיקר דין תיקוני מבואות הרי א"צ להבדיל מבוי חד מחבירו, אלא צריך להבדיל כל מבוי ומבוי מרה"ר, וכיון שהפתח לרה"ר ל"ה יותר מ', ע"כ מהני שפיר צוה"פ כדי להבדיל כל מבוי מרה"ר, ואף דאי היה בעי לצוה"פ כדי להבדיל כל מבוי מהמבוי השני לא היה מועיל צוה"פ, כיון דהם פרוצין זל"ז יותר מ', אולם כיון שעיקר דין התיקון שבעקמומית הוא כדי להבדילו מרה"ר, ולרה"ר הרי אין המבוי פרוץ ביותר מ', שפיר מהני לזה צוה"פ, הגם שבמקומה הויא הצוה"פ במקום שהוא יותר מ'. [ולפ"ז מבוי המפולש שפתחו פחות מ', ובא לתקן מחצית המבוי, הרי שמעיקר דין תיקון מבואות מהני שיעשה צוה"פ באמצעו הגם שמקום זה הוי יותר מ', ואך דמ"מ לא יועיל זה להתיר הטלטול במבוי זה, כיון דהוי פרוץ למחצית המבוי השני שלא תיקנו, ופרצה זו הויא יותר מ', אך אכתי נפ"מ בזה, היכא שב' הפתחים לרה"ר הוו פחות מ', ועשה בב' הפתחים לחי או קורה וצוה"פ באמצעו שפיר מהני, כיון דכל מקום ומקום אית לי' לחי או קורה אחת וצוה"פ מרוח שנית, והגם דהוי הצוה"פ במקום שיותר מ', מ"מ שפיר מהני להבדיל מרה"ר, כיון שהפתחים לרה"ר אינם יותר מ'].

אלא דס"ל לתוס' דאעפ"י דעיקר דין תיקון המבואות הוא להבדיל כל מבוי ומבוי מרה"ר, אשר ע"ז שפיר מהני הצוה"פ, דלא חשיב צוה"פ ליותר מ', כיון שפתחי המבוי לרה"ר אינם יותר מ', וכנ"ל, מ"מ בכלל מה שתיקנו חכמים לעשות צוה"פ בעקמומית, הוא שיבדיל כל מבוי מחבירו ולא סגי בהבדלתו מרה"ר, ואשר ע"כ בדין דלא יועיל צוה"פ היכא שיש בעקמומית יותר מ', דכיון דכל מבוי פרוץ לחבירו ביותר מ', ל"מ צוה"פ להבדיל זמ"ז, וע"ז הוא שכתבו התוס' דכיון דכל מה דל"מ צוה"פ ליותר מ' אינו אלא מדרבנן, ע"כ הכא הקילו חכמים דמהני אף ביותר מ', וזה כמו שביאר המהרש"א דכיון דמעיקר הדין ל"ב כלל להבדיל כל מבוי מחבירו, אלא עיקר הדין הוא להבדילו מרה"ר, אשר ע"ז מהני שפיר הצוה"פ, כיון שהפתחים לרה"ר ל"ה יותר מ', ע"כ אף שהצריכו חכמים להבדיל כל מבוי מחבירו, מ"מ הקילו דיהני לזה צוה"פ אף ביותר מ', וז"ב בביאור ד' המהרש"א.

ומה שפירש כן המהרש"א בד' המרדכי, דמה"ט דל"ב לחי אלא כדי שיראוהו וכו' ע"כ הקילו דמהני לחי ליותר מי', יש להעיר דהיה אפשר לבאר דברי המרדכי באופן אחר, דכונתו דשפיר מהני בזה לחי יותר מי', כיון שהפתחים לרה"ר ל"ה יותר מי', וכיון דהלחי שנותן בעקמומית הוא כדי להבדילו מרה"ר, שפיר מהני הלחי, שהגם דבמקום הלחי הוא יותר מי', מ"מ שפיר מהני הלחי להבדיל מרה"ר, שאין המבוי פרוץ לרה"ר יותר מי', ומש"כ המרדכי דהטעם הוא משום שהתיקון בעקמומיות אינו אלא בשביל שיראוהו, כונתו דהאמנם אם הי' דין הלחי בעקמומיותו כדי להבדיל כל מבוי מחבירו, ל"ה מהני לחי בשעה עקמומית יותר מי', כיון דכל מבוי פרוץ לחבירו יותר מי', אך כיון דל"ב כלל להבדיל מבוי מחבירו אלא להבדילו מרה"ר, והא שעושין בעקמומיותו אינו אלא כדי שיראו בני כל מבוי הבדלתו מרה"ר, וע"כ שפיר מהני הלחי הגם דהוי העקמומית יותר מי', כיון דל"ב אלא להבדילו מרה"ר, ואין המבוי פרוץ לרה"ר ביותר מי', וכ"ה משמעות ל' המרדכי, ז"ל, ותיקון לחי בעקמומיותו אינו אלא בשביל ב' ראשי', כדי שיראוהו מכאן ומכאן מעמידין אותו בעקמומיותו, עכ"ל, ונ' להדיא שעיקר טעמו הוא משום דתיקון הלחי הוי להבדילו מרה"ר שפתוח לה בראשיו, ומה שמעמידין אותו בעקמומית הוא רק כדי שיראוהו מכאן ומכאן, אך א"צ אלא שיבדיל מרה"ר, וע"כ מהני ליותר מי' כיון שהפתח לרה"ר אינו יותר מי'.

מבוי כנדל

ח' ב'

ע"י רש"י דמשמע דרק מצד א' היו מבואות קטנים, ועוד משמע מלשונו וכמבואר בריטב"א ובמהרש"א דלדעת רש"י מיירי דהמבוי הגדול היה עקום.

ובתוס' לעיל ו' א' הוכיחו מלשון רבא דמתקן לאידך גיסא דבעי' תיקון בעקמומית, וברשב"א תי' דמיירי דהיו מבואות מב' צדדים, אולם זה שלא כנגד זה דאל"כ שמואל מודה לרב, וממילא כשמתקן לראש המבוי אין כאן כמין ד', וע"י תיקוני המבואות הקטנים בצוה"פ ליכא כמין ל', [ולצורת ח' לא בעי תיקון כשיטת הריצב"א] ולכך קרי למבואות הקטנים בלשון אידך גיסא, ובשו"ת רעק"א קמא סי' ל"ג כיון לכל דברי הרשב"א, וכתב דזהו נמי כוונת תוס' דכתבו כאוקימתא דהרשב"א, דבאו ליישב הסוגיא לפי שיטת ר"י. וע"י ברא"ש דכתב ליישב לפי הר"י דטעמא דעשו צוה"פ לקטנים משום דחשיב כמין ח', וצ"ע דכתב בדף ח' ב' דמיירי דהיו מבואות מב' הצדדים, וא"כ אמאי לא כתב דחשיב כל'.

(א) תוס' ד"ה מבוי - ואינן זה כנגד זה וכו'. ע"י ב"י סי' שס"ד דביאר דכוונת תוס' דאם היו מכוונים לא בעי שום תיקון במקום פתיחתן למבוי דהוה כמבוי אחד ארוך, וצ"ב דאף דהוה מבוי ארוך, מ"מ כיון דפתוחים לגדול עדיין יש לדון על כל מבוי בפנ"ע דחשיב כעקום לגדול, ועמד בזה במג"א סק"ד.

אולם בדברי הב"י מבואר דס"ל דכיון דדנין למבואות הקטנים כמבוי א' ארוך ומפולשין ביושר לרה"ר, לא חזינן להו כלל כנמשכים להמבוי הגדול, וא"צ תיקון במקום פתיחתן להגדול, דכל מה דמבוי עקום חשיב כמפולש דרך העקמומית, הוא רק משום דזהו פתחו השני לרה"ר, אבל בפתוח ביושר לרה"ר, אינו נחשב כמפולש דרך העקמומית, וי"ש להוסיף דמ"מ מוכח דהמבוי הגדול שאינו מפולש ביושר, עדיין דנין אותו כמתעקם למבואות הקטנים, אלא דלזה סגי בצוה"פ שבראשו, ומשום דכל מה דבעי' תיקון בפתחי הקטנים לגדול הוא רק בשביל תיקונם כדי שיראו בני כל מבוי להצוה"פ, וכיון דאין נדונים כמתעקמין, ל"ב צוה"פ בפתחיהם, וראיה לזה ממש"כ תוס' בדף ו' א' דמבוי עקום כמין ז' נמי דינו כמפולש, אעפ"י דהמבוי שבגג הו' הוי מפולש ביושר, מ"מ המבוי שברגל הו' שאינו מפולש ביושר, דינו כמבוי עקום, ולתקן אותו צריך תיקון בעקמומית].

ובשו"ת רעק"א ח"א סי' ל"ג ביאר דכוונתם דאם היו זה כנגד זה אף שמואל מודה דדינו כמבוי מפולש, וכן מבואר להדי' בראשונים.

(ב) ע"י בריטב"א דהביא לדברי ר"ת וביאר דאביי סבר דדינו כמבוי עקום, וע"ז הק' לו רבא דא"כ הו"ל למיעבד כרב, אבל רבא ס"ל דאינו מבוי עקום אלא מבוי מפולש ועושה צוה"פ ולחי מב' צדדיו הפתוחים לרה"ר, וסיים דהלכתא כרבא, וצ"ב מהיכ"ת לומר דפליגי בזה, הא בפשיטות פליגי רק אם קי"ל כרב או כשמואל, וכמבואר ברשב"א לדרך זו, ועוד צ"ב מש"כ הריטב"א דרבא הק' לאביי לדידך דהנידון כעקום הא קי"ל כרב, ומשמע דלדעת רבא גופי' דל"ח כמבוי עקום אלא הוי כמפולש לא בעי' לתקנו כמו אליבא דרב, וצ"ב מ"ש אי חשיב מפולש או דמדין עקום הוא מפולש, ועוד צ"ב מש"כ הריטב"א דהלכתא כרבא, הרי כיון דקי"ל כרב דמבוי עקום תורתו כמפולש, א"כ ליכא נפק"מ בפלוגתא דאביי ורבא אם חשיב כמבוי עקום או כמבוי מפולש, דהא מבוי עקום נמי דינו כמפולש, ועוד צ"ב מ"ט אין

המבואות הקטנים שבצד השני צריכין צוה"פ משום דמפולשין א' לחבירו כמין ח', ואף דדעת הריטב"א דכה"ג ל"ח כמפולש, אבל הרי הריטב"א ביאר לעיל דהכא ל"ד לכמין ח' דכיון דמפולשין כלפי המבוי הגדול, ולגבי הגדול בקעי בהו רבים, ממילא אף בכמין ח' דינו כמבוי מפולש, [אולם ברעק"א הוכיח מהכא דס"ל כהריצב"א] ועוד צ"ב אמאי לא כתב הריטב"א דפי' א"ש רק להשיטות דלא בעי' תיקון בעקמומית, דאל"כ אף לרבא ניבעי תיקון בעקמומית.

ואמרו לבאר בזה, דהנה דעת הריטב"א לעיל דהמבוי הגדול הי' מפולש מב' ראשו לרה"ר, וקשה דא"כ מה מועיל לחי למבואות שבצד השני הא הו' מפולשין למבוי הגדול, ולפילוש זה לא עשה צוה"פ, ואף אביי לא עשה למבוי הגדול צוה"פ מתרי גיסא, ונמצא דאיכא פילוש שלא עשה לו צוה"פ, ובגאוו"י ורעק"א ח"א סי' ל"ג נקטו בדעת הריטב"א דודאי לדעת רבא בגדול שיהא צוה"פ בב' פתחיו לרה"ר. אולם לכאור' לדעת הב"י דבגוונא דהמבואות הקטנים הו' מפולשים אין להם דין עקום למבוי הגדול, א"כ י"ל כיון דס"ל לרבא דאף בכמין ל' נחשב למבוי מפולש ממש, ממילא אין המבואות הקטנים נדונים כמבוי עקום עם המבוי הגדול, ומה"ט אף הגדול אינו מחשב כמתעקם לקטנים, דב' המבואות ישרים, [ולא דמי למבוי כמין ז' דאעפ"י דגגו מפולש דנין למבוי שברגלו כעקום, דשאני התם שהמבוי שברגל הו' סתום בראשו השני, לכך דנין אותו כמתעקם למבוי שבגג הו', משא"כ הכא דב' המבואות ישרים הם, לא חזינן לכל א' כמתעקם להמבוי השני], ולכך אם רבא היה מודה דחשיב כמבוי עקום, א"כ הי' מצריך גם לעשות צוה"פ בראשו השני של המבוי הגדול, ומדלא הצריך רבא לעשות כן, ע"כ דס"ל דחשיבי המבואות הקטנים כמבואות ישרים, ואינם נחשבים כלל כמתעקמים למבוי הגדול, וזהו דפריך ל' רבא לטעמין דחשיב כעקום א"כ הי' צריך לעשות צוה"פ גם לראשו השני של המבוי הגדול, אבל רבא לטעמין דס"ל דחשיב כמבוי ישר, לכך א"צ לעשות צוה"פ לראשו השני של המבוי הגדול, ולכך כתב הריטב"א דהלכתא כרבא, והיינו משום דנפ"מ אי בעי' צוה"פ בראש השני של המבוי הגדול, ומה"ט פי' זה מתיישב גם אי נימא דבעי תיקון בעקמומית וגם אי נימא דמבוי כמין ח' דינו כעקום, דהא אין רואין אותן כמתעקמין.

ג) עי' באו"ז ה' עירובין סי' קי"ג דהביא מרבינו שמואל דפירש דמיירי שהמבוי הגדול מפולש, והיו מבואות קטנים מב' צדדים, ואעפ"י דהיו זה כנגד זה לא חשיבי מפולשין כיון דהמבוי הגדול מפסיק ביניהם, ומבואר דס"ל דאף באופן דהקטנים הו' זכנ"ז, ס"ל לשמואל דאינו כמפולש, אולם לכאור' כל מה דהוצרך לסברא דהמבוי הגדול מפסיק הוא רק לגבי הנידון אמאי לא חשיבי כמפולשים, אולם הא דחשיבי כמבוי עקום הוא משום דכל א' מן המבואות הקטנים פתוח להמבואות הקטנים שכנגדו בעקמימות, דע"ז ל"מ הך טעמא דהמבוי הגדול מפסיק ביניהם, אולם עי' היטב בלשונו דמבואר דמה"ט לא חשיבי נמי ב' המבואות הקטנים כמבוי עקום, כיון דמבוי עקום הוא מבוי אחד שיש בו עקמומית, אבל באופן דהגדול מפסיק ביניהם אינם כמבוי א', ורק משום דמצטרפין למבוי הגדול האמצעי חשיבי עקום כד', [ולפ"ז מהא דהצריך רבא לעשות צוה"פ לכל א' מן המבואות הקטנים מוכח כדעת רש"י דבעי' לרב תיקון בעקמומית דאל"כ סגי לעשות צוה"פ בראש המבוי הגדול, ובזה הי' מתקן כל המבואות, שהרי אינם מפולשין א' לחבירו, אלא מפולשין לגדול].

ד) עי' בתוס' רי"ד דביאר דס"ל לאביי דאף אם נחשיב את המבוי כמפולש סגי בצוה"פ לגדול ולמבואות הקטנים עושה לחי, וכ"כ בפסקי הרי"ד, וצ"ב דפסקי הרי"ד ביאר להדי' דמיירי דהיו מבואות מכאן ומכאן, וא"כ מה יועיל צוה"פ לגדול, הרי עדיין המבואות הקטנים מפולשין זל"ז, ולא עשה להן צוה"פ, ולכאור' מוכח דס"ל כאו"ז דהמבוי הגדול מפסיק בין המבואות הקטנים, ולא חשיבי עקום אלא לגבי המבוי הגדול, ולכך ס"ל לאביי דסגי במה שעושה צוה"פ לראש המבוי הגדול.

ז' ב'

דין חצר מפולשת ובקיעת רבים בחצר

א) במג"א ובט"ז שס"ה סק"ד הוכיחו דבחצר אף בבקעי בה רבים פרצתו בי' מהא דמבואר בשו"ע שם ס"ג לדינא דסוגיין דהחצר מותרת אף דבקעי בה רבים, וכתב באבן העזר שם דאינו ראייה כיון דמבואר בסוגיא דכל איסור המבוי רק משום דמחזי כמפולש, ומה"ט בכלה באמצעיתו שרי, ולכך לגבי החצר כיון דיש לו גיפופי למבוי, אינו נראה כמפולש לרה"ר, אבל חצר דעלמא דנפרצה לרה"ר אסורה אף משום מפולש, והוכיח כן מהא דלא אמר רב רבנותא טפי דחצר שנפרץ מב' צדדים לרה"ר שרי, [והנה מוכח דהאזה"ז נקט דינא דפירצת ד' בצידי דבבקעי בה רבים, הוא משום דהוי כמבוי המפולש, דאי נימא דבקעי בה רבים פרצתו בד' אינו מדין מבוי המפולש, שפיר י"ל דאעפ"י דחצר מפולשת אסורה כמבוי, מ"מ חלוקים בדין פרצת ד', וכן י"ל לאידך גיסא דחצר מפולשת שרי ומבוי אסור, ומ"מ פרצת ד' דבבקעי בה רבים אסור בחצר, ועוד שמעתי להוכיח, דאי נימא דס"ל דבאמת אינו תלוי זכ"ז, אלא דהיכא דאיכא דין פרצה חייל עליה דין מפולש, א"כ יש להק' אמאי אין החצר נאסר מחמת דהיא פרוצה למבוי בפרצת ד', [ובהא לא

שייך סברת הרשב"א כיון דמבוי אסור משום פילוש ולא מחמת חסרון דירורין, וע"כ דס"ל דליכא דין פרצת ד' בחצר, אלא הוא רק מדין פילוש, ומשום"ה אין החצר נאסרת מחמת פרצת ד' למבוי, כיון דהכא ליכא דין פילוש לחצר, וכיתבאר בהמשך הדברים].

ותמיהו עליו בבית מאיר שם [ד"ה תו] ובחזו"א ס"ה ס"ק ל"א דהא גופא קשיא למאי בעי' להא דמחזי כמפולש, כיון דבתרווייהו בקיעת רבים אוסרת ממילא היה ראוי דנפרץ מבוי לחצר ואיכא בקיעת רבים תרווייהו יהיו אסורים מדין פילוש, ובאבני נזר סי' רס"ב סק"ז הוסיף להק' דאי נימא דחצר מפולשת אסורה תקשי מ"ש מהא דס"ל לרש"י בסוגיא דמבוי עקום דבעי' תיקון בעקמומיתו משום דפילוש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לרה"ר, וה"נ שיהא מפולש דרך החצר לרה"ר, דבשלמא אי נימא דליכא דין פילוש בחצר, א"ש דכיון דבחצר אין דין פילוש, אף המבוי שנפרץ לחצר חשיב כסתום, אבל אי יש דין פילוש בחצר קשה.

ובאמת דמוכח כן מגוף הסוגיא דעיקר הטעם דהמבוי מותר הוא משום דאין דין פילוש בחצר, דהנה בגמ' ח' א' מבואר דליכא ראייה מהברייתא דחצר המפולשת הוי רה"י [לולי החידוש של רב] כיון דהברייתא מיירי בזשכנ"ז, ורב אשמועי' דאף בזה כנגז' שרי, וצ"ע דכל מה דחזי' מרב דשרי הוא רק באופן דאין הרשות מפולשת ישר לרה"ר, אבל באופן דהחצר מפולשת מב' צדדים לרה"ר, מהיכ"ת דשרי אף בזה כנגז', [אולם עי' להלן סק"ז? דלדעת הראי"ז אין כוונת הגמ' דשמעי' מרב דאף הברייתא מיירי בזה כנגז'], וע"כ דס"ל לגמ' דאי חצר המפולשת מב' צדדים זה כנגז' לרה"ר אסורה, ממילא אף מבוי הכלה לחצר אסור, וליכא חילוק במה דאינו מפולש ישר לרה"ר, וממילא בשלמא בזה שלא כנגז', כיון דכה"ג ליכא דין פילוש בחצר, ממילא ודאי דבאופן דנפרץ דרך מבוי דהחצר מותרת, אבל בזה כנגז' אמאי החצר מותרת, ולכך הוכיח הגמ' דע"כ דאף בזה כנגז' החצר מותרת, [אולם יש להוסיף דלגבי המבוי, הרי אף דמבוי שנפרץ זה שלא כנגז' אסור, מ"מ במפולש דרך החצר כיון דהחצר גופי' מותרת, ממילא אף המבוי נותר, כיון דמחיצות החצר מהני אף למבוי], ולפי"ז הרי מתבאר מהגמ' דעיקר הטעם דהחצר מותרת, הוא משום דליכא דין פילוש בחצר, וצ"ע על האבן העוזר.

(ב) וי"ל דס"ל לאבן העוזר דטעמא דבסוגיין ליכא דין פילוש מעיקר הדין, כיון דאינם מפולשים ישר לרה"ר, אלא כל א' פתוח לחבירו, ממילא כל רשות מפסקת בין חברתה לרה"ר, [אבל לשאר האחרונים נתבאר דמוכח מהגמ' דאדרבא טעם זה אינו נכון, וכל הטעם רק משום דאין דין פילוש בחצר], אולם צ"ב כנ"ל מ"ש ממבוי עקום דמבואר דאף בגוונא דמבוי מפולש למבוי חשיב כמפולש לרה"ר. וי"ל דאף אי נימא דיש דין פילוש בחצר מ"מ חלוקים הם בגדרי הדין, דלענין מבוי גדרו דכל שהוא פתוח מב' רוחות בטל ממנו שם פתח, וממילא אין תוך המבוי חלוק מהרה"ר שחוצה לו, והוא נחשב כחלק מהרה"ר, אבל בחצר אף כשפרוץ מב' פתחיו לא מתבטל ממנו שם פתח, דלעולם חולקת רשות לעצמה, אלא דס"ל לאבן העוזר דמ"מ כמו דתקנו חז"ל דבעי' לסתום רוח ד', ה"ה כשפתוח מב' רוחות בעי' סתימה טפי.

ומה"ט לענין חצר מפולשת בעי' שתהא מפולשת לרה"ר מב' רוחות, אבל בלא"ה ליכא חסרון דפילוש, ולכך במבוי הכלה לחצר ליכא לחצר דין פילוש, שהרי אינה פתוחה לרה"ר מב' רוחות, ומה"ט אף לגבי המבוי לא חייל דין מפולש מעיקר הדין, דהא החצר גורמת לחלוק בינו לרה"ר, ובעי' לדין מחזי, ובחצר ליכא דין מחזי וכדביאר באבן העוזר.

(ג) והנה באבן העוזר הק' על שיטתו מהא דמבואר בברייתא דחצר שהריבם נכנסים ויוצאים הוי רה"י, ואמאי ליכא חסרון פילוש, ותי' דמיירי באיכא גידודי, ותמיה עליו בבית מאיר שם"ה ס"א [ד"ה תו] דהא הגמ' מק' לרב מאי קמ"ל תנינא, ולדברי האבכו"ז הא התם לא שייך שיהא דין מפולש, והכא רב קמ"ל דאעפ"י דשייך דין פילוש מ"מ החצר מותרת.

ושמעתי מהגר"כ שליט"א לת' דהכא היה לגמ' נידון לאסור את החצר מחמת חסרון מחיצות, דכיון דבקעי בה רבים אמרי' מדרבנן דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, [וגידודי מהני רק לפילוש, אבל לא לחסרון מחיצות], וקמ"ל רב דלא אמרי' אתו רבים מדרבנן, וטעמא משום דלא אתו רבים ומבטלי היקף גמור של מחיצות, [וכ"ה להדי' בלשון תוס' ז' ב' סוד"ה דאי] וע"ז פריך בגמ' דמבואר להדי' בברייתא דהחצר מותרת וליכא חסרון במחיצות, ומשני דס"ד זה כנגז' גרע, קמ"ל דאף בזה כנגז' ליכא חסרון מחיצות, ולדרך זו ל"ק מה דהוק' לעיל דאכתי נחלק בין חצר המפולשת ישר לרה"ר למפולשת דרך מבוי, דודאי לענין הדין דביטול מחיצות אין סברא לחלק בזה.

(ד) עי' במהרש"ל ובמהרש"א ח' ב' דנחלקו בכלה לאמצע הרחבה זה כנגד זה, או בצידי הרחבה זה שלא כנגז', אם החצר אסורה מדין פילוש או לא, אולם עי' בר"ן לק' י"א א' [ד"ה שכן] ביאר החילוק דשאני מבוי דרגל הרבים מצוי' בו לכך לא סגי בעומ"ר, אבל חצר דאין הרבים מצוי' בה סגי בעומ"ר, [ועי' בר"ן ח' ב' דכתב לחלוק על הגרסא דלרבה ברייתא דחצר ע"כ מיירי בזה שלא כנגד זה, דהא בחצר הוי פתח, ודבריו יבוארו

במקומו, וכן ביאר בחזו"א סי' ס"ה סק"י לעיקר הסברא, ויישב לפי"ז להוכחת האבן העוזר מהא דלא פריך לעיל ה' ב' מה לחצר דאין בה דין פילוש, ובזה מדויק לשונו של הר"ן ו' ב' [ד"ה ההוא] דבמבוי כמין ח' מודה רב דאי"צ צוה"פ, כיון דאין רגל הרבים מצויין שם, והיינו דמה"ט אין בו דין צוה"פ כמפולש דעלמא, [ולפי"ז מובנים דברי הריטב"א בסוגיא דנדל דבמבוי כמין ח' דיש לו גם פתח בראש הח' לרה"ר, כיון שרגל הרבים מצוי בו מחמת דמקצירן דרכן לצאת מראש הח' בעי צוה"פ אף משום הפילוש דרגלי הח', אולם מדברי הר"ן שם נראה דכה"ג אין דינו כמפולש, וצ"ע].

וצ"ב לפי הר"ן והחזו"א דא"כ אמאי מבוי הכלה לצידו אסור, הא ממנ"פ אי איכא בקיעת רבים אף החצר תהא אסורה, ואי ליכא בקיעת רבים אף המבוי יהא מותר, ועמד בזה בחזו"א סי' ס"ה סק"כ"ו במוסגר וביאר שהוא בגדר לא פלוג, ע"ש היטב, [ועי' להלן דלהר"ן לשיטתו לק"מ].

ה) עוד הוכיח האבן העוזר דפרצת חצר מצדו בד', מהא דכתב בשלטי גבורים בשם הרי"ז דבזכנג"ז הפרצה אוסרת את המבוי והחצר, [והק' בקר"א דהא דטעמא דרב משום פילוש ע"כ מוכח דאעפ"י דהמבוי אסור החצר מותרת, וא"כ מהיכ"ת לומר דלמסקנא אינו כן], אולם באמת יעוי' בפסקי הרי"א"ז אות ל"ב דכתב לענין חצר דבקעי בה רבים לרה"ר דבזו כנג"ז אסור, אבל אם אינם זו כנגד זו, אפי' אם בקעי בה רבים נמי שרי, ול"ד למבוי דפרצת ד' דבקעי בה רבים אוסרת בו אף מצדו, ומבואר מדבריו דבזו כנגד זו אסור אף בחצר, אבל באינם זו כנגד זו, אפי' בבקעי בה רבים נמי שרי, ול"ד למבוי דפרצת ד' דבקעי בה רבים אוסרת בו אף מצדו, וצ"ב סברת החילוק בזה.

והנה באות ל"א פסק הרי"א"ז לענין מבוי דנפרץ מצדו דאסור רק ברבים בוקעין בו, אולם באות ל"ב כתב דנפרץ בצד מזרח כנגד צד מערב אסור, ומשמע דאסור אף בלא בקעי בה רבים, אעפ"י דפרצה מצדו אוסרת משום דחשיב כמפולש, וכן מדויק מלשונו לגבי חצר דפרצה כנגד הפתח אסור אף באין רבים בוקעין בו, וצ"ב דהא כתב שם דפרצה מצדו בעי צוה"פ כדין מבוי עקום, ובדין מבוי עקום פירש שדינו כדין מבוי מפולש.

ונראה דהסברא בזה דהיכא דהו"ז זכנ"ז דהוא פילוש גמור, הוי מבוי מפולש אף בלא בקעי בי' רבים, אבל בזו שלא כנגד זו דאינו פילוש גמור, בעי לבקעי בה רבים כדי להחשיבו למבוי מפולש.

ומה"ט בחצר נמי יש בזה חילוק, דבאופן דהוי זכנ"ז חצר המפולשת אסורה, אבל בזשכנ"ז, דכל הדין פילוש הוא מכח בקיעת הרבים, ממילא בחצר דליכא דין בקיעת הרבים [וכדנקטו המג"א והט"ז], ליכא איסור של חצר מפולשת.

והנה בשלט"ג הביא דבכלה לצידי רחבה מסתפק הרי"א"ז אם הרחבה נמי אסורה, וביאר דטעמא לאסור משום דדין לחצר כמבוי, וצ"ב מדוע לענין זה שלא כנגד זה לא אסר מדין חצר מפולשת, אלא רק משום דדין אותו למבוי, ואולי י"ל דס"ל דאף בנפרץ רוח מזרח כנגד רוח מערב יש חילוק אם הוא זכנ"ז או זשלכנ"ז.

ויש להוכיח כן, דהנה יש להק' על הרי"א"ז דאף בחצר איכא חילוק בין זכנ"ז לזה שלכנ"ז, דהא מבואר בגמ' ח' א' דאיתא להדי' בברייתא דחצר שרבים נכנסין ויצאין הוי רה"י, ואיך יתכן דבזה כנג"ז אסור, וע"כ צ"ל דאדרבא כוונת הרי"א"ז לחלק דאף בנפרץ ברוח מזרח כנגד רוח מערב יש חילוק בין זכנ"ז לזה שלכנ"ז, וס"ל דכוונת הגמ' לת' דבאמת ליכא ראייה מהברייתא לרב כיון דבזה כנגד זה באמת אסור, וברייתא מיירי בזה שלא כנגד זה, והא דרב שרי, הוא רק בזה שלא כנג"ז, וכיון דנתבאר דזהו מקורו של הרשב"א, הרי מבואר להדי' כנ"ל, דאי נימא דכוונת הגמ' לחלק בין פרצה מצדו לפרצה מראשו, תקשי דא"כ מאי פריך לרבה, הא רבה מיירי בפרצה בראשו, והברייתא מיירי בפרצה מצדו, וע"כ דכוונת הגמ' לחלק אף במפולש בראשו גופי' בין זה כנג"ז לזה שלא כנג"ז, ודו"ק.

והנה בהשלמה כתב להדי' כדברי הרי"א"ז דיש חילוק בדין פילוש בחצר בין פילוש זה כנגד זה לפילוש זה שלא כנגד זה, והוכיח דיש דין פילוש בחצר מהא דלא פריך לעיל ה' ב' מה לחצר דליכא דין פילוש, וע"כ דגם בחצר יש דין פילוש, והאבן העוזר כיון לראיה זו, אולם צ"ע דהא עדיין איכא למפרך מה לחצר דליכא דין פילוש בזה שלא כנגד זה, משא"כ במבוי דאיכא דין פילוש אף בכה"ג.

וי"ל דהנה בחזו"א תי' על קו' האבן העוזר דאי"ז חילוק בדין אלא חילוק מציאותי דבחצר ליכא בקיעת רבים ואי"ז חומרא במבוי, ולפי"ז א"ש דברי ההשלמה עפי"מ דנתבאר לעיל דבזה כנגד זה דין הפילוש מחמת דהוא זה כנגד זה, ולכך חשיב כחומרא החילוק בין מבוי לחצר, אבל בזה שלא כנגד זה דהוא מחמת דבקעי בה רבים ליכא קו' כלל וכסברת החזו"א.

ו) באהעו"ז הוכיח עוד כדבריו מדברי הרשב"א בעבוה"ק ש"א פי"ד "היתה החצר פרוצה משני רוחותיה לרשות הרבים נוצ"ב דהא ה"ה בכרמלית] אפילו זו כנגד זו ורבים בוקעים בה נכנסין בזו ויוצאין בזו, אם יש לה צורת פתח מכאן ולחיים או פס ארבעה מכאן מותרת, ואצ"ל בשיש לה צורת פתח מכאן ומכאן, או עומד מרובה מכאן וצורת פתח מכאן, [ובגאו"י ח' א' גרס "או עומ"ר מכאן ומכאן או עומ"ר מכאן וצוה"פ מכאן"], שאין רגלי הרבים אוסר' במבואות והחצרות בכיוצא בזה".

והנה לפי הגיר' שלפנינו בד' הרשב"א הרי מפורש להדי' דחצר מפולשת אינה ניתרת אלא בצוה"פ, אולם גם לגרסא הב' הרי מבואר ברשב"א דלא מהני עומ"ר מכאן ולחיים או פס ד' מכאן, ואי ליכא דין פילוש בחצר אמאי לא מהני עומ"ר להשלים ג' מחיצות דאורייתא, ולרוח רביעית יועיל ב' לחיים או פס ד'. [אולם בגאו"י ובאו"ש פי"ז משבת נקטו דהרשב"א סובר דליכא דין פילוש בחצר, ובארו דהא דבעי' צוה"פ בראשה הוא מדין מדין תיקוני מבואות דבעי' ג' מחיצות שלימות, ולחי ברוח ד', אולם דבריהם צ"ע, דא"כ אמאי השמיט הרשב"א להא דסגי בעומ"ר מצד א' ופס' ד' מצד ב'].

ועוד יש להוכיח כן אף לגרסא הב', דהא בגאו"י כתב דמבואר בדברי הרשב"א דמבוי המפולש לרה"ר נותר בעומ"ר מכאן ומכאן, ומדויק כן מהא דסיים הרשב"א "שאיין רגלי הרבים אוסרת במבואות והחצרות", ומשמע דתיקון חצר המפולשת כדין מבוי המפולש, וא"כ מבואר דאף במבוי המפולש מהני עומ"ר מב' צדדים להתירו, וכן מוכח לפי גרסת הגאו"י מהא דסיים הרשב"א "ואצ"ל בשיש לה וכו' או עומ"ר מכאן ומכאן" ומבואר דעומ"ר מכאן ומכאן פשיטא טפי דמהני מאשר צוה"פ מכאן ולחיים או פס ד' מכאן, ואם במבוי המפולש ל"מ עומ"ר מכאן ומכאן הרי אדרבה עדיף טפי צוה"פ מכאן ולחיים מכאן דמהני לרבנן אף במבוי המפולש, מאשר עומ"ר מכאן ומכאן דל"מ במבוי המפולש, וע"כ דס"ל לרשב"א דאף במבוי המפולש מהני עומ"ר מכאן ומכאן], וכיון דמבואר ברשב"א דחצר המפולשת ניתרת רק בתיקונים שאף מבוי המפולש נותר בהן, הרי שפיר מוכח דאף בחצר איכא דין פילוש. [אולם עיקר לשונו של הרשב"א דדימה תיקוני חצר לתיקוני מבוי, צ"ע דהא פסק בריש שער ב' דמבוי המפולש בעי' דלתות, והכא כתב דבחצר המפולשת סגי בצוה"פ, ויבואר להלן].

אולם צ"ע דברשב"א שם סוף פי"ג כתב נפרצה משתי רוחותיה צריך שיהא הרוח האחד מהן עומד מרובה על הפרוץ, שאין רה"י עד שיהו לו ג' מחיצות או שיעשה לה צורת פתח ואחר כך יכשיר את השני על הדרך שאמרנו" ומבואר דאף בנפרצה החצר מב' רוחותי' מהני עומ"ר מכאן ולחיים או פס ד' מכאן, ולכא' הוא סותר למה דכתב דבעי' צוה"פ.

וי"ל דהנה הרשב"א בפי"ד כתב דמירי שהיו רבים בוקעין בה נכנסין בזו ויוצאין בזו, ומבואר להדיא דאם אין הרבים בוקעין בה אין נאסרת החצר בפילוש, ולכך כתב בסוף פי"ג דבנפרצה מב' רוחותי' ניתרת בעומ"ר מכאן ולחיים או פס ד' מכאן, והיינו בשאין הרבים בוקעין בה נכנסין בזו ויוצאין בזו, דבכה"ג אין החצר נאסרת ואין לה דין חצר מפולשת, אולם צ"ב סברת החילוק בזה, דהא מבוי המפולש אסור אף כשאין רבים בוקעין בו.

ונראה דיסוד החילוק בזה הוא, דהנה לענין מבוי שנפרץ מצדו דאין אוסר אא"כ בקעי בה רבים, עי' ברשב"א בשער ב' א-ז דהיינו בזמן שבעלי המבוי דעתן לגדור אותה פרצה ומונעין רגלי הרבים משם, ומשמע דאם אין מונעין את הרבים משם, אעפ"י דבפועל אין הרבים עוברין שם ה"ז אסור והוי כמפולש, וי"ל דטעמא דמילתא דכיון דמבוי עומד לבקיעת רבים, חשיב כמפולש אף אם בפועל אין הרבים בוקעין בו.

ולפי"ז י"ל דשאני חצר דכיון דאין עומדת לבקיעת רבים, אין בה דין מפולש רק אם בפועל הרבים בוקעין בה ונכנסין בזו ויוצאין בזו, אבל אם בפועל אין הרבים בוקעין בה, אין בה דין פילוש.

וראיה לזה, דהנה במבוי מפולש לרה"ר דעת הרשב"א בריש ש"ב דצריך דלת מרוח אחת, ואילו בחצר מפולשת מבואר הכא ברשב"א דסגי בצוה"פ, וע"כ צ"ל דשאני מבוי מפולש דכיון דאיכא טפי בקיעת רגל הרבים, לכך בעי' דלת מרוח אחת, משא"כ בחצר המפולשת, אעפ"י דבפועל רבים בוקעין בה, מ"מ לא חשיב הך בקיעת רבים להצריכו בדלת, כיון שאין החצר מצ"ע עומדת לזה. [והרב זאב גלוסקינוס אמר להוסיף בזה דבאמת מעיקר דין פילוש סגי בצוה"פ, והא דבעי' חנניה לדלת הוא רק משום דלרה"ר בעי' תיקון בדלת, וכיון דמדין פילוש חשיב כרה"ר בעי' תיקון דרה"ר, ולכך בחצר דודאי אינה נעשית רה"ר לא בעי' דלת, וזהו דכתב הרשב"א דאין רגל הרבים אוסר במבואות וחצירות וכו', והיינו דפילוש אנו אוסר כשיש צוה"פ, אלא דשאני מבוי דחשיב כרה"ר, וזה אינו שייך בחצר, וזהו ע"ד דנתבאר לעיל בדעת האבן העזר דחלוק פילוש דחצר מפילוש דמבוי].

ז) באבן העזר הוכיח עוד כדבריו מדברי התוס' בדף צ"ד א', ובבית מאיר סי' שס"ה ב' ובאו"ש תמהו עליו דליכא ראיא, ובאבני נזר סי' רס"ב סק"ג תמה דהאבן העזר צדק בראייתו - ונבאר הנידון בזה, דבמתני' שם מבואר דחצר שנפרצה מב' רוחות אסורה, ובגמ' פריך דממנ"פ אי מיירי בנפרצה פחות מ' מב' רוחות נמי חשיב פתח, ואי נפרץ יותר מ', אפי' מרוח א' נמי, ובתוס' ד"ה מ"ש הק' דהא מרוח א' מהני פס ד' או ב' משהויין אף בפרוץ מרובה, משא"כ בב' רוחות לא מהני כיון דבעי' מדאו' ג' מחיצות, ותי' בתי' בתרא דמיירי בחצר שיש לה ג"מ ופס ד', ונפרץ למבוי או לחצר אחרת מב' רוחות, [דאי נפרץ לרה"ר הוי מפולש], ולא נתבאר בדברי התוס' אי מיירי בעומ"ר או בפרוץ מרובה.

ועי' במהרש"א דביאר דבריהם דע"כ מיירי בעומ"ר, דאל"כ מאי פריך מ"ש מרוח א' דהוי פתח, הא בפרוץ מרובה לא סגי בפס ד' כיון דבעי' השתא תיקון מב' רוחות, [ועי' במהרש"א דסיים דרוחק לאוקמי כר"י, וכוונתו דהא מתני' הוא ר"י, ולשיטתו הרי שפיר מצי לשנויי דנפרץ מרוח א' מהג' מחיצות מותר כיון דיש לו עדיין ב"מ, משא"כ בנפרץ מב' רוחות, דליכא ב"מ גמורות, ועי' כתב דרוחק לגמ' לאוקמי מתני' כר"י לשיטתו, ובאו"ש כתב דיש ט"ס בדברי המהרש"א וצ"ב כוונתו].

אולם באמת בתוס' הרא"ש כתב בתחילה לתי' התוס' ואח"כ הוסיף עוד תי' דכיון דשרי מרוח א' ע"כ דאייר בעומ"ר וא"כ מב' רוחות נמי, כיון דעומ"ר על הפרוץ.

והנה בתוס' הוסיפו דליכא נידון דפילוש, כיון דלא מיירי בנפרץ לרה"ר, ומזה הוכיח באבן העזר דאיכא דין פילוש בחצר, אף בגוונא דאיכא עומ"ר, דהא כיון דע"כ מוכח דתוס' העמידו לסוגיא בעומ"ר ומ"מ כתבו דכה"ג בפתוח לרה"ר בעי' דלת אליבא דחנניא, ע"כ דאף בעומ"ר בחצר יש חסרון דמפולש, אולם כ"ז לביאור המהרש"א, אבל למבואר בתוס' הרא"ש ליכא ראיא, דהא תוס' מיירי בפרוץ מרובה. אולם לדברי התוס' הרא"ש צ"ב כוונתם, ובפשוטו צ"ל דלדבריהם אין כוונת תוס' להק' דהא במפולש בעי' תיקון טפי ברוח ד', אלא כוונתם להק' כיון דאיכא רק ב"מ הא בעי' נמי צוה"פ להשלים ג"מ, וכמבואר בדף י"א ב' דגם בחצר בעי' ג' מחיצות, [אבל אם היה עומ"ר שפיר מהני כיון דליכא דין פילוש בחצר], ועי' תי' דמיירי בכלה לחצר וכל הנידון בדין איסורי דיוורין.

אולם עדיין הדבר תמוה לומר דתוס' מיירי בפרוץ מרובה, דא"כ מדוע הוצרכו תוס' להוכיח מפ"ק הא כמו דפשיטא להו בקו' דאי ליכא אלא ב' מחיצות פשיטא דהחצר אסורה גם בלא דין פילוש.

והנה באו"ש כתב לדחות את הראיה מהרשב"א, דמיירי התם דוקא בפרוץ מרובה, ודבריו צ"ע דבעובה"ק שער א' אות י"ד מבואר להדי' דהיכא דהחצר מפולשת לרה"ר לא מהני עומ"ר מצד אחד ושני לחיים מצד השני אלא ע"י צוה"פ מב' צדדים או עומ"ר מכאן וצוה"פ מכאן, ומבואר להדי' דאף בעומ"ר איכא דין פילוש בחצר.

אולם נראה דשורש הנידון בזה הוא בגוונא דעומ"ר מצד א' ומצד הב' הותרה החצר בפס ד', דהאו"ש ס"ל דכה"ג חשוב כפרוץ מרובה על העומד וע"כ כתב דהרשב"א ס"ל דדוקא בפרוץ מרובה על העומד חשיב פילוש, אבל האהעו"ז נקט דכה"ג חשיב כעומ"ר ולכך נקט דמוכח מדברי הרשב"א דחצר דינה כמבוי דאף בעומ"ר חשיבה כמפולשת, ולפי"ז א"ש מש"כ האו"ש גם בדברי התוס' דהיכא דנתרת בפס ד' אף דמרוח ג' העומ"ר על הפרוץ, מ"מ חשיבה כמפולשת, ומשו"ה הוצרכו תוס' להוכיח כן מדינא דמבואות המפולשים דכה"ג הו"ל ג' מחיצות מעלייתא ומ"מ חשיב כמפולשת כיון דברוח ד' נתרת בפס ד' והפרוץ שבה מרובה.

ולפי"ז מוכח דנקט דבמבוי חשיב מפולש אף בעומ"ר מב' רוחות, וכן מבואר להדי' בחזו"א סי' ס"ה סוף סק"ד דכל דאיכא פילוש, לא מהני עומ"ר מב' רוחות, (ע"ש היטב), אולם כבא הובא לעיל דבגאו"י ח' ב' נקט דבעומ"ר מב' רוחות אינו נחשב כמפולש.

ועי' בר"פ מבואר דחולק על תוס' וסובר דל"ח כמפולש בכה"ג, ונראה מתו"ד דשפיר איכא לאוקמא מתני' בנפרצה לרה"ר, אף דאיירי מתני' בנפרצה מב' רוחות היינו רוח ב' וג', ובתוס' הרא"ש נראה דמספק"ל בזה אי כה"ג שייך דין מפולש, דבתי' קמא נראה דס"ל דחשיב מפולש, ובתי' הב' נראה דס"ל דל"ח כמפולש, אך יש לדון אי נימא דל"ח כמפולש אי הטעם משום דעומ"ר חשיב תיקון כצוה"פ או משום דהרוח רביעית דהותרה בפס ד' נדונה כסתומה, אבל בעלמא עומ"ר ל"ח כמפולש, ונפק"מ בזה לגבי נפרצה לרה"ר, דלכאו' יש מקום לחלק בזה בין נפרצה לרה"ר לנפרצה לכרמלית, די"ל דאף אי נימא דעומ"ר מהני היינו דחשיב כתיקון כצוה"פ ומהני דוקא בנפרצה לכרמלית, אבל במפולש לרה"ר י"ל דלא מהני לכו"ע עומ"ר מצד אחד במקום דלתות וכל הנידון בראשונים אי חשיב כצוה"פ להתיר במפולש לכרמלית.

תוס' ד"ה דאי - פשיטא דלא אתו רבים וכו'. ותמה ברעק"א דא"כ מאי פריך לק' ח' א' תנינא חצר שרבים נכנסים וכו' הא י"ל דמתני' מיירי באיכא גיפופי מצד המבוי ורב קמ"ל דגם בליכא גיפופי לא אתו רבים, ובבית מאיר שס"ה ג' תמה על עיקר סברת התוס' כיון דס"ד דאע"ג דאיכא גיפופי מצד החצר מ"מ אתו רבים ומבטלי, א"כ מה מוסיף דאיכא גיפופי אף מצד המבוי, הא סו"ס אתו רבים ומבטלי, ועי' חזו"א סי' ס"ה ס"ק כ"ט דמכח קו' הבית מאיר ביאר דברי התוס' דכוונתם באופן דעשה צוה"פ דבהא לא איכפ"ל דבקעי בה רבים, ומכח זה ביאר דקו' רעק"א דנוקי לברייתא דחצר דהיה צוה"פ, ועי' תי' דע"כ מיירי הברייתא בליכא צוה"פ, דא"כ אמאי נקט חצר הא מבוי כה"ג נמי שרי, ועוד כיון דס"ד דמיירי הברייתא אף לענין זורק לתוכה, ולענין זורק פשיטא דאי"צ צוה"פ.

ובספר האיר יוסף כתב ליישב דכל הצד דיהא דין פילוש לחצר הוא רק משום דנעשית אחד עם המבוי, ולזה סגי גם באופן דרק מצד המבוי הוי' א' עם החצר, אבל באופן דאיכא גיפופי מב' הצדדים פשיטא לתוס' דכיון דאין פילוש החצר לרה"ר אלא למבוי אינו בכלל דין מפולש, ולכך פריך כיון דבחצר הפתוחה לרה"ר שרי, כ"ש בחצר הפתוחה למבוי.

תוס' ד"ה בעירבו - והא דלא משני וכו'. בחזו"א סי' ס"ה ס"ק ל"א הוכיח מהא דרצו להעמיד לרב בזכנ"ז, ומ"מ החצר מותרת, ע"כ דליכא איסור פילוש בחצר, וכן הוכיח לפי' ר"ח דפליגי דפליגי בדרבה ומ"מ החצר מותרת.

ועי' בתוס' הרא"ש [ד"ה ואם] דהביא מרבינו מאיר דה"ה הו"מ לשנויי על הסתירה בדיני ע"ח דר"י מיירי דהמבוי רחב כנגד כל כותל הרחבה, ולכך בכלה אסור משום דליכא גיפופי, אבל הכא מיירי נשאר גיפופי בחצר, וצ"ע דבאופן דליכא גיפופי אמאי ליכא במבוי איסור פילוש, דהא ליכא שום חילוק בינו לרה"ר, ובאמת דכן מדויק בדברי הרשב"א בעבוה"ק דכתב לענין מבוי הכלה לחצר דכל החסרון משום ע"ח, וכתב דאי איכא גיפופי ליכא איסור מחמת עירוב דיוויין, וקשה דהא אי ליכא גיפופי, הרי מלבד החסרון דע"ח, איכא חסרון מחמת דיני פילוש, וע"כ מוכח דהא גופא דקודם דנפרצו זל"ז היו חלוקים זה מזה, זה גופא גורם דאין המבוי נחשב למולש ישר לרה"ר אלא רק דרך החצר, ולכך בעי' למחזי כדי לאסור את המבוי.

שם - דא"כ הוה כלה לבקעה. ומבואר דמבוי המפולש לקרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, הוי כמפולש לכרמלית וצריך צוה"פ, וכן פסק בשו"ע סי' שס"ה ס"ג ועי' מ"ב ס"ק כ"ד דביאר דטעמא משום דלרחבה גופא לא מהני הלחי, ואיך יועיל לבפנים, וצ"ב אמאי לא פי' כפשוטו דכל שפרוץ לכרמלית הוי מפולש ובעי' צוה"פ, וכן מבואר להדי' בבה"ל ריש סי' שס"ד ד"ה מבוי דמפולש לקרפף בעי' צוה"ה כמפולש לכרמלית, ויש לדון לדעת הר"ן דליכא דין פילוש בחצר משום דאין רגל הרבים מצוי' שם, דאעפ"י דקרפף יותר מב"ס שלא הוקף לדירה חשיב כרמלית, מ"מ כיון דאין רגל הרבים מצוי' במבוי מחמת פילוש, לא בעי' צוה"פ].

א) שם - דאפילו לא נפרץ במלואו הוי כמפולש ולא מהני לחי וכו'. וצ"ב דהא כתבו מקודם דהא דלר"י שרי משום דבעי' תרתי לריעותא, ואי איכא לחי ליכא תרתי לריעותא, וזהו דהוכיח הגמ' דס"ל לר"י דנראה מבחוץ חשיב לחי, וא"כ מהיכ"ת לומר דס"ל לרב דמלבד דנראה מבחוץ לא הוי לחי, ה"ה דלא דלא מהני לחי כיון דהמבוי מפולש, דילמא טעמא דאסור משום דאיכא תרתי לריעותא.

ואפ"ל דכוונת תוס' להוכיח להא גופא דס"ל לרב דנראה מבחוץ לא הוי לחי, דאי נימא דהוי לחי, ומ"מ אסר רב מחמת דלא מהני לחי למפולש, דא"כ למאי נקט נפרץ במלואו, וע"כ דס"ל דבלחי ליכא חסרון פילוש, כיון דליכא תרתי לריעותא, וממילא ע"כ דס"ל דנראה מבחוץ לא הוי לחי, ולכך איכא איסור פילוש.

ב) ובגליון הש"ס תמה דכמו דהחצר והרחבה לא הוו כמפולש ה"נ המבוי לא הוי כמפולש, [ומבואר דפשיטא לרעק"א כדעת האבן העוזר דיש דין פילוש בחצר, אלא דהיתר החצר מחמת הגיפופין, ולכך הק' דאף המבוי יהא מותר מחמת הגיפופין].

ובאמת דברשב"א [ד"ה וקשיא לי] הוכיח דלא כתוס' מהא דקתני ונפרץ במלואו דבלא"ה מהני הגיפופי, וביאר דע"י הגיפופי תו לא חזי כמפולש, והוכיח כן מהא דלחצר ליכא דין פילוש, דה"ה דמהני למבוי הגיפופי מבפנים דלא יהא לו דין פילוש, אבל בנפרץ במלואו חזי כמפולש, ע"ש, וכן מבואר בריטב"א, [ולשונו של הריטב"א דמהני אף מחמת הגיפופי דמבחוץ צ"ע].

ובספר האיר יוסף תי' דשאני מבוי כיון דפתוח בראשו לרה"ר הרי הוא צריך למחיצות החצר, ומשו"ה חשיב כמפולש, אבל החצר הרי יש לו ג' מחיצות וגיפופי בראשו, וכיון דיש לו היקף בפנ"ע אינו נחשב כמפולש, והביא לזה ראייה דבתוס' הרא"ש [סוד"ה וקמפלגין] כתב דלרש"י מיירי דהמבוי ברוח ד' פרוץ לגמרי ותקנו בלחי, ומשמע דאי איכא עומ"ר ברוח ד' מהני הגיפופי, וקשה כיון דחשיב כמפולש הרי לא מהני עומ"ר, וע"כ דבאופן דיש למבוי עומ"ר, כיון דיש לו ג' מחיצות ממילא הוא חלוק מהחצר, ואינו נחשב כמפולש.

ועוד י"ל עפ"י מה דנתבאר לעיל בדעת האבן העזר דאף דבחצר יש דין פילוש, מ"מ שאני מבוי דכל שהוא מפולש אינו חלוק מהרה"ר, אלא אדרבא הוא נהפך לחלק מהרה"ר, משא"כ חצר כיון דאין בה רגלי הרבים, אף באופן דמפולשת אינה בטילה לרה"ר, אלא דהחמירו בפילוש דבעי' תיקון גמור לפרצה, ולכך בחצר מהני הגיפופי, ובמבוי לא מהני הגיפופי.

(ב) עי' ברשב"א דהק' למאי דס"ד דפליגי בלא עירבו בנדראה מבחוץ, א"כ שיציל נמי מידי פילוש, ותי' בשם תוס' דמהני להציל מידי פילוש דכרמלית ולא מידי פילוש דרה"ר, והק' עליהם מהא דבבבקה איכא דין מפולש, ותי' דלא דמי חצר שאינה מעורבת לכרמלית, ודברי הרשב"א צ"ב רב, דהא הפילוש דסוגיין הוא לרה"ר ומדוע הק' דיועיל לחי, ואי נימא דס"ל דע"י הלחי אנו דנין אותו כאינו מפולש, א"כ מדוע תי' התוס' דבפילוש דכרמלית סגי בלו"ק, הא לא היה הנידון על פילוש דכרמלית אלא על הפילוש לרה"ר, ואדרבא זה חיזוק לקושייתו דכיון דמהני גיפופין לכרמלית אמאי לא אסר רב, ועוד דמשמע דהרשב"א גופי' ס"ל דחצר שאינה מעורבת דמי לכרמלית, וא"כ מה הק' דיועיל גיפופין, הא בעי' צוה"פ מחמת הפרצה לחצר, ועוד צ"ע דאף לשיטתו דטעמא דשרי משום דלא חזי כמפולש, נמי תקשי אמאי ליכא חסרון פילוש מחמת דמפולש לחצר שלא עירבה, וע"כ צ"ל כתי' דפילוש לחצר שלא עירבה עדיף ממפולש לרה"ר.

ונראה דודאי כוונת הרשב"א להק' דכמו דבלא עירבו מהני נראה מבחוץ דלא יהא נחשב כמפולש לכרמלית, ה"נ דיועיל גם להתיר הפילוש בין המבוי לרה"ר, [ולהלן יבואר הסברא מ"ש מדעלמא דלא מהני לחי לפילוש], וע"ז תי' התוס' דיש חילוק בין פילוש לכרמלית לפילוש לרה"ר, ונמצא לפי"ז דבתחילת הסוגיא דן הרשב"א מ"ש נפרץ במלואו דלא מהני גיפופי לחלקו מרה"ר, לאינו נפרץ במלואו דמהני, וע"ז תי' דבנפרץ במלואו איכא מחזי כמפולש, והכא הק' מחמת הפילוש דכרמלית.

וטעמא דמילתא דס"ל לרשב"א דהכא צריך להועיל גיפופין לדין פילוש יש לבאר בב' אופנים - א) דדוקא גיפופים של מבוי לא מהני להציל מידי פילוש כיון דפתחו של המבוי מיועד לבני רה"ר, אבל גיפופי חצר מהני להציל מידי פילוש כיון דאינו עומד לשימוש הרבים, והוכיח כן מהא דמהני גיפופי החצר להציל את המבוי מפילוש דכרמלית. (ב) י"ל כיון דחזינן דהחצר אינה מפולשת למבוי מחמת הגיפופין, ממילא י"ל מגו דמהני הנראה מבחוץ לחלק את החצר, מהני נמי לחלק את המבוי מהחצר ומתירים את הפילוש, משא"כ בעלמא דאין הגיפופין מועילים לרה"ר לא שייך מיגו להתירם, [וזה עפ"י סברת תוס' כ"ד ב' בדין נראה מבחוץ דהוא מדין מיגו. [עיקרי הדברים בס"ק זה הוא מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י]]

(ג) עי' בר"ן דהביא לקו' הרשב"א אמאי תני דנפרץ במלואו, ותי' דבליכא גיפופי למבוי לא מהני נראה מבחוץ להצילו מרה"ר הרחוקה, וכוונתו דלעולם אם לא נפרץ במלואו שרי משום לחי, אעפ"י דהוא כמפולש, אולם בנפרץ במלואו דאתנין עלה מדין נראה בחוץ, ע"ז חידש דל"מ נראה מבחוץ רק להבדיל מרה"ר הרחוקה, [וכנראה דסברתו דנראה מבחוץ מהני רק באופן דאית לי' תורת לחי כלפי הרשות החיצונה, אבל להבדיל בין המבוי לרה"ר כיון דאין לו תורת לחי לא כלפי רה"ר ולא כלפי המבוי אינו מועיל], אולם דברי הר"ן צ"ע כסברת תוס' דהא לא מהני לחי במפולש.

וי"ל דהר"ן אזיל לשיטתו בדף י"א א' דבחצר ליכא איסור פילוש, כיון דאין רגל הרבים מצוי' שם, משא"כ במבוי דרגלי הרבים מצוי' שם, ולכך ס"ל דבמבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו, כיון דפרצתו לרה"ר הוא דרך החצר, הרי אף דחשיב כמפולש, מ"מ אין בו רגל הרבים, ולכך סגי בלחי, ולא בעי' צוה"פ.

אולם אכתי צ"ע מ"ט לא יהא ניתר במחיצות החצר שהן עומ"ר, כמו דניתר בלחי, דבשלמא לשאר הראשונים א"ש דבמפולש לא מהני עומ"ר, אבל לדעת הר"ן צ"ע.

וי"ל דהא מבואר בר"ן בסוגיא דמבוי עקום דאם הי' חשוב מבוי עקום כב' מבואות בעי' צוה"פ בעקמיותו אלא דתורתו כמפולש מחשיבו למבוי א', וממילא י"ל דבמבוי שנפרץ לחצר ונפרצה חצר כנגדו, כיון דמבוי וחצר ודאי ב' מקומות הן, [דמה"ט מבוי הכלה לאמצע רחבה אין תורתו כמפולש], לכך לא מהני התיקון שבחצר לתקן המבוי.

אלא דלפיי"ז בעשה צוה"פ בראשו הא' לא יועיל מחיצות החצר להתירו כיון דבעי' שיראה את התיקון, אולם בחזו"א סי' ס"ה ס"ק ל"ג וסי' פ"ח סק"ט נקט בפשיטות דמהני, וכן ס"ל לגאו"י ומה"ט הוכיח מסוגיין דמבוי המפולש אינו נותר בעומ"ר מכאן ולחי וקורה מכאן. (ג) הנה מבואר בסוגיא דמשום דנפרץ לחצר מהני לחי להתירו, ומה"ט למ"ד דנראה מבחוץ הוי לחי, שרי אף בנפרץ במלואו, אולם ברשב"א [ד"ה בעירובין] הק' על תוס' מ"ש מפולש לחצר שאינה מעורבת ממפולש לבקעה דבעי צורת הפתח, וצ"ע"ג דאף לשיטתו דטעמא דשרי משום דלא חזי כמפולש, נמי תקשי אמאי ליכא חסרון פילוש מחמת דמפולש לחצר שלא עירבה, וע"כ צ"ל כתי' דפילוש לחצר שלא עירבה עדיף ממפולש לרה"ר, וכתב לבאר דכוונת תוס' דאף בנפרץ לחצר שלא עירבה חשיב מבוי מפולש, אלא דלא הצריכו צוה"פ רק במפולש לרה"ר אבל במפולש לחצר דדמי למבוי לא בעי' צוה"פ.

[ולכאור' יסוד המחלוקת הוא אם נפרצה הוא דין בחסרון המחיצות ולכן חשיב כמפולש, או דהוא רק גזירה בעלמא וממילא אף דאסור משום נפרצה אינו נחשב למפולש].

והנה בשו"ע סי' שס"ד ס"א פסק דמבוי המפולש לחצר שלא עירבה סגי בב' לחיים ולא בעי' צוה"פ, אולם עי' בב"י סי' שס"ד דהביא משו"ת הר"ן סי' ע"ב דמבוי המפולש למבוי שלא עירב דבעי' צוה"פ, ועי' בבה"ל [ד"ה א"צ] דהביא מהמאמר מרדכי דהוכיח דהר"ן חולק על השו"ע, וכבר תמה בבית מאיר שם מ"ט מצריך הר"ן צוה"פ, ובחזו"א סי' ס"ה ס"ק ל"ג כתב להעמיד דברי הר"ן בכרמלית, ודוחק גדול.

אולם י"ל דהר"ן לשיטתו דהיכא ליכא רגל הרבים מצוי' ליכא דין פילוש, ונתבאר לעיל דמה"ט ס"ל דמהני לחי להתיר הפילוש בלא נפרץ במלואו, וי"ל דס"ל דזהו נמי הטעם להא דמהני לחי, אעפ"י דהוא מפולש לחצר שאינה מעורבת, כיון דאין רגל הרבים מצוי' שם, וממילא א"ש הא דפסק בתשו' דמבוי הפרוץ למבוי שלא נשתתפו בו בעי' צוה"פ, דהא ע"י הפילוש רגל הרבים מצוי' בו, ולא דמי לדברי השו"ע דמיירי בנפרץ לחצר.

ועי' בשלט"ג בסוגיא דנדל דהק' דאי נימא דהמבוי הגדול היה סתום מג' רוחות, לא בעי' תיקון מבואות הקטנים בצד הפתוח לגדול כיון דדמי למבוי הכלה לרחבה, ומוכח דס"ל דסוגיין מיירי גם במבוי הכלה למבוי, דכיון דהוא מקום המותר שרי.

שם - ועוד מדנקט וכו' משמע משום דיריין שבחצר וכו'. וכ"כ הרא"ש, וצ"ע"ג דאף בקרפף יש לאסור משום חילוק רשויות, ולדעת תוס' [כ"ה ב' ד"ה ההוא, ופ"ב ב' ד"ה גג] והרא"ש פ"ב סי' ג' אסור לטלטל מחצר לקרפף אפי' דחד גברא, ושמעתי להוכיח מכאן דעת תוס' כדעת הטור סי' שנ"ח דליכא דין נפרצה בקרפף פחות מב"ס, וע"כ דמיירי הכא תוס' בפחות מב"ס, דביותר מב"ס כבר כתבו מקודם דאף בלא נפרצה כנגדו הוי מפולש לכרמלית.

ח' א'

גמ' - לא שנו אלא שכלה וכו'. עי' בבעה"מ דהיכא דעירבו בני המבוי עם בני החצר יש לאסור אף בכלה לאמצע, וזה שלא כנגד זה, ורק בלא עירבו שרי.

אולם הראב"ד פ"ז משבת ה"ו כתב להיפוך דעירבו שרי אף בכלה לצידו וזה כנגד זה, דע"י העירוב נעשו חד מינא ומחיצות דהכא מהני להתם, ורק בלא עירבו אסור, וצ"ב דמ"מ כיון דמחיצות החצר אינם אלא עומ"ר, אכתי הוי מבוי מפולש.

ואפשר דדעת הראב"ד כדעת הר"ן דאף דבכלה מצידי הרחבה או בשנפרצו זה כנגד זה חזינן ל' כנפרץ לרה"ר, מ"מ ל"ה כמפולש דבעי צוה"פ, אלא סגי ל' בלחי מב' ראשו או בעומ"ר, ונתבאר דטעמא משום דאין רגל הרבים מצוי' בו מכח פילוש זה, ומה דאין נותר המבוי במחיצות החצר, הוא מכח הא דמבואר בסוגיא דמבוי עקום דכל שדין התיקון הוא בפתח המבוי, לא סגי בתיקון שעושה בפתח החצר, אלא בעי' שיהא התיקון במקומו, משו"ה ס"ל להראב"ד כיון דעירוב משוי להו כחד מינא, מהני התיקון שעושה בפתח החצר, וי"ל עוד דכה"ג דע"י העירוב הוו חד מינא כל עיקר דין התיקון מתחילתו נאמר על פתח החצר, ולא נאמר דין התיקון על פתח המבוי, ולכן סגי במחיצות החצר שהן עומ"ר.

רש"י ד"ה אבל זה - מידי דהוה וכו' דלכו"ע אסור. אולם עי' ברשב"א דחולק דכ"ז לרב אבל לשמואל אינו כן, וצ"ב האם ס"ל הכי מחמת גוונא דליכא י' בחצר, או דס"ל דאף ביותר מי' שרי לשמואל, ובאמת דמגוף הגמ' מוכח כרש"י דהא לפי רש"י ס"ל בהו"א דפליגי שמואל ורב בכלה לאמצע זה שלא כנגד זה, ועלה קאמר ר"י דשמואל מודה בצידי רחבה דאסור, וא"כ ע"כ דאף שמואל מודה דהכא דינו כמפולש.

ח' ב'

גמ' ולרבה דאמר וכו'. עי' בר"ן דיש גורסים דקו' הגמ' דלרבה גם בחצר יש לאסור בזה כנגד זה, והר"ן דחה דבחצר לעולם חשיב פתח, וצ"ב אמאי לא דחה הר"ן כפשוטו דליכא חילוק דין פילוש בחצר, ואי ס"ל דיש דין פילוש בחצר, א"כ צ"ב קו' הגמ', דבפשוטו רבה לא אתי לאשמועי' חידוש דין בפילוש דבעי' זכנג"ז, אלא הוא סברא מיוחדת לענין מבוי הכלה לרחבה שכה"ג נראה כפרוץ לרה"ר, ומה שייך זה לגבי חצר, ואדרבה אם בחצר אוסר פילוש יש לאסור גם בזה שלא כנגד זה דומיא דאסור כה"ג במבוי.

וי"ל עפ"י מה דנתבאר לעיל בדעת הר"ן דהכא גם במבוי ל"ש דין פילוש להצריך צוה"פ, ומש"א דחשיב כמפולש היינו דחשיב כפרוץ לרה"ר וצריך תיקון, וע"ז הוא שכתב הר"ן דזהו רק משום דאין בפרצתו תורת פתח כיון דהוא אין לו לחי, אך משא"כ בחצר שיש לפרצתו תורת פתח דאי"ל עומד מרובה או פס ד' או ב' לחיין, ודאי שרי, ומה לי שהוא פרוץ זכנג"ז.

סוגיא דעירוב ברה"ר

בסוגיא דאתו רבים ומבטלי מחיצה והמסתעף

ביאור שיטת תוס'

תוס' ד"ה וכי תימא - וי"ל דמעיקרא וכו'. ומבואר דליכא דין אתו רבים באופן דאינו רחב ט"ז, והנה יש לדון באופן דאי נימא אתו רבים יהא רחב ט"ז, האם נימא בכה"ג אתו רבים או לא, ויש להוכיח מהא דפריך הגמ' על ר"י דפס"ב מר"י דיתר ע"כ, ואמאי לא משני דשאני פס"ב דאי נימא אתו רבים יהא נחשב לרחב ט"ז, וע"כ דכיון דהשתא אינו רחב ט"ז, לא שייך בו דין אתו רבים.

ובחזו"א ע"ד סק"ח ביאר דלפי יסוד תוס' צ"ל דטעמא דרבנן דלא סגי בלחי, אינו משום דהילוך הרבים מבטל את המחיצות, אלא דאיכא תקנ"ח דבעי' ג' מחיצות שלימות, ותמה בחזו"א דא"כ מאי פריך בדף כ"ב א' מרבנן דפס"ב על רבנן דברייתא דיתר ע"כ, ובארו הראשונים שם דהא דלא משני דהקלו בפס"ב כיון דלישנא דאין מערבין משמע דהוי רה"ר מדאורי', והא לתי' קמא דתוס' ע"כ טעמא דרבנן דהחמירו מדרבנן דבעי' ג' מחיצות שלימות, וא"כ עדיין י"ל דפס"ב הקלו.

וי"ל דאע"ג דס"ל לתוס' דליכא דין אתו רבים כשאינו רחב ט"ז, מ"מ כ"ז כשהנידון לבטל מחיצת צוה"פ, אבל כשהנידון לגבי ביטול מחיצת לחי שייך חסרון דאתו רבים גם כן באינו רחב ט"ז.

עוד י"ל דבאמת גדר הדין אינו דמרבנן בעי' ג' מחיצות שלימות, אלא דמדרבנן אמרי' דאתו רבים ומבטלי ללחי, ולכך פריך דנימא הכי אף בפס"ב.

שם - וצ"ל לפי זה וכו'. ויש לבאר ספק תוס' בב' אופנים.

א' דב' מחיצות לר"י לא מהני בפרצה יותר מי"ג, וזהו דדימו התוס' להא דלא מהני לו"ק בשיעור פרצה, וכן מבואר להדי' ברמב"ן בשבת ו' ב' דאיכא הו"א דמודה ר"י דאם יש פרצה בין המחיצות לא מהני ב' מחיצות.

ובפשוטו הסברא בזה דגדר הדין לר"י דסגי בב' מחיצות הוא דב' המחיצות גודרות את הרשות אף ברוח שבין ב' המחיצות, ולכך ביותר מי"ג חשיב דאיכא פרצה בגדירה שנוצר מחמת ב' המחיצות, אולם עי' בחזו"א סי' ק"ז סק"ג דהוכיח דע"כ תוס' לא ס"ל הכי, דהא פשיטא להו בדף כ"ב א' ד"ה קשיא דלא שייך דין אתו רבים בב' מחיצות לר"י כיון דהוא בין המחיצות, וא"כ ה"ה דלא שייך בזה דין פרצה.

וע"כ צ"ל דהיה לתוס' צד דאף לר"י אין בכח ב' מחיצות לגדור אלא אם יש למחיצות שייכות ביניהם, ובמקום דיש פרצה באמצע אין שייכות בין המחיצות, ואף ר"י מודה דלא סגי בב' מחיצות.

והנה בתוס' כתבו דלכך פריך מירושלים, וכוונתם כמבואר בתוס' הרא"ש דבאו להביא ראיה דאין חילוק אליבא דר"י בין י"ג לט"ז, מהא דלא משני אליבא דרבנן דשאני ירושלים דהיה ט"ז, וע"כ דאין חילוק בין י"ג לט"ז, ולהנ"ל מתפרש דכוונתם להק' אמאי לא משני דשאני ירושלים דאיכא בקיעה בשיעור פרצה בעי' ננעלות, אבל אם אי"ז בקיעה בשיעור פרצה סגי בדלת שאינה ננעלת.

אולם צ"ב דאף דמוכח בגמ' דלגבי דין אתו רבים אי"ז סברא להחמיר, עדיין אינו ראיה דאף לר"י אי"ז סברא להחמיר, דהא נתבאר לעיל דלענין ב' מחיצות דר"י איכא סברא לומר דבאופן דיש שיעור פרצה בין המחיצות ליכא שייכות בין המחיצות, ולכאן צ"ל בזה חידוש גדול דאף לרבנן דבעי' ג' מחיצות, גדר הדין הוא דעיקר גדרית הרשות הוא ב' מחיצות לאורך המקום, ובעי' מחיצה ג' לסתום את הפרצה ברוחב המבוי, ולכך פשיטא לתוס' דלא מהני מחיצה ג' לגדור את הרשות אלא באופן דיש לו שם ב' מחיצות, אבל באופן דיש שיעור פרצה בטל שם ב' מחיצות כיון דליכא שייכות ביניהם, וע"כ הוכיחו התוס' מקו' הגמ' מרבנן דאף לר"י ליכא חסרון פרצה בב' מחיצות, וצ"ע עדיין.

ובתוס' כתבו דע"כ אין לחלק הכי, ויש לדון אם כוונתם דע"כ מוכח דאין דין פרצה קובע את שאין שייכות בין המחיצות, או דכוונתם להוכיח דבדאו' אף בשיעור ט"ז אינו נחשב לפרצה.

ויש להוכיח קצת מלשון תוס', דהנה התוס' הוסיפו אחרי דביארו דאין חילוק בין י"ג לט"ז דקסבר ב' מחיצות דאו', ובפשוטו כוונתם לאפוקי ב' מחיצות ולחי, [נדרס"ל בדף כ"ב א' ד"ה קשיא בא"ג, וכעיי"ז דייק החזו"א במכתב ד' ד"ה עמד בלשונם בדף כ"ב א' ד"ה חייבין דקדקו להק' רק אי ב' מחיצות מדאו'], וצ"ב דאי נימא דבדאו' ליכא דין פרצה אף ביותר מי"ג, הרי אף אי נימא דר"י ס"ל דבעי' ב' מחיצות ולחי, ג"כ יועיל ביותר מי"ג כיון דאינו פרצה, וע"כ דודאי תוס' נמי מודו דביותר מי"ג הוי פרצה מדאו', ולכך הוכיחו דע"כ לא בעי' לחי לר"י, דאל"כ ודאי דר"י איירי רק בפחות מי"ג, אולם הא גופא צ"ב אולי באמת בעי' לחי לר"י ומה"ט לא יועיל ביותר מי"ג, וי"ל דכוונתם דאי בעי' לחי הרי אף בפחות י"ג נמי לא יועיל לחי כיון דאתו רבים, דהא איירי ברה"ר המתקצר, ולכך הוכיחו דלפי' בתרא ע"כ שיעור ב' מחיצות הוא אף בלא הלחי, [וזה דלא כמו דנתבאר לעיל לת' את קו' החזו"א על תי' קמא], וצ"ע בכ"ז.

ב] י"ל דאין כוונתם לומר דלא התיר ר"י ביותר מי"ג, אלא דלא התיר ר"י ביותר מט"ז, ומשום דיש לחלק בהא דסגי לר"י בב' מחיצות, אם יש שיעור רה"ר בין המחיצות, דרק על רה"ר די"ג מהני ב' מחיצות ולא על רה"ר בשיעור ט"ז, [וכמו דס"ל באמת לריטב"א] וע"ז הוכיחו שפיר דא"כ נימא הכי אף לרבנן דשאני ירושלים דכיון דבין המחיצות יש רה"ר בשיעור ט"ז לא מהני דלתות, אבל רבנן מיירי בשיעור י"ג, וכן משמע קצת בלשון תוס' שבת ו' ב', ע"ש.

והנה בתוס' כ"ב א' ד"ה והא הק' אמאי לא משני דשאני ירושלים דהוי ט"ז ותי' דמיירי דיש צוה"פ, ועוד תי' דלפי' אחר גבי יתר ע"כ נתיחא, ויש לבאר דבריהם בג' אופנים -

א] דהק' דדוקא במקום דאיכא שיעור רה"ר אמרי' ארו"מ ובעי' ננעלות, משא"כ בפס"ב דהוא פחות מט"ז ל"א ארו"מ, וזהו כשיטתם בדף ו' ב' דל"א ארו"מ רק ברה"ר, וכן הק' להדי' בתוס' ר"פ, והוכיח ר"פ מהכא דאף בליכא שיעור רה"ר אמרי' ארו"מ.

והנה לפי"ז תי' ב' דתוס' מובן היטב דשאני הכא דהוי רה"ר המתקצר, אולם על תי' קמא כבר תמה בחזו"א ע"ד סק"ח דהא מ"מ כיון דהיה ברוחב ט"ז אמרי' ארו"מ ובטל הצוה"פ, ובחזו"א שם נדחק לבאר דס"ל בתי' קמא כר"פ דלא בעי' רה"ר לארו"מ, ע"ש, ואולי ס"ל לתוס' דכל הצד לומר דבאופן דיש רה"ר בפרצה גרע, הוא רק אם בטל השייכות בין המחיצות, אבל כיון דיש צוה"פ הרי אית ליה שם ד' מחיצות, וממילא ליכא דין ארו"מ, ותו לא איכפ"ל דיש רה"ר בין המחיצות, וצ"ע בזה.

ב] דהק' דביותר מי"ג דהוא שיעור פרצה אמרי' ארו"מ ובעי' ננעלות, משא"כ בפס"ב דליכא פרצה ל"א ארו"מ, ותי' בתי' קמא דכיון דהיה בירושלים צוה"פ הרי יש כאן שם פתח לולי בקע"ר, ומ"מ ס"ל לריו"ח דאמרי' ארו"מ, וע"כ דאי"ז חילוק לגבי דין ארו"מ, ובתי' בתרא כתבו דהא הוכיחו לעיל לפי פ' בתרא דליכא חילוק לרבנן בדין ארו"מ אם יש שיעור פרצה או לא, אולם לכאן כ"ז א"ש לפי הצד

דנתבאר לעיל דכוונתם לומר דמדאו' אף ביותר מי"ג לא הוי פרצה, אולם אי נימא דכוונתם לומר דאף כשיש שיעור פרצה אי"ז סברא לחלק, הרי כיון דבפועל יש שיעור פרצה אי"ז סיבה שיהא רה"י, ולכך מוקי הגמ' דריו"ח כר"י.

ג] דהק' דשאני ירושלים דליכא שם ד' מחיצות דהא בין המחיצות היה יותר משיעור פרצה לכך אמרי' ארו"מ, משא"כ בפס"ב דאיכא שם ד' מחיצות, וע"ז תי' דמירי דהיה צוה"פ וממילא יש לו שם ד' מחיצות מחמת מחיצותיה דהיו עומ"ר או גיפופי, [או דהצוה"פ גופי' משוי' ליה לשם ד', אולם מלשונם משמע דידעו בק' דהיה צוה"פ, וע"כ דחדשו דהצוה"פ גורם דאיכא שם ד' מחמת העומ"ר], וכן משמע בתוס' הרא"ש, אולם לפי"ז צ"ב תי' בתרא דתוס', ובאמת דבתוס' הרא"ש השמיט להך תי'.

ועי' בשו"ת רעק"א החדשות סי' ו' [שערי עירובין עמ' של"ז] דכן משמע מדבריו בכוונת תוס', דהק' שם דבתוס' ו' ב' ד"ה והאמר מבואר דבמבוי המפולש לפי רבנן דיש רק ב' מחיצות לא מהני דלתות אלא בנעולות, ואילו בדף כ"ב כתבו דאף לרבנן מהני צוה"פ למנוע בקיעת רבים, וע"ז תי' רעק"א דכוונת תוס' דהצוה"פ מועיל דלא יהא פרצה בד' מחיצות שהיו בירושלים, עי' היטב בדבריו.

רש"י ד"ה חייבין - אלמא וכו'. ובתוס' פי' לכוונת רש"י דק' הגמ' אמאי שרי' לו"ק מצד אחד, ועי' באהע"ז שכתב דמתחילת ל' רש"י מבואר דהק' היא דבעי' דלתות ננעלות ול"מ דלת שאינה ננעלת, וביאר דהרי כבר הק' התוס' אמאי לא משני דריו"ח אתי כר"י ופליגי רבנן עלי', וכתב האהע"ז לישב דהרי אף לרבנן בעי' שם ד' מחיצות, ונקט האהע"ז דבעי' דוקא שם ד' מחיצות ול"מ שם ג' מחיצות, וכיון דמבוי בסוגיא בדף כ"ב א' דלחי ל"ה בכלל שם ד' מחיצות, ואף לרבנן אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ולכך פריך כיון דאמר ר' יוחנן דבעי' דלתות ננעלות, הרי דדלת שאינה ננעלת אינה מבטלת הבקיעת רבים, ואכתי איכא בזה לדינא דארו"מ, וממילא בעי' ב' דלתות כדי שיהא שם ד' מחיצות, והיאך מהני דלת מכאן ולחי וקורה מכאן, והיינו דלרבנן ל"מ אלא באופן דדלת א' ננעלת המבטלת בקיעת הרבים, או באופן דיש ב' דלתות שאינם ננעלות כדי שיהא שם ד' מחיצות, ועי"ש מש"כ עוד דרך אחרת בביאור ד' רש"י, וע"ע בשו"ת בית אפרים או"ח סי' כ"ו [עמ' ל"ט] מש"כ בביאור לשון רש"י.

תוס' ד"ה והאמר - אבל הכא דשלישית ע"י דלת וכו'. ובשו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' רמ"ה [שערי עירובין עמ' רע"ב] נראה דפירש דבריהם דדלת מחיצה גרועה היא, והוכיח לפ"ז מד' התוס' דדלת הויא מחיצה אף בלא צוה"פ, דאל"כ מ"ט ל"מ דלת אחת, הרי צוה"פ הויא מחיצה מעליא, אולם דבריו צ"ע שהרי במבואות המפולשין לחנניא עושה דלת מכאן ולחי או קורה מכאן, ומבואר דסגי בדלת א' לעשות רה"י, ועוד צ"ב, שהרי אף ב' מחיצות ולחי הוי רה"י דאורייתא, וא"כ אטו דלת גרע מלחי, ועוד דבתוס' לעיל ב' ב' כתבו דדלת מחיצה מעלייתא היא ומהני ליותר מי', וא"כ איך יתכן דדלת גרע מצוה"פ ומלחי.

וע"כ צ"ל דכוונתם דכיון דהכא איכא בקיעת רבים המבטלת למחיצה, אע"ג דיש כאן מחיצת דלת דל"מ הרבים לבטלה, מ"מ כיון שביום בוקעין הרבים גרע כח מחיצת הדלת, ולכך בעי' ב' דלתות, ולפ"ז ליכא ראייה מתוס' דדלת מהניא בלא צוה"פ, דהא כמו דהדלת היא מחיצה גרועה משום בקיעת הרבים ביום, מה"ט צוה"פ הוי מחיצה גרועה.

אולם לכאו' זה תלוי בטעמא דמהני נעילת דלתות, דברש"י ק"א א' ד"ה חייבין עליה ביאר משום דעי"ז ל"ד לדגלי מדבר, וכ"כ הרשב"א בעבונה"ק ריש ש"ג שאין רשות הרבים אלא הנמסר לרבים בכל שעה, ומבואר דבאמת כיון דביום בקעי ב' רבים הי' בדין דנימא ארו"מ, אולם כיון דנעולות בלילה אי"ז רה"ר, וס"ל כהשיטות דלא אמרי' ארו"מ רק ברה"ר, ולפ"ז א"א לומר דדלת נעולה הוי מחיצה גרועה מחמת דבקעי רבים, דהא בנעולות אי"ז רה"ר וממילא ליכא בקיעת רבים דרה"ר, וליכא ריעותא כלל בכח מחיצת הדלת, וכן מבואר להדי' בעבונה"ק ש"ב פ"ד דכל דלתותי' ננעלות לא בעינן אלא דלת אחת כיון דל"ד לדגלי מדבר, [ולא מסתברא למימר דכיון דיכולים הרבים ליכנס מן הדלת השני', אעפ"י דאינו מסור לרבים לילך משער לשער, עדיין הוא בכלל ארו"מ].

ולדעת תוס' צ"ב גדר הדין דמהני דלתות נעולות דתו לא אמרי' בזה ארו"מ, ועוד צ"ב דאם לא אמרי' ארו"מ, א"כ מ"ט מ"מ מכח זה חשיב דלת למחיצה גרועה.

ובפשוטו צ"ל דל"ח בקיעת רבים לבטל המחיצות, רק באופן שבידם לילך שם כל שעה, אבל באופן דנעולות בלילה ובשעה זו נמנע בקיעת הרבים, לא מהני בקיעה זו לבטל המחיצות, ומה"ט הוי הדלת מחיצה גרועה, דאעפ"י דליכא בקיעת רבים גמורה המועלת לבטל כח המחיצות לגמרי, מ"מ כבר נגרע כח המחיצה עי"ז, וע"כ ככה"ג לא סגי בג' מחיצות ובעי' ד' מחיצות.

אולם עדיין צ"ב דאעפ"י דהדלת הוי מחיצה גרועה מ"מ מ"ט בעי' שתהא המחיצה הרביעית דלת ננעלת, ולא מהני לחי או צוה"פ, ואין לומר דהוא משום דאם עושה ברוח הרביעית לחי או צוה"פ או דלת שאינה ננעלת, בטלה מחיצה זו לגמרי ע"י בקיעת הרבים, ול"מ לדין מחיצה רביעית, דהא כיון דברוח השלישית יש דלת ננעלת, הרי עי"ז כבר ליכא בקיעת הרבים גמורה, ומעתה לכאור' בדין דגם המחיצה שברוח הרביעית לא תתבטל, שהרי בקיעת הרבים המבטלת למחיצות הוא בקיעת רבים משער לשער, וממילא כל דברוח אחת איכא דלת ננעלת, הרי ע"י שהיא ננעלת ליכא בקיעת רבים המבטלת מחיצות גם ברוח השני', וא"כ הדר קשיא מ"ט לא יהני שיעשה ברוח רביעית לחי או צוה"פ, ומ"ט בעי' שיעשה דוקא דלת ננעלת, הרי בלא"ה אין המחיצה שברוח הרביעית בטלה, כיון דלית בה בקיעת רבים גמורה, וצ"ב.

וי"ל דהא דלת מהני ברה"ר, הוא משום דעיקר דינא דארו"מ יסודו דמחיצות שבת עיקרן הוא למנוע רגל הרבים, וע"כ כל דבקעי בי' רבים ואין המחיצות מונעות רגל הרבים, ל"מ המחיצות לגדור ולהבדיל להרשות, ואשר ע"כ כד עביד דלת הננעלת בלילה, דכח המחיצה הוא משום שהיא ננעלת בלילה, ובשעה זו שהיא ננעלת ה"ה מונעת רגל הרבים, וע"כ אין בקיעת הרבים מבטלת מחיצה זו, דהגם דביום בקעי בי' רבים, אך כח המחיצה דדלת הוא אף כנגד בקיעת רבים זו, שהרי נעילתה בלילה מונעת בקיעת רבים, וע"כ ל"ש בזה דינא דארו"מ.

ולפ"ז י"ל דאע"ג דכח מחיצת הדלת מהני כנגד בקיעת הרבים, מ"מ כיון שביום בוקעין בו רבים הוי מחיצה גרועה ובעי' ד' מחיצות, ולפ"ז מבו' היטב מה שברוח רביעית בעי' בדוקא דלת ננעלת, ול"מ צוה"פ או דלת שאינה ננעלת, והיינו משום דאף דברוח השלישית עשה דלת הננעלת, מ"מ אכתי איכא בקיעת רבים גמורה, ורק מחיצת הדלת הוא שאין מתבטלת, וכמש"נ הטעם בזה, ואף ברוח זו עצמה, אם עשה גם צוה"פ, הרי שהגם דהדלת מחיצה מעליא היא, מ"מ הצוה"פ תתבטל מכח בקיעת הרבים, אך משא"כ כד דיני' על ביטול המחיצה שברוח הרביעית, הרי דאיכא בקיעת רבים גמורה המבטלת לה, וע"כ בעי' שיעשה ברוח הרביעית דלת ננעלת, שתועיל כנגד בקיעת הרבים.

שם - משום דמשמע ליה וכו'. והק' בבית אפרים סי' כ"ו [עמ' ל"ט] דאינו ראיא דהא דלא מפרש נעילה בדברי ב"ה כמו בדברי ב"ש, היינו לענין שיהא צריך לנעול בכניסה ויציאה גם ביום, אבל מ"מ עכ"פ ודאי בעי' שתהא ננעלת בלילה, וא"כ מאי פריך מדר' יוחנן דבעי' דלתות ננעלות בלילה.

ואפשר לומר דהנה בדינא דדלתות נעולות בלילה פירש"י דננעלות בכל לילה, אולם מסתברא דבדינא דב"ש דבעי' ננעלות אף ביום, דסגי במה שהן נעולות בשבת, דמה שפותחין הדלת לצורך כניסה ויציאה אין מבטל כח הדלת, וממילא יתכן דלעולם מודו ב"ש דאף דלת הנעולה בלילה מהניא, ומה שהצריכו שיהא נעול אף ביום, הוא בגונא שאין הדלת נעולה בכל לילה ואין נועלין אותה רק בשבת, ובכה"ג ל"מ רק אם ה"ז נעול אף ביום, אך אה"נ בגונא שהדלת נעולה בכל לילה שפיר מהני לדעת ב"ש אף אם אינה נעולה ביום, ולפ"ז א"ש ראיית תוס' דמדלא מפרש בד' ב"ה נעילה כמו בד' ב"ש, ש"מ דלב"ה ל"ב כלל דלת ננעלת, דאין לומר דס"ל לב"ה דבעי' ננעלות בלילה, ואך דלא ס"ל כב"ש דבעי' ננעלת אף ביום, שהרי אף לב"ש מהני דלת ננעלת בלילה, ומה שהצריכו ננעלת ביום הוא בגונא שאין ננעלת בכל לילה, וא"כ ממה שלא נתפרש בדברי ב"ה לזה, ש"מ שלדעתם ל"ב כלל דלת ננעלת, וצ"ע.

(א) דעת הרשב"א בדף ו' ב' [סוד"ה כיצד] בדעת רש"י, וכן דעת הרמב"ן בדף נ"ט דמערבין מבואות המפולשין הוא אפילו כשהמבוי לאורך רה"ר, דכל שמתקצר אינו רה"ר וכה"ג ל"א ארו"מ. אולם דעת תוס' והרא"ש דבאופן דהוא מפולש לאורך רה"ר אפילו במתקצר הוי רה"ר, ומבואות המפולשין מיירי כשהוא לרוחב רה"ר, אולם לכל השיטות ל"א ארו"מ כשאינו רה"ר.

ועי' מג"א שס"ג דבעי' נמי ס' רבוא, וכן מבואר בלשון הטור שם, וכן מתבאר מלשון רש"י ו' א' דכתב בתחילת הסוגיא דמיירי ברה"ר גמורה, וביארו הרשב"א והריטב"א דפי' כן כדי לבאר את ההו"א של הגמ' דמדין ארו"מ ניבעי נעולות, והרי רש"י ביאר שם דמתנאי רה"ר שיהא ס' רבוא, ומוכרח לדדין ארו"מ בעי' ס"ר, אולם בבית מאיר חולק על המג"א דדין ס"ר הוא רק לענין שם רה"ר דילפינן מדגלי מדבר ולא לענין דין ארו"מ.

(ב) אולם דעת תור"פ והריטב"א דאמרי' ארו"מ אף בפחות מט"ז, והוכיחו כן מהא דלר"י מהני לחי, ואי מיירי ברה"ר גמור, הרי לא מהני לחי ביותר משיעור פתח, ועי' בתור"פ דלכך בקו' הגמ' על ברייתא דכיצד מערבין האריך בקו' להביא לברייתא דיתר ע"כ, דבא לאשמועי' דאף בפחות מט"ז נמי אמרי' ארו"מ.

וכן עי' בבעה"מ ובראב"ד בכתוב שם דהביאו דדעת רבינו אפרים דבירושלים אף בנעולות בלילה הוי כרמלית, ולכא' נראה דכוונתו דנעולות מהני דמה"ט אינו דומה למדבר, אבל עדיין אמרי' ארו"מ וחשיב כרמלית, וכן עי' בריו"נ על הגמ' דמבוי עקום דהיה בנהרדעא דביאר דמיירי דמפולש לרה"ר ואין דרך הרבים עוברת בתוכו, ובפשוטו כוונתו דאם היה בו דרך הרבים אמרי' ארו"מ, וקשה דגם אם היו עוברים ליכא דין ארו"מ, חדא דע"כ אינו רחב ט"ז, דהא בי' שמואל מודה דתורתו כמפולש, ועוד דאינו מפולש משער לשער, ובשו"ת משנת ר"א [שערי עירובין עמ' ק"ט] הוכיח מהכא דס"ל לריו"נ דאמרי' ארו"מ אף בכרמלית, וכן עי' בחזו"א ע"ד סק"ט דהוכיח כן מדברי הג"א.

(ג) ידוע להסתפק בהא דמתבאר בסוגיא דל"א ארו"מ אלא ברה"ר ולא במבואות המפולשין, האם הוא תנאי בבקיעה דאין הבקיעה מבטלת את המחיצה אלא כשהוא בקיעה דרה"ר, או גדר הדין הוא דכל שאנו באים לגדר רה"ר בעי' מחיצות שלימות שאין הרבים בוקעין בהם. ויש להוסיף לפי הצד הב', דיש בזה חידוש דאף דלרה"י סגי במחיצות דבוקעין בהם, מ"מ לאפוקי שם רה"ר, בעי' מחיצות שאין בוקעין בהם, וגדר האיסור דבדיני רשויות נתחדש דכל מקום שיש לו שם רה"ר, אין המחיצות מועילות לעשותו רה"י אלא אם קודם יבטלו ממנו שם רה"ר, ורק מחיצות שאין בהם בקיעה יכולים לבטל שם רה"ר, אבל מחיצות שאין בהם בקיעה אינם יכולים לבטל שם רה"ר, וזה גופא דנתחדש בדין ארו"מ דכיון שיש למקום סיבה להיות רה"ר, הרה"ר מפקיע את כח המחיצות, אבל באופן דאינו רחב ט"ז אמרי' דאדרבא המחיצות מבטלות לשם רה"ר וממילא הוי נמי רה"י.

ועי' לשון הרשב"א כ"ב א' ד"ה וקיי"ל דכתב דגדר דין ארו"מ דנשאר רה"ר כמו שהיה, והיינו דזהו כל דינו דרה"ר מפקיע לכת המחיצות. (ד) והנה עיקר היסוד דרה"ר הוא הפקעה בכח המחיצה, מצינו כן כמה ראיות -

א] הראשונים הק' דלר"י דסגי מדאו' בב' מחיצות, לא משכח"ל רה"ר מדאו', ועי' בחי' הרמב"ן דף נ"ט דתי' דלא אמר ר"י אלא בסרטיא דהוא רק דרך הרבים דגמר ר"י ממדבר דדוקא בליכא מחיצות הוי רה"ר, אבל בפלטיא דהוא עיר גדולה שהרבים נמצאים שם הרי"ז רה"ר גמור, וצ"ב מדוע הוצרך לבאר דטעמא דר"י דב"מ מהני משום דל"ד לדגלי מדבר, וכן צ"ב החילוק מסרטיא ופלטיא. וע"כ מוכח כיסוד הנ"ל דא"א דרה"ר יעשה לרה"י ע"י מחיצות, ולכך הוצרך הרמב"ן לבאר דטעמא דמהני ב"מ, משום דל"ד לדגלי מדבר, דכיון דחסר למקום מתנאי רה"ר, הוי רה"י מכח ב' המחיצות, אולם ס"ל להרמב"ן דכ"ז בסרטיא דהוא רה"ר מחמת שעוברים שם, דבזה שייך לומר דכל דאית ליה ב' מחיצות הוא נחשב כמובדל מהשטח שחוץ למחיצות, והוי רה"י, אבל בפלטיא דהוא חפצא דרה"ר מחמת שמתקבצים שם, לגבי זה ל"ש הסברא דל"ד לדגלי מדבר, דהא אינו מובדל משאר רה"ר, אלא הוא חפצא של רה"ר, וממילא הפלטיא מבטלת את כח המחיצות.

ב] עי' בריטב"א דהק' דלר"י לא משכח"ל רה"ר, ועוד הק' דמבואר בברייתא בשבת ו' ב' דאף לר"י מבואות המפולשין הוו רה"ר, [ויקרי' תוס' ו' ב'] ותי' דודאי באופן דהוא רחב ט"ז מודה ר"י דהוי רה"ר, ונראה דאין כוונתו לדין ארו"מ, דהא הביא לסברת תוס' דליכא דין דין ארו"מ בב' מחיצות, אלא סברתו דכל שהמקום מצ"ע יש לו סיבה להיות רה"ר, אין בכח ב' מחיצות לעשותו לרה"י, אבל בג' מחיצות דהוא גדירה טפי מב', אמרי' דאדרבא זה גופא מפקיע לשם רה"ר והוי רה"י. [והנה כיון דחזי' מדברי הרמב"ן והריטב"א דרה"ר מבטל את כח המחיצה, ממילא י"ל דזהו גדר הדין דארו"מ דכיון שיש למקום סיבה להיות רה"ר, אין בכח המחיצות להפוך את המקום לרה"י, דהרה"ר מפקיע את כח המחיצות, אבל באופן דאינו רחב ט"ז אמרי' דאדרבא המחיצות גודרות והרי"ז רה"י].

והנה בעיקר דברי הריטב"א יל"ע דהריטב"א בדף כ"ב הק' כקו' הראשונים איך ס"ל לריו"ח דבעי' בירושלים ננעלות, הא ס"ל כר"י, ובירושלים יש ב' מחיצות, וצ"ע דהא בירושלים היה רוחב ט"ז והיה שם ס"ר, ובכ"ה ג' ס"ל לריטב"א דמודה ר"י דלא מהני ב"מ, נאולי כוונתו כתי' הב' דתי' בדף ו' בשם תוס' דהקו' מהמבואות שהיו בירושלים, דהיו פחות מט"ז ומ"מ אסורים, ודוחק].

ושמעתי ליישב דכיון דנתבאר דיסוד סברת הריטב"א דכיון דיש למקום סיבה להיות רה"ר זה גופא גורם לביטול המחיצות, ממילא י"ל דכל שיש ג' מחיצות נפקע שם רה"ר, וממילא הדר עיקר הדין דב' מחיצות מדאו', ולפי"ז י"ל דאף באופן דיש בקיעת רבים במחיצה הג' מ"מ סגי בזה בשביל להפקיע שם רה"ר, כדי שממילא יועילו ב' מחיצות דר"י, ולכך הק' כיון דבירושלים היו מחיצות בפתחים, אף דבקעי בהו לא איכפ"ל, ועדיין צ"ע דהא ר"י מיירי בעושה לחי ברוח מזרח ורוח מערב, וא"כ אמאי כתב הריטב"א דברוחב ט"ז לא מהני, דהן אמנם איכא בקיעת רבים בלחי, מ"מ נימא דסגי בלחי כדי דיועילו ב' המחיצות, והן אמנם דיש לחלק דלחי גרע מצוה"פ, מ"מ ודאי דאינו סברא גדולה דמחמת זה נקשה דריו"ח דלא כר"י, ובדוחק גדול י"ל דכוונת הריטב"א דהרי מבואר בגמ' דטעמא דמסיק דלר"י סגי בב"מ משום דלחי משום הכירא, ולהאי טעמא ודאי דהלחי אינו מועיל כלל, ולכך הוצרך לומר דר"י מודה בט"ז.

ועי' בריטב"א דהק' על שיטתו דא"כ מה החילוק בין ההו"א למסקנא, ות' דבהו"א מיירי במבוי המתקצר לאורך רה"ר, ולמסקנא מיירי במתקצר לרוחב רה"ר, ולדעת המשכנ"י כוונת הריטב"א דרה"ר המתקצר אינו נחשב מדאו' לרה"ר, אלא דלענין דין ארו"מ החשיבו אותו כרה"ר, אולם דעת הבית אפרים דכוונת הריטב"א דרה"ר המתקצר הוי רה"ר מעיקר הדין ומשו"ה שייך בו דין ארו"מ, וכדעת תוס', והנה אי נימא כמשכנ"י הרי ע"כ צ"ל דמ"מ לר"י מהני ב"מ ברה"ר שהוא פחות מט"ז, דדווקא ברוחב ט"ז דהוא צורת רה"ר מודה ר"י דלא סגי בב"מ, אבל ברה"ר המקצר דיש לו דין רה"ר מהני ב"מ.

והנה אי נימא כדברי המשכנ"י וכפשוטו לשונו של הריטב"א, הרי מוכח דס"ל להריטב"א דהא דבעי' רה"ר לדין ארו"מ הוא תנאי בבקיעה, ולכך ס"ל דאף במתקצר חשיב בקיעה של רה"ר כדי לבטל את המחיצה, אבל אי נימא דגדר הדין דרה"ר מבטל לכח המחיצות, הרי מסתבר דכל שאינו רה"ר לא שייך בו חסרון דארו"מ.

ועי' בריטב"א דהק' עוד מהא דפריך מירושלים, והא התם מיירי בט"ז, ות' בתי' ב' דמשמע דהיה שם אף מבואות פחות מט"ז ומשמע מריו"ח דאלמלא דלתותיה נעולות היו אסורים אף בהנך מבואות, וצ"ע דיש לחלק טובא דשאני ירושלים דכיון דליכא מחיצה בחומה והוי בקיעה גמורה ממילא אסורים נמי המבואות המתקצרים שבתוכו, אבל הכא במתקצר בעלמא דהוא בקיעה בפחות מט"ז שפיר יועיל דלת ראויה לינעל, וצ"ל דכוונתו לבאר דקו' הגמ' דודאי היו בתוך העיר צוה"פ למבואות המתקצרים, ומ"מ משמע מריו"ח דאלמלא דלתותיה נעולות בחומה לא היה מועיל צוה"פ שהיה בראש המבוי.

[ג] עי' ברשב"א ובריטב"א דהק' על רש"י דמיירי בט"ז דא"כ איך מועיל לחי, ות' דמיירי דהמבוי מתקצר בראשו, וקשה דסו"ס במקום הבקיעה ליכא ט"ז ואי"ז בקיעה של רה"ר, ומדוע איכא נידון בגמ' אם שייך בזה דין ארו"מ, וע"כ דגדר דין ארו"מ דכל שהוא רה"ר א"א לגודרו עם מחיצות שיש בהם בקיעה.

[ד] הרשב"א בעבוה"ק ריש שער ג' פסק דפליטא הוי רה"ר אף כשדלתותיה נעולות, [ובמשכנ"י [עמ' קכ"א ד"ה וגם] נקט דכל דברי הרשב"א רק בזמן שהדלתות פתוחות, אבל בזמן שנעולות אף בפליטא הוי רה"ר, והביא שם דכן נקט הבית אפרים], וצ"ב מה איכפ"ל דהפליטא עצמה מסורה לרבים בכל שעה, מ"מ הרי כל הנידון הוא אם אמרי' ארו"מ, וכיון דדלתותיה נעולות נמצא דהבקיעה שבוקעין במקום המחיצות ל"ה בקיעה דרה"ר, והרי דעת הרשב"א דלא אמרי' ארו"מ בכרמלית, ועוד צ"ב דאף דלגבי הפליטא אמרי' ארו"מ, מ"מ הרי הרה"ר הסמוכה למדינה מהני לה המחיצות, וכיון שלא נתבטלו המחיצות במקומן, מ"ט אינן מועילות לגדור הפליטא.

וע"כ מוכרח דדעת הרשב"א דדין ארו"מ דהוי רק ברה"ר, אינו תלוי כלל בבקיעה עצמה אם הוא בקיעה דרה"ר, אלא תלוי ברשות שבא לגדור, דרה"ר גמורה אינה נגדרת ע"י מחיצות דבקעי בהו רבים, ולכך ס"ל לרשב"א דאין הנידון על בקיעת הרבים במקומה אם היא בתנאי רה"ר, אלא על הרשות, דכל דהרשות הויא בתנאי רה"ר, אינו יכול לגודרה ע"י מחיצות שאין מונעות רגל הרבים ממנה, ומשו"ה אעפ"י דאין המחיצות בטלות במקומן, מ"מ אינן מועילות לגדור הפליטא, כיון דדינא דארו"מ אינו כלל ביטול על המחיצות, אלא הוי ביטול על הרשות דלא מהני לה המחיצות, לכך אעפ"י דהמחיצות מועילות במקומן, מ"מ אינן מועילות לגדור רה"ר זו, ומה"ט נמי באמצע הפילוש הוי רה"ר, דכיון דמקום זה הוי רה"ר, ל"מ לגודרו ע"י מחיצות שאין מונעות רגל הרבים.

בתי' הגמ' לר"י דשאני התם דאיכא ב' מחיצות מעליא

(א) עי' בתוס' דבארו כפי' קמא דכוונת הגמ' דליכא דין ארו"מ בב' מחיצות, והיינו דבקיעת רבים ל"מ לבטל אלא את המחיצות שבוקעין בהן, אך המחיצות שאין בוקעין בהן אינן מתבטלות, וכיון דאיכא ב' מחיצות מעלייתא דלא בקעי בהו רבים, שפיר הו"ר רה"י, כיון דסגי בב' מחיצות לאשוויי רה"י, וכ"כ הריטב"א, ויסוד הדברים מבואר נמי ברמב"ן במלחמות.

(ב) בתוס' בתי' בתרא בארו דאף אי נימא דבעי' לר"י ג"מ, מ"מ סגי בב' מחיצות מעליא, ועי' בחזו"א עירובין עמ' 99 דהק' על תוס' דבתל דאית לי' מחיצות גמורות, היאך מהני בקיעת הרבים לבטל המחיצות, ועוד הק' מ"ט יהא אמצע הפילוש רה"ר, הרי הצוה"פ במקומה לא נתבטלה כלל, שהרי ב' המחיצות המעולות מגינות שלא תתבטל, וכל שלא נתבטלה במקומה בדין שתועיל גם לאמצע הפילוש.

ולכאור' י"ל דבעיקר הפירוש דב' מחיצות מעלייתא, מפרשי התוס' בתי' בתרא כבתי' קמא, והיינו דכיון דבב' מחיצות אלו לא בקעי רבים, ע"כ אין ב' מחיצות אלו בטלות, ומכאן זה אף מחיצה שלישית דבקעי בה רבים מועלת להשלים לג' מחיצות, וכמו דמצינו דב' מחיצות ולחי הוי רה"י, אעפ"י דלחי אינו מחיצה שלימה, אלא היינו דכל דאיכא גדידה שלימה בב' רוחות סגי במחיצה קלישתא להשלים הגידור מרוח שלישית, וה"נ הכא כיון דאיכא ב' מחיצות מעלייתא דלא בקעי בהו רבים ואינם בטלות, תו מהני מחיצה קלישתא דבקעי בה רבים להשלים הגידור מרוח שלישית, ומשום"ה בתל המתלקט אמרי' דארו"מ לדעת ר' יהודה, דאעפ"י דאיכא מחיצות גמורות, מ"מ כיון דבקעי רבים במחיצות אלו ה"ה מבטלין אותן, דרק היכא דאיכא ב' מחיצות שלימות דלא בקעי בהו רבים, הוא דס"ל לר' יהודה דלא ארו"מ ומהני אף המחיצה השלישית דבקעי בה רבים להשלים הגידור, ומשום"ה אמצע הפילוש דכל מחיצותיו בקעי בהו רבים, ל"ה רה"י, ול"ש לומר דכיון דלא בטלה הצוה"פ במקומה תועיל גם לאמצע הפילוש, שהרי באמת גם למקומה בטלה הצוה"פ ואינה מחיצה מעלייתא, ורק דמ"מ היא מועלת להשלים הגידור מרוח שלישית, אך משא"כ אמצע הפילוש דלית לי' ב' מחיצות שלימות, לא מהני בו מחיצות גרועות אלו דבקעי בהו רבים.

(ג) והנה בעיקר בתי' הגמ', יש להוכיח דמצינו בראשונים פ"י אחר בכוונת הגמ', דהנה הראשונים הק' אמאי ריו"ח בעי בירושלים ננעלות, הא איכא ב' מחיצות ושם ד' מחיצות, ובתוס' תי' דליכא ב' מחיצות באמצע הפילוש, ובראשונים תי' דס"י כר"י דארו"מ, וס"ל כרבנן דבעי' ג"מ, אולם עי' באור' דכתב דריו"ח פליג על תרוייהו דהא בירושלים היה ד' מחיצות, ובודאי שרי בין לר"י ובין לרבנן, וע"ש דהוכיח דר' יוחנן למד לפני התנאים ויכול לחלוק על שאר תנאים, וכ"כ בראבי"ה סי' שע"ט נדפס בקובץ שיטות קמאי בח"ב עמ' תשפ"ח], וכן נראה מלשון הראב"ד בספר כתוב שם, ודבריהם צ"ב אמאי מיאנו בתי' הראשונים בסוגיין דר' יהודה לטעמי' דאית לי' ב' מחיצות דאורייתא, ור' יוחנן סבר לה בהא כרבנן דג' מחיצות דאורייתא, ועוד צ"ב מש"כ דבירושלים היו ד' מחיצות מעלייתא, ולכך גם לר' יהודה ל"א ארו"מ, וצ"ב מ"ט חשיב שהיו שם ד' מחיצות מעלייתא, הרי בב' רוחות בקעו בה רבים, ואי"ז מחיצות מעלייתא.

וע"כ מוכח דס"ל דאין כוונת הגמ' דמחיצות מעלייתא הם מחיצות דלא בקעי בהו רבים, דודאי אף בכה"ג איכא חסרון דבקעי בה רבים, וכסברת החזו"א דאף לר"י חשיב דאיכא בקיעה במחיצה, [או י"ל דס"ל דדינא דארו"מ אינו אמור כלל על המחיצות, שהן בטילות ע"י בקיעת הרבים, אלא עיקר הדין הוא על הרשות, דאתו רבים ומשוו למקום לרה"ר, ולכך ס"ל דשייך נידון דארו"מ אף לר"י], אלא דהיכא דאיכא לרשות זו ב' מחיצות גמורות ומעולות, לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא ולא משוו רשות זו לרה"ר, ואף אם יבקעו הרבים בב' מחיצות אלו נמי לא נימא בזה ארו"מ, משא"כ בפסין דהוו מחיצות גרועות, בזה ס"ל לר' יהודה דארו"מ ומשוו המקום לרה"ר, ולכך כתבו הראבי"ה והראב"ד והאור"ז דכיון דהי' בירושלים ד' מחיצות, [או משום דס"ל כמבואר בריטב"א דהי' בירושלים עומ"ר מד' רוחות, וזוה דלא כמבואר בר"ן שלא הי' לירושלים מב' הרוחות אלא צוה"פ או כעין פסין, וכנראה דס"ל דמ"מ הי' ברה"ר המפולשת משער לשער סילוק מחיצות המסלק להעומ"ר שהי' מב' צידי השער], או דס"ל דצוה"פ חשיב מחיצה מעלייתא], ואפ"ה ס"ל לר' יוחנן דאמרי' בזה ארו"מ, ע"כ דהוא פליג על ר' יהודה, דלר' יהודה אף מקום המוקף ב' מחיצות גמורות לא אתו רבים ומשוו לי' לרה"ר, ואילו לר' יוחנן אף מקום המוקף ד' מחיצות גמורות ואתו רבים ומשוו לי' לרה"ר, וע"כ ל"ש למימר דר' יוחנן סבר להא כרבנן דג' מחיצות דאורייתא, שהרי אי"ז טעם אלא להצריך שיהיו ג' מחיצות שלימות, אך ירושלים הרי היו לה ד' מחיצות שלימות, ואפ"ה ס"ל לר' יוחנן דאתו רבים ומשוו לי' לרה"ר.

ויש להוסיף דמה"ט כל הנך ראשונים ל"ה מצו כלל לתרץ על הא דס"ל לר' יוחנן דבירושלים ארו"מ, דקאי על אמצע הפילוש, דרק לדעת תוס' דכוונת הגמ' דהוי ב' מחיצות דלא בקעי בהו רבים, לכך כתבו דבאמצע הפילוש ליכא מחיצות מעלייתא כלל, דכל מחיצותיו בקעו בהו רבים, אבל לדעת הראשונים הנ"ל דכוונת הגמ' דב' מחיצות מעלייתא היינו ב' מחיצות גמורות אף דבקעי בהו רבים, ממילא אף לגבי אמצע הפילוש אית לי' מחיצות דעומ"ר, ולדעת ר' יהודה הרי לא שייך בזה דינא דארו"מ.

בתי' הגמ' לרבנן דבעי' שם ד' מחיצות

א) עי' ברשב"א דהק' דהא בלחי מכאן ומכאן נמי איכא שם ד' מחיצות, ותי' דלחי מחיצה גרועה היא ובקעת הרבים מבטלת, וכו"כ הריטב"א וזה"ר. ועוד תי' הרשב"א דכוונת הגמ' דס"ל לרבנן דלחי משום היכר.

ב) ויש להסתפק בדעת רבנן דהיכא דאיכא שם ד' מחיצות לא ארו"מ, אם היינו דוקא שם ד' מחיצות, ונהסברא בזה דהא דסגי בג' מחיצות דאורייתא, היינו דג' מחיצות מועילות להבדיל הרשות אף מן הרוח הרביעית, אבל במחיצות גרועות בג' רוחות אין כחן להקיף ולהבדיל הרשות מכל ד' רוחות, וע"כ בעי' שיהיו מחיצות אלו מכל ד' רוחות או דאף אם איכא שם ג' מחיצות נמי לא ארו"מ, שהרי ג' מחיצות דאורייתא, וברשב"א בדף ו' ב' ד"ה והאמר רבב"ח מבו' דפשיט"ל דלרבנן כל היכא דאיכא שם ג' מחיצות ל"א ארו"מ, וכן מפורש בל' הרשב"א בדף נ"ט דרבנן שם שלש מחיצות בעו, ובאבן העזר בדף ו' ב' פשיטא לי' דלרבנן היכא דאיכא שם ג' מחיצות ארו"מ, ורק היכא דאיכא שם ד' מחיצות הוא דלא ארו"מ.

והנה יש להוכיח לכאן בדעת תוס' דלרבנן בעי' בדוקא שיהא שם ד' מחיצות, דהא בארו בדף ו' ב' דקן' הגמ' דמר"י נשמע לרבנן דב' מחיצות דלא חשיבי בעי' נעולות, ודבריהם צ"ב דהא לדעת רבנן כל היכא דאיכא שם ד' מחיצות לא ארו"מ, ושפיר י"ל דאף דלת שאינה ננעלת היא מחיצה גמורה לענין זה, וחשיב דאיכא שם ד' מחיצות, וע"כ ל"א ארו"מ, וע"כ מוכח דס"ל לתוס' דהיכא דאיכא רק שם ג' מחיצות ס"ל לרבנן דארו"מ, ורק היכא דאיכא שם ד' מחיצות הוא דס"ל לרבנן דלא ארו"מ, וע"כ היכא שעושה דלת מכאן ולחי או קורה מכאן, דליכא אלא שם ג' מחיצות, וכמבואר בראשונים דלחי וקורה אינו בכלל שם ד' מחיצות, וכל הנידון האם סגי בדלת שאינה ננעלת ושפיר מית' מדר' יוחנן דכמו דאמר ר' יוחנן דלר' יהודה דארו"מ היכא דליכא ב' מחיצות מעלייתא, ל"מ דלת שאינה ננעלת כנגד בקיעת הרבים, ה"נ לדעת רבנן דהיכא דליכא שם ד' מחיצות ל"מ דלת שאינה ננעלת כנגד בקיעת הרבים.

ג) ונראה דיסוד הנידון בזה לדעת הרשב"א לעולם ס"ל לרבנן דבקיעת הרבים ל"מ כלל לבטל להמחיצות, וע"כ כל דאיכא ג' מחיצות הוי רה"י גמורה, דלא ארו"מ, ורק מחיצה גרועה דלחי מהניא בקיעת הרבים לבטלה, וע"כ היכא דעושה לחי מכאן ומכאן אמרי' דארו"מ ומבטלין למחיצת הלחי, אבל לדעת תוס' דבעי' שם ד' מחיצות, לעולם ס"ל לרבנן דבקיעת הרבים מהניא לגרע כח המחיצות, ואף במחיצות גמורות נמי בקיעת הרבים מגרעת כחן, ואך דמ"מ אינם בטלין לגמרי, ולכך אעפ"י דבליכא אלא ג' מחיצות ל"ה רה"י, מ"מ היכא דאיכא ד' מחיצות שפיר הוי רה"י, והיינו משום דבמחיצות גרועות כאלו דבקעי בהו רבים, בעי' ד' מחיצות מדאורייתא, והא דב' מחיצות וב' לחיים ל"מ, אף דלחי משום מחיצה, היינו משום דבמחיצות גרועות דבקעי בי' רבים בעי' שיהא ההיקף מד' רוחות במחיצות גמורות, ול"מ בזה לחי.

ויש לדון באופן דיש ב' מחיצות גמורות וב' לחיין, ובקעי רבים בב' הרוחות הגדורות במחיצות הגמורות, אך בב' הרוחות שעשה בהן לחיין לא בקעי רבים כלל, ויש להסתפק אם כה"ג נימא לדעת רבנן דארו"מ, ונראה דלפי הרשב"א ל"ש בזה דינא דארו"מ לדעת רבנן, שהרי ב' המחיצות דבקעי בהו רבים הוי מחיצות גמורות, דלא אמרי' בזה דארו"מ לדעת רבנן, ואידך ב' הלחיין הרי לא בקעי בהו רבים ואינם בטלין, וע"כ הויא רשות זו רה"י גמורה, אבל לתוס' דבעי' שם ד' מחיצות, והיינו משום דבקיעת רבים מגרעת אף כח מחיצות גמורות, ובעי' ככה"ג היקף דמחיצות גמורות מד' רוחות, ע"כ כל דבקעי רבים בב' המחיצות ונגרע כחן, בעי' שיהא היקף מעליא דד' מחיצות, ול"מ ככה"ג ב' מחיצות וב' לחיין.

ד) ולענין צוה"פ האם לרבנן אמרי' ארו"מ, עי' ברשב"א ו' ב' ד"ה והא וכו' נ"ט א' ד"ה הא דכתב דמהני צוה"פ לרבנן, ולפי"ז מסתבר דה"ה דיועיל עומ"ר דהוא מחיצה מעליא טפי מצוה"פ.

אולם בדעת הריטב"א מצינו מבוכה גדולה, דבדף כ"ב א' ד"ה דרבנן אדרבנן כתב דצוה"פ גרע מפס"ב ולא הוי בכלל שם ד' מחיצות, ומוכח דאף בצוה"פ מב' צדדין ס"ל הכי, דאח"כ הק' על ריו"ח דהא בירושלים איכא ד' מחיצות ודייק לכתוב דהא איכא עומ"ר, ולא כתב דהא איכא צוה"פ, ומשום דס"ל דב' צוה"פ נמי לא מהני, אולם צ"ע דבריטב"א נ"ט ב' ד"ה מאן תנא דכתב דמהני לרבנן צוה"פ או דלת הננעלת בלילה, ולכאור' כוונתו דלרבנן דל"א ארו"מ סגי בצוה"פ ולר"י דאמר' ארו"מ בעי' ננעלת, ומבואר דלרבנן מהני צוה"פ לשם ד' מחיצות, וכן צ"ע דבדף כ"ב א' סוד"ה כאן כתב דמהא דמוקי ר"י לברייתא דכיצד מערבין בסרטיא מכאן ומכאן, ולא אוקי כשרחבו פחות מט"ו, דע"כ קיי"ל כר"י דארו"מ, ואי נימא דאף לרבנן בצוה"פ אינו בכלל שם ד' מחיצות, הרי אף לרבנן ניבעי ננעלות, ולכך אוקי לה ר"י בסרטיא מכאן ומכאן, וע"כ מבואר דלרבנן מהני דלת שאינה ננעלת וצוה"פ, וכן עי' בריטב"א בדף כ"ב דביאר דהשקו"ט בדף ו' דמוקי לברייתא במבואות המפולשין זה רק אליבא דר"י ולא לרבנן, ומבואר דלרבנן מהני דלת שאינה ננעלת, וה"ה לכאור' דיועיל צוה"פ, וא"כ מבואר להדי' דלרבנן ל"א ארו"מ על דלת שאינה ננעלת, ועי' היטב בלשון הריטב"א דנראה דתלי לה בפלוגתא דריו"ח ור"א אי קיי"ל כר"י או כרבנן, וצ"ע אמאי תלוי הך נידון בהאי פלוגתא.

שיטת הרמב"ן

עי' היטב במלחמות בכל דבריו, ומתבאר מדבריו דאמצע הפילוש לא הוי רה"ר, [חוץ מפלטיא], וטעמא [בפשוטן] משום דבעומ"ר אי"צ לסתום הפרצות, משא"כ בפרמ"ר צריך לסתום הפרצות, ועוד מתבאר מדבריו דפלטיא שכנגד הפרוץ הוי רה"י אבל כנגד העומד לא הוי רה"י.

ויש לבאר כוונתו בכמה אופנים.

א' עי' בגאור' ובקר"א דנקטו דדעת הרמב"ן דמהני עומ"ר כנגד ארו"מ, וזהו דהוסיף הרמב"ן דמשום דאיכא עומ"ר שרי אף כנגד הפילוש, וזהו דהוסיף "ואין אנו צריכים לסתימת הפרצות" וכוונתו דלכך שרי אף כנגד הפרוץ משום דאיכא עומ"ר, אולם מ"מ חידש הרמב"ן דלא מהני עומ"ר כשיש פלטיא כנגד הפילוש, [אבל משמע דמחיצה גמורה באמת יועיל אף בפלטיא, ולא כמבואר בדבריו בדף נ"ט], ולפי"ז ע"כ צ"ל דדעת הרמב"ן דפרצת י' לאו דאור', דהא כנגד הפילוש היה ט"ז אמה, ומ"מ מהני עומ"ר, [ואין לומר דבאמת הוי פרצה מדאור', אלא דמ"מ מהני לזה החומות שבצדדים, והתם הרי היה צוה"פ, דע"כ מוכח דס"ל לרמב"ן דהיה סילוק מחיצות על מחיצות החומה, דהא כתב בסופו דריו"ח ס"ל כרבנן דבעי' ג' מחיצות, וקשה הרי היה בירושלים עומ"ר מד' רוחות, וע"כ דס"ל לרמב"ן דאמר' סילוק מחיצות, ולכך נקט דליכא ג' מחיצות].

אולם לשונו צ"ב לפי"ז דהא רק אח"כ כתב אבל כנגד הפרוץ, משמע דעד השתא איירי רק כנגד העומד, ומ"מ הוצרך לסברא דעומ"ר, [והיינו דלא שרי בין העומדים אלא בעומ"ר], ועוד צ"ב כיון דל"א ארו"מ על עומ"ר מדוע לענין פלטיא גרע ממחיצה גמורה.

עי' ברמב"ן דביאר דברייתא דחצר שרבים נכנסים הוי רה"ר לשבת או כמ"ד דבעי' ג"מ, או דמיירי בשתי וערב ופרוץ מרובה על העומד, וקשה דהא בברייתא קתני דהוא רה"י, וצ"ל דכוונתו להא דמבואר בגמ' דלר"י הוי רה"ר, [חוץ מאופן דלא ניחא תשמשתיה], וע"ז הק' דהא איכא ב' מחיצות וכקו' הראשונים, ולפי"ז צ"ב תי' קמא דהכא קאי למ"ד בעי' ג' מחיצות, [ולהנ"ל כוונתו למ"ד לק' י"ב ב' דהכי ס"ל לר"י], וקשה דהא מ"מ לא אתו רבים ומבטלי עומ"ר, וי"ל דאף בתי' קמא מיירי בפרוץ מרובה, אלא דבתי' קמא לא העמיד דמיירי בפרוץ שתי וערב, וממילא הוצרך להוסיף דס"ל דבעי' ג' מחיצות, אבל בתי' בתרא העמיד בפרוץ מרובה בשתי וערב, וצ"ב.

ב' עוד י"ל דכוונתו עפ"י יסוד דברי החזו"א סי' ק"ז ס"ק ג' דכל הדין דר"י הוא רק באופן דארכו יותר על רחבו, אבל בלא"ה אין שייכות בין ב' המחיצות, ולכך כתב הרמב"ן דהא דשרי כנגד העומד הוא רק באופן דהעומד מרובה על רחבו, והא דהוסיף "ואין אנו צריכים לסתימת הפרצות" כוננתו דסגי בב' מחיצות, ולא בעי' מחיצות אף ברוח ג' ורוח ד'.

אולם יל"ע לפי' זה, חדא דלשון עומ"ר בעלמא ענינו על אורך המחיצות, ולא על היחס של גדירת הרשות ע"י המחיצות, ועוד צ"ב אמאי לא ביאר הרמב"ן דחצר דרבים נכנסים מיירי ברחבו יותר על ארכו, ועוד דבעיקר יסודו של החזו"א יש לדון דהנה ברמב"ן בדף נ"ט כתב דב' מחיצות מהני אפילו ברחב טובא, ולדברי החזו"א היה לו לסייג דבריו דמ"מ ברחבו יותר על ארכו לא מהני, ותו קשה דבאור' תמה על תוס' דבירושלים הנידון על אמצע הפילוש, דא"כ אף לאחר דפרצוה אינו רה"ר, כיון דאיכא ב' מחיצות, והא לאחר דפרצוה הוי רחבו יותר על ארכו, וכן קשה מהא דמבואר בראשונים דכמין גא"ם מהני, אעפ"י דאיכא פרוץ כעומד, [ודוחק לומר דכל דבריהם רק למ"ד לא תפרוץ רובה].

[ג] עוד י"ל דהא יסוד דברי הבעה"מ דכיון דהיו בוקעין שתי וערב ממילא אסור אף כנגד העומד, וע"ז חלק הרמב"ן דכיון דיש עומד ודאי דאין אמצע הפילוש מבטל לגדירת ב' מחיצות כנגד העומד, אבל במקום שהוא פרוץ מרובה מודה הרמב"ן לבעה"מ דאסור אף כנגד העומד, וזהו דהוסיף "ואין אנו צריכים לסתימת הפרצות" והיינו דאין אנו דנין לסתום כנגד הפילוש, אלא רק לגדור כנגד העומדים. אולם בזה חידש הרמב"ן דיש לחלק בין סרטיא לפלטיא, והיינו דבסרטיא שרי אף כנגד הפילוש, דכיון דהוא מוקף ברה"י מד' רוחות, ממילא חשיב דהסרטיא מוקף במחיצות, [וכסברת קו' החזו"א על תוס'], אבל בפלטיא שהוא רה"ר בעצם לא מהני היקף המחיצות לעשותו רה"י, אבל לענין חצר שרבים בוקעין בה כיון דמיירי בסרטיא, ע"כ צ"ל דמיירי בפרוץ מרובה. אולם צ"ב לדרך זו דמלשון הרמב"ן נראה דחולק על דברי הבעה"מ לגמרי, ואף בפרמ"ר שרי כנגד העומדים.

שיטת הרמב"ם

[א] עי' ברמב"ם פ"ז משבת ה"י דפסק דבעי' דלתות הראויות לינעל, ובהל' ג' פסק דמבוי המפולש עושה לו צוה"פ ולחי, ובהל' ל"ג פסק דרה"ר העוברת בין הפסין הוי רה"י, ובפ"ד שבת ה"א פסק דבעי' ננעלות בלילה, וכ"כ בפ"א מעירובין ה"א, ונשנו כמה דרכים בשיטתו. (א) עי' מ"מ דהרמב"ם פסק כרבנן דפסין, ופסק נמי לגבי מבוי כת"ק דחנניה, והא דפסק דבעי' ראוי לינעל הוא מכח הסוגיא בדף ו' ב' דבעי' לחנניה אי סגי בראויות לינעל, וס"ל דלא בעי אליבי' אלא משום דנפק"מ לרה"ר, וס"ל דשערי נהרדעא היה רה"ר גמורה ולכך אמר להו ר"נ שיפנו את העפר כיון דבעי' ראוי לינעל, [ועי' מ"מ בהל' עירובין דנעולות לאו דוקא], וכ"כ בב"י סי' שס"ד ס"ב, ועי' ביאור הגר"א שם דביאר עד"ז דס"ל לרמב"ם דשערי נהרדעא היו רה"ר כמו שערי מחוזה שבתחילת הסוגיא, והוכיח מזה הרמב"ם דלא בעי' נעולות, [אולם לדעת שאר הראשונים דקיי"ל כר"י צ"ל דנהרדעא לא היו רה"ר].

ועי' בבב"ל שם ד"ה ואחר דלפי זה הוא רק חומרא מדרבנן, אולם עי' בחזו"א ע"ד סק"י דתמה עליו.

(ב) עי' ברשב"א דכתב בתחילה דהרמב"ם סובר דקיי"ל כרבנן וממילא אי"צ להעמיד את הברייתא במבואות המפולשין, ופסק כחנניה, אולם הק' דא"כ למאי בעי' ב' דלתות.

(ג) עוד כתב הרשב"א דבאמת סובר דלעולם פסק כר"י דפסק כר"י, ואיירי הרמב"ם בפ"ז ה"י במבוי, אולם קשה מהא דפסק כרבנן בהל' ל"ג לענין פס"ב.

(ד) עי' בעבוה"ק דהביאו דבמעשה רוקח הביא מעבוה"ק הארוך דלעולם פסק כר"י דבעי' ננעלות, ואעפ"י דפסק כרבנן דפסין, משום דגרס בגמ' כאן וס"ל, וכ"כ במאירי, וכתב בעבוה"ק דא"א להלום גרסא זו.

(ה) במאירי בדף ו' כתב עוד דרך ליישב דמחלק בין רה"ר של מדינה לרה"ר בתוך העיר, ומדויק כן בלשונות הרמב"ם.

(ו) באבן העזר בדף ו' ביאר דס"ל להרמב"ם דצוה"פ לא מהני לשם ד' מחיצות, ולכך אעפ"י דפסק כרבנן מ"מ בעי' ב' דלתות הראוי' לינעל.

(ז) עי' בחזו"א ע"ד סק"ג דביאר דס"ל להרמב"ם דלמסקנא דמשני דבעי' שם ד' מחיצות י"ל דבאמת כוונת ר"י כן וס"ל דבעי' שם ד' מחיצות, ויישב בזה קו' הראשונים דמאי פריך בדף ו' ב' מר"י"ח הא מבואר בדף כ"ב א' דס"ל כר"י, וע"כ דלמסקנא ר"י"ח אזיל אף כרבנן, וכן ביאר הגר"ז בקצרה בציונים לסי' שס"ד, [וכן נקט באבן העזר בדעת הר"ף והרא"ש, אולם מיהא לפרש כן בדעת הרמב"ם, וכראה משום דלדרך זו קשה כיון דפסק הרמב"ם כר"י"ח, ליבעי נעולות].

[ב] יש להק' על ביאור החזו"א והגר"ז שהרי לדעת הרמב"ם ד' מחיצות דאורייתא, ולא מהני לחי רק ברוח ד', אבל ב' מחיצות וב' לחיין ל"מ מדאורייתא, דא"כ דברי רבנן דאין מערבין רה"ר בכך מתפרש כפשוטו שהוא משום דליכא כלל מחיצות הנצרכות מדאורייתא, ואינו כלל מדין ארו"מ, וזה גופא תי' הגמ' דלא בעי' כלל לדין ארו"מ, אלא טעמא משום דליכא ד' מחיצות הנצרכות, ולפ"ז הרי אין לנו מקור כלל מד' הגמ' דמודו רבנן דאיכא גווי דארו"מ, אלא אדרבא לרבנן ליכא כלל דין ארו"מ, וא"כ א"א לפרש דטעמא דבעי' נעילת דלתות בירושלים משום דליכא שם ד' מחיצות ובכה"ג מודו רבנן דארו"מ.

[ג] הנה בעיקר הגירסא דכאן וס"ל, עי' בתוס' ר"ד דגרס כן וביאר דנידון הגמ' דלא מהני נעולות בלילה כיון דבקעי' בהו ביום, וע"כ דס"ל לר"י"ח כרבנן, ולכך מהני נעולות, אולם צ"ב דא"כ למאי בעי' כלל נעולות בירושלים, ובפשוטו צ"ל דכיון דבעי' לרבנן שם ד' מחיצות,

ומבואר בריטב"א דצוה"פ נמי ל"ה בכלל שם ד', לכך בעי ריו"ח נעולות, אולם א"א לומר כן, דא"כ נמצא דכבר בתחילת הסוגיא ידעי' דמודו רבנן לארו"מ בליכא שם ד', וא"כ מאי פריך דרבנן אדרבנן, וביותר מוכח כן מיניה ובי' בתוריי"ד, דהא ביאר דכל מה דאמרי' דריו"ח לא אתי כר"י, הוא רק להו"א דר"י ס"ל לארו"מ גם במחיצות גמורות, אבל למסקנא דמודה במחיצות גמורות דל"א ארו"מ, מודה ר"י דבירושלים ל"א ארו"מ, וא"כ כיון דהא דקאמר כאן וס"ל הוא קודם דידענו התירוץ לדעת ר"י, הרי ה"ה דהוא קודם דידענו התירוץ לרבנן.

אולם עי' בלשון התוריי"ד דביאר דבירושלים היא עיר של ששים ריבוא ומש"ה אין חומותי' מועילות לשו"א רה"י עד שיהו דלתותי' ננעלות בלילה כמו בית", ונראה בכוונתו דאעפ"י דרבנן לית להו דינא דארו"מ, מ"מ איכא דינא אחרינא דרה"ר ל"מ לה מחיצות, וע"כ רק מקום דאית לי' ג' מחיצות גמורות, דל"ה כלל רה"ר, כיון שאינו מפולש, מהני ליה מחיצותיו לעשותו לרה"י, אבל רה"ר המפולשת שעשה צוה"פ בב' ראשי', ל"מ לה מחיצות כלל, כיון דהוא רה"ר מעליא, ולזה הוא דבעי' שיהיו דלתותי' ננעלות בלילה, שעי"ז הויא כמו בית, שאינה מסורה לרבים, ופקע ממנה תורת רה"ר, ותו מהני מחיצותי' לאשוויי לה לרה"י, ומשא"כ מבואות המפולשין לרה"ר דל"ה רחבין ט"ז אמה ואינם רה"ר כלל, שפיר מהני בהו צוה"פ לאשוויי להו לרה"י.

[ג] עי' בחי' הגר"ח פט"ז משבת דנראה מדבריו ביאור חדש בשיטת הרמב"ם, דהנה דעת הרמב"ם דצוה"פ מהני בעומ"ר בפרצה יותר מי', אבל לא מהני בפרוץ מרובה, וביאר הגר"ח דצוה"פ מהני רק להבדיל בין מקומות כגון לענין כלאים וכו', אבל לאשוויי שם רה"י בעי' מחיצה גמורה, ולא מהני צוה"פ, ולכך בעי' עומ"ר ומהני צוה"פ להשלים את המחיצות, והק' הגר"ח דא"כ אמאי במבואות המפולשין סגי בצוה"פ ותי' דכיון דכל דין רה"ר שלהם הוא מחמת דמפולשין לרה"ר ומהני צוה"פ להפרידן מרה"ר, והא דשרי לטלטל משום דהרמב"ם אזיל לשיטתו דבעי' לרה"י ד' מחיצות, ומ"מ בג' וקורה משום היכר סגי, כיון דלא בעי' להיתר טלטול שם רה"י, אלא סגי במה דיש לו מחיצה דמחלקת אותו מרה"ר, אבל ברה"ר בעי' דלתות כיון דצוה"פ לא מהני להשלים דין מחיצות, עכתו"ד.

וצ"ב דהא בגמ' מבואר דטעמא דהצריך ר' יוחנן ננעלות משום דס"ל כר"י דארו"מ, וע"כ צ"ל דכוונת הגר"ח דלדעת הרמב"ם דפסק כרבנן דלא ארו"מ, הרי בע"כ דהא דרה"ר בעיא דלתות אי"ז כלל משום דינא דארו"מ, אלא משום דצוה"פ ל"מ להשלים דין מחיצות, ואדרבא א"ש לפי"ז הגרסא כאן וס"ל דבאמת ס"ל כרבנן אלא מטעם אחר אתינן עלה.

ולפי"ז י"ל דמוקורו של הרמב"ם דלא בעי' נעולות, הוא מהא גופא, דכיון דהא דמצריך ריו"ח שלתות משום דצוה"פ לא מהני להשלים דין מחיצות לרה"י, ע"כ דהא דבעי' ננעלות משום דס"ל דלתות שאינם ננעלות ליכא עליהו תורת מחיצה כלל, וכל תורת המחיצה דדלתות הוא רק בשחן ננעלות, ממילא נמצא דלמסקנא בגמ' דבמבואות המפולשין ל"ב שיהיו ננעלות, הרי מוכח דאף דלתות שאינן ננעלות תורת מחיצה עליהן, וא"כ ודאי דמועיל אף ברה"ר גמורה.

והנה לפי"ז הרי אין לפרש דקו' הגמ' ורה"ר מי מערבא והא א"ר יוחנן וכו' כפי' התוס' דפריך על הא דמהני דלתות שאינן ננעלות מדר' יוחנן דמצריך דלתות ננעלות, דא"כ מאי משני דאיירי במבואות המפולשין לרה"ר, שהרי לדעת ר' יוחנן דלתות שאינן ננעלות ליכא עליהו תורת מחיצה, לא יהני דלת שאין ננעלת אף במבואות המפולשין, וע"כ דס"ל דקו' הגמ' כדעת רש"י אמאי ל"ב ב' דלתות, וע"ז שפיר משני דכל הא דמצריך ר' יוחנן ב' דלתות הוא רק ברה"ר, ומשום דצוה"פ ל"מ להשלים דין מחיצות, וע"כ בעי' ב' דלתות, ומשא"כ במבואות המפולשין דמהני בהו אף צוה"פ, וכמו שביאר הגר"ח, הרי שאף לדעת חנניא דבעי' דלת, סגי בדלת אחת, ואדרבא מזה מקור הרמב"ם דבעי' ב' דלתות.

והנה הא דבעי' ב' דלתות לפי הרמב"ם אין לומר כביאור התוס' שהרי לדעת הרמב"ם דקי"ל דלא אמרי' ארו"מ הרי ליכא ריעותא כלל בכח מחיצת הדלת ע"י בקיעת הרבים ביום, אלא י"ל כמו דביאר האו"ש דהרמב"ם לטעמי' דל"ה רה"י אלא בד' מחיצות, וג' דלתות וצוה"פ ל"מ, כיון דצוה"פ ל"מ להשלים דין מחיצות, וע"כ כל כמה דליכא ב' דלתות אכתי הוי זה רה"ר, אולם עדיין צ"ב דמ"מ מ"ט ל"מ דלת ברוח א' ולחי ברוח הב', שהרי אף להרמב"ם מהני ג' מחיצות ולחי לאשוויי רה"י, וא"כ בדין דיהני ב' מחיצות ודלת ולחי, וכן קשה אמאי ל"מ דלת וצוה"פ.

צידו אחד ארוך וצידו אחד קצר

ח' ב'

גמ' - ארבע אמות אינו מניח וכו'. עי' בר"ח רי"ף ורא"ש דבארו דד"א נידון כמבוי בפנ"ע, וי"ל"ע למ"ד לעיל ה' א' דמשך מבוי ד"ט האם יהא השיעור בסוגיין ד"ט, ועי' להלן מלשון האו"ז, וצ"ב דמ"מ אמאי לא יועיל הקורה לב' המבואות, ובשלמא לתי' ב' דתוס' דטעמא דליכא חסרון דג"מ משום דבטל למבוי, שפיר י"ל דבד"א אינו מתבטל למבוי, [ועי' להלן דכן מוכח מהרשב"א בכוונת הגמ'] אבל לתי' קמא דתוס' דהקורה מועיל מדין מחיצה, א"כ תקשי מה איכפ"ל דהוא רחוק ד"א, וכן צ"ב להו"א של תוס' דבאמת לא ניתר רק המבוי הפנימי שיש לו ג' מחיצות, [עי' להלן דאולי כוונתם רק לגזירה בעלמא], דא"כ מה הריעותא ביותר מד"א.

ואולי החסרון בזה, דביותר מד"א אין הקורה נחשב כפתח משום דאינו בין ב' מחיצות, ולא שייך דין פתח רק כשהוא בין ב' מחיצות, וכן יש לדון דחשיב דהקורה משמש כמחיצה לב' רוחות, ולא מצינו תקנת קורה רק על רוח ד', אולם צ"ב דא"כ מדוע הוצרכו תוס' לחסרון דאינו מונח על כותלי מבוי, ולא פי' כפשוטו דאינו יכול להחשב כפתח משום דאינו בין ב' מחיצות, וצ"ע בכ"ז.

ועי' באו"ז דהביא מרבינו שמואל דבד"א לא מהני שיניח את הקורה אף תוך ד"א כיון דנפסלו הנך ד"א, דהא הכשר מבוי גבי לחי הבולט ד"א, ולפי"ז מבואר דיסוד החסרון דסוגיין הוא דכל דהוא משך מבוי לא מהני התיקון רק למבוי זה ולא למבוי הב', אבל אי נימא דטעמא משום דבעי' פתח בין ב' מחיצות, צ"ב אמאי לא יועיל במניחו תוך ד"א, [ולדברי האו"ז יוצא דנידון הפרמ"ג דקורה באלכסון לא מהני אף קצר, דלכא"ל לדעת האו"ז י"ל דבפחות מד"א יועיל עכ"פ לקצר, וצ"ע בזה].

וי"ל"ע לפי האו"ז דלמ"ד קורה משום מחיצה יש לדון את השטח כפחות מד"א דהקורה ממעטו משיעור ד"א.

גמ' - רבא אמר וכו'. עי' במחה"ש שס"ג ס"ק ל"ב דמניח כנגד הארוך אסור להשתמש רק כנגד הארוך, אבל כנגד הקצר שרי, אולם בפרמ"ג משב"ז ס"ק כ"א כתב ג' טעמים לאסור, חדא משום גזירה שמא יבואו לטלטל אף כנגד הארוך, ותו דליכא הכירא כ"כ כשהוא מונח באלכסון, ועוד דבעי' קורה ע"ג מבוי, [והובא בבה"ל ד"ה אינו] ובדעת המחמה"ש י"ל דס"ל דליכא חסרון דאינו מונח על כותלי מבוי בחסרון היכר בלבד, אולם עי' להלן דבר"פ מוכח כסברת הפרמ"ג.

וי"ל"ע על המחמה"ש דהא לפי הצד בתוס' שא"א להשתמש נגד הארוך. א"כ ע"כ דלרבא אסור גם במבוי, וא"כ אף דתוס' מסקי דשרי להשתמש, מ"מ יתכן דלא חזרו בהם דלרבא אסור גם במבוי.

ועי' בעבוה"ק דכ' שאם בא להתיר כנגד האלכסון אין לו תקנה אלא במחיצה או בצו"פ, ויש לדייק קצת מלשונו כמחה"ש ולכך כתב דהנידון לגבי נגד האלכסון.

עי' ברשב"א בשם הראב"ד דבעביד צוה"פ רבא מודה דמהני, אף אם רחוק יותר מד"א, [ונפסק בשו"ע], וביאר הרשב"א דטעמא משום דהצוה"פ מערב את הכל וחשיב כולו כמבוי אחד, והוכיח כן מהא דצוה"פ מהני ביותר מי', ולכא"ל אי נימא דכוונת הגמ' דביותר מד"א הוא חסרון בהל' תיקוני הקורה, היה לרשב"א לבאר בפשוטו דשאני צוה"פ דהוא מחיצה גמורה, [ואף לרב דלא מהני צוה"פ יותר מי', יועיל הכא צוה"פ] ומוכח דס"ל דכוונת הגמ' דביותר מד"א אינו מתבטל למבוי, וממילא אינו נחשב רה"י, [וכמבואר ברשב"א כתי' ב' דתוס'], וא"כ בדין דצוה"פ נמי לא יועיל, ולכך כתב דע"י הצוה"פ מתערב למבוי א'.

עי' ברא"ש בשם הר"מ דיכול להניח הקורה באלכסון תוך המבוי [ונפסק בשו"ע] ובביאור הגר"א ציין לדברי רש"י דחסרון ההיכר הוא משום גזירה דרה"ר, ובחזו"א סי' ע"ב סק"ח הק' על הרא"ש כיון דאחורי הקורה הוי כרמלית, אמאי שרי, וביאר דחיסרון ההיכר הוא משום חיסרון מחיצות, ולכך בתוך המבוי דאיכא ג' מחיצות שרי, ע"ש, וע"ע בחזו"א סק"ב דנקט דבאופן דהארוך עודף על הקצר ד"א מודה הרא"ש דלא מהני, אמנם העירו דבשו"ת הרא"ש כלל ג' סי' ז' מבואר דאף ביותר מד"א מהני.

עי' ק"נ לעיל ו' א' אות ע' דהק' איך במבוי עקום קורה בעקמומית למאי דקי"ל כרבא דל"מ קורה באלכסון, ותי' דהוי אלכסון תוך המבוי דמהני לכו"ע, אמנם בחזו"א סי' ע"ב סק"ב פי' דשאני מבוי עקום דדנים לעקמומית כאורך המבוי, ונמצא דאלכסונו הוא יושר רחבו.

גמ' אבל יש באלכסונו וכו'. עי' ברא"ש דתמה על הרי"ף דפסק לדינא דר"כ, הא קי"ל כרבא, ובב"י תי' דקמ"ל דס"ד דרבא אסר כנגד הארוך רק ביותר מי', ובק"נ אות ע' דנפק"מ לדינא דהרא"ש אח"כ דאף לרבא יכול להניח באלכסון בתוך המבוי, וע"ז קמ"ל דביותר מי' לא מהני אף בתוכו, אולם עי' בשער הציון ס"ק קי"ד דהביא מספר שלחן ע"ש דבמניח באלכסון תוך המבוי מהני אף ביותר מי' כיון דחלל

מבוי תנן ואין חללו יותר מי', [ובכה"ל ד"ה שצידו הביא מהירושלמי דאם היה כותל הארוך פחות מג"א לא אכפ"ל באלכסונו יותר מי' כיון דחלל המבוי פחות מי', והוא ע"ד הסברא הנ"ל], ובביאור הגר"א [נדפס בהעתק מכת"י אחרי פסקי התוס' עמ' ק"ו א'] דנפק"מ לגבי לחי באלכסון. ובעיקר דברי הגר"א דמהני לחי באלכסון, עי' בר"ח דכתב דלא מהני לחי באלכסון, וכן מבואר בריו"נ, ובב"י מסתפק דב' לחיים יועיל באלכסון, ובב"ח כתב דודאי מהני, ובט"ז חלק עליהם דכיון דכל לחי מצ"ע לא מהני, א"א לצרפם ביחד.

תוס' ד"ה מניח - והדין עמו וכו'. ומבואר דהיה לתוס' צד דאסור להשתמש כנגד הארוך, ויש לפרש בב' אופנים. א) דהוא מחמת קו' אח"כ היכי שרי להשתמש כנגד הארוך הא בעי' ג' מחיצות, ולזה הוכיחו מתחילה דע"כ צ"ל דשרי אף כנגד הארוך, דאל"כ יהא אסור להשתמש אף כנגד הקצר משום דבעי' קורה ע"ג מבוי. ב) דכוונתם דלא נימא דנגזור שמא יבואו לטלטל כנגד הארוך אף חוץ לקורה, [ולפי המחשה"ש ע"כ צ"ל כפי' קמא, דאל"כ אי"ז גורם לחסרון דאינו מונח על כותלי מבוי, ועוד יש לדון אם שייך לגזור כן למ"ד קורה משום מחיצה].

והנה לדרך א' צ"ע דא"כ היה לתוס' להק' טפי, דאי נימא דכנגד הארוך אסור משום דאינו רה"י, א"כ בלא"ה אסור אף כנגד הקצר, כיון דהוי נפרצה למקום האסור, אבל אי נימא כצד ב' א"ש דאי"ז חשיב מקום האסור מחמת הגזירה, [וכן צ"ל לדעת המחשה"ש, דאל"כ תקשי אמאי לרבא שרי במניח כנגד הארוך להשתמש כנגד הקצר, הא איכא נפרצה, וע"כ דאינו חשוב מקום האסור] אלא דא"כ תקשי להיפוך אמאי כתבו בתוס' דמשום הגזירה חשיב כאינו מונח על כותלי מבוי, אולם עי' תור"פ דביאר דאיכא חסרון דאינו מונח על כותלי מבוי משום דהקורה מופלגת מהיתר תשמיש המבוי, וצ"ב למאי הוסיף כן, ומוכח דס"ל כצד ב' דהצד לאסור משום גזירה, ולכך הוסיף לבאר דכיון דרחוק ממקום היתר תשמיש, נמי חשיב כאינו מונח ע"ג מבוי, ולפי"ז מוכח מר"פ כהפרמ"ג דאף לטעם דליכא הכירא איכא חסרון דאינו מונח על כותלי מבוי.

שם - וא"ת והיכי שרי וכו' הא אין כאן אלא ב' מחיצות. עי' בחזו"א ע"ב סק"י [ד"ה ובס'] דתמה מכאן על דברי הבה"ל ריש סי' שס"ג דלדעת הראשונים דב' מחיצות ולחי הוי רה"י מדאו', דאין חילוק בין זכנג"ד לכמין גאם, דהא ודאי דא"א לרבע, וכל הנידון לגבי נגד האלכסון, והא מבואר בתוס' הכא דכנגד הארוך חשיב כב' מחיצות, ולא חשיב לצדו הקצר כלחי, ובמשנת אליהו סוכה סי' י"א מחלק דתוס' מייירי הכא במבוי דמשום הילוך הרבים א"א לגדור באלכסון, אבל במ"ב איירי בפרוץ לבקעה, וצ"ע דא"כ מה תי' התוס' דס"ל דקורה משום מחיצה מדאו', הא בקיעת הרבים תבטל למחיצה, [וצ"ל דחשיב דאיכא שם ד' מחיצות דמבואר באהעו"ז דלדעת תוס' לא אתו רבים ומבטלי].

עוד תמה בחזו"א על הגר"א דמהני לחי באלכסון, הא מבואר בתוס' דלא מהני, דאל"כ יועיל הצד הקצר מדין לחי, ויש לדון לחלק דדוקא בסוגיין דאין לקצר שום צירוף לא מהני לדונו כלחי, אבל הגר"א מייירי בגוונא דיש לקצר צירוף, כגון דמיעט לרוחב המבוי בכותל, ומשם הניח את הלחי באלכסון, [וכציוור התו"ש להלן בתי' התוס'].

שם - וי"ל דאית ליה קורה משום מחיצה. ותמה בתורת חיים דא"כ אמאי ביאר רבא דטעמא דמניח כנגד הקצר משום חסרון בהיכר, תיפו"ל דליכא ג' מחיצות, ומצינו בזה ד' תי'.

א) בפרמ"ג הוכיח כשיטתו דאסור אף בפנים, ולכך הוצרך רבא לטעם דאיכא חסרון היכר, ודבריו צ"ב רב דהא מבואר בתחילת התוס' דאם אסור להשתמש תחת הקורה, נאסר כל המבוי משום דבעי' קורה ע"ג מבוי, וכיון דליכא ג' מחיצות ודאי ליכא קורה ע"ג מבוי, [וכי"ש מה דכתב בעצמו בטעם הג' לרבא דאיכא חסרון היכר]. ב) בתו"ש ס"ק כ"ט תי' דנפק"מ באופן דמיעט את רוחב המבוי בכותל, ומשם הניח את הקורה באלכסון דכה"ג איכא ג' מחיצות. ג) דגם בתי' קמא ס"ל דבאופן דלא בקעי בה רבים בטלה לגבי מבוי, אלא דלא ס"ל בתי' קמא דמייירי הגמ' רק בלא בקעי רבים, אולם מ"מ איצטריך רבא לחסרון היכר, בגוונא דלא בקעי רבים. ד) בחזו"א ע"ב סק"ח תי' דזהו גופא כוונת הגמ' דבאלכסון אין משתמש דין היכר כיון דאין כאן מחיצות, [וע"ש דכתב דצ"ל כן גם לתי' ב'].

עוד יש לדון ליישב דכל קו' התוס' היה רק למ"ד משום מחיצה, אבל למ"ד משום היכא פשיטא להו כתי' ב' דסגי במה דהוא בטל למבוי, ורק למ"ד משום מחיצה דבעי' ד' מחיצות הוק' לתוס' דכנגד הארוך ליכא ד' מחיצות.

והנה יש לדון אם בתי' קמא נמי ס"ל דמייירי באופן דלא בקעי רבים, אלא דס"ל דלא סגי בהא דהוא כרמלית, אלא בעי' שיהא הקורה בתוך המבוי, או דס"ל השתא דמייירי ברבים בוקעין, או דס"ל דאף בלא בקעי יש לו דין רה"ר, ומדברי התו"ש מבואר דס"ל דמייירי בבקעי רבים.

שם - אי נמי וכו' הואיל ובטל לגבי מבוי. הנה בפשוטו כוונתם דע"י דבטל למבוי הוי רה"י, אולם ע"י ברשב"א ובריטב"א דבארו דמשום דאין רבין בוקעין הוי כרמלית, והתירוהו בקורה, וע"י בחי' הגרי"ז דיסד דקורה לא מהני רק לרה"י, ואף לשי' הרמב"ם דמבוי ל"ה רה"י בג' מחיצות, הא דמהני הקורה משום דמדרבנן החשיבו למבוי כרה"י, ויש לדון דבלשונות הראשונים הכא מבואר דגם בכרמלית מהני.

ח' ב'

(א) רש"י ד"ה לדברי המתיר - והכא לאו מחיצה ממש הוא וכו' ע"י לבוד. וע"י בתוס' ד"ה שאין בסופו דנראה דכוונתם להק' כקו' רש"י ותי' דלא מהננ לבוד מחמת חסרון היכר.

(ב) ע"י בריטב"א דביאר דכוונת רש"י להק' דנמשוך את הכתלים למחיצת הקורה מדין לבוד, וע"ז תי' דחשוב לבוד לאויר, וילכאו' לולי דברי הראשונים י"ל דקו' רש"י דנימא דמחיצת הקורה תמשך למחיצת הכתלים והוי קורה בראש המבוי].

(ג) וע"י בריטב"א דהק' תוס' דמ"מ נימא לבוד לגוף הקורה, ויהא כאילו חודו החיצון דבוק בכתלים, ותי' דל"א לבוד כשיש דבר המפסיק, והק' ע"ז מהא דבמשוכה והיא תלויה אמרי' לבוד, ותי' דהתם אומרים לבוד דרך האויר שבין הקורה על היתידות, אולם ע"י ברשב"א דדחה לתי' קמא כקו' הריטב"א, וכן הר"ן מיאן בתי' הריטב"א, וע"י בזכרון שמואל סק"ג דביאר דהר"ן מיאן בתי' הריטב"א משום דס"ל דאם היתידות מתחת לקורה נמצא דהלבוד נמשך מהקורה לאויר.

(ד) ובחי' הר"ן תי' לקו' הרשב"א דשאני התם דלבתר דאמרי' חבוט אין הפסק בין הסתימה למבוי, ולכאו' נראה דכוונתו דאמרי' חבוט רק על הקורה, וממילא ליכא הפסק, אולם ע"י לק' ט' א' דכתב להדי' דבעי' לומר חבוט אף על היתידות, וצ"ע, ובזכרון שמואל כ"ו סק"ב הוכיח מדברי הר"ן דאמרי' תרי הלכתא אף בצריכי אהדדי, דהא ליכא לבוד ללא חבוט. [וע"ש בסק"ד דביאר דהרשב"א מיאן בתי' הר"ן דס"ל ע"כ אמרי' מקודם לבוד, כיון דלא שייך לבוד על דבר שאינו ממשי, או דס"ל דל"א חבוט באויר, ורק אחרי דמדין לבוד חשוב כמשוך עד הכיפוף שייך לומר חבוט על על הכתלים]

(ה) ובעיקר הקו', תי' הרשב"א והריטב"א דא"א לומר לבוד לגוף הקורה כיון דע"י לבוד בטל שיעור טפח של הקורה, ויש לדון דיהא נפק"מ בין ב' התי' בקורה רחבה טפחיים וטפח ממנה יוצא לחוץ דלתי' ב' של הריטב"א יהא כשר כיון דגם אי נימא לבוד, אכתי יש טפח בפנים, אבל לתי' א' אף כה"ג ל"א לבוד כיון דהוי בדבר המפסיק.

(ו) ובקה"י תמה על קו' הראשונים כיון דהמקום שחוץ לכתלים הוא רה"ר מה יועיל דנימא לבוד, הא הוי נפרצה למקום האסור, ונהביא בשם חתנו ליישב דס"ל לרש"י דקורה משום מחיצה מדאו', וצ"ע דהא אף מדאו' אינו נעשה מחיצה אלא כשיש לו ג' מחיצות, ומה שייך לומר לבוד, וי"ל עפ"י ד' הגאון"י בדף י"ב דברוח ד' דמבוי ליכא דין נפרצה כיון דדרכו של המבוי להיות פתוח ברוח ד', ורק משום איחלופי בעי' קורה ברוח ד'.

(ז) עוד תמה בקה"י על רש"י דהא מבואר בהמשך הסוגיא דאליבא דר"א במשוכה ותלויה אמרי' לבוד וחבוט, והא כמו דל"א לבוד לאויר ה"ה נמי ל"א לבוד מאויר, ואיך אמרי' לבוד מקורה דירדה לכאן מדין חבוט, [וכל קו' לפי הר"ן דאמרי' חבוט ואח"כ לבוד] ועוד תמה מהא דמבואר בסי' תר"ל ס"ט דסכך גבוה מהדפנות, ואף אינו מכוון כנגד הדפנות, תוך ג"ט אמרי' גו"א ולבוד, ואמאי אינו נחשב לבוד לאויר.

ובזכרון שמואל סי' כ"ו סק"ג חילק דחודו החיצון אינו מחיצה היורדת, אלא דין סתימה, ומשו"ה חשוב לבוד לאויר, אבל מדין חבוט חשיב כאילו הקורה גופי' יורדת למטה ואי"ז בכלל לבוד לאויר, ובזה יישב מההיא דסוכה דגו"א נמי חשיב דנמצאת המחיצה למעלה, ודוקא בקורה טפח חשיב כאויר, דכיון דאינה מחיצה כלל, בעי' לדין יורד וסותם לאשוויי מחיצה.

ט' א'

גמ' - רב אשי אמר וכו' לבוד וחבוט וכו'. ע"י בתוס' דהק' דהא כל שיש בו טפח אמרי' חבוט אף ביותר מג', ועוד הק' דהא קורה תוך כ', ותי' דבעי' קורה ע"ג מבוי וביותר מג' איכא חסרון היכר, וע"י ברשב"א דכתב בתוס' אולם לא הזכיר לחסרון היכר, ובחי' רבינו חיים הלוי פ"ה מסוכה הכ"א [טו א' ד"ה אלא] ביאר דתוס' הוצרכו לטעמא דהיכר, דהא עיקר דין חבוט הוא שחשיב כאילו הוא למטה, אלא דמ"מ איכא חסרון היכר.

ועי' היטב בריטב"א ונראה כוונתו דהכא מיירי דהיו היתידות כמין ד' ומדין לבוד מושכין את הקורה לראש הכיפוף של הד' ואח"כ אמרי' חבוט, נדס"ל דא"א לומר חבוט קודם הלבד, או משום דל"א לבוד אלא מדבר ממשי ולא מאויר, או דחשיב תרי הלכתא, [עי' אשר לשלמה סי' ל"ד דהאריך בזה] אולם בר"ן מבואר דאדרבא מקודם אמרי' חבוט ואח"כ לבוד, דאל"ה היתידות מפסיקות את הלבד, והנה ביאר בזכר"ש דהר"ן מ"אן בביאור הריטב"א כיון דהיו לבוד לאויר, וצ"ע באמת דעת הריטב"א הא ס"ל לעיל כתי' רש"י דל"א לבוד לאויר, וכיון דא"א לומר חבוט רק אחרי הלבד, ע"כ בעי' לומר אף חבוט על היתידות, וכיון דבמציאות אין ביתידות טפח, לא שייך לומר חבוט בטפי מג', דלדין חבוט לא סגי בטפח מדין לבוד אלא בעי' טפח במציאות, אלא דא"כ תקשי אמאי בפחות מג' מהני, וע"כ מוכרח דבפחות מג' הוא מדין לבוד, וכדלהלן מרעק"א. [אולם בדעת הרשב"א חזי' דאעפ"י דכתב לעיל דאמרי' חבוט אף על היתידות, מ"מ לא תי' הכא דאיכא חסרון מחמת דאין בהם טפח, ולכאור' מבואר דס"ל דמדין לבוד איכא טפח אף לדין חבוט, וצ"ב].

ובחי' הר"ן תי' דא"א לומר חבוט בקורה בלא היתידות כיון דהקורה מונחת עליהם, וכיון דאין בהם רוחב ג' ל"א חבוט ביותר מג'. ובשו"ת רעק"א סי' י"ב תי' דמוכח מכאן כשיטת הר"ן דל"א תרי הלכתא, באופן דא"א לדון דין אחד רק מכח הדין הב', כמו דו"ע וגו"א, או גו"א ולבוד, וממילא ה"ה בסוגיין כיון דליכא למימר לבוד רק מכח דהקורה למטה מדין חבוט, ל"א תרי הלכתא, [וכע"ז תי' הגר"ח שם] ותמה בחזו"א ע"ז סק"ז דא"כ אמאי בפחות מג' אמרי' לבוד וחבוט, והוסיף דאין לומר דתוך ג' לאו מדין חבוט אלא מדין לבוד, ונימא דהר"ן מודה דתרי לבוד אמרי', דמה סברא יש לחלק בזה, אולם עי' בגליון רעק"א על הרמב"ם פ"ה מסוכה הכ"א דביאר דבאמת כוונת הגמ' דתוך ג' מהני משום דב' לבוד אמרי'.

ובזכרון שמואל כ"ו סק"א יישב דע"כ צ"ל כדברי הגר"ח פ"ה מסוכה הכ"א דמיירי דגם באלכסון ליכא ג', וחשיב ב' הלכתא דאי"צ אהדרי, ובאשר לשלמה סי' ל"ד ביאר דבפחות מג' ליכא דין טפח בחבוט, ע"ש כל הביאור בזה.

עי' ברשב"א דהק' עוד דבפחות מג' לא בעי' לחבוט אלא סגי בלבד, ותי' דכיון דיש ג' באלכסון בעי' לחבוט, אולם בחי' הגר"ח שם מבאר דבאמת מיירי בליכא ג' אף באלכסון, אלא דיש כאן ב' נדונים חדא דבעי' שהקורה תהא ע"ג כותלי מבוי, ותו דבעי' שתהא הקורה סמוך לכותלי המבוי, ולכך בעי' לדין חבוט כדי שיהא על כותלי מבוי, ובעי' לדין לבוד כדי דיהא חשוב שמגיע סמוך לכותלי המבוי, ויישב לפי"ז קו' התוס' דלדין לבוד בעי' שיהא סמוך ממש בתוך ג' לכותל ולא סגי בחבוט, והא דבתוך ג' מהני משום דע"י לבוד חשיב כסמוך לכותלי המבוי, וע"ש דיישב לפי"ז להשמטת הרמב"ם, ועי' בגליונות מה שתמה עליו.

בין הלחיים

ח' ב'

גמ' - לדברי המתיר אסור. ומבואר דלמ"ד דמותר להשתמש תחת הקורה הוא רק מחמת חודו החיצון, ולכך חשיב דאינו סמוך לכותלי המבוי, אולם עדיין י"ל דכ"ז בקורה, אבל בלחי אינו כן, דדוקא לענין קורה דיסודו מדין פ"ת נקטינן דרך חודו החיצון יורד וסותם, אבל לגבי לחי שפיר י"ל דגם חודו הפנימי יורד וסותם וגם חודו החיצון יורד וסותם, [נקצת ראייה לזה דהא דעת הרמב"ן דלרבא חודו החיצון יורד וסותם, והא דבפתוח לכרמלית אסור בארו הראש יוסף והקה"י דהוא משום גזירה, וקשה דא"כ אמאי אין המבוי אסור מדין נפרצה, וע"כ דבלחי ודאי חודו הפנימי נמי יורד וסותם].

ובדעת הרמב"ם צ"ע אמאי הביא לטעמא דרבא, הא פסק כמ"ד מותר תחת הקורה, וא"כ סגי בטעמא דר"ח, ולכאור' מוכח כהגר"ז דבאמת הרמב"ם אוסר ברחב ד', ויבואר להלן, [ועי' להלן ביאור משנת ר"א דרבא לשיטתו דחודו הפנימי נמי סותם, ולכך אף לדברי המתיר חשוב דבוק, וצריך להוסיף לדבריו דהא דלא אמר רבא דלמאן דמותר נמי מותר משום דאין בזה נפק"מ שהרי בלא"ה אסור משום דאינו על כותלי מבוי, ופשוט].

גמ' - רבא אמר וכו'. יל"ע דלכאור' מסתבר דלמ"ד דאסור להשתמש תחת הקורה ע"כ ליכא דין מונח על כותלי מבוי, דהא לעולם אינו מונח על כותלי המבוי, ומסתברא דזהו באמת סברת ר"ח, ובדוחק צ"ל דס"ל לרבא דסגי במה דמונח על מציאות של כותלי המבוי.

[אולם י"ל עוד על פי שיטת הרמב"ם דאף בקורה ד' יש חילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית, וי"ל דטעמא דאעפ"י דחודו החיצון סותם, מ"מ לא סגי בזה להתיר תחת המבוי, אלא בעי' נמי לסברא דנטפל למבוי, ומה"ט מודה רבא דבפתוח לכרמלית אסור ומשום דאינו נטפל למבוי, ולכך לרבא ודאי דאף למאן דאסר חשיב כמונח על כותלי מבוי, ולכך ס"ל לרבא דלמאן דאסר לא מהני בנעץ. ולפי"ז א"ש קו' האבן העוזר בהא דמבואר לעיל ד' ב' דלמ"ד דאסור להשתמש תחת הקורה לא סגי במיעוט טפח, וקשה לשיטת הרמב"ם אמאי בפתוח לכרמלית לא בעי' מיעוט ד"ט, ולהנ"ל א"ש דכיון דאף דאסור בכרמלית להשתמש תחת הקורה, מ"מ אמרי' דחודו החיצון סותם, ממילא סגי בטפח, והסוגיא שם קאי בשיטת ר"ח ואביי דלמאן דאסור אמרי' דרק חודו הפנימי סותם, אבל הרמב"ם דפסק כרבא א"ש דלא חילק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית].

גמ' - רבא אמר וכו'. עי' ברשב"א דלחי מהני אפילו חוץ לכותלי המבוי, וכן פסק בעבוה"ק, והביא תוס' חלקו עליו, אולם עי' בתו' ט' ב' ד"ה לרשב"ג דאסרו משום דליכא מחיצות במה דבולט ברה"ר, ולא מטעם הרשב"א, וצ"ב לדעת הרשב"א אמאי ליכא במבוי החסרון דרב חסדא דלדברי המתיר אסור, דהא פסק הרשב"א בעבוה"ק יא-א דחודו החיצון סותם. ובפשוטו זו קו' המהרש"א על תוס' לק' ט' ב', וע"ש דתי' דבלחי ליכא חסרון דסמוך למבוי כיון דגוף הלחי דבוק למבוי, אולם לכאור' כ"ז שייך באופן דיש מחיצה כנגדו, אבל הרשב"א מיירי באופן דליכא מחיצה כנגדו, ובכה"ג הרי תקשי כקו' התוס' כיון דהוא ברה"ר, איך יתיר חודו החיצון, וצ"ב.

ועי' ברשב"א דהוכיח כדבריו מלחי המשוך, וצ"ל דאעפ"י דמבואר ברשב"א לק' י' א' דלחי המשוך מיירי דאיכא כותל כנגדו, מ"מ תוך המבוי נקבע עד מקום הלחי, ואח"כ נחשב כמחוץ למבוי.

תוס' ד"ה הכל מודים - משום דלחי הוי אפילו משהו וכו'. עי' ברשב"א דהוסיף דאף ברחב טפח איכא ל"פ, וכן ביאר ברעק"א לדבריהם, אולם עי' בחזו"א סי' ס"ז ס"ק ט"ז דביאר דאין כוונת תוס' דבלחי לא נתנו שיעור אלא דלא שייך שיעור בעובי המחיצה, וליכא דין חודו החיצון במבוי, ע"ש דהאריך.

והנה לדעת תוס' הרי לפי אביי ודאי דחודו החיצון סותם והכירא מלבר, דאל"כ לא בעי לגזירה אלא אסור מעיקר הדין, וממילא לא מסתבר לומר דלרבא חודו הפנימי סותם דא"כ נמצא דאביי ורבא פליגי בתרתי, אלא גם רבא מודה דחודו החיצון סותם, ופליגי אביי ורבא אם בפחות מד"ט שרי מדין מקום פטור, אבל בקורה דרחבה טפח דל"ש גזירת משהו שרי בכל ענין.

ועי' במהרש"א דכתב להק' על תוס' דע"כ הא דלרבא אסור בד' הוא משום דהוא רשות באנפי נפשי, וצ"ב דהא השתא ע"כ ס"ל למהרש"א דאינו משום מקו"פ, [וכדחק בקרני ראם], וא"כ מהו כוונתו דחשיב רשות בפנ"ע, ומוכח דס"ל למהרש"א דבאמת טעמא דשרי רבא בפחות מד' הוא משום חודו החיצון, ורק בשיעור ד' דהוא שיעור חשוב לא מהני חודו החיצון, וכן עי' במהרש"א ט' ב' [תוס' ד"ה לרשב"ג] דהק' לרבא אמאי שרי בפחות מד' הא אינו דבוק למבוי, וצ"ב הא כיון דחודו הפנימי סותם הוי דבוק למבוי, ומוכח דס"ל למהרש"א כנ"ל דרבא נמי ס"ל דחודו החיצון סותם, והוצרך לסברא דמקו"פ בשביל דלא נגזור, ולכך הק' דהא אינו דבוק למבוי.

(א) שם - דהא אביי אית ליה וכו'. עי' ברשב"א דדחה דההוא לישנא לא קאי למסקנא ואביי ס"ל דקורה משום היכר, ולפי"ז ביאר דס"ל לאביי דלחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם, וקורה משום היכר, והכירא מלבר, או דיש לחלק דבקורה חודו החיצון סותם ובלחי חודו הפנימי סותם.

והנה הרשב"א להלן ט' א' [ד"ה ומ"מ מסתברא] כתב להוכיח כדעת הרי"ף דלרבא ודאי דלחי יותר מד' שרי כמו בקורה יותר מד', דאין חילוק בין לחי לקורה, וצ"ע דהא כתב הכא דע"כ יש חילוק בין לחי לקורה, או דלחי משום מחיצה וקורה משום היכר, או דבלחי חודו הפנימי ובקורה חודו החיצון, ושמעתי ליישב דדברי הרשב"א הכא קאי לאביי ור"ח דס"ל דלחי משום מחיצה, ולדידהו יש לחלק בין הנך חילוקים, אבל לרבא דס"ל דלחי משום היכר, ליכא חילוק בין לחי לקורה, וכיון דס"ל לענין קורה דהכירא מלבר ה"ה בלחי הכירא מלבר,

אולם עדיין צ"ע לשונו שם "ואפילו נמי אמרת כמ"ד לחי משום מחיצה וחוד החיצון סותם אפילו ברחב ד' שרי כקורה" ומבואר להדי' דלמ"ד משום מחיצה נמי ליכא חילוק בין לחי לקורה, ויש לדחוק.

(ב) וברשב"א כתב דמדברי רש"י משמע כדבריו, ובריטב"א ד"ה [אבל י"ל] כתב דברש"י מבואר כתוס', ונקט דרבא ס"ל כיון דהוא בתוך כותלי המבוי לא חיישנן לאיחלופי.

אולם יש לדייק מרש"י בב' דוכתי דס"ל דאף לרבא חודו החיצון סותם, דהנה ברש"י ט' א' ד"ה ובלבד כתב דאפילו חשבת ליה מקום בפנ"ע בטל להכא ולהכא ושרי, ומבואר דרק אביי ס"ל דהוא מדין מקו"פ, אבל רבא ל"ל האי סברא, אלא טעמו משום דחודו החיצון סותם, [ומ"מ ביותר מד' אסר כמו דביאר הריטב"א דכה"ג איכא גזירה, או כמו דיבואר להלן בדעת הרמב"ן], וכן מדויק ברש"י בע"ב ד"ה וצריך דכתב דאפילו מפנימי ואילך אסור "דלחי הפנימי ולפנים לרבי יוחנן אינו מתיר כלל" ומבואר דרבא ס"ל דחודו החיצון סותם, ולכך ברחב ד' אסור אף מבפנים, אבל אי נימא דחודו הפנימי סותם לא היה פסול במה דהוא רחב ד', [וצ"ב באמת מ"ש סו"ס הוא רחב ד'].

(ג) עי' בהגהות ראמ"ה ובקרא"א דתמהו על תוס' דאף לאביי דתרווייהו משום מחיצה יש לחלק דבלחי ע"כ כל הנידון רק לגבי המבוי, דכיון דהלחי הוא תחילת מחיצה רביעית יש לדון אם חוד הפנימי סותם או חודו החיצון סותם, אבל כנגד הלחי דהלחי הוא רוח ג' שלו ודאי דאינו נחשב כלל כלחי, משא"כ לגבי הקורה כיון דחודו החיצון סותם יש לדונו כמחיצה ד'.

אולם יש לדון דס"ל לתוס' דבאמת כל הנידון דחודו החיצון הוא רק ביחס למבוי, ולא לגבי נגד הלחי כיון דליכא התם תחילת מחיצה, אלא כיון דחודו החיצון חוצץ על המבוי, ממילא חשיב כל המקום שכנגד הלחי כמקום המחיצה של המבוי, ומקום המחיצה נגדו אחר המבוי, ודמי להא דאיתא בשבת צ"ט ב' דאמרי' ק"ו לאחרים הוא מחיצה לעצמו לא כ"ש, והיינו דאין מקום המחיצה נחשב כבתוך המחיצה רק מחמת הק"ו, אלא דאביי ס"ל דחודו הפנימי סותם וממילא אין עובי הלחי נחשב כמקום המחיצה, ובזה יובן סברת החזו"א בדעת הרמב"ם דבכרמלית חודו הפנימי סותם, והיינו דכיון דכל מה דשרי עובי הלחי משום דנטפל למבוי, ממילא בגוונא דפתוח לכרמלית אינו נטפל למבוי, ולכך אעפ"י דחודו החיצון סותם את המבוי עדיין אסור לטלטל כנגד עובי המבוי, וע"ע להלן דיתבאר דדעת הרמב"ם דאף בקורה אמרי' הכי.

(א) שם - ורבא נמי אית ליה וכו' היכא דרחב ארבע. עי' מהרש"א דהק' דע"כ רבא ל"ל לגזירה דהא שרי בלחי פחות מד', וצ"ב כוונתו דהא אדרבא מהא דהוצרך לטעמא דמקו"פ, ע"כ דבלא"ה אף בפחות מד' אסור משום גזירה, ועמד בזה בקרני ראם.

ואולי כוונת המהרש"א להק' להיפוך דבשלמא אי נימא דהוא חסרון מחיצות שפיר שייך דין דמקו"פ, אבל אי נימא דהוא משום גזירה ל"ש להתיר משום מקו"פ דסו"ס איכא גזירה, [אולם זהו דוחק גדול בלשונו].

וצ"ל דס"ל לתוס' דגדר הגזירה דהחשיבו לרשות האסורה, ולכך בלית ביה ד' דהוי מקו"פ שרי.

(ב) וברעק"א תמה על תוס' כיון דסו"ס הוי גזירה בלחי רחב אטו לחי כל דהו, איך שייך לאסור לרבא משום הך גזירה ברחבה ד', הא בפחות מד' ליכא גזירה ושרי, [ואולי זהו נמי כוונת קו' הרשב"א על תוס' דבגמ' משמע דרחב טפי אסור טפין] וכתב רעק"א לת' בדוחק דמשום דבכרמלית גזרו אף בפחות מד', [אולם צריך להוסיף דע"כ כל זה הוא רק מחמת הסברא דמצא מין את מינו, אבל בלא"ה לא שייך לגזור דסו"ס הוא רשות המותרת], משו"ה בפתוח לרה"ר גזרו ברחב ד'. [ועי' ברעק"א דלולי דברי תוס' י"ל דבאמת רבא שרי בלחי אף ביותר מד', וכדבריו ביאר הרמב"ן בדעת הר"ף]. וי"ל דגדר הדין דקבעו חכמים מחמת גוונא דכרמלית דחששו שמא יחליף, דתיקוני מבוי הוי רק ע"י חודו הפנימי.

והנה בפשוטו לפי רעק"א לפי רבא כיון דבקורה לא שייך בזה הגזירה וכמבואר בתוס', ממילא שרי אף בפתוח לכרמלית, אולם יש לדון אי נימא כנ"ל דגדר הגזירה דתיקוני מבוי הוא בחודו הפנימי, ממילא נכלל בזה נמי דאף כשתיקנו בקורה חודו הפנימי יורד וסותם, וצ"ע בזה. וצ"ע ק' לפי רעק"א דהא בגמ' אביי ביאר בקו' דאולי יש חילוק בין פחות מד' ליותר מד', אעפ"י דס"ל דאין חילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית.

(ג) בתורת רפאל סי' נ' [סוד"ה והנראה במוסגר] תי' על קו רעק"א דאין כוונת תוס' לבאר דזהו טעמא דרבא, אלא כוונתם להוכיח דע"כ רבא ל"ל דהחילוק דלחי משום מחיצה וקורה משום היכר, דהא ס"ל דתרווייהו משום היכר, ומ"מ ס"ל דברחב ד' אסור, אלא דרבא ס"ל

דלעולם חודו הפנימי יורד וסותם, ולכך בלחי ד' אסור, והא דשרי בקורה ד' משום דכה"ג איכא דין פ"ת דאו' ובמחיצה דאו' חודו החיצון יורד וסותם.

ולפי"ז הרי ודאי דבקורה פחות מד' הפתוחה לכרמלית יהא אסור מחמת הסברא דמצא מא"מ, אבל לדרך רעק"א נתבאר לעיל דבפשוטו שרי בכה"ג, ועי' היטב בתוס' הרא"ש דמבואר להדי' שהוא טעם אף לדעת רבא.

אולם הרי ברשב"א בעבוה"ק ג-א מבואר דלדין פ"ת בעי' שיהא ראוי לקבל מעזיבה, וסתם קורה אינה ראוי' לקבל ולא יועיל מה דרחבה ד', וביותר דהא בעבוה"ק י"א-א כתב דברחב ד' וראוי לקבל מעזיבה מהני אף בפתוח לכרמלית מדין פ"ת יורד וסותם, והרי עיקר ראייתו לשיטת הרי"ף הוא מקורה, ואי נימא דלעולם בקורה מהני מדין פ"ת דאו' ליכא ראייה, מקורה ד' ללחי, וע"כ דבסתם קורה אף דרחבה ד', לא מהני מדין פ"ת דאו', אולם במחצ"ה ש"ס ס"ה סק"י מבואר בסתמא דלא בעי' לדין פ"ת ראוי לקבל מעזיבה.

(ד) עי' באבן העזר דכתב ליישב קו' המהרש"א דכונת התוס' דבין לאביי ובין לרבא הכירא מלגיו ואסור ביתר מד' בלחי ובקורה, ופחות מד"ט שרי תחת הקורה מדין מקום פטור אף לאביי, וכל המחלוקת אם בבין הלחיים נמי איכא לדין מקום פטור או דמשום גזירת משהו אסרו בלחי בכל ענין.

שיטות הראשונים בסוגיין

(א) שיטת בעה"מ דפליגי אביי ורבא אם לחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם, או משום היכר והכירא מלבר, ומה"ט תמה על הרי"ף דהא קיי"ל כאביי ביע"ל קג"ם, וסיים דכיון דליתא לרבא ליתא להא דמשני הגמ' אליבא, [וצ"ב דאף דקיי"ל דלחי משום מחיצה עדיין ליכא ראייה דליתא לרבא בהא דחשיב פחות מד' שאינו גבוה ג' למקום פטור, וצ"ל דס"ל לבעה"מ דתי' הגמ' לא מסתבר, ורק לרבא נדחקה הגמ' בתי' זה אבל לאביי הדרינן לעיקר הסברא].

והנה בדעת אביי יש לפרש החילוק בין לחי לקורה, או דס"ל לאביי דלחי משום מחיצה וקורה משום היכר, או דס"ל לאביי דבלחי חודו הפנימי סותם, ובקורה חודו החיצון סותם, אבל רבא ס"ל דתרווייהו משום היכר, ובדין היכר לא מסתבר לחלק בין לחי לקורה.

והנה משמע מדברי הבעה"מ דלא נחלק על הא דס"ל להרי"ף דלרבא בפתוח לרה"ר שרי אף ביותר מד"ט, ולפי"ז הרי ע"כ דס"ל לרבא דהיכר הוא בחודו החיצון, והא דקאמר רבא לטעמא דמקו"פ, י"ל דהוא רק להוכיח דע"כ אין כוונת ריו"ח ללחי, דהא פחות מד' ודאי שרי, וממילא י"ל דשרי אף ביותר מד', והא דאסור בפתוח לכרמלית, הוא משום דבזה חודו הפנימי סותם, [ובפשוטו לפי הבעה"מ בקורה שרי אף בפתוח לכרמלית, ורק לרבא דתרווייהו חודו החיצון סותם, יש לדון דכיון דבלחי מצינו דבפתוח לכרמלית אסור, יש להסתפק אם ה"ה בקורה, אבל לאביי ליכא נידון כלל].

ועי' ברא"ש דתמה על הבעה"מ דהא ר"י הוכיח דטעמא דאביי לאו משום דלחי משום מחיצה, אלא משום גזירה, ולכאור' לפי דעת ר"י הרי רבא נמי דאסר הוא משום גזירה, וא"כ תקשי נמי על הרמב"ם דבקורה לא שייך גזירה, וצ"ב.

(ב) ברמב"ן תמה על הבעה"מ שהרי רבא מפרש דטעמו משום מקו"פ, ועוד דלטעמא דהיכר לא שייך לחלק בין פחות מד' ליותר מד', ועוד דאביי ס"ל דלחי משום מחיצה, ועוד דבגמ' מבואר בשאר הלשונות דאינו תלוי בהך פלוגתא.

ולכך ביאר הרמב"ן דפליגי בין אי לחי משום מחיצה ובין אי לחי משום היכר, דפליגי אי שייך היכר בחודו החיצון של לחי כיון דשיעורו בכ"ש, ובדעת רבא כתב ב' דרכים או דס"ל דבלחי חודו הפנימי סותם ולא שרי אלא בפחות מד' מדין מקו"פ, או דס"ל דשרי משום דחודו החיצון סותם, ולפי"ז יהא שרי בפתוח לרה"ר אף ביותר מד', ואח"כ ביאר כן בדעת הרי"ף, וביאר דרבא לדבריו דאביי קאמר ויישב בזה קו' התוס' ד"ה לרשב"ג.

(ג) ובר"ן הק' עליו דא"כ אמאי בפתוח לכרמלית אמרי' מצא מין את מינו וניעור, הא איכא חודו החיצון דסותם.

ובחזו"א ס' ס"ו סק"ד ביאר דבפתוח לכרמלית אמרי' דחודו הפנימי סותם, וצ"ב הסברא בזה.

ויש לבאר בטעמא דמילתא דס"ל לרמב"ן כסברת ראמ"ה [בקו' על תוס'] דכנגד הלחי ל"ש היתר דלחי, כיון דליכא אף תחילת מחיצה, אלא די"ל דמשום דבטל למבוי שייך לדון דהוא נכלל בהיתר המבוי דחודו החיצון סותם, וזה גופא החילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית,

[ונתבאר היטב לעיל בדברי התוס'], אולם צ"ב דכ"ז שייך בלחי אבל הרי דעת הרמב"ם דאף בקורה אמרי' הכי, ועי' להלן בדעת הרמב"ם אמאי ס"ל דאף בקורה לא מהני חודו החיצון בלא דיהא נטפל למבוי.

ובקה"י סי' ד' פי' דעת הרמב"ם ע"פ דברי ריו"נ דפתוח לכרמלית הוא רק משום גזירה, וכ"כ בראש יוסף בשבת ט' א', וצ"ל דגדר הגזירה דחודו הפנימי יורד וסותם, דאל"כ הוי נפרצה, אולם צ"ע מדין הרשב"א בעבוה"ק י"א-א' דברחב ד' דמהני מדאו' מדין פ"ת, שרי אף בפתוח לכרמלית, ואמאי ליכא גזירה.

ובהגהות ראמ"ה ביאר דס"ל לרי"ף כתוס' דטעמא דאביי דגזרו אטו משהו, וכיון דס"ל לרבא דפתוח לרה"ר שרי תוך ד', ממילא שרי נמי אף יותר מד', דלא שייך בזה הגזירה, [וכקו' רעק"א], וזהו החילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית.

והנה לענין תחת הקורה מבואר ברמב"ם במלחמות שבת ט' א' דמוכח מהסוגיא שם דשרי אף בפתוח לכרמלית, וצ"ב מ"ש מלחי דאסור בפתוח לכרמלית, ועמד בזה בחזו"א סי' ס"ו סק"ה, ולביאור ראמ"ה א"ש היטב דהא בקורה ליכא גזירה כיון דשיעורו בטפח, וכן י"ל עפ"י מה דנתבאר עפ"י סברת ראמ"ה דהוא סברא מיוחדת בגוונא דתקנו את המבוי בלחי דליכא אף תחילת מחיצה, ודו"ק, וע"ע אשר לשלמה מועד סו"ס ל"ב.

(ד) יל"ע אמאי לא יישב הרמב"ם לדברי הבעה"מ כמו דביאר בדעת הרי"ף דרבא שרי אף ביותר מד', ורבא לדבריו דאביי קאמר, ושמעתי ליישב כיון דמתבאר בבעה"מ דבפלוגתייהו דכנגד הלחי נכלל נמי פלוגתייהו לענין דין מקו"פ, ממילא לא מצי לומר דלדבריו קאמר, ופשוט.

ועוד קשה דהרמב"ם מצדד בדעת הרי"ף דטעמא דרבא משום דחודו החיצון סותם, וקשה דהא כמו דהק' הרמב"ם על הבעה"מ מהא דרבא מפרש לטעמו משום דינא דמקו"פ, תקשי נמי עליו דאיך יתכן דטעמא דרבא משום חודו החיצון.

ושמעתי לבאר דס"ל כסברת ראמ"ה דכנגד הלחי לא שייך לדון מדין חודו החיצון, וכל הצד להתיר משום דבטל למבוי, ולכך לפי הרמב"ם שפיר י"ל דברחב ד' אינו בטל למבוי ואסור, אבל לבעה"מ דפי' דאביי ורבא אזלי לשיטתם בדינא דלחי אם משום היכר או משום מחיצה, ע"ז הק' דא"כ אינו שייך כלל לדין מקו"פ.

(ה) שיטת הרמב"ם פי"ז הי"א והשו"ע שס"ה ס"ד דבין בלחי ובין בקורה יש חילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית, ועי' ברשב"א דביאר דעת הרמב"ם כהרי"ף דרבא שרי בלחי אף ביותר מד' כיון דחודו החיצון יורד וסותם, וס"ל להרמב"ם דאין חילוק בין לחי לקורה, [ומתו"ד הרא"ש מתבאר דס"ל להרמב"ם דרבא ס"ל דלו"ק משום היכר, וכיון ס"ל לרבא דלחי הפתוח לכרמלית אסור, ה"ה דאסור בקורה, אולם צ"ב דהא דעת הרמב"ם דלחי משום מחיצה וקורה משום היכר].

[והנה הרשב"א ביאר לפי"ד דממילא ילפינן מלחי דאעפ"י דשרי קורה אף ברחב יותר מד', מ"מ כ"ז בפתוח לרה"ר אבל בפתוח לכרמלית אסור, ובאמת דהרמב"ם דכתב בסוגיא בשבת דקורה שרי בפתוח לכרמלית אזיל לשיטתו דלא כתב כהרשב"א דהוכחת הרי"ף להתיר אף בלחי רחב ד' הוא מהא דקורה, ורק הרשב"א דכתב בדעת הרי"ף דמקורו מקורה, כתב דמה"ט מוכרח נמי דינו דהרמב"ם].

אולם עי' בחזו"א סי' ס"ו סק"ב דמתחילה ביאר בדעת הרמב"ם דס"ל לרבא דהא דשרי רב ור"ח ור"י להשתמש תחת הקורה הוא רק בפחות מד' דהוי מקו"פ, ופליג על רב חסדא דתלוי אי חודו הפנימי או חודו החיצון, אולם ע"ז קשה דבסוגיא בשבת מבואר להדי' דקורה מתרת אף ביותר מד', ובסו"ד ביאר דאף רבא מודה דרב ור"ח ור"י ס"ל דמותר להשתמש תחת הקורה אף ביותר מד', אלא דהרמב"ם פסק כמ"ד דאסור להשתמש, אלא דמ"מ בפתוח לרה"ר שרי בפחות מד' מדין מקום פטור, והסוגיא בשבת קאי כרב דשרי תחת הקורה, אלא דהק' אמאי לא פסק הרמב"ם כרב.

ועכ"פ מתבאר לפי ביאור החזו"א דהרמב"ם ס"ל דחודו הפנימי יורד וסותם, ולפי"ז צ"ל דהרמב"ם מודה דאסור ביותר מד', וכן ביאר להדי' הגר"ז סי' שס"ה סעיף ו' דעת הרמב"ם דחודו הפנימי יורד וסותם אלא דס"ל דפחות מד' שרי מדין מקו"פ, אולם הק' בשיעורי רמ"א שליט"א דהא מבואר לעיל ה' א' דלמ"ד דמותר להשתמש בקורה סגי במיעוט טפח, הא הוי מיעוט חוץ למבוי, ואיך פסק הרמב"ם דסגי בטפח, ועי' בחזו"א סי' ס"ז סק"כ"א דחזר ופי' דברי הרמב"ם כדברי הרשב"א.

(ו) אולם עיקר דברי הרמב"ם צ"ב אמאי בהניח קורה ד' דפתוחה לכרמלית אסורה, דבשלמא לענין לחי נתבאר לעיל כמה סברות אמאי בעי' לטפילות, אבל לגבי קורה צ"ב אמאי בעי' לסברא דטפל.

ז) ומצינו עוד סברא בזה, דהנה הרמב"ן ביאר בשיטת הרי"ף דהא דאמר רבא לטעמא דמקו"פ הוא רק לשיטת אב"י, אולם ע"י משנת ר"א שבת ס"ז ד' דביאר דס"ל לרמב"ם דבעי' לב' הטעמים, והיינו דאף אי נימא דחודו החיצון יורד וסותם, מ"מ ודאי דחודו הפנימי נמי יורד וסותם, וממילא בפחות מד' א"א להתיר כנגד הלחי או תחת הקורה מחמת הא דחודו החיצון סותם, דהא כיון דחודו הפנימי נמי סותם ממילא הוי חודו החיצון מחיצה לפחות מד', וכל מה דשרי הוא רק מדין מקו"פ, ולכך הוצרך רבא לטעמא דמקו"פ, אבל ביותר מד' דאינו מקו"פ שרי מדין חודו החיצון.

ובזה ביאר טעמא דהרמב"ם דאסור אף בקורה רחבה ד' בפתוח לכרמלית, דס"ל דמשום דחודו הפנימי לעולם מתיר את המבוי, ממילא י"ל דחשיב כמקום בפנ"ע, ובפתוח לכרמלית אמרי' מצא מא"מ, אבל אי נימא דרק חודו החיצון יורד וסותם, הרי ודאי כיון דכל היתר המבוי הוא מחמת חודו החיצון, ממילא ודאי דאינו מצטרף לכרמלית, אלא הוא חלק מהמבוי.

אולם הוסיף לבאר [ע"ש סק"ה] דבהא גופא פליגי אב"י ורבא, דהא כיון דרבא הוכיח לדינו ממקו"פ, וס"ל דשרי נמי אף ביותר מד', ע"כ דס"ל לתרוייהו, וכל מה דאסור אף ברחב ד' בפתוח לכרמלית לרבא, הוא רק משום דחודו הפנימי סותם, דמשום דמבדילו למקום בפנ"ע שייך לומר מצא מא"מ וכנ"ל, אבל אב"י ס"ל דרק צד' א' סותם, ולכך הוכיחו מהא דרבא אסור תוך הפתח ביותר מד' דע"כ דחודו הפנימי סותם, וכיון דרבא אסור אף בפחות מד', ע"כ דמשום מקו"פ נמי לא שייך להתירו, כיון דאינו גבוה ג', ומה"ט לא מצי סבר דרק בפתוח לכרמלית אסור רב, דהא לפי"ז ע"כ צ"ל דבפתוח לרה"ר ורחב ד' שרי משום דחודו החיצון סותם, וכיון דס"ל לאב"י דרק חודו החיצון סותם ממילא ליכא ריעותא בפתוח לכרמלית, [וכנ"ל דרק משום דגם חודו הפנימי סותם, איכא ריעותא אף ברחב ד' דפתוח לכרמלית].

ח) ויש להוסיף דלפי ביאור הרשב"א בדברי הרמב"ם, הרי ע"כ צ"ל דהא דרב שרי תחת הקורה הוא רק בפתוח לרה"ר דהא בפתוח לכרמלית אסור, ולפי"ז צ"ב דא"כ במאי פליגי שמואל, דבשלמא ברוחב ד' י"ל דס"ל לשמואל דכיון דחודו הפנימי סותם אסור להשתמש תחת הקורה, אבל הרי סתם קורה רחבה טפח, וא"כ קשה אמאי אסור שמואל הא הוי מקו"פ, וצ"ל דס"ל לשמואל כאב"י כיון דהוא גבוה פחות מג' לא שייך בזה דין מקו"פ, ופליגי רב ושמואל בפלוגתא דאב"י ורבא, וצ"ב קצת.

ט) והנה מבואר בגמ' ח' ב' לגבי נעץ בב' כותלי המבוי וכו' דר"ח ס"ל דלדברי המתיר אסור ולדברי האוסר מותר, ורבא ס"ל דאסור משום דבעי' קורה ע"ג מבוי, והרמב"ם בפי"ז הכ"ג פסק כטעמא דרבא, וקשה דבשלמא אי נימא דחודו הפנימי סותם שפיר י"ל דבעי' לטעמא דרבא, אבל לפי מה דביאר הרשב"א דהרמב"ם פסק דחודו החיצון סותם למאי בעי' לטעמא דרבא הא סגי בטעמא דר"ח דלדברי המתיר אסור, כיון דאינו דבוק לכותלי המבוי, ורמז לזה בהגהות חו"י אות א' על הרי"ף.

ובאשר לשלמה מועד ס"י ל"ב יישב עפ"י דביאר בחזו"א דטעמא דאסור בפתוח לכרמלית, הוא משום דבהא חודו הפנימי יורד וסותם, מחמת הסברא דמצא מא"מ, ולכך הוצרך הרמב"ם לטעמא דרבא, וע"ד עוד ישוב בזה.

ועי' במשנת ר"א שם סק"ה דיישב עפ"י יסודו דטעמא דהרמב"ם משום דאמרי' דגם חודו הפנימי יורד וסותם, ויסוד פלוגתא דאב"י ורבא הוא אי אמרי' נמי חודו הפנימי או לא, ולכך לר"ח דס"ל כאב"י שפיר ס"ל דלדברי המתיר אסור, אבל לפי רבא הרי אף לדברי המתיר נמי יחא שרי, כיון דלעולם אמרי' נמי דחודו הפנימי יורד וסותם, ולכך הוצרך הרמב"ם לטעמא דרבא.

י) ובק"נ שבת ס"י י"ז אות ר' תמה על הרמב"ם מהסוגיא שם ט' א' דס"ד דחילוק דאחרים בין פתח פתוח לפתח נעול מיירי בלחי, ופריך דהא בין הלחיים אסור, ומשני דמיירי בחציו מקורה וחציו שאינו מקורה, וקשה לפי הרמב"ם דממנ"פ אי מיירי בפתוח לכרמלית הרי אסור אף בקורה כיון דמצא מין את מינו, ובפתוח לרה"ר הא שרי אף בלחי, [וקו' זו חדא אמאי לא מוקי בלחי בחציו, כמו דמוקי בקורה, ותו דהא יתכן דעובי האיסקופה נידון כלחי].

ומצינו באחרונים כמה ישובים בזה.

א) בקרבן נתנאל תי' דס"ל כרז"ה דבפתוח שרי אף לאיסקופה שאין עליה קורה, אבל בנעול שרי רק מה שבפנים, אולם כ"ז בקורה אבל בלחי לא שרי אלא כנגד הלחי, ולכך לא מצי להעמיד בלחי דהא אף בנעול שרי רק כנגד הלחי, ובחזו"א ס"ו סק"ג תמה עליו דכ"ז אי נימא דשרי תחת הקורה, אבל הרמב"ם הרי סובר דחודו הפנימי סותם ולא שרי אלא מדין מקו"פ, ובודאי לא שייך דברי הבעה"מ דכל האיסקופה נמשך אחרי הקורה, אולם כבר נתבאר דאדרבא דברי החזו"א תמוהים ובדברי הרשב"א מבואר להדי' דדעת הרמב"ם דחודו החיצון יורד וסותם, [אולם אי נדון לעובי האיסקופה כלחי עדיין קשה דהא לעולם איכא לחי לכל האיסקופה].

(ב) בקר"א בעירובין תי' דס"ל לרמב"ם דלרובא הא דשרי אינו מדין חודו החיצון, אלא משום דבטל, ולכך בפתוח לכרמלית אסור כיון דאינו בטל, אבל הסוגיא בשבת ס"ל כאביי דיש חילוק בין לחי לקורה, ורבא משני כאוקמיתא דאיסוקופת בית.

(ג) בהגהות ראמ"ה בשבת על הרא"ש תי'

(ד) בחזו"א ס"ז ס"ק כ"א ישב דס"ל לרמב"ם כשיטת הרמב"ן דטעמא דפתוח לכרמלית אסור משום דכה"ג רק חודו הפנימי סותם, ולפי"ז א"ש דבאמת הסוגיא בשבת מיירי בפתוח לרה"ר ונקט הגמ' בשבת קורה לאפוקי ממאי דס"ד, דבאמת מיירי דליכא עובי הכותל דנידון כלחי, ולכך כל הנידון מחמת הקורה, א"נ כמבואר בתו"י דשכיח טפי להניח קורה.

(ה) במשנת ר"א שם סק"ד תי' עפ"י"מ דביאר דאף להרמב"ם בעי' בפחות מד' לטעמא דמקו"פ, כיון דחודו הפנימי ודאי נמי סותם, וממילא בסוגיא דאיסקופה ממנ"פ לא שייך להתירו בלחי, דהא מיירי באיסקופה דרחבה ד', וממילא לא שייך להתיר מדין מקו"פ, ומדין חודו החיצון נמי לא שייך להתיר, דכיון דחודו הפנימי סותם נמצא שהוא מחיצה לפחות מד', ושאיני קורה דכיון דדעת הרמב"ם דקורה משום היכר, ומבואר לעיל ד' ב' דמה"ט סגי בקורה למעט בטפח, ממילא כיון דסגי בהיכר לטפח, שרי מה דנשאר מחוץ לקורה מדין מקו"פ, אלא דכ"ז בפתח פתוח, ומשום דאחרי דאיכא היכר בחודו החיצון, ממילא אנו דנין דחודו החיצון מתיר לכל המבוי, [וכמבואר ברשב"א בדין לחי דתוך הפתח], אבל בנעול דלא שייך היתר לגבי כל המבוי, לא מהני הקורה כלל, אבל בלחי שהוא משום מחיצה בעי' שיתיר למקום ד'.

וע"ע באבן העזר דהאריך בקו' על דעת הרמב"ם.

(יא) ובדעת הראב"ד דיש חילוק בין לחי לקורה, הנה הראב"ד לא השיג על מה דסתם הרמב"ם דשרי אף ביותר מד', והיינו משום דפשיטא ליה דחודו החיצון סותם, וצ"ב דא"כ מדוע דיהא חילוק לענין פתוח לכרמלית בין לחי לקורה.

ועי' ברא"ש דביאר דהראב"ד סובר דקורה משום היכר ולכך שרי כנגד חודו החיצון אף בפתוח לכרמלית, אבל לחי משום מחיצה, וחודו הפנימי סותם, ומ"מ שרי להשתמש משום דבטל למבוי, אולם מסתימת הרא"ש משמע דשרי אף ביותר מד', וכסתימת לשון הראב"ד, ועי' בקר"א ובגאו"י דבארו דס"ל דשרי אף ברחב ד' מחמת הסברא דבטל למבוי, [וכע"ז הא דמבואר בתוס' ח' ב' ד"ה מניח בתי' ב'], אולם בחזו"א ס"ו סק"א כתב דלדעת הראב"ד אסור ביותר מד'.

עוד יש לדון דס"ל להראב"ד כקו' רעק"א על תוס' דלרובא לא שייך לאסור בפתוח לרה"ר אף ביותר מד', ורק בפתוח לכרמלית אסור, אבל בקורה דליכא גזירה אמרי' דחודו החיצון סותם ושרי אף בפתוח לכרמלית.

ט' א'

גמ' - אמר רבא מנא אמינא לה וכו'. והנה בפשוטו היתר מקו"פ הוא לא רק בין הלחיים, אלא גם המקום שחוץ ללחיים המוקף במחיצות הרשות נמי הוי מקו"פ, וכגון בגוונא דתוס' ט' ב' דהלחי משוך לבפנים דיהא מותר כנגד הכתלים אף מחוץ ללחי.

רש"י ד"ה מקום - ובטיל להכא ולהכא. וצ"ב אמאי לא ביאר כפשוטו דמשום דאינו חד מקום עם הרה"ר, הרי א"א לקבוע עליו דיני הרה"ר, ואי נבא לדון אותו כמקום בפנ"ע, הא הוי מקום פחות מד' דהוי מקום פטור, וצ"ב.

ועי' ברשב"א ובריתב"א דדייקו מרש"י דשרי לטלטל לרה"ר, ובאר הרשב"א דס"ל לרש"י דרק בפתוח לכרמלית הוי רה"י מדאו' בג"מ, אבל בפתוח לרה"ר לא הוי רה"י מדאו', וכן מבואר ברשב"א לק' צ"ד א' בשם הראב"ד.

והנה בחזו"א ס' ע"ד ס"ק י"ב כתב "ויל"ע וכו' ומה דין בין הלחיים במפולש" והיינו דמסתפק האם במבוי המפולש אמרי' מדאו' דחודו החיצון יורד וסותם וממילא אית ליה ג' מחיצות או לא, ובאשר לשלמה תנינא ס' ד' הק' דהא ברשב"א הכא מבואר דבפתוח לרה"ר לא הוי רה"י מדאו', וקשה הרי מכח הלחי הוי רה"י, וע"כ דבדאו' חודו הפנימי יורד וסותם, אולם דחה דאינו ראייה כיון דרבא אזיל לשיטתו דלחי משום היכר, אבל אין לנו ראייה מה הדין למ"ד לחי משום מחיצה, וע"ש עוד דהאריך בזה.

תוס' ד"ה תוך הפתח - לאו משום וכו'. עי' ברשב"א דביאר דטעמא דשרי משום דהלחי החיצון מתיר את הכל, והוכיח כן מהא דמבואר בגמ' דלרבנן דל"א לבוד משמתמש עד חודו הפנימי של חיצון, ואי נימא דכ"א מתיר רק מה שלפנים ממנו איך מתיר כנגד הלחיים הא הלחי שלפניו מופלג ממנו ג'.

ובשיעורי רמ"א שליט"א תמה דבשלמא לגבי המבוי שפיר יש לדון אם הלחי יכול להתירו כיון דחודו הפנימי של הפתח כבר התיר את המבוי, אבל הכא אמאי אין חודו הפנימי של הלחי החיצון יכול להתיר עד חודו הפנימי של לחי הפנימי, ומוכרח דס"ל לרשב"א דמשום דחשיבי כב' מבואות אין הלחי החיצון יכול להתיר רק עד חודו החיצון של הפנימי, דמשם ואילך הוא מבוי אחר, [עוד שמעתי לבאר דס"ל לרשב"א דבאמת אף לאביי חודו החיצון סותם אלא דס"ל לאביי דמ"מ תוך המחיצה כיון דהוא מקום בפנ"ע אין לו התחלת מחיצה וכסברת ראמ"ה, ומה"ט באמת חשיב כמבוי בפנ"ע ואינו נותר ע"י הלחי החיצון, ומזה הוכיח הרשב"א דהחיצון מתיר הכל ואין ללחי הפנימי שם לחי כלל וכמבואר בלשון הר"ן].

אלא דקשה מה שייך לאסור לאסור בין הלחיים הפנימים הא מוקף משני הצדדים ברה"י, ועוד קשה דאי נימא דבין הלחיים הפנימים יהא אסור, א"כ אין הלחיים מתירין אותו כלל כיון דזה לחי לפחות מד'.

תוס' ד"ה ורבא - דא"כ אפילו נעול נמי.

תוס' ד"ה לרשב"ג - לא משכחת פלוגתייהו וכו'. ושמעתי להעיר דמשכח"ל פלוגתייהו בפחות מד' לקולא, דהא מבואר ברשב"א בשיטת רש"י דמה"ט שרי לטלטל אף לרה"ר, וא"כ בגוונא דהיה לבוד בב' לחיים פחות מד' לרשב"ג שרי לטלטל מכל בין הלחיים לרה"ר ולרבנן לא שרי רק כנגד החיצון.

וע"ע מה דנתבאר בזה בסוגיא בשבת ט' א'

נראה מבחוץ

א) עי' ברש"י בסוגיין ובסוכה י"ט א', והב"ח ס"ל דציור 1 ו-2 חשיב כנמב"ח, וביציור 4 חשיב כנמב"פ, כיון דכולו בתוך חלל המבוי, ומדברי רש"י בסוכה הוכיח הק"נ דביציור 3 מהני כדין נמב"ח, וכן מבואר בב"י, אולם עי' היטב בב"ח בסו"ד דפסק דרק ביציור 1 ו-2 חשיב כנמב"ח, אבל ציור 3 גרע. [והנה עי' בט"ז דנקט דלדעת הב"י ביציור 1 לרש"י ולתוס' הוי נמב"פ, וכן מבואר להדי' בתורי"ד, וצ"ע מ"ש מרצפו בלחיים דלשיטת תוס' הוא כציור 1 ומ"מ מבואר בגמ' דהוי כנמב"ח, וצ"ע ג'].

ב) ובתוס' כתבו דרש"י פי' למימרא דנמב"ח בלחי העומד אצל הכותל כיון דהגמ' מדמי לה לרצפו בלחיים, והנה לשיטת רש"י רצפו בלחיים הוא נמב"ח כציור 2, אבל לתוס' רצפו בלחיים הוא נמב"ח כציור 1, ולכאור' בשלמא לפי הב"ח א"ש כוונת תוס' דבאו לחלוק על פי' רש"י ברצפו בלחיים [מלבד מה דהק' עליו לעיל] דכה"ג אף אינו כנמב"ח, אבל אי נימא כהב"י דפליגי על רש"י רק ביציור 3, קשה מה ענין אופן זה לרצפו בלחיים לשיטת רש"י.

ובתוס' תמהו על רש"י דא"כ מאי משני דמיירי בנכנסים כותלי הקטנה אכתי הוי כנמב"ח, ועי' בגאו"י דיישב דרק באופן שבאמת עובי הכותל יותר מעובי הבליטה הוא נידון כלחי, אבל באופן שבאמת אינו עבה יותר מהכותל, אלא דהעומד בפתח סבור דהכותל עבה, אי"ז סיבה דיהא נידון כלחי.

ג) והנה בפשוטו ביציור 1 ו-2 הלחי הוא המשך הכותל לאורך הבולט אחר הגימס, ומה"ט מבואר לק' י' א' דבמשוך ד"א פסול, ולפי"ז בחצר דבעי' פס ד' או לריו"ס דבעי' ג"ט בלחי בעי' שהכותל הבולט לאורך יהא רחב ד"ט, כיון דהוא נידון כמחיצה שמתחלת לגדור את רוח ד' של המבוי על פני עובי הכתלים.

אולם בציור 3 מסתבר דאין דנין ללחי רק את החלק שבולט לחוד, אלא דנין גם את חלק הכותל שכנגד הלחי כחלק מהלחי, והוי כאילו הכותל מסתיים עד החלק שנמשך לחוץ, ומשם מתחיל דופן רביעי, דאל"כ הוי דופן חוץ לכותל.

ומה"ט מסתבר דק' הגמ' דנתיר את הקטנה מדין נמב"ח, דפשוטו הוא נידון כדין ציור 3, הוא רק באופן דבליטת הגדולה יותר מעובי הדופני הקטנה, אבל באופן דאין הבליטה יותר מעובי הקטנה כמו בציור 5, ודאי לא שייך להתירו כדין ציור 3, שהרי א"א לדון לעובי הכותל כדין נמב"ח, דאל"כ כל מבוי יהא מותר בלא לחי מדין נמב"ח, ונהא דלא משני דמתני' דקטנה אסורה, מיירי בציור 5, י"ל דאי"ז מילתא דשכיחא, וע"ע להלן סק"ה עוד יישוב בזה], ולהלן יובאו עוד צדדים בזה.

ד' עי' בתוס' וברא"ש, ונחלקו האחרונים בכוונתם, לדעת הב"י בציור 2 מודו תוס' לרש"י דהוי כנמב"ח, ופולגתייהו על רש"י בציור 3, אבל לדעת שו"ת הרמ"א והב"ח והק"נ דס"ל דרק בציור 4 הוי כנמב"פ, ורק ציור 1 הוי כנמב"ח, ופולגתייהו על רש"י דציור 2 גרע מנמב"ח, וביאר הרא"ש דטעמא משום דבציור 1 לעומד בכניסה למבוי ניכר מחמת הגימורם דיש כאן לחי, אבל בציור 2 אינו ניכר אלא לעומדים מאחורי המבוי.

ועי' ברמ"א ובב"ח דתמהו על הב"י דע"כ תוס' ס"ל דציור 2 גרע מנמב"ח, דאל"כ תקשי נמי לשיטתם קו' על רש"י מהא דאין כותלי הקטנה שנכנסים לגדולה נדונים כלחי, וע"כ מוכרח דבהא גופא פליגי תוס' על רש"י דכה"ג גרע מנמב"ח.

ה' והנה בציור 3 נחלקו האחרונים בדעת תוס' והרא"ש, בק"נ ובשו"ת הרמ"א ס' ק"ז הוכיחו דציור 3 חשיב כנמב"ח דאל"כ מאי פריך הגמ' דנתיר את הקטנה מדין נמב"ח, אולם בחזו"א ס' ס"ז סוף סק"ג הק' מ"ש מציור 2, וי"ל דבצורת 3 הרי במציאות הלחי עומד ברוח ד', ובכה"ג הוא דסגי כנמב"ח, אבל בציור 2 הרי אף לעומד מבחוץ אין לו שום צד דהוא דופן לרוח ד', ולכך גרע מנמב"ח.

אולם במהרש"א וחזו"א נקטו דודאי בציור 3 לפי תוס' והרא"ש לא מהני, דכ"ש הוא מציור 2, וביאר המהרש"א דק' הגמ' דנתיר את הקטנה מדין נמב"ח, הוא משום דהגדולה נותרת בו, ובפשוטו נראה דכוונתו דכיון לעומדים בגדולה הוא נראה כדופן לרוח ד', ממילא אף לגבי הקטנה אינו נידון כהמשך כותלי אורך הקטנה אלא כדופן לרוח ד'.

ועי' ברש"י ד"ה חצר דכתב דהא גדולה בהו משתריא, ומשמע כמהרש"א, אולם צ"ע דהא נתבאר לעיל דרש"י ס"ל דציור 3 מועיל, ולמאי הוצרך למיגו, והיה אפ"ל דהוצרך כן לגוונא דגיפופי הגדולה הם רק מחמת עובי כותלי הקטנה, דכה"ג נתבאר לעיל דלא שייך לומר דיועיל כדין ציור 3, ולכך בעי' למיגו, אולם יל"ע טובא דמסתבר דלא שייך מיגו אלא באופן דשייך לדון להתירו כציור 3 כיון דאינו עובי הכתלים, אולם באופן דאינו נידון כעובי הכתלים מסתברא דלא יועיל בזה מיגו דהא לגבי הקטנה הוא עובי הכותל.

ועי' בתוס' כ"ד ב' ד"ה ההיא רחבה דפשוטו מבואר מדבריהם כיסוד דברי המהרש"א, וכן מבואר מדבריהם דציור 3 לא מהני, ולכך הוצרכו לבא לסברת מיגו, ע"ש, [אולם יש לדחות דהוצרכו למיגו אף לאופן דרחב ד', וכת' הריטב"א באמת], אולם עי' בריטב"א דחולק על תוס' ואף בגוונא דלא מהני לגדולה מהני לקטנה, וע"ש בקר"א דהביא דהירושלמי מת' לקו' בגמ' בסוגיין אמאי אין הקטנה מותרת מדין נמב"ח, דכיון דהגיפופי מועילים לקטנה לא מצו להתיר את הקטנה, ובזה יישב אמאי השמיט הרמב"ם לאוקימתא דסוגיין דמיירי בנכנסין, והוא להיפוך מסברת תוס' והמהרש"א.

ובנימוקי הגרי"ב יישב לקו' המהרש"א דדנין את הגיפופי כאילו הם עובי הקטנה, וממילא כותלי הגדולה הוו כלחי הנמב"ח לגבי הקטנה, ונידון כאילו הוא בנוי כציור 5, [כן נראה בכוונתו].

ו' ולכאוי' יש נפק"מ בין המהרש"א להגרי"ב באופן דבין הגיפופי ליכא י' ובין הכתלים הוא רחב יותר מ' אי מהני ללחי, אולם א"א לומר כן, דהא מבואר בגמ' דקטנה ב' וגדולה ב"א, ומ"מ נידון כנמב"ח, וי"ל כיון דסו"ס אינו סותם פתח שהוא יותר מ' מהני. אולם עדיין יש נפק"מ בפסול משך ד"א, אם הוא נידון בגיפופי או דהוא נידון בשיעור כותלי הגדולה, וכן לריו"ס דבעי' לחי ג"ט, אם הוא נידון על הגיפופי או נידון בכותלי הגדולה.

ומעתה צ"ע דהא מבואר בגמ' לעיל ז' ב' דמבוי הכלה לרחבה הוא נידון כנמב"ח, ולדברי הגרי"ב קשה הרי כותלי החצר ארוכים ד"א, ודוחק גדול לומר דהחצר גדולה מהקטנה רק בשיעור הרוחב כציור 8, אבל אי נימא כמהרש"א שפיר י"ל דהגיפופין לא היו ד"א. ובחזו"א ס"ז סק"ח-ט הק' לשיטת רש"י ה' ב' דיש פסול ד"א בחצר, מאי פריך דנתיר את הקטנה בגיפופי הגדולה, הא הוו באורך ד"א, [וכל קו' היא להבנת הגרי"ב, אבל לדברי המהרש"א שפיר י"ל דאין אורך הגדולה נידון ככותלי הקטנה, ופשוט], ועוד הק' שם אמאי הגדולה מותרת הא

אורך גיפופי הגדולה הוו בשיעור ד"א כשיעור אורך כותלי הקטנה, ומכאן זה חידש בסק"ט דבמקום שהוא רק נידון מחמת איסורי דיוורין ליכא חסרון של לחי ד"א.

אולם עדיין צ"ע דהא תוס' הק' בדף כ"ד ב' דנימא נראה מבחוץ במבוי הכלה לקרפף יותר מב"ס, והתם ודאי דהרחבה יותר מד"א, וחזי' דאעפ"י דהתם הוא נידון מחמת תקנת לחי בדופן ד', מ"מ שייך להתיר את המבוי ע"י נמב"ח, ולדברי הגרי"ב הא הוו יותר מד'.

וכן יש להוכיח מעיקר דברי התוס' בסוגיין דרצו ליישב קו' על רש"י דמייירי דכותלי הקטנה נכנסים בשיעור ד"א לגדולה, ודחו דבחדר ליכא פסול ד"א, ואי נימא כהגרי"ב היה להם לדחות מיניה וביה, דהא כיון דכותלי הקטנה נכנסו בשיעור ד', ע"כ דהגדולה נמי אורכה שיעור ד', וא"כ קו' הגמ' דנתיר את הקטנה מדין נמב"ח נמי לא קשיא, וע"כ כדברי המהרש"א, [ואולי כוונתם ליישב לפי רש"י לשיטתו דציוור 3 מועיל, וא"כ הנידון מחמת הגיפופי, וצ"ע בזה].

ז) אולם בחזו"א ס"ז ס"ק כ"ג וסי' ע' ס"ק ט"ז הוכיח דע"כ הגיפופי נמי הוו לחי, דהא מבואר בגמ' דטעמא דמוקמי' למתני' דקטנה שנפרצה לגדולה בי' וי"א, כיון דס"ל כריו"ס דבעי' ג"ט, וס"ל נמי דנמב"ח לא הוי לחי, ואי נימא כהגרי"ב הרי אף אי נימא דנמב"ח נידון משום לחי, מהיכ"ת לומר דמייירי דכותלי הגדולה היו ברוחב ג"ט, [וביותר קשה דמסתברא דאף אם היו כותלי הגדולה בעובי ג"ט לא היה מועיל כיון דדהם חוץ למבוי], וע"כ דמדין נמב"ח דנין את הגיפופי ללחי ובסתמא הם יותר מג"ט, [אולם יש לדון דמ"מ למסקנא דלחי משהו, או בחצר דליכא חסרון דר"א, דיש לדון לכותלי הגדול כלחין].

אלא דא"כ צ"ב אמאי נפסל במשך ד"א, הא כותל המבוי הוא הגיפופי, ותי' בחזו"א ס"ק י"א דכיון דהלחי נעשה ע"י הכותל העומד הרי"ז נפסל במשך ד"א, והיינו מאחר דנידון דהעמיד את הכותל הבולט לצורך עצמו, א"כ נידון דנעשה הגימום שלא לשם סתימה וממילא בעי' שיהא נעשה לשם כך, והנה עדיין יתכן דתרווייהו נדונין כלחי, אולם עי' היטב בדברי החזו"א בסי' ע' ס"ק ט"ז דמבואר דנקט דא"א להניח קנה בשביל צוה"פ על החלק הבולט משום דשיעור לחי הוא בגיפופי, וכן א"א להעמיד קנה על הגיפופי, דאף הוא אינו נידון כלחי, אלא עיקר הלחי הוא הגימום, והיינו דע"י הגימום אנו רואים את הרשות גדורה מרוח ד'.

והנה לדברי החזו"א הרי נמצא דא"א לבאר דקו' הגמ' נתיר את הקטנה מחמת דנידון כציוור 3, שהרי דעתו דלפי תוס' והרא"ש אינו נידון בכה"ג כלחי, וכן אין ליישב כמהרש"א דהא תמה עליו דליכא דין מיגו, וע"כ מוכרח דס"ל לחזו"א דמחמת כותלי הגדולה אנו דנין את הגיפופי ללחי, ומשום דהשתא אינו נידון כציוור 7 אלא כציוור 6.

ח) אלא דא"כ קשה הא דמבואר דמבוי הכלה לרחבה מהני, אעפ"י דבסתמא הרחבה יותר מד"א, וכן שאר הקו' דהבאנו לעיל, והבאנו לעיל תי' החזו"א דשאני איסורי דיוורין, וכל נידון הגמ' דנפסל מחמת אורך ד"א, הוא רק לגבי מבוי הפתוח לרה"ר, אולם לעיל הק' ע"ז מתוס' בדף כ"ד ב' וכן מתוס' בסוגיין.

ולכאור' ע"כ צ"ל דיש בזה ב' אופנים, והיינו דהא דמבואר בגמ' דדנין את הגיפופי ללחי, הוא רק באופן דגיפופי הגדולה הם יותר מעובי מחיצת הקטנה, דבכה"ג שייך לדון את הגיפופי ללחי מכח הגימום, אבל הא דחזי' דהלחי הוא הכותל הבולט, הוא רק באופן דהגיפופי הוא רק כשיעור עובי מחיצת הקטנה, דבזה לא מהני הגימום לדנו כלחי, וא"א לדון ללחי רק את אורך הבליטה.

ואעפ"י דלדעת תוס' ציוור 3 לא מהני, וא"כ לעולם א"א להתיר מחמת הגיפופי, מ"מ י"ל דבאופן דנעשה גימום ע"י שיש כותל דבולט ונמשך לחוץ חשיב הגימום כלחי, כיון דניכר מבחוץ דכניסת המבוי נגמרת בגימום.

ח) והנה לפי רש"י דציוור 3 מועיל, יש לפרש הא דפריך דנתיר את הקטנה הוא כפשוטו משום דדמי לציוור 3, אולם עי' בחזו"א ס"ק ג' ואילך דנקט דרק באופן דכך הוא האמת כמו ציוור 6, אבל בציוור 7 דהעמיד את הלחי אחורי הכותל לא מהני, ומה"ט פ' בדברי הק"נ דמשמע בדבריו דאפשר להעמיד מאחורי הכותל, דאין כוונתו דנידון לציוור 7 כאילו הוא ציוור 6, דהא ניכר להדי' דחלק זה שייך לאורך הכותל, ולכך תמה עליו דודאי לא מהני לחי מאחורי הכותל.

אלא דא"כ קשה הא דפריך דנתיר את הקטנה מדין נמב"ח, והא דילמא מייירי כציוור 7, ולכאור' מוכח דשאני הכא דכיון דנעשה גמום ע"י כותלי הגדולה, מהני אעפ"י דניכר דהוא מכותלי הקטנה, וכמו דנתבאר לעיל בסק"ז בשיטת תוס'.

ט) אולם עי' ברשב"א דהק' דכל מבוי יהא נותר מחמת העומד דבחוץ, ומבואר להדי' דשייך להתיר בציוור 3 אף בלא גימום, ועי' בעבוה"ק ט-ג דמבואר להדי' דאם העמיד לחי מאחורי הכותל תוך ג"ט לראש הכותל מהני.

ועוד יל"ע דלפי"ז לא שייך בקטנה וגדולה כל הנידון של חודו הפנימי דהרי כל הגימורם הוא בחודו החיצון, אבל אי נימא דשייך לדון דציור 3 מהני, שפיר איכא נידון אי חודו הפנימי של העובי סותם או חודו החיצון.

והנה לדברי הרשב"א בעבוה"ק יוצא דאין אורך הכותל מסלק את הלחי, וממילא בנכנסים כותלי קטנה לגדולה יש להתיר כנגד הלחיים, אף דהכותל מפריד בינו למבוי, ובכה"ג הרי י"ל כיון דהוא נמב"פ מהני אף ביותר מג"ט, וצ"ע בכ"ז.

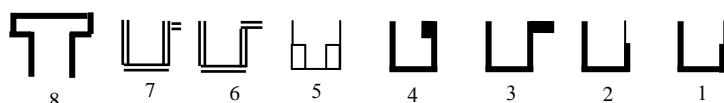
(י) עי' ברשב"א דהביא מהראב"ד דנראה מבחוץ לא מהני במשוך יותר מד"ט, ואף דאי נראה מבפנים מהני, מ"מ כיון דנמב"ח הוא משום היכר, לא שייך הכי בנמב"ח, וחלק עליו הרשב"א בשם רבותינו הצרפתים דבאמת מהני אף ביותר מד"א אלא דבעי' למיגו וברה"ר דליכא מיגו לא מהני, ויש לדון האם הרשב"א למסקנא נקט דאף לגבי עומ"ר מהני נמב"ח או לא.

והנה בפשוטו ודאי דכל מה דכתב הרשב"א דמהבני הוא רק לענין משוך ד"א, וכמבואר בדבריו לעיל ה' ב' דכל שמרבה בסתימה עדיף טפי, [אולם עי' בב"ח שני"ח [ד"ה קרפ"ב ס"ס מצומ] דהביא מהמ"מ בשם הרשב"א דס"ל דגם בחצר יש פסול משוך ד"א] אלא דהראב"ד ס"ל דבנמב"ח לא שייך לומר דמהני משום דמרבה בסתימתו, ולכך כתב דמהני מבחוץ מדין עומ"ר, וע"ז נחלק הרשב"א דודאי כל דמהני לגדולה, אך דמשוך טפי מד"א, ממילא מהני לקטנה מדין מיגו, ולא בעי' לדין עומ"ר.

והנה עי' ברשב"א הביא דהראב"ד הק' דאי נימא דמהני עומ"ר אמאי בעי' לחי במבוי המפולש לרה"ר, וע"ז נחלק הרשב"א דשאני מבוי המפולש דליכא מיגו, והנה בפשוטו מבוי מפולש היינו מפולש מב' צדדים, וא"כ מוכח דדעת הרשב"א דמהני עומ"ר מב' צדדים למבוי מפולש, ובאחרונים לעיל ח' א' לא הביאו שום ראיה מהכא, אולם נראה דבאמת אין הכוונה למבוי המפולש מב' צדדים, אלא כמבואר בשבת קי"ז ב' דלשון מבוי מפולש מתפרש דלא מבעי' דבפרוץ לכתמלית לא ניבעי לחי, אלא אף בפרוץ לרה"ר לא ניבעי לחי, ופשוט.

ואח"כ הביא הרשב"א מתוס' לת' אמאי בעלמא בעי' לחי, משום דליכא מיגו, והנה בפשוטו תוס' ע"כ ס"ל דציור 3 לא מהני, ולכך ס"ל דבעי' למיגו, אבל הרשב"א הרי בפשוטו נראה מדבריו בעבוה"ק ט-ג דמהני עד שיעור לבוד, ועי' בריטב"א לק' כ"ד ב' דביאר דסברת התוס' רק באופן דנעשה מבחוץ לצורך רשות אחרת, דכיון דאינה מצלת לעצמה אינה מצלת לאחרים, ובחזו"א פ"ח י"א ביאר דהרשב"א סובר כתוס' דנמב"ח רחב ד' לא מהני, והא דלא משני הגמ' הכי, משום דכיון דמועיל לגדולה מהני נמי לקטנה, וטעמא דמועיל לגדולה כיון דמיירי דהגיפופי הוו עומ"ר, וצ"ב דהא מסתברא דל"ש לומר מיגו דמהני לעומ"ר לגדולה יועיל ללחי לקטנה.

וע"ע בחזו"א שם וכן בס' ס"ז ס"ק ח' דמסתברא דבנמב"ח ודאי איכא פסול משוך ד"א, ורק בנמב"פ כשר, ולפי"ז נמי א"ש דלגבי הגדולה ליכא חסרון ד"א כיון דהוא נמב"פ, ולגבי הקטנה לא מהני כיון דהוא נמב"פ.

בס"ד

סוגיא דאתי אורא

(א) בקר' רעק"א על רש"י למאי הוצרך לטעמא דאתי אורא.

(ב) בדברי הרשב"א דנחלקו הבבלי והירושלמי אי מהני שיניח קורה על כל הכותל.

(ג) בפלוגתת הרשב"א ורה"ר בקר' הגמ' דש"מ פרוץ כעומד אסור, ומסתעף לדברי רעק"א שבסק"א.

[א] רש"י ד"ה אין - דאתי אורא וכו'. וכן מבואר ברשב"א ובריטב"א, וכן מוכח בתוס' ב' ב' ד"ה בין דלולי דין אתי אורא היו העמודים ממעטים את הפתח, ובגליון רע"א על מג"א שס"ג ס"ק ל"ה הק' אמאי לא פ"י כפשוטו דאין הקנה מחלק את המבוי לשנים וממילא

הוי פתח יותר מי', והוכיח כן מקר' הגמ' יעשה פס אמה [ע' בלשון רעק"א דכתב אמה וכו', ובדפוס זכרון נשמת תיבה זו], דעדיין לא ידע לסברא דאתי אורא, וא"כ קשה אמאי לא פריך דיעשה קנה באמצע, וע"כ דאף לולי הסברא דאתי אורא אין הקנה מחלק את הפתח. ובעיקר סברת רעק"א צ"ב דהא מבואר בראשונים ריש פ"ב מבואר דטעמא דמהני פשוטין למעט את הפתח בפס"ב כיון דאתי אורא הוא רק מדרבנן, ולדברי רע"א צ"ע איך הפשוט ממעט את הפתח לפחות מי', הא אינו יכול לחלק את הפתח לב', עוד צ"ב קצת אמאי בדינא דר"י דמרחיק ב' ועושה פס ג' לא מצרפים לב"א לפתח הגדול והו"ל יותר מי', [ואי נימא דעומ"ר נחשב כסתום א"ש]. ויש לדון דיש נפק"מ לפי רעק"א אף לדידן, כגון דהכותל רחב כ' ופרוץ ה' ומחצה, ועומד ג' ומחצה, ופרוץ ב', ועומד ג' ומחצה, ופרוץ ה' ומחצה, דכה"ג ליכא אתי אורא, דהא בצדו הוא עומ"ר על הפרוץ, אולם עדיין יש לדון אי מהני ב' לחיים, דלפי רעק"א אינו נחשב כב' פתחים, וחשיב כפרצה יותר מי', וצ"ע בזה, וע"ע להלן סק"ז מה דיבואר בראייתו של רעק"א מקר' הגמ'.

[ב] עי' ברשב"א דהביא מהירושלמי דבנעץ קנה מהני שיניח קורה על ב' הפתחים, ומבואר בלשונו דטעמא משום דאור שחתת הקורה אינו מבטל את הקנה, וכן מבואר בריטב"א, וצ"ל לפי"ז דמה שהצריך הירושלמי פס ד' טפחים, אינו מחמת דין אתי אורא, אלא דזהו שיעור בחילוק הפתח לב' פתחים, דבעי' שיעור מחיצה, וכן עי' ברשב"א דהביא בסו"ד דמבואר בירושלמי דקיי"ל כרשב"ג דמבוי שיש לו ב' פתחים נותן קורה על א' מהן ודיו, אולם כ"ז דוקא כשיש שם פס ד' טפחים, והיינו משום דרק פס ד' טפחים מחלק את הפתח לב' פתחים, [אולם לא נתבאר אם מיירי במניחו לארכו, או אף במניחו לרחבו].

אולם דברי הירושלמי צ"ב כיון דס"ל דאור שחתת הקורה אינו מבטל את העומד, א"כ תסגי בקורה על פתח א' דתו ליכא למימר אתי אורא, ועי' ברשב"א בסו"ד בתי' ב' דביאר דהתוספתא פליג על הירושלמי וס"ל דמבוי שיש לו ב' פתחים סגי בקורה על פתח א', וצ"ב מ"ט לא אמרי' בזה אתי אורא, [ובגאוו"י וכן בפירושו מרא דמתנייתא לתוספתא ביאר דכיון דקורה משום מחיצה נעשה עומ"ר ע"י הקורה, והוא מחודש מאוד], וע"כ משום דאור שחתת הקורה לא מבטל לי' לקנה ולכך סגי בקורה על פתח א', וא"כ תקשי מ"ט דהמ"ד בירושלמי דבעי' שתהא הקורה על כל הכותל.

והיה אפ"ל דבאמת אינו מדין אתי אורא אלא דס"ל להך מ"ד דמבוי שיש לו ב' פתחים צריך לתקן שניהם, וע"כ צריך ליתן קורה על שניהם, אולם בלשון הרשב"א משמע דטעמא דלא סגי בקורה על פתח א' מחמת דינא דאתי אורא, וכן מבואר בלשונו דהוכיח דע"כ לפי ההבבלי לא מהני שיניח קורה בתרויהו, דהא מבואר בגמ' דבשביל לחלק את המבוי לב' בעי' פס גבוה י' במשך ד' כשיעור אורך המבוי, והא כיון דחילק את המבוי לב' הרי ע"כ בעי' תיקון לב' המבואות, וא"כ אמאי לא סגי אף בפס פחות משיעור מבוי, וע"כ דס"ל לבבלי דגם בהניח קורה בתרויהו אמרי' אתי אורא, ומבואר להדי' דלפי הירושלמי הוא נידון בדין אתי אורא, [ויש לדחות קצת].

וכן יש להוכיח מגוף דברי הירושלמי דהא מבואר שם דבנותן קורה מכותל לכותל סגי בפס ד' טפחים לחלק, אבל אם נתן את הקורה רק על פתח אחד בעי' שיעשה פס ג"א ומשהו, וצ"ע מ"ט בעי' פס ג"א ומשהו, ולא סגי בקורה מצד אחד, ופס ד' טפחים ומשהו, [או ב' משהו ויועיל אף בלא קורה] ואותו משהו יועיל משום לחי, וכמו דביאר הירושלמי גופי' דנותן פס ג"א ומשהו, ואותו משהו עולה ללחי, [וצ"ל דמיירי באופן דניכר דאינו חלק מהדופן], וע"כ צ"ל דפשיטא לירושלמי דרק אור שחתת הקורה אינו מבטל את הקנה, אבל אור המתוקן בלחי מבטל לקנה, וכמו דהוכיח החזו"א במכתבים מתוס' בסוגיין דאור המתוקן בעומ"ר מבטל את העומד, ורק אור שחתת הקורה אינו מבטל את הקנה, כיון דתיקון קורה דמי לדין פי תקרה יורד וסותם, ולכך פשיטא לירושלמי דל"מ שיעשה פס ד' טפחים ומשהו ואותו משהו יהא משום לחי, דכל שאינו עושה קורה על ב' הפתחים אמרי' אתי אורא ובטל הפס, וממילא לא מהני הלחי כיון דהוי פתח יותר מי', ולכך מצריך הירושלמי קורה על כל הכותל.

וא"כ מוכח להדי' דהא דמצריך הירושלמי שיניח קורה על כל הכותל הוא מחמת דין אתי אורא, דאי נימא דטעמא משום דבעי' תיקון לב' הפתחים, הרי הי' בדין שיועיל קורה לפתח א' ולחי לפתח השני, וא"כ מ"ט לא יועיל אותו משהו בתורת לחי, כיון שעשה קורה בפתח השני ול"ש בזה אתי אורא, אלא בהכרח דטעמא משום אתי אורא, וא"כ הדק"ל אמאי לא סגי בקורה על פתח אחד ותו אין אור קורה מבטל את הקנה.

ונראה דמבואר מכאן חידוש גדול דכיון דא' מהאירין אינו מתוקן בקורה, מהני הך אויר לבטל להקנה, דאעפ"י דאויר שתחת הקורה אינו מבטל, מ"מ הוא יכול להצטרף לאויר דמאידך גיסא לבטל, ולכך בעי' דיעשה קורה על כל הכותל דב' האירין הוו תחת קורה וממילא ליכא כלל אויר שמבטל את הקורה.

ולפ"ז מדוקדק הא דכתב הרשב"א דהבבלי פליג על הירושלמי, דאינו רק אם מהני קורה על כל הכותל או לא, אלא דמוכרח מהבבלי דאויר תחת הקורה מבטל את העומד, דהא מבואר בגמ' דבעושה פס אמה ומניח אמה ל"מ משום דאתי אוירא, ומבואר בריטב"א ובר"ן דאעפ"י דהאויר שוה לעומד מ"מ מצטרף אויר זה להאויר שתחת הקורה לבטל העומד, ולפי הנ"ל הרי לפי הירושלמי אויר שתחת הקורה אינו מבטל העומד ורק מהני להצטרף להאויר דמאידך גיסא לבטל, וא"כ בגוונא דהבבלי הרי ב' האירין אין בכחן לבטל את העומד, דאויר אחד הוא אויר שתחת הקורה, ואויר השני אינו מרובה על העומד, וע"כ דס"ל לבבלי דאויר תחת הקורה מבטל את העומד, וע"ע להלן ס"ק ??.

י' ב'

גמ' - עושה פס גבוה וכו'. עי' ברש"י דחשיב כב' מבואות, ובשו"ע שס"ג ל"ג פסק דבעי' בתו"ח פתוחין לכ"א, אולם עי' בריטב"א דאי"ז ב' מבואות ממש אלא רק היכר.

ועי' ברשב"א דמבואר מדבריו דאע"ג דהוי ב' מבואות וצריך לכל אחד קורה בפ"ע מ"מ בהעמיד קורה בפתח אחד נותר אותו צד שהניח הקורה, וצ"ב דהא כיון דאין הפס מגיע עד הכותל האמצעי הוי נפרצה למקום האסור. והא דל"א אתי אוירא דתוך המבוי ואויר דחוץ למבוי יבטל את הפס, עי' ברשב"א ד"ה הוא דפי' דכותל מעליא לא מתבטל באויר דה"ג ודה"ג, ועוד דאויר דחוץ למבוי לא מתבטל, וצ"ב עיקר הנידון הרי אין הפס בא לגדור את האויר שממנו עד הכותל אלא הוא בא לחלק את המבוי לב', וא"כ האויר שבין הפס לכותל נמי דמי לאויר דעלמא, ועי' בחזו"א ס"ט סק"ה דנקא כן מסברא.

[?] גמ' ש"מ עומ"ר מב' רוחות וכו'. יש לדון אם קו' הגמ' דמשום דעומ"ר מב' רוחות אינו מצטרף אמרי' אתי אוירא, דסו"ס האויר מרובה מכל עומד, ולפי"ז צ"ל דבס"ד ס"ל לגמ' דעומ"ר עדיף על אתי אוירא, ולכך אם עומ"ר מב' רוחות מהני ליכא אתי אוירא, וע"ז משני דאף בכה"ג אמרי' אתי אוירא, כיון דאתי אוירא קודם לדין עומ"ר, [ופרט זה יבואר עוד בסק"ז], או דכוונת הגמ' דאעפ"י דלא אמרי' אתי אוירא מ"מ איכא חסרון תיקון בפתח הב', [ונימא דלפי הבבלי ל"א קורה מתרת את כל הפתחים], או דנימא דקו' הגמ' כסברת רעק"א דחשיב כפרצה יותר מ', [ולהלן סק"ז ? יבואר דכן מדויק ברש"י סוד"ה יעשה].

והנה בתוס' ד"ה ועושה פס מבואר דטעמא דלא מהני פס ג"א ללחי, משום דמופלג ג', וקשה דא"כ בגוונא דעושה פס אמה ומחצה ומרחיק ב' אמות ועושה פס אמה ומחצה, יועיל הפס אמה ומחצה הסמוך לכותל משום לחי, וע"כ מוכח דלפי תוס' אין קו' הגמ' מחמת חסרון תיקון בפתח הב', אלא דלא יועיל התיקון או משום אתי אוירא, או דלא מהני תיקון לפתח יותר מ'.

[?] גמ' ש"מ עומד כפרוץ אסור וכו'. הנה בהא דס"ד דילפינן מהכא דפרוץ כעומד אסור, לכאו' מצינו בזה ב' שיטות בראשונים. א) עי' בחי' הר"ן דהק' דהא הוי עומ"ר מב' רוחות, ותי' דס"ל לגמ' דהא דבעי' לדין אתי אוירא שיהא אויר מרובה, הוא רק אם פרוץ כעומד מותר, אבל אם פרוץ כעומד אסור סגי בזה לדין אתי אוירא, ולכך אעפ"י דאיכא עומ"ר מב' רוחות מ"מ כיון דהוא פרוץ כעומד מכל צד אמרי' אתי אוירא, וע"ז משני דמ"מ אמרי' אתי אוירא.

ב) אולם עי' ברשב"א ובריטב"א דהקשו על הא דילפי' דפרוץ כעומד אסור, דהא הוי נמי עומ"ר מב' רוחות, והנה לפי' הר"ן לק"מ וכדיבאר הר"ן שהרי למ"ד דפרוץ כעומד אסור אמרי' בזה אתי אוירא, וממילא אין לדון משום עומ"ר מב' רוחות, דהא מבואר בגמ' דהיכא דאמרי' אתי אוירא לא מהני עומ"ר מב' רוחות, ורק למ"ד דפרוץ כעומד מותר הוא דס"ד דל"ש למימר בזה אתי אוירא, וממילא

אפשר להתירו גם משום עומ"ר מב' רוחות, ומוכרח מד' הרשב"א והריטב"א דהא דס"ד דהיכא דשוה האויר לעומד לא אמרי' אתי אוירא, אי"ז שייך כלל לנידון אם פרוץ כעומד מותר או אסור, אלא דס"ד דלא אמרי' אתי אוירא רק באויר מרובה ולא באויר השוה לעומד. אלא דא"כ צ"ב קו' הגמ' דמה איכפ"ל דפרוץ כעומד אסור, והיה אפשר לומר דקו' הגמ' דאעפ"י דנתחלק הפתח לב' פתחים, מ"מ בעי' תיקון לב' הפתחים, ולא סגי במה שמתקן פתח א', וע"כ כיון שנותן קורה על הפתח הגדול, ואינו מתקן הפתח הקטן, בעי' שיהא הפתח הקטן נותר בעומ"ר על הפרוץ, וע"כ אין להתיר רק למ"ד דעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, או למ"ד דפרוץ כעומד מותר, אך אה"נ אם יעשה תיקון גם לפתח הקטן, לפי הס"ד דל"ש בזה אתי אוירא, שרי לכו"ע.

אולם הדברים עדיין צ"ע דהא שיטת הרשב"א דקורה מתרת ב' פתחים, וא"כ אמאי לא סגי בקורה א' בגדולה, וממילא תהא הקטנה מותרת.

וע"כ צ"ל דקו' הגמ' דמשום דפרוץ כעומד אסור, עדיין הוא נחשב כפרוץ יותר מי', דאעפ"י דאיכא סתימה של ג' אמות מ"מ עדיין איכא בכל הפתח פרצה של י"ב, אבל אי נימא דפרוץ כעומד מותר שפיר חשיב כפתח פחות מי'.

אולם פי' זה נמי צ"ע דהא זהו סברת קו' רעק"א על רש"י אמאי הוצרך לומר דטעמא דפליגי על לוי משום דין אתי אוירא, ולא ביאר דטעמא משום דאין הקנה מחלקו ועדיין הוא נחשב כפרוץ יותר מי', והרי הרשב"א נמי פירש כרש"י, וע"כ דס"ל דודאי לולי דין אתי אוירא הקנה מחלקו לב' פתחים, וכיון דבעי' לדין אתי אוירא שיהא האויר מרובה, ממילא אף אם פרוץ כעומד אסור עדיין הוא נחשב כפרצה פחות מי' ושפיר מהני הקורה להתיר כל הפתחים, וצ"ע ג' ביאור דברי רשב"א.

ועי' בלשון רש"י סוף ד"ה יעשה פס אמה ומחצה דביאר דקו' הגמ' דמשום דעומ"ר מב' רוחות ל"ה עומד זיל לגבי כל חד וחד, ונמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו, ונמצא פתח רחב יותר מי', ומבואר להדי' דקו' הגמ' דחשיב כפרצה יותר מי' אינו משום דין אתי אוירא, אלא משום דפרוץ כעומד אסור, נמצא דאין הקנה מחלק את הפתח לב', וכן מדויק ברש"י ד"ה ש"ה פרוץ כעומד אסור דכל אמה אוסרת את הפרוץ שאצלה, והיינו דמה"ט אינו נחשב כב' פתחים וממילא הוי כפרצת י', [אולם אין לפרש דכוונת רש"י דכיון דפרוץ כעומד אסור חשיב דהעומד כמאן דליתא, ולכן חשיב כפרוץ יותר מי', דהא פשיטא דכל היכא דממעט את הפתח מי' מהני לחי בפתחו, ולא אמרי' דמדין פרוץ מרובה חייב כאילו בטלה הסתימה, אלא ע"כ דכוונת רש"י דמשום דהסתימה רבה על העומד ממילא אינו נחשב כב' פתחים, ושוב מצטרפים ב' הפרצות לפרצה יותר מי'].

והנה לעיל סק"א הובא הוכחת רעק"א מסוגיין דאף לולי הדין דאתי אוירא חשיב כפרוץ יותר מי', והנה אי נימא דקו' מקו' קמא דהגמ' הרי קו' צ"ב דבשלמא בדברי לוי דאיכא פרוץ מרובה שפיר אמרי' אתי אוירא, אבל הכא ס"ד דכיון דאיכא עומ"ר מב' רוחות ליכא אתי אוירא, [אולם נתבאר לעיל דמדויק ברש"י דאי"ז כוונת הגמ' אף בקו' קמא], וע"כ צ"ל כמו דמדויק קצת מלשון רעק"א דקו' מקו' ב' דהגמ' דמוכח דפרוץ כעומד אסור, דלפי הרשב"א הרי פשיטא לגמ' דל"א אתי אוירא באופן דאין האויר מרובה מהעומד, ונתבאר דע"כ מוכח כסברת רעק"א דמשום דפרוץ כעומד אסור הרי"ז נידון כפרצת י', וא"כ כ"ש דאין הקנה מחשיבו לב' פתחים בפרוץ מרובה על העומד. אלא דמעשה הדרה קו' רעק"א על רש"י והרשב"א מדוע פי' דטעמא דאין הלכה כאותה משנה משום דינא דאתי אוירא, תיפול"ל דע"כ עדיין הוא נחשב כפרצה יותר מי'.

[אולם יש להסתפק האם לר"ה דאין מבוי נותר בעומ"ר, וכמבואר ברשב"א לעיל ה' ב', האם לדידיה יש להתיר את הפתח הקטן, ובחזו"א סי' ס"ט סק"י פשיטא לי' דכל מה דאין הפתח הקטן צריך תיקון, הוא רק למ"ד דמבוי נותר בעומ"ר].

ויש להוכיח דדעת התוס' כדעת הר"ן, שהרי כתבו דכל מה דל"מ הפס משום לחי הוא משום שמופלג מן הכותל, ולפ"ז הרי בגונא דפס אמה ומחצה ומרחיק ב' אמות ופס אמה ומחצה, שפיר יועיל הפס אמה ומחצה הסמוך לכותל משום לחי, וא"כ מ"ט אמרי' בגמ' דלמ"ד דעומ"ר מב' רוחות ל"ה עומד ל"מ בכה"ג, הרי עשה תיקון מעליא לפתח הקטן, ובע"כ שדעת התוס' כדעת הר"ן דכוונת הגמ' דלמ"ד דעומ"ר מב' רוחות ל"ה עומד אמרי' בזה אתי אוירא וכו', ולכך אעפ"י שעשה תיקון לפתח הקטן לא מהני מידי.

בעיקר דין אתי אוירא, מצינו לכאור' בב' דוכתי דעיקר הביטול חייל ע"י אויר אחד דמחד גיסא, ואך דבעי' שאף מאידך גיסא יהא אויר שיצטרף לבטל, אך לעולם עיקר הביטול חייל רק ע"י אויר א'.

(א) עי' בחי' הריטב"א והר"ן, וכן מבואר בל' הרשב"א, דאעפ"י דלמסקנא אף היכא דהאויר שוה להעומד אמרי' אתי אוירא, היינו רק היכא דמאידך גיסא מרובה האויר על העומד, ובחי' הריטב"א לקמן ט"ז א' למד כן מהסוגיא שם, וע' גם ברש"ש לקמן שם ובחזו"א, וצ"ל

דטעם החילוק הוא, דעיקר דינא דאתי אורא הוא דהאור דמחד גיסא מבטל להעומד, כל שנצטרף לו אור דמאידך גיסא, וע"כ כל דמחד גיסא מרובה האור על העומד, ה"ה מבטלו, כיון דאף מאידך גיסא שוין הן זל"ז.

והרש"ש והחזו"א נקטו דכ"ז למ"ד פרוץ כעומד מותר, אך למ"ד דאסור ודאי דאף בכה"ג דמב' הצדדין הוי פרוץ כעומד אמרי' אתי אורא, והראי' מסוגיא דלקמן דט"ז. דכה"ג לא אמרי' אתי אורא הוא למ"ד דפרוץ כעומד מותר, וכן נ' גם בדעת הר"ן, שהרי פי' בסוגיין דהס"ד דלא נימא בכה"ג אתי אורא, הוא רק לדעת מ"ד דפרוץ כעומד מותר, וע"ז משני דאף להך מ"ד היכא דמחד גיסא פרוץ מרובה אמרי' אתי אורא, אך לאידך מ"ד דפרוץ כעומד אסור, אשר לדידי' מעיקרא הוה פשיטא לן דאמרי' אתי אורא, הרי דאמרי' כן גם בשב' הצדדין הוי פרוץ כעומד, אך בד' הרשב"א והריטב"א שמב' בדבריהם שפירשו דהס"ד בסוגיין הויא לכו"ע, והיינו דאף למ"ד דפרוץ כעומד אסור מ"מ ל"א אתי אורא רק בש הפרוץ מרובה, ומב' בדבריהם דפשיטא להו דאין לתלות נידון זה אם אמרי' אתי אורא בשהאור שוה לעומד בפלוגתא דפרוץ כעומד מותר או אסור, הרי לפי"ז הא דמסיק דאף בכה"ג אמרי' אתי אורא ומוכח מסוגיא דלקמן דהיינו רק בשמרוח א' הוי האור מרובה על העומד, היינו אף למ"ד דפרוץ כעומד אסור, אולם צ"ע ל' הריטב"א בדף ט"ז א' דכתב דהיינו רק למ"ד דפרוץ כעומד מותר, וצ"ע שם.

ועי' היטב בל' הרשב"א בסוגיין ד"ה ש"מ עומד כפרוץ דהצריך הרשב"א שיהא בעומד יתר על כל א' וא' מב' האורין, ומבואר שאם הוא שוה לב' האורין אמרי' בזה אתי אורא, וזה דלא כמשמעות דבריו לעיל דלא אמרי' אתי אורא רק באופן שא' מן האורין רבה על העומד, וצ"ע, ועי' בעבוה"ק ש"ב סופ"ב דמבואר להדיא דהיכא דאין א' מן האורין רבה על העומד ל"ש בזה דינא דאתי אורא.

(ב) עוד מצינו כן ברשב"א דביאר דטעמא דהירושלמי דמהני בשמניית הקורה מכותל לכותל הוא משום דאור שתחת הקורה אינו מבטל להקנה, וכ"כ הריטב"א, וצ"ל לפ"ז דמה שהצריך הירושלמי שם פס ד' טפחים, אי"ז משום דינא דאתי אורא, אלא היינו דפס פחות מד' טפחים ל"מ לחלק הפתח לב' פתחים, ורק בד' טפחים דהוי שיעור מחיצה הוא דמהני לחלק הפתח לב' פתחים, ועד"ז גם מצינו בד' הירושלמי שהביא הרשב"א לגבי דינא דרשב"ג דמבוי שיש לו ב' פתחים נותן קורה על א' מהן ודיו, ואמרי' התם דהלכה כרשב"ג היכא שיש פס ד' טפחים ביניהם, והיינו משום דרק פס ד' טפחים מהני לחלק הפתח לב', וע"כ בכה"ג מהני שנותן קורה על א' מהן, אך בקנה בעלמא לא נתחלק הפתח לב', וע"כ ל"מ מידי מה שנתן קורה על א' מהן, דה"ז כנותן קורה על חצי פתח דל"מ ולא מידי, וצ"ב מ"ט הצריך הירושלמי שיתן קורה על שניהם, הרי כיון דס"ל דאור שתחת הקורה לא מהני לבטל להעומד, א"כ בדין דאף היכא שנתן קורה על א' מהן לא נימא דאתי אורא, ובאמת כן מב' בדעת תנא דתוספתא לפ"מ שפירש הרשב"א שם בהמש"ד, דרחב מי' אמות נותן פס באמצע ונותן קורה על א' מהן ודיו, ופי' הרשב"א בדרך השני' דהיינו משום דס"ל דמבוי שיש לו פתחים סגי בקורה לפתח א', וצ"ב דמ"ט לא אמרי' בזה אתי אורא, ובע"כ דהוא משום דאור שתחת הקורה לא מבטל ל' לקנה, והרי דסגי לזה בקורה על פתח א', ומ"ט דאידך מ"ד בירושלמי דבעי' שתהא הקורה על כל הכותל.

והיה אפ"ל דאה"נ הא דמצריך שתהא הקורה על כל הכותל אי"ז כדי שלא יבטל האור לקנה, אלא דס"ל דמבוי שיש לו ב' פתחים צריך לתקן שניהם, וע"כ צריך ליתן קורה על שניהם, ואי"ז משמע בלשון הרשב"א, וכן יש להוכיח עוד דהא מבואר בירושלמי דהיכא שנותן הקורה מכותל לכותל סגי בפס ד' טפחים לחלק, ורק היכא שאין נותן הקורה על כל הכותל בעי' שיעשה פס ג' אמות ומשהו, וצ"ע מ"ט בעי' פס ג' ומשהו, ולא סגי שיהא הפס מעט ד' טפחים ומשהו, ואותו משהו יועיל משום לחי, וע"כ דרק אור שתחת הקורה אינו מבטל לקנה, אך אור המתקן בלחי ודאי מבטל לקנה, וע"ז ל"מ מה שיעשה פס ד' טפחים ומשהו ואותו משהו יהא משום לחי, דכל שאינו עושה קורה על ב' הפתחים אמרי' בזה אתי אורא ובטל הפס, ול"מ הלחי מידי דהוי פתח הרחב מי', וע"כ בעי' בדוקא שיעשה קורה על כל הכותל, וא"כ מב' להדיא דמה שמצריך הירושלמי קורה על כל הכותל הוא משום דרק משו"ה לא אמרי' אתי אורא, דאי נפרש דסגי בקורה לפתח א' בשביל דלא נימא אתי אורא, והא דמצריך הירושלמי קורה לב' פתחים הוא כדי לתקן ב' הפתחים, הרי הי' בדין שיועיל קורה לפתח א' ולחי לפתח השני, וא"כ מ"ט לא יועיל אותו משהו בתורת לחי, כיון שעשה קורה בפתח השני ול"ש בזה אתי אורא, וצ"ע בכ"ז.

וע"כ דס"ל להך מ"ד דהיכא דא' מהאורין אינו מתקן בקורה, מהני הך אור לבטל להקנה, דהגם דאור שתחת הקורה אינו מבטל, מ"מ ה"ה מצטרף להאור דמאידך גיסא לבטל, וע"כ רק היכא שעשה קורה על כל הכותל דב' האורין הוו תחת הקורה ליכא כלל אור שיבטל להקורה.

ולפי"ז נמצא דהא דמבואר בסוגיין דהיכא דעושה פס אמה ומניח אמה וכו' ל"מ משום דאתי אורא, ואף דהאור שוה לעומד, מ"מ מצטרף אור זה להאור שתחת הקורה לבטל העומד, הרי לפי המבואר נמצא דכ"ז הוא להבבלי לטעמי' דס"ל דאור שתחת הקורה מהני לבטל העומד, אך לדעת הירושלמי דאור שתחת הקורה אינו מבטל העומד ורק מהני להצטרף להאור דמאידך גיסא לבטל, הרי דהיכא שהאור דמאידך גיסא אינו רבה על העומד, ל"ש כלל דינא דאתי אורא, כיון דב' האורין אין בכחן לבטל העומד, האחד משום שהוא אור שתחת

הקורה, והשני משום שאינו מרובה על העומד, ואף שהן מצטרפין לבטל העומד, אך בעי' שאויר א' יהא בכחו לבטל וכה"ג מצטרף אליו אויר זה, אך היכא שב' האוירין אין בכחן לבטל אין העומד מתבטל.

עי' בחי' הר"ן בדף ט"ז ב' דינא דאתי אוירא נתחדש שהעומד בטל לגמרי וכמאן דליתי, וע"כ בעי' שיהא עומד"ר אף כנגד עומד זה, דחשיב כפרוץ, וכן עומד זה מצטרף לפרצת י'.

וכן עי' ברשב"א בדף י"ט ב' דהוכיח דינא דאתי אוירא אינו אלא מדרבנן, מהא דבכלאים אף בפרוץ מרובה כנגד העומד מותר, ואיירי אף בשהפס באמצע שיש ריוח מכאן ומכאן, ומבואר דמהני דינא דאתי אוירא דאף אינו מועיל לגדור כנגדו, וכ"כ בקצרה בדף ט"ז.

פרוץ כעומד

ט"ז א'

(א) גמ' - כדי שלא יזדקק הגדי וכו'. עי' ברש"י ד"ה צריך דמשמע מדבריו דטעמא דל"א לבוד בג' משום בקיעת גדיים, וכן מבואר להדי' בריטב"א דזהו הטעם דבג' ל"א לבוד, וצ"ע דהא מבואר להדי' בשבת צ"ז א' דהלכתא גמירי לה ולא משום גדיים בוקעין בה, וצ"ל דלרבנן אף באופן דפופעל ליכא בקיעת גדיים נמי ל"א לבוד, כיון דהוא מקום הראוי לבקיעת גדיים, אבל לרשב"ג ל"א לבוד רק באופן דפופעל ליכא בקיעת גדיים, וכוונת הגמ' בשבת דהלכתא גמירי לה דסגי במה דמקום הראוי לבקיעת גדי, וכן מדויק בלשון הריטב"א דכתב "שהוא מקום חשוב וראוי לבקיעת גדי".

(ב) אולם עי' ברשב"א דכתב דבעי' שלא יהא ג' כיון דמחיצה גרועה היא, וצ"ב אמאי לא פי' כפשוטו דמה"ט דיזדקק הגדי ל"א לבוד, וכנראה דלא היה ניח"ל במה דפירש רש"י, כיון דהלכתא הוא ולא משום בקיעת גדי, ולכך פי' דאף באופן דלא בעי' לדין לבוד מ"מ לא מהני משום דבקיעת גדי מבטלת המחיצה.

(ג) אולם צ"ע למאי בעי' להאי טעמא, תיפו"ל דכיון דליכא לבוד איכא פרוץ מרובה, וי"ל דמשכח"ל ב' אופנים דאף דליכא נידון משום לבוד, [ואינו פרוץ מרובה], עדיין איכא נידון דבקיעת גדי - א) באופן דאיכא ב' עומדים פחות מג' וביניהם פרוץ ג', דכה"ג אעפ"י דלא אמרי' לבוד, מ"מ למ"ד דעומד"ר מב' רוחות הוי עומד, הרי חשיב דיש כאן עומד"ר, וא"כ הי' ראוי שיהא מותר אף כנגד הפרוץ, ואפ"ה כיון דאיכא פרצה ג' דבקעי בה גדיים, מבטלת בקיעת הגדיים להמחיצה, כיון שהעומדים אינם חשובין דלית בהו ג', ומזה הוא שלמד הרשב"א דבקיעת גדיים מבטלת את המחיצה אף היכא דהוי עומד"ר, [אולם קשה ע"ז דהא דעת הרשב"א דקי"ל דעומד"ר מב' רוחות ל"ה עומד, וכמש"כ בדף ט"ז ב' ובעבוה"ק ש"ב פ"ב, וי"ל עפ"י דברי הר"ן דאף דלא מהני עומד"ר מב' רוחות מ"מ אין העומד מתבטל, וממילא א"ש דבעי' לבקיעת גדיים לבטל את המחיצה. (ב) באופן דאיכא כמה עומדים פחות מג' אשר כולם אין ביניהם ג', ורק בין ב' מהם יש ג', דכה"ג איכא עומד"ר גמור, שהרי בין העומדים שאין ביניהם ג' אמרי' בהו לבוד והוי כעומד, ומ"מ ל"מ כיון דהוי מחיצה שגדיים בוקעין בה, ואעפ"י דהיכא דאיכא עומד חשוב אין בקיעת גדיים מבטלת המחיצה, אך הכא כיון שכל עומד בפנ"ע אין בו ג', ל"מ דין לבוד לאשוויי לי' לעומד חשוב, וע"כ בקיעת הגדים מבטלת מחיצה זו, דכל דליכא עומד חשוב מהניא בקיעת גדיים לבטל לכל המחיצה, אולם עי' ברש"י סוכה ז' א' ד"ה דופן סוכה, דמבואר להדיא דהא דבעי' שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים היינו רק בשיעור הנצרך לדין עומד"ר, אבל ביותר משיעור הנצרך לעומד"ר לא איכפ"ל, וצ"ע בזה.

(ד) ועי' ברשב"א דביאר במדה הב' דאם היה פרוץ כמלואו אסור אף כנגד העומד כיון דמחיצה גדועה היא, אולם חשובה מקמייתא דבקיעת גדיים לא מבטל לה, וצ"ב אמאי לא פי' כפשוטו דברישא כיון דהעומד פחות מג' ממילא אי לאו דאמרי' לבוד הוי פרוץ מרובה, אבל באופן דהעומד מג' עד ד' דהוא עומד"ר על הפרוץ, ל"ש כלל ביטול דבקיעת גדיים, דאעפ"י דבקיעת גדיים מבטלת דלא נימא לבוד, אכתי הוי העומד מרובה וה"ז מתיר, וא"כ אף אם אינו חשוב יותר ממדה ראשונה נמי שרי כיון דאיכא עומד"ר.

וע"כ מוכח דס"ל לרשב"א דבקיעת גדיים מבטלת את המחיצה אף כנגד העומד, ולכך אם לא היה חשוב טפי מעומד פחות מג' היה הדין דכל דאיכא ריוח ג' ובקעי בה גדי בטלה המחיצה, אעפ"י דהוי עומד"ר.

וכן מבואר בהמשך דברי הרשב"א במדה הג' דטעמא דאין בקיעת גדי מבטלו מום דהוי מחיצה חשובה, ומבואר דאי לאו הסברא דמחיצה חשובה היה בטל העוד מחמת בקיעת הגדי.

ה' ועי' ברשב"א בסוף הסוגיא דתמה לרבא דמוקי לה כרשב"ג משום דגדיים בוקעין בו, דא"כ במדה הב' אמאי אין בקיעת גדי מבטלת, וקו' צ"ע דהא באופן דאיכא עומ"ר על הפרוץ מהני אף במקום דגיין בוקעי בה, דרק באופן דהנידון משום לבוד אמרי' דבמקום בקיעת גדי הרי"ז פרוץ, אבל באופן דעומ"ר מהני אף דגדיים בוקעין בו, וע"כ דס"ל לרשב"א דכל הטעם דאין בקיעת גדי מבטל את המחיצה, משום דהוי מחיצה חשובה, אבל בלא"ה אף המחיצה מתבטלת, ולכך תמה דלרבא דאמרי' לרב"ג בקיעת גדי גם במחיצה ג', ממילא לא יועיל אף בעומ"ר, דהבקיעה מבטלת את המחיצה.

ומשכח"ל כע"ז בשעה צ"ש ס"ק י"ג דהביא מהר"ח דלחי המפולג ג' לא מהני משום בקיעת גדי, וצ"ב דהא בכל לחי נמי איכא בקיעת גדי, וע"כ צ"ל דבקיעת גדי שמהצד הב' מבטלת את המחיצה, אבל בלא"ה סגי בלחי רחוק ג', אף דאינו גודר מהצד הב', דסגי במה דתיקון לעיקר הפתח], ומבואר דבכח בקיעת גדי לבטל אף את העומד.

ו' אולם עדיין צ"ע אמאי איכא ביטול אף על המחיצה, הרי לגבי כלאים אפשר לידון רק על המקום מחיצה בפנ"ע. אולם באמת דמצינו בכ"ד דאף לגבי כלאים א"א לידון רק כלפי המחיצה - א' דבמדה הב' כתב רש"י דבפרוץ מרובה אסור לזרוע אף כנגד העומד, ולא דנים רק על העומד בפנ"ע. ב' בתור"פ נקט דשיטת רש"י דבנפרצה יותר מ' אסור לזרוע אף כנגד העומד, [אבל בתוס' הרא"ש חולק דאי"ז כוונת רש"י], וכן מבואר להדי' בבבלי המאור, ואמאי אין דנין על העומד בפנ"ע. ג' הרשב"א בדף י"ט ב' והריטב"א בדף י"ז ב' הוכיחו מהמדה הג' דל"א אתי אורא מדאו', ואי נימא דשייך לידון על העומד בפנ"ע לכאו' ל"ש בזה דין אתי אורא, וכמבואר בראשונים לגבי עור העסלה [אולם שמעתי לחלק דשאני התם דכיון דהוא גודר את המקום לרשות בפנ"ע משו"ה לא שייך דין אתי אורא ע"י האור שמחוץ לרשות, אבל בכלאים אינו גודר את המקום לרשות בפנ"ע וכה"ג ודאי דאמרי' אתי אורא אף ע"י אור שמחוץ לרשות]. ושמעתי לבאר בזה דודאי היכא דליכא גפנים אלא כנגד העומד, מהני העומד להתיר לזרוע מצידו השני, אף באופן שאין בו ד', ול"ש בזה דינא דבקיעת גדיים, ולא דינא דפרוץ מבטל להעומד, ולא דינא דאתי אורא, ולא דינא דפרצת י', ומשום דכה"ג הנידון רק על מקום העומד, אולם מתני' מיירי במחיצה שבין כרם לשדה, ואין העומד ע"פ כל הכרם, ובכה"ג א"א לידון על העומד בפנ"ע, אלא צריך לידון עליו כלפי כל הרוח, ומשום דבאמת היה לנו לומר דכל דליכא מחיצה כנגד כל הכרם, הויא השדה חד עם הכרם, ואף אם באמצע יש מעט מחיצה, אינו מועיל כלום, כיון דאכתי השדה מצורפת עם הכרם, ואף אם זורע כנגד העומד נמי חשיב שזורע כלאים בכרם, ויבפרט לפי מה דמבואר בתוס' צ"ב ב' דאסור כלאים בכרם אינו משום עירוב הזרעים עם הגפנים, אלא גדר האיסור הוא שלא לזרוע זרעים בשם כרם, ולכך באופן דהכרם על כל הרוח וליכא מחיצה אלא על מקצת הרוח, א"א לנו לידון על עומד זה בפנ"ע, דכיון דשאר הרוח פרוצה איכא שם הכרם על שדה זו, ויש לאסור לזרוע בה], ולכך ל"מ המחיצה שבמקצת הרוח, אלא בגונא דאית לה תורת מחיצה כלפי כל הרוח, והיינו דאעפ"י דהוא פרוץ מרובה ואין המחיצה מבידלת את כל הרוח, מ"מ בעי' שכלפי כל הכרם בכח מחיצה זו להבדיל במקומה, ולכך כל דבקעי גדיים במשך המחיצה בטל אף מקום העומד וליכא עלי' כלל תורת מחיצה כלפי כל הכרם, ושייך בזה נמי דינא דהפרוץ מבטל להעומד היכא דלית ב' ד' ואינו חשוב, ושייך בזה נמי דינא דאתי אורא, ודינא דפרצת י'.

ובעיקר דברי הרשב"א והריטב"א דטעמא דל"א אתי אורא בכלאים כיון דדין אתי אורא אינו מדאו', עי' בריטב"א שם דכתב דכ"ז דוקא בעומד ד"ט, אולם הרשב"א כתב דאף בעומד כ"ש ל"א אתי אורא מדאו', ויל"ע לפי הריטב"א דא"כ במדה הב' אמאי סגי בג' למ"ד עומד כפרוץ מותר, נימא אתי אורא ויבטל את המחיצה.

בעיקר המחלוקת בין אביי לרבא, עי' ברשב"א ובריטב"א דהביאו מהראב"ד דלרבא אליכא דרבנן במדה ב' אין מחיצה ג' מתבטלת, אולם עי' בר"פ דודאי רבא מודה לאביי דלרבנן בעי' מחיצה ד', אלא בעי' ליישב הברייתא אף לרשב"ג, וכ"כ בחי' הר"ן, ובתוס' הרא"ש כ"ה א' בתי' קמא, ובר"ש בכלאים כתב דלא שרי כנגד העומד אלא ברחב ד', וברעק"א שם תמה עליו דהא מבואר בגמ' דלרבא אליכא דרבנן סגי בג', והביא לדברי הריטב"א בסוגיין דכתב כן בשם הראב"ד, וכן הק' בגליון השו"ע סי' רצ"ו סעיף מ"ו.

ויל"ע אי נימא דבעי' מחיצה ד' אמאי מבואר דלמ"ד עומד כפרוץ מותר מהני אף בעומד ג', הא ליכא מחיצה ד', ולכאור' מוכח מכאן דלא כרש"ש ואף פרוץ כעומד חשיב כגדירת הרשות ומשו"ה חשיב כמחיצת ד'.

אולם במכתב הגרש"ר [ירחי כלה סוכה] ביאר דלגבי דין מחיצת ד' מצרפין את הצדדים להשלמת מחיצת ד', אעפ"י דהוא פרוץ מרובה, והוא חידוש גדול.

עי' מ"ב שס"ב ס"ק מ"ה דכתב דלפי השיטות דעומ"ר מב' רוחות מהני, ה"ה אם בצדו הוא רק עומ"ר נחשב ככולו עומד, ובחזו"א ס"ז סק"ג חולק דלא מהני עומ"ר אלא באופן דבמציאות העומד הוא יותר מהפרוץ, ולא מחשבים את האויר כחלק מהעומד לגבי זה, והוכיח כן מהא דמבואר במ"ב שס"ג ס"ק קמ"ו דברחב כ' ממעטו ע"י ב' פס ג' ועושה לחי באמצע, ואמאי לא שרי מדין פרוץ כעומד.

אולם יש לדון דאף דעומ"ר מב' רוחות מהני מ"מ פרוץ כעומד מב' רוחות לא מהני, ומובן עפ"י סברת הרש"ש לעיל י' ב' דבעומ"ר נעשה כסתום אבל בפרוץ כעומד אינו כסתום, וממילא י"ל דבאופן דרק מב' רוחות הוא פרוץ כעומד, אמרי' דאדרבא הפרוץ דבצדו דרבה עליו מבטלו, כיון דאף אם יצרפו את העומדים אין האויר מתבטל.

ועי' בחזו"א בכלאים י"א סק"ח [ד"ה ר"מ] כתב דלגבי כלאים הוא מודה למ"ב, והסברא בזה דהנידון בכלאים רק לגבי המחיצה עצמה שפיר י"ל דע"י עומ"ר שבכל צד נחשב שגדור רוב המקום, אבל לגבי רה"י דבעי' לעשותו לרשות בפנ"ע בזה דנים מקודם אם רוב המקום גדור או פרוץ.

עומ"ר בערב

(א) גמ' - בעי רב המנונא בערב מאי. יש לדון האם החסרון במחיצת ערב משום דאינו נחשב כפתח אלא בשתי, או משום דלא מהני עומ"ר להשלים לשיעור מחיצת י'.

ובתו"ח וגאו"י בארו כצד א' דהוא מחמת חסרון פתח, ובשפ"א ביאר דהצד דמועיל הוא מדין חלון, וע"ש דמסתפק לפי"ז דאם יהא החלון רחב יותר מי' לא מהני, כדין פתח יותר מי', ובחזו"א ובזכרון שמואל סי' כ"ז נקטו כצד ב'.

וצ"ב לצד א' דהא חזינן לענין עור העסלה דמהני עומ"ר אף דאינו נחשב כפתח, וכן לענין רוב סכך דמהני מדין עומ"ר, ודאי דאינו נחשב כפתח, וצ"ל דשאני רשויות דבעי' לסתום הפרצה ע"י פתח, ולכך בעי' נמי דע"י העומ"ר יהא מקום הפרצה כפתח.

אולם צ"ב לצד ב' דהא בעור העסלה חזינן דמהני עומ"ר אף דבעומד ליכא שיעור אהל, ועי' בחזו"א י"ג סק"ב דביאר כצד ב', והוסיף דהצד של ר"ה דמועיל עומ"ר בערב משום דדמי לעור העסלה, אולם לא נתבאר בדבריו אמאי גרע מעור העסלה.

וי"ל דשאני עור העסלה דבאמת כל חלק וחלק משמש את שימוש אלא דבעי' חשיבות של שטח גדול, והוא תוספת כמות ליתן חשיבות לעומד, אבל במחיצה כל דליכא שיעור י"ט איכא חסרון באיכות המחיצה, ולכך יש צד דלא מהני בזה עומ"ר, משא"כ בשתי כיון דאיכא שיעור גובה י', הא דבעי' רוחב ד' הוא רק תוספת בכמות ליתן חשיבות למחיצה, אבל במקומו שפיר חשוב דאיכא הפסק. [ולפי"ז פשוט דאף להראב"ד דמהני פרוץ מרובה מדאר, כ"ז בשתי דחשיב עומד כנגדו, אבל בערב דאינו גבוה י' לא מהני כלל].

(ב) ובריטב"א דן דעומד כפרוץ בערב גרע מעומ"ר, וצ"ב החילוק, ועי' באפיקי ים ח"ג סי' י"ח ובזכרון שמואל כ"ז סק"ד דבארו דלצד ב' א"ש היטב החילוק דשאני עומד כפרוץ דביאר הר"ן לעיל ט"ו ב' דהוא מדין דסגי במחיצה פלגא, ומשו"ה אעפ"י דעומ"ר מהני להשלים למחיצת י', כיון דחשיב כגדור כולו, מ"מ פרוץ כעומד גרע דסו"ס ליכא מחיצת י', אולם באפיקי ים סי' י"ט הק' דהא לענין עור העסלה מבואר בגמ' דמהני עומד כפרוץ, וי"ל עפ"י הנ"ל דשאני עור העסלה דיש לעומד שם מחיצה בזה נתחדש דסגי במחיצה, משא"כ במחיצת ערב, וע"ע אשר לשלמה סי' ל"ו.

ובעיקר דברי הריטב"א יל"ע דהא הריטב"א לעיל י' א' כתב דעומ"ר מב' רוחות גרע מעומד כפרוץ, וא"כ אי נימא דעומד כפרוץ לא מהני איך מבואר בגמ' דיתכן דעומ"ר מב' רוחות יועיל.

עוד יל"ע דהנה בהא דכתבו הראשונים דעומ"ר מב' רוחות גרע מעומד כפרוץ, בפשוטו הביאור בזה דעומ"ר מב' רוחות נמי אינו גודר לכל הרוח אלא דסגי בגדירת רובו, וא"כ קשה מה הק' הראשונים על הגמ' מהא מבואר לעיל י' ב' דעומ"ר מב' רוחות מהני, הא שאני הכא דאינו גבוה י' ולא מהני כלל.

(ג) ובירושלמי ה"ט פשט דעומ"ר מהני בערב [לגרסת קרבן העדה] מהא דס"ל לריו"ח דבור וחוליתיה מצטרפין לרוחב ד' מדין עומ"ר, של החוליא על פתח הבור, [ועי' ח' הגר"ח פי"ד משבת בביאור דברי ריו"ח אמאי בעי נמי לטעמא דאי בעי מנח מידי ומשתמש], ולהנ"ל א"ש דכוונת הירושלמי להוכיח מריו"ח דכמו דעומ"ר מהני להשלים שיעור רוחב ד"ט, ה"נ מהני להשלים שיעור מחיצת י', וכן עי' בראשונים לעיל י"ד א' דהביאו דהירושלמי פשט מדברי ריו"ח הנ"ל דמהני עומ"ר להשלים שיעור טפח בקורה.

(ד) ובעיקר הסוגיא דערב גרע משתי, שמעתי מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"ו לבאר בזה בעוד אופן, דהנה במהרש"א בסוכה ט"ז ב' יסד דבסוכה מהני רק מחיצת שתי ולא מחיצת ערב, והוכיח כן מהא דחזי' בסוגיין דעומ"ר בערב גרי מעומ"ר בשתי, וצ"ע דהכא הנידון או משום דל"ש דין פתח בערב, או משום דעומ"ר לא מצי להשלים לשיעור מחיצה, ומה זה ענין להא לגוף הנידון דמחיצת ערב גרע ממחיצת שתי, וע"כ מוכח מהכא דס"ל למהרש"א דכל הנידון של הגמ' דעומ"ר בערב גרע הוא רק באופן דמחיצת העומד היא חפצא של מחיצת ערב, אבל באופן דהעומד הוא חפצא של מחיצת שתי וערב, ודאי דליכא חסרון במה דהוא גודר את הערב, ורק באופן דהעומד הוא חפצא של מחיצת ערב דהוי מחיצה גרועה יש לגמ' צד דלא מהני לגדור את הפרוץ המועט, וזהו דהוכיח המהרש"א מסוגיין דמוכח דשתי גרע מערב, ועי' ברש"י דכתב דהראיה של הגמ' דבשתי מהני ממתני' דלעיל, וצ"ב הא ודאי דבעלמא עומ"ר מהני, וע"כ דכוונתו כנ"ל להוכיח ממתני' דשיירא דעומ"ר דהעומד הוא חפצא של שתי מהני, ועי' בריטב"א דהביא עוד ראיות וכנ"ל, ודו"ק דלפי"ז יש לפלפל בשאר האוקימתות של הגמ' בספיקא דר"ה אי הוי חפצא של מחיצת ערב, וכן יל"ע אמאי לא מוקי לספיקא דר"ה באופן דעביד פתח י' ע"י מחיצת ערב, דומיא דשו"ע שס"ג ל"מ דעשה בקנים, וע"כ דכה"ג ודאי מהני, ולא אכפ"ל דהוי חפצא של מחיצת ערב.

ובעיקר דין פרוץ כעומד בערב עי' בשו"ע סי' שס"ב ס"ט דפסק דמהני, ותמה בבה"ל שם דלא משכח"ל שיתיר פרוץ כעומד בערב, דכיון שיש אויר למעלה מהפס עד לרקיע אמרי' אתי אוירא, [ולכאור' י"ל דלא אמרי' אתי אוירא באופן דמצד א' פרוץ כעומד, אלא באופן דעיקר הביטול חייל ע"י האויר המרובה, והכא לא חייל הביטול ע"י האויר המרובה, כיון דהוי אויר שמעל המחיצה, אולם עי' במהרש"א על תוס' ד"ה אי מוקי דביאר להדי' דאם האויר שבתוך הרשות שוה אמרי' אתי אוירא מחמת האויר שמבחוץ], ומצינו בחזו"א ד' תי' בזה - (א) עי' סי' ס"ח סק"ט דתי' עפ"י תוס' י' ב' ד"ה ואצבעיים דבסוף מבוי ליכא אתי אוירא, והגרא"פ כתב לחזו"א דשאני התם דמחמת הקורה מפסיק רשות וכאילו גדר בצוה"פ וממילא דלית כאן אוירא דה"ג, אבל במקום דאיכא אוירא דה"ג ודה"ג לא התירו גם בסוף מבוי, וע"ש בחזו"א דיישב דביאר דאין זה חילוק.

(ב) ע"ש בס"ק ט"ז דיישב דמשכח"ל בגוונא שעשה תקרה על גובה י"ט, דע"י התקרה איכא חציצה בין האויר שלמעלה לאויר שלמטה, והיה פרוץ כעומד תחת התקרה. [וצ"ע דבאופן דאיכא תקרה הא משכח"ל בפשיטות כג הבולט דכה"ג אינו רה"י למעלה, וחשיב כאויר שחוץ לרשות, עוד צ"ע דא"כ אמאי לא מוקי הגמ' לדר"ה בתקרה דליכא אתי אוירא, אבל במתני' דמיירי בשיירא ע"כ מיירי בליכא תקרה].

(ג) ע"ש בס"ק י"ז דתי' דעומד שמעל י' טפחים אינו מצטרף לעומ"ר, אך ודאי הוא מצטרף דלא נימא אתי אוירא, ואשר ע"כ שפיר משכח"ל שבתוך י' הוי פרוץ כעומד, ולא אמרי' אתי אוירא כיון שהעומד נמשך למעלה, והוא רבה על האויר שתחתיו, ועיקר היסוד מבואר באבן העזר סי' שס"ב דיישב לקר' תוס' דהא דפריך דהוי עומ"ר מב' רוחות ולא פריך משום אתי אוירא, משום דנפק"מ במחיצה שגבוהה הרבה יותר מ', ויש למעלה עומד מרובה מהפרוץ, כיון שבתוך י' אינו עומד מרובה מהפרוץ כ"א מב' רוחות לא נתבטל הפרוץ, וע"ע בחזו"א ע"ט ס"ק י"א, ובסי' קי"ב סוף ס"ק ו', [וצ"ב דא"כ לא מוקי לספיקא דר"ה בכה"ג, הרי כל הטענה של הגמ' לפי תוס' דבעומ"ר מב' רוחות איכא אתי אוירא, וא"כ נוקמי בכה"ג דהעומד מרובה טפי אף למעלה מ', דאף דאינו מצטרף קלעומ"ר מ"מ ליכא אתי אוירא, וכנ"ל].

(ד) ע"ש בס"ק י"ח דתי' עפ"מ דיסד בסק"ח דכשיש אויר בין העומדים חשבינן ל' כעומד לגבי אתי אוירא, אף שדעתו בסק"ג שלעומד מרובה לא חשבינן ל' כעומד, וא"כ יש לצייר ציורים כה"ג גם בערב, לפי הצד דמהני עומד מרובה גם למעלה מ', דכה"ג חשיב פרוץ כעומד, דהאזיר לא מצטרף לעומד, ולא אמרינן אתי אוירא כיון שהאזיר מצטרף לעומד.

(א) גמ' - אי מוקי לה בי מצעי וכו'. בתוס' בארו דכוונת הגמ' לדין אתי אוירא, וצ"ע דעדיין קשה מדוע הגמ' בתחילה קאמר מדין אתי אוירא ואח"כ פריך בשינוי לשון, ועוד קשה כיון דבעומ"ר מצד א' אמרי' אתי אוירא הרי כ"ש דבליכא אתי אוירא רק בצירוף ב' הצדדים דנימא אתי אוירא, [ולכא' יש להק' עוד דאף במניח בי עלאי נמי נחשיבו עומ"ר מב' צדדים], ועי' בגאוו' דתי' דיש חילוק בין חבל כ"ש למחיצה ג', דבחבל כ"ש אעפ"י דאיכא עומ"ר מצד א' מ"מ אמרי' אתי אוירא, אבל ברחב ג' רק משום דהוי עומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אוירא, אבל באופן דיהא רחב ג' ויהא עומ"ר מרוח אחת ל"א אתי אוירא, ועי' חזו"א [מכתב א' בסוגיא דאתי אוירא], דכתב נמי דלענין כ"ש פשיטא טפי דמתבטל, אולם הגאוו' ס"ל לדינא ברחב ג' ליכא אתי אוירא, והחזו"א שם נקט דלעולם אתי אוירא קורם לעומ"ר, ע"ש.

(ב) ועי' ברשב"א דבתחילה יישב לקו' התוס' דלא אמרי' לבוד להחמיר, אלא להקל, [ובקה"י סוכה סי' י"ג סק"ב הוכיח מזה דאמרינן פלגינן במחיצות], וצ"ע דאכתי נימא דהאזיר שמעל לב' החבלים והאזיר שמתחת לב' החבלים יבטל לשניהם יחד, דהא האזיר מרובה מן השטח דב' החבלים יחד עם האזיר שביניהם, ומה מהני הא דהחבל מפסיק בינו ובין האזיר.

ולכא' מבואר מדברי הרשב"א חידוש גדול דלא אמרי' אתי אוירא רק באזיר הסמוך לעומד ולא באזיר המרוחק, ואף בגונא דאית בי' שיעור כדי לבטל להכל יחד, ויוצא בזה נפק"מ גדולה באופן דהכותל נ"ה טפחים, והוי בו כ' עומד, י"ב פרוץ, י"א עומד, י"ב פרוץ, דבכה"ג אמרי' אתי אוירא דמה"ג ומה"ג ומבטלין את העומד י"א, והוי כל ההיקף פרוץ מרובה, ואם יסתור מן העומד י"א ג' טפחים באמצעיתו וישאר ד' עומד מכל צד, יהא מותר, ומשום דכה"ג כל עומד ד' הגם דמחד גיסא האזיר מרובה עליו, אך מאידך גיסא האזיר מועט ממנו, וכה"ג לא אמרי' אתי אוירא, והגם דמצינו לדון דב' האזירים די"ב טפחים יבטלו לב' העומדין דד' טפחים והאזיר שביניהם ביחד, הרי רק האזיר הסמוך לעומד יכול לבטלו, וזה הרי דבר שלא יתכן.

ועוד קשה מהסוגיא י' ב' במבוי רחב כ' אמה, שהצריכו ב' פסים של ג' אמות, ולדברי הרשב"א אפשר לעשות באמצע הפתח עומד ד"ט פרוץ ג' ומחצה ועומד ד"ט, ולא יתבטל, וע"כ צ"ל דיש חילוק בין לבוד לעומד מרובה או בין שתי לערב, וצ"ע בכ"ז.

(ג) עי' בתוס' הרא"ש וברשב"א דתי' דכוונת הגמ' לאשמועי' דעומ"ר מב' רוחות ל"ה עומד, ועי' ברשב"א דלהל' קיי"ל כסוגיין, אולם עי' בהג"א דהביא מהאור"ז לת' דעומד שע"י לבוד גרע, ועי' מג"א שס"ב סק"ט ז', ובשעה"צ שם סק"ל דמוכח מהראשונים דלא כהג"א. ושמעתי מידידי הרב אלי' דוד קנינסקי נ"ו לדייק כן אף מרש"י דהאריך לבאר בד"ה ואוקמיה דחשיב השתא עומ"ר מצד א', וכן לא שייך אתי אוירא כיון כיון דהו עומ"ר, ומבואר להדי' דהיה לגמ' ב' נדונים, חדא משום אתי אוירא, ותו משום עומ"ר מב' צדדים.

(ד) עי' בר"ן שדן בדין עומ"ר מב' רוחות דאף העומד נחשב כפרוץ ובעי' שיהא העומד הגדול מרובה מן הפרוץ ומן העומדין הקטנים, וצ"ב דאף אי נימא דכל דהוי עומ"ר מב' רוחות הוי אף העומד כפרוץ, מ"מ בכה"ג דהעומד הגדול מרובה על הפרוץ, הרי אדרבה נימא דמבטל לפרצה, ותו אין בכח הפרצה לבטל להעומדין הקטנים, ומהיכ"ת נדון תחילה על העומדין הקטנים שהפרצה מבטלת, ומכח זה נצריך שיהא העומד הגדול רבה מן הפרצות ומן העומדים הקטנים.

עוד ילה"ע בל' הר"ן, דהנה הר"ן כתב דבעי' שיהא עומ"ר מן העומדים הקטנים, ולכא' כוונתו דמיירי באופן שהי' עומד ב' פרוץ ג' עומד ב' פרוץ ג' עומד ז', דבכה"ג אי נימא דבעומ"ר מב' רוחות חשיב העומד כפרוץ, חשיבי ב' עומדי ב' כפרוצים, וממילא דלא סגי בהעומד ז' לגדור רוח זו, כיון דאית בה פרוץ י', וצ"ב למאי העמיד הר"ן את הנידון הכה"ג, הרי אם עומ"ר מב' רוחות חשיב העומד כפרוץ, הרי אף בגוונא דעומד ב' פרוץ ג' עומד ד', יתבטל העומד ב', כיון שהוא מועט מן הפרוץ, ואעפ"י דהעומד ד' רבה על הפרוץ, מ"מ העומד שמרוח השנית שהוא מועט מן הפרוץ חשיב כעומ"ר מב' רוחות דל"ה עומד, וא"כ אי נימא דבעומ"ר מב' רוחות בטל העומד והוי כפרוץ, הרי אף בכה"ג בטל העומד המועט והוי כפרוץ, וניבעי עומ"ר אף כנגד עומד זה.

והנה מבו' מד' הר"ן דרך בעומ"ר מב' רוחות לא מתבטל העומד, אבל בפרוץ מרובה, ואין העומד מרובה אף מב' רוחות, בטל העומד וה"ה כפרוץ, ובעי' עומד כנגדו, וצ"ב דליכא היכ"ת לזה, שהרי כיון דאיכא עומד גדול שרבה על הפרוץ, הרי שאף העומד הקטן חשיב כעומד מרובה מב' רוחות, שיש לנו לצרפו עם העומד הגדול, ותו לא יתבטל עומד קטן זה.

מחיצת שתי וערב

(א) עי' בתוס' בסוכה ט"ז ב' דמבואר מדבריהם דהיכא דאיכא עומד ד"ט לא חשיב כמחיצת שתי, וכן מבואר להדי' בר"פ שם, ובפשוטו הסברא בזה דהחסרון דמחיצת שתי הוא רק באופן דכל תורת המחיצה הוי ע"י לבוד, ולכך הויא מחיצה גרועה, משא"כ היכא דאיכא מחיצת ד' טפחים, דאית בה שיעור מחיצה, אעפ"י דמה שהיא מועלת לגדור הרשות הוא מדין לבוד, מ"מ מכח דין לבוד דהדר דינא דהמחיצה הגודרת היא מחיצה מעליא.

ויש להוסיף ביאור בזה דהנה הרשב"א בדף ט"ו ב' הביא מהראב"ד דמדאורייתא אף פרוץ מרובה שרי, ובריטב"א ריש פ"ב ביאר דהוא רק באופן שיש במקום א' שיעור רוחב מחיצה, ובפשוטו כוונתו לעומד ד' טפחים דזהו שיעור מחיצה, ומבואר דאף לולי ההלכה דגדור רובא ולא תפרוץ רובא, מ"מ בעינן שיהא עומד ד' טפחים, ואחר ההלכתא בעי' נמי דגדור רובא ולא תפרוץ רובא, ונמצא לפ"ז דבמחיצת קנים בעי' לדין לבוד לתרתי, חדא משום ההלכתא דגדור רובא ולא תפרוץ רובא, ומלבד זאת בעי' לדין לבוד כדי שיהא עומד ד' טפחים שיהא בזה שיעור מחיצה, ולפ"ז שפיר י"ל מסתבר דכל הריעותא דמחיצת שתי, הוא רק היכא שכל עיקר המחיצה נעשית ע"י לבוד דשתי, אך היכא שעיקר המחיצה הויא בלא לבוד, וכל מה דבעי' לדין לבוד הוא לקיום ההלכתא דגדור רובא ולא תפרוץ רובא, מהני אף מחיצת שתי. (ב) ועי' בגאוו"י דכתב דמסתברא דביותר מג' אינו בכלל שתי או ערב, אולם הביא דהריטב"א כתב בשם הראב"ד דלאו דוקא מחיצה של קנים דאינה שתי או ערב, אלא ה"ה מחיצה של קורות אם אינה שתי וערב, והוכיח מזה הגאוו"י דאף ברחב ג' חשיב שתי או ערב, ועי' ברשב"א דנמי הביא לדברי הראב"ד, והנה לפי"ז מסתברא דה"ה ברחב ד' נמי איתא דדינא דשתי וערב, וא"כ תקשי מהו השיעור דשרי למחיצה אף ביחיד, ובפשוטו היה נראה דכל היכא דאיכא עומ"ר על הרווח שביניהם בלא דין לבוד שפיר י"ל דשרי אף ביחיד, ורק באופן דבלא דין לבוד הוי פרוץ מרובה חשיב כמחיצת שתי, אולם עי' בגאוו"י דכתב דסתימת לשון הראשונים משמע דאף בעומ"ר לא שרי אלא בשיירא, והביאו המ"ב ש"ס סק"ג, וצ"ב דא"כ נמצא דעומ"ר לא שרי ביחיד ועומד ד' נמי לא שרי ביחיד, ואטו נימא דכל שיש מעט ריוח חשיב כמחיצת שתי דלא שרי ביחיד, ובחזו"א ע"ז סק"ג כתב דודאי היכא דאיכא עומ"ר ולבוד מודו הראשונים דשרי אף ביחיד, וצ"ב הצירוף בזה.

(ג) והנה בעיקר הוכחת הגאוו"י מהריטב"א דלא מהני עומ"ר יש לדון, דהנה הריטב"א כתב דכל מה דהתירו במחיצות של קנים או חבלים שהם בפחות מג' טפחים, דמהני אפילו בעומ"ר, והוכיח כן ממה דפי' בבעיא דרב המנונא, ונקט הגאוו"י דכוונתו דאף במחיצת עומ"ר נמי לא שרי אלא בשיירא, אולם צ"ב דא"כ נמצא דעיקר חידושו של הריטב"א דאף במחיצות דעומ"ר לא שרי אלא בשיירא, ומלשונו משמע דאדרבא בא לאשמועי' דאף עומ"ר מתיר, אלא דצ"ב מאי קמ"ל, ועוד יל"ע מה כוונתו למה דפי' בבעיא דר"ה, וע"כ צ"ל דכוונתו דהא דשרו בקנים שאין בין א' לחבירו יותר מג' טפחים, דמשמע מהמשנה דאין אפי' במקום א' יותר מג' טפחים, ונמצא דהוי כולו עומד, ע"ז כתב הריטב"א דאף אם יהא בכמה מקומות יותר מג' טפחים, מ"מ היכא דהוי עומ"ר על הפרוץ או פרוץ כעומד, והיינו דהקנים ביחד עם האורין שפחות מג' דהו כעומד משום דין לבוד הם עומ"ר, נמי שרי, וזה מה שהביא הריטב"א למה שפירש לעיל בבעיא דר"ה דעומד שע"י לבוד הוי עומד גמור להתיר בעומ"ר, והא דנקט התנא כשהיו כל האורין פחות מג' דהוי הכל עומד, הוא לרבותא דר"י וריב"ז דאף בכה"ג לא התירו ליחיד יותר מבית סאתים.

(ד) אולם מדברי הרשב"א שפיר מוכח כן, דכתב בעבוה"ק ש"ג ג-א דכתב דאף דאף בשהקיפו באוכפות שאין בין אוכף לאוכף כמלא אוכף, נמי הוי כמחיצת שתי דמחיצה גרועה היא ולא התירוה אלא לשיירא, ומבואר להדי' דעומ"ר ל"מ אלא בשיירא, אולם יל"ע מה דפסק בעבוה"ק ש"ב ב-ג דעומד שתי בלא ערב או ערב בלא שתי, הרי זה כעומד גמור, וא"כ מוכח דמש"כ הרשב"א דעומ"ר הוי מחיצה גרועה היינו רק בשהקיפו באוכפות, וצ"ב, [ובדוחק גדול י"ל דבעומד ד' מודה הרשב"א לתוס' בסוכה דחשיב כשתי וערב, ודבריו בשער ב' מיירי ברחב ד'].
גמ"ח אוצר התורה – עירובין מהרב מ. זילברברג
אינו מוגה כה"צ

ובפשוטו י"ל דס"ל לרשב"א דהיכא שמחיצה אחת גודרת לכל הרוח הוי מחיצה מעליא, והיכא דליכא חדא מחיצה שגודרת לכל הרוח, אלא איכא כמה עומדים בשתי שהן גודרין, הרי"ז מחיצה גרועה שלא התירו ביחיד יותר מבית סאתים, ולכך באופן דאיכא עומד א' על רוב הרוח הוי מחיצה מעליא, אך בשיירא שהקיפו באוכפות שכל אוכף לבדו אינו עומד"ר על כל הרוח, וגדירת הרוח הויא ע"י כל האוכפות יחד, שהם עומדין חלוקין זמ"ז, הרי זה מחיצה גרועה שלא התירו בה ליחיד יותר מבית סאתים.

ועוד י"ל דבאופן דאיכא גדירה אחת על כל הרוח הרי"ז מחיצה מעליא, אבל באופן דליכא גדירה אחת על כל הרוח, הרי"ז מחיצה גרועה שלא התירו בה ליחיד יותר מבית סאתים, ולכך באוכף כיון דקי"ל דעומד"ר מב' רוחות ל"ה עומד, לא מצינו לדון שכל העומדין יחד גודרין לכל הרוח, שהרי אי"ז עומד"ר מרוח אחת, אלא הא דמהני מחיצה זו, הוא משום שכל עומד גודר הפרצה שבצדו, ועי"ז נמצא שכל הרוח גדורה, וכיון דליכא מחיצה על כל הרוח, אלא הוי זה צירוף גדירות, ע"כ חשיב זה מחיצה גרועה שלא התירו בה ליחיד יותר מבית סאתים, [וכי"ז הוא אם נפרש דהא דעומד"ר מב' רוחות ל"מ הוא משום דא"א לצרף ב' חלקי מחיצה לדין עומד"ר, אך אם נפרש דהא דל"מ הוא משום דהפרוץ רבה על כל א' מן העומדין ומבטל אותו, הרי דהיכא דכל עומד בפנ"ע רבה על כל א' מן הפרוצין, שפיר מצינו לצרף אף עומד"ר מב' רוחות לגדור כל הרוח].

ע"י תוס' סוכה ט"ז ב' דתי' דבליכא ד' הוי מחיצה של שתי, וע"ש במהרש"א דתמה מ"ש מהא דמבואר בדף ז' א' דמהני קנה קנה, וביאר דתוס' מודו דלהל' מהני שתי בסוכה, אבל ערב לא מהני, ובמג"א ריש תר"ל תמה דמ"ש, [אולם ברשב"א סוכה ז' א' ד"ה איתיביה בשם תוס' משמע הכין], ובמג"א חילק בין ד' מחיצות לג' מחיצות, ובאבני נזר סי' תע"ז חידש דכיון דמבואר בתוס' דבחות מטפח אמרי' אתי אוריא אף בלבוד, ס"ל לתוס' דכ"ז באופן דמצד ב' הוא אור צוה"פ, אבל באופן דאיכא שיעור לבוד מב' צדדים מודו תוס' דל"א אתי אוריא.

ע"ע במהרש"א שם דתמה דבתוס' בדף ז' א' ד"ה עושה מבואר דאמרי' אתי אוריא באור דלבוד, ובתוס' בדף ט"ז הוכיחו מהא דמהני קנה קנה דל"א אתי אוריא על שיעור לבוד, ותי' דיש חילוק בין אור טפח למחיצה שלימה, ושמעתי מיידי הרב משה רביץ שליט"א לבאר עפ"י מה דמבואר בכ"ד דלבוד אינו.....

ע"ע בתוס' ז' א' ד"ה ויעמידנו דבאר דבראש תור ל"א אתי אוריא כיון דטפח מחיצה דאור, וצ"ב הסברא בזה, ושמעתי מיידי הרב משה רביץ שליט"א לבאר עפ"י סברת הראשונים בריש פ"ב דל"א אתי אוריא בפס"ב משום דמהני אף בפרוץ מרובה, ה"נ כיון דסגי בטפח ל"א אתי אוריא, ועוד י"ל דכוונתם דהגדר בהא דסגי בטפח אינו דחשיב כגודר לכל הרוח, אלא דסגי בטפח, ומשו"ה לא שייך בזה אתי אוריא כיון דאינו בא לגדור את באויר, וע"ד סברת תוס' באתי אוריא בעוא העסלה.

מחיצה תלויה

גמ' ר"א מחיצה תלויה קמבע"ל וכו'. ומצינו ה' אופנים בכוונת הגמ'.

(א) ע"י רש"י דמייירי במחצלת י' גבוה מהקרקע יותר מג' ואיכא בקיעת גדיים, וכמו"כ מייירי באופן דאיכא נמי עומד"ר, וכ"כ בריטב"א וביאר דרק בכה"ג שייך לפרש כן בלשונו של ר"ה עומד"ר בערב מאי, אולם ברש"י מבואר דהספק בדין עומד"ר, ובריטב"א כתב דהספק בדין גו"א, ועיקר דברי רש"י יבואר בהמשך.

(ב) ע"י תוס' הרא"ש דבאופן דליכא חסרון שיעור, לא בעי' לדין עומד"ר, אלא סגי בגו"א כדי ליחס את המחיצה לקרקע, ורק אם בעי' להשתמש באויר כדי להשלים שיעור מחיצה שייך חסרון דבקיעת גדיים, ולכך הביא דיש שפי' דמספק"ל במחיצה ו' גבוהה ד', אולם דחה לעיל פשיטא לגמ' דלא מהני, ולכך פירש דלא מספק"ל בדין עומד"ר אלא בדין בקיעת גדיים בגו"א.

(ג) ע"י בר"פ דביאר דמספק"ל בגוונא דעומד"ר בערב ואיכא בקיעת גדיים, ואעפ"י דלעיל דחי לה, מ"מ משני ליה דיכול להסתפק בזה כמו דרבי טבלא מספק"ל בהא.

(ד) ע"י חזו"א סי' ע"ז סק"ב ביאר דסוגיין מייירי באופן דליכא בקיעת גדיים כגון דאיכא גידודי למטה, ומ"מ מספק"ל אם מועיל מחיצה תלויה לאיסור טלטול דרבנן כמו דהקלו במים או לא, [ודבריו מיוסרים עפ"י"מ דיסד בסי' ס"ח ס"ק י"א דבמחיצה תלויה מלבד החסרון דגדיים בוקעין איכא עוד חסרון דבעי' לגדור מתחילת הרשות, ונפק"מ דכל מה דבעי' לטעמא דגדיים בוקעין בה הוא רק באופן דהנידון כמו בעמוד האם הוי רה"י על גביו מדין

גו"א או לא, אבל לגבי הנידון אם תחתיו הוי רה"י, כגון במחיצה בבור שבין ב' חצירות, וכן לענין אמת המים וגזוזטרא, וכן פלוגתא דר"י ורבנן לגבי סוכה, בזה הנידון דמחיצה תלויה אינו רק מחמת החסרון דגדיים בוקעין בו, אלא מעיקר הדין אינו מחיצה, והוכיח כן מהא דמבואר בשבת ק"א א' דהקלו במים דמחיצה תלויה מתרת, וקשה דהא במים ליכא בקיעה, שהרי בקיעת דגים לא הוי בקיעה, ולמאי בעי' לקולא מיוחדת, וע"כ דמלבד החסרון דבקיעת גדיים איכא עוד חסרון במחיצה תלויה, והקלו במים דלא בעי' שתהא המחיצה מתחילת הרשות, ופשיט ליה דלא הקלו רק במים, והוסיף החזו"א דמיירי דליכא עומ"ר, דאי איכא עומ"ר הרי"ז בכלל הנידון דעומ"ר בערב, אלא דאיכא מחיצה י' ומבע"ל אי מהני מדין מחיצה תלויה.

ובאמת דצ"ב על הראשונים דפי' דמיירי באיכא בקיעת גדיים, דא"כ אמאי דחי ליה דלא התירו רק במים, הא אף במים אם היה בקיעת גדיים לא מהני, וממילא בחורבה דאיכא בקיעת גדיים, לא מהני מעיקר הדין, ולא רק משום דלא הקלו בחורבה, ולכאוף מוכח מהראשונים דלא כיסוד החזו"א, ובלא בקיעת גדיים ליכא עוד חסרון דמחיצה תלויה, וצ"ע בזה.

(ה) עי' חזו"א סי' ע"ט ס"ק י"א דביאר דמבע"ל דוקא באיכא עומ"ר ובליכא בקיעת גדיים, ואו דס"ל דעומ"ר בערב לא מהני, או דס"ל דלא מהני עומ"ר למעלה מי'.

יל"ע אמאי להל' נפסק בשו"ע שס"ב ט' דמהני עומ"ר בערב, ולא חשיב מחיצה תלויה, ועי' בריטב"א דכתב "שאלו היה סתום למטה פשיטא ליה", ומשמע מדבריו דכיון דאיכא מחיצה בקרקע לא חשיב מחיצה תלויה, ומשום דע"י שיש מחיצה בקרקע ליכא גדיים בוקעין בו, וממילא מהני עומ"ר להחשיבו כמחיצה ע"ג קרקע, אולם צ"ב דהרי הגמ' בשבת ק"א א' מוכיח מעמוד דמהני גו"א לחסרון דמחיצה תלויה, והא בעמוד בארו רש"י ותוס' שם דליכא גדיים בוקעין בו, וא"כ אי"ז מחיצה תלויה, דהא איכא עומ"ר.

מחיצה תלויה

סוגיא בשבת ק"א א', תוס' בכל הסוגיא ומהרש"א. תוס' צ"ט א' ד"ה שתי, צ"ט ב' ד"ה זרק, מ"ט ב' ד"ה הם, עירובין פ"ו א-ב ותוס' שם ד"ה גזוזטרא, סוכה ט"ז א' ורש"י שם.

(א) עי' חזו"א סי' ס"ח ס"ק י-יא דהאריך לבאר דבדין מחיצה תלויה נאמרו ב' דינים, דמלבד החסרון דגדיים בוקעין איכא עוד חסרון דבעי' לגדור מתחילת הרשות, וכל מה דבעי' לטעמא דגדיים בוקעין בה הוא רק באופן דהנידון כמו בעמוד האם הוי רה"י על גביו מדין גו"א או לא, אבל באופן דכל הנידון אם תחתיו הוי רה"י, כגון במחיצה לבור שבין ב' חצירות, וכן לענין אמת המים וגזוזטרא, וכן פלוגתא דר"י ורבנן לגבי סוכה, בזה הנידון דמחיצה תלויה אינו רק מחמת החסרון דגדיים בוקעין בו, אלא מעיקר הדין אינו מחיצה, והוכיח כן מהא דמבואר בשבת ק"א א' דהקלו במים דמחיצה תלויה מתרת, וקשה דהא במים ליכא בקיעה, שהרי בקיעת דגים לא הוי בקיעה, ולמאי בעי' לקולא מיוחדת, וע"כ דמלבד החסרון דבקיעת גדיים איכא עוד חסרון במחיצה תלויה, והקלו במים דלא בעי' שתהא המחיצה מתחילת הרשות.

ועי' תוס' שבת צ"ט ב' דבטרסקל ועמוד אף דלריבר"י הזורק ע"ג חייב, מ"מ תחתיו פטור, וצ"ב סברת החילוק, ועוד צ"ב מ"ש ד בסוכה ט"ז א' דאף לר"י דמחיצה תלויה מהני, מ"מ בעי' מחיצת י' ולענין טרסקל לא בעי' מחיצת י', ולדברי החזו"א א"ש לענין טרסקל דע"כ כל הנידון רק ע"ג, ומשום דלגבי הנידון דתחתיו איכא חסרון דאינו סמוך לקרקע, ולא מהני גו"א, ומה"ט ס"ל לר"י לענין סוכה דבעי' דיהא מחיצת י', משום דלענין תחתיו ודאי כל דליכא מחיצת י' לא ליכא גו"א, ורק לענין טרסקל דהנידון לגבי ע"ג, ס"ל דאעפ"י דליכא מחיצה י', מ"מ כיון דהוא מופלג י' מהקרקע, אלא דאיכא חסרון מחיצה, מהני גו"א דיחשב לגבי ע"ג כאילו יש לו מחיצה.

(ב) אולם יל"ע דהנה בעירובין פ"ו ב' הגמ' מדמה דינא דר"י דשרי מחיצה תלויה בבור להא דשרי ר"י מחיצה תלויה בסוכה, וע"ש בתוס' דהק' דהא הקלו במים, ותי' דלא הקלו באופן דאינו עושה את המחיצה לשם מים, ולדברי החזו"א צ"ע דאף דחזי' דר"י ס"ל דמחיצה במים מתרת היינו משום דבקיעת דגים ל"ש בקיעה, אבל ביבשה דאיכא חסרון מחמת בקיעת גדיים מנ"ל דשרי, ובשלמא אי נימא דכל הדין הוא רק מחמת בקיעת גדיים שפיר מדמה הגמ' דכיון דחזי' במים דליכא פסול במחיצה מחמת הבקיעה, [אף בלא עביד לשם מים], ממילא דה"ה לגבי משלשל מלמעלה למטה, אבל אי נימא דאיכא ב' נדונים במחיצה תלויה, הרי אף דמצינו דר"י מקל בהא דאינו סמוך לקרקע, מ"מ מנ"ל דמקיל נמי בהא דאיכא בקיעת גדיים.

(א) עי' ברש"י ד"ה דילמא וברשב"א דבארו דק' הגמ' דהפתח הגדול נחשב כפרצה ולא מהני בו לו"ק, וצ"ב דהא מבואר ברש"י וברשב"א דטעמא דמהני פס ג"א משום דהקטן נותר בעומ"ר, וקשה כיון דאין הולכים בפתח הקטן בטל מיניה תורת פתח ולא יועיל בו עומ"ר, דהא עומ"ר ילפינן בק"ו מלחי, וכיון דלחי לא מהני אף עומ"ר לא יועיל.

ועי' בחזו"א סי' ס"ה סוף ס"ק ע"ד דהוכיח מזה דבמבוי שנתקן ראשו בעומ"ר אין חסרון דשבקי, ולכך מהני עומ"ר בפתח הקטן, ויתכן דהסברא בזה דהק"ו הוא רק גילוי מילתא דמועיל עומ"ר אף בלא היכר, והשתא הדרינן לעיקר הדין דעומ"ר עדיף מלו"ק ומהני כסתימה גמורה, ועוד י"ל כיון דאין הקטן נידון כעיקר פתח המבוי, הרי"ז נידון כשאר מחיצות המבוי דמהני בו עומ"ר.

ובעיקר קו' החזו"א יש לדון ליישב דכמו דכתב הרשב"א דשבקי בצדו אינו גורם לביטול פתח מראשו, כיון דהולכין שם רק בשביל קיצור דרך, ה"נ בהולכין בפתח הגדול אינו גורם לשבקי על הפתח הקטן, כיון דהולכין בגדול מחמת דהוא פתח גדול יותר.

(ב) אולם עי' בריטב"א דהביא מהראב"ד דודאי אם מניח את הקורה מכותל לכותל מהני, אלא מיירי דהניח את הקורה על הפס, ונמצא דהפתח הקטן בלא תיקון, וכן מוכח לכאן מדברי התוס', דכתבו בד"ה ועושה דאין הפס מועיל כלחי מחמת דרחוק ג"ט, ולכך פריך דנימא שבקי, ואי נימא דס"ל כרש"י והרשב"א הא ליכא ראייה כלל כיון דסו"ס בטל התיקון של הפתח הגדול, וע"כ דס"ל כהריטב"א דאם ב' הפתחים מתוקנים ליכא חסרון דשבקי, נוצ"ל דאעפ"י דמבואר בראשונים לעיל ו' א' דבקעי בה רבים לא מהני לחי, כיון דהוא פרצה, מ"מ הכא אינו נחשב כפרצה גמורה, אלא רק ביטול כל הגדולה].

וצ"ב דהא איכא לפתח הקטן תיקון של עומ"ר, ובמה עדיף הקורה על עומ"ר, וי"ל בב' אופנים - א) דס"ל דבאמת לא שייך להתיר את הקטן מדין עומ"ר כיון דרובו פרוץ, אלא דאם תיקן את הפתח העיקרי ממילא שרי אף הפתח הקטן, [או משום דסגי בתיקון פתח הגדול ולא בעי' תיקון אף בפתח הקטן, או דמהני מדין קורה מתרת פתחים הרבה], אבל הרשב"א ורש"י אזלי לשי' דכתבו דמהני מדין עומ"ר. (ב) דכל מה דלענין עומ"ר אנו דנין רק על רוחב הפרצה, ולא על כל הפתח, הוא רק משום דהפתח הגדול מתוקן בלו"ק, אבל אם לא מהני לו"ק בפתח הגדול הרי צריך לדון על כל הפתח והוי פרוץ מרובה.

(ג) עי' בשו"ע שס"ג ל"ד דמהני צוה"פ לקטן, ותמה רעק"א אמאי מועיל צוה"פ לקטן הרי עדיין ליכא תיקון לגדול, והביא מהתפארת שמואל דהוא ט"ס וצ"ל דאם עשה צוה"פ בפתח הגדול לא מתבטל ממנו שם פתח מחמת השבקי, וכן גרס במ"ב ס"ק ק"נ, [אולם עי' בה"ל שס"ה ס"א ד"ה אסור דלדינא נשאר בספק וביאר דע"י הצוה"פ הוי כסתום וחשיב כאילו יש פס ד' בראשון], וביאר דכוונת האו"ז דאחרי שנעשה צוה"פ בגדול לא מתבטל שם פתח מהגדול אף אם לא ילכו בו, וצ"ב אמאי הוצרך לטעם זה, הא בפשוטו עיקר הטעם הוא משום דרק בלחי וקורה בעי' שיהא ע"ז תורת פתח מבוי, וכל דשבקי ל"ח פתח המבוי, ומשא"כ צוה"פ ל"ב שיהא בפתח המבוי, וע"כ הגם דשבקי אכתי הצוה"פ מתיר.

אולם כבר העירו דמקורו של השו"ע הוא מהאו"ז סו"ס קי"ז נוצ"ל לא בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון משום דהוי פתח והרבה פתחים שרינן למבוי עכ"ל] והובא בהג"א סי' י"ב ובב"י ובשו"ע, ואיך יתכן דבכל הנך הוא ט"ס.

(ד) ובפשוטו י"ל דס"ל לאו"ז כדעת הראב"ד דשבקי אינו חסרון בתיקון פתח הגדול, אלא דמצריך לו"ק אף בפתח הקטן, אלא דא"כ צ"ב למאי כתב האו"ז דיניח צוה"פ, ולא כתב דסגי בלו"ק, וכן עי' היטב בלשון האו"ז דביאר להדי' בקו' הגמ' כרש"י וז"ל דלמא שבקי וכו' ותיבטל תורת פתח מן הגדול וביטל ליה לחי המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון עכ"ל, ושוב קשה קו' רעק"א.

ועי' ברעק"א דציין לדברי הלבוש וז"ל שכיון שעשה צוה"פ לזוטא חשבינן שניהם לפתחים, הגדולה והקטנה, דשקולים הם דמבוי אינו נפסל בפתחים הרבה, שבעשיית צוה"פ לקטנה מוכח דחשיב תרוייהו לפתח, וכי הדר עייל ונפיק בזוטא לא מחזי דמבטל פתח הגדולה, דשתיהן חשיבא ליה, זו משום גדולתה וזו משום צורתה, אבל כשלא עשה צוה"פ לזוטא ועייל ונפיק בה ושבק פתח הגדולה מחזי דחשיב לזו בפתח, ובטל הגדולה מהיות פתח, והויא לה מבוי שאינה מתוקנת עכ"ל, והיינו דאם פתחא זוטא הוא פתח ליכא חסרון בפתח הגדול, דיש למבוי כמה פתחים, אבל אם אם הקטן נחשב כפרצה ע"י השבקי איכא ביטול על הפתח הגדול, ומה"ט ס"ל דדוקא צוה"פ מועיל שלא יהא ביטול לפתח הגדול.

ה) ועי' חזו"א ע"ה ס"ה ס"ק ע"ד דביאר דבאופן דעשה צוה"פ לקטן כיון דחשיב כגדור אינו מבטל לשם פתח מהגדול, ודימה זאת להא דמהני שיעור לבור לדין שבקי, ע"ש, ולפי"ז רק צוה"פ מהני אבל לחי לא יועיל, נאולם לכא' יש לחלק דשאני פרצה פחות מג' דכיון דהוי כסתום, אין מתבטל שם פתח מפתח המבוי ע"י דשבקי כיון שאינם הולכין דרך פתח, אלא הולכים במקום סתום, וע"כ אכתי פתח המבוי הוא הפתח שבראשו, שהרי אין לו פתח אחר, משא"כ בצוה"פ דהוי פתח מעליא, א"כ אדרבה יש לפסול טפי בזה היכא דשבקי פתחא רבא ועיילי בפתח זה].

ובחזו"א ס"ה סוף ס"ק נ"ה כתב עוד לדון דאי נימא דליכא שבקי רק כשמתקנו בתיקוני מבוי אבל בחצר דתיקונו בפס ד' ליכא דין שבקי, הרי כיון דמבואר בתוס' דטעמא דלא הוי ג"א כלחי משום דמופלג, ממילא י"ל דע"י הצוה"פ תו אינו מופלג, וממילא הוי כפס ד' ומהני כתיקוני חצר, והוכיח מזה דאף כשיש פרצה במבוי אינו נחשב כחצר מחמת הפרצה אלא כמבוי שמחוסר תיקון לחי, ובעי' מחיצות המועילות במבוי, וע"ש עוד בס"ק נ"ט.

ו) עי' בה"ל שס"ה ס"א ד"ה אסור דמסתפק אם מועיל צוה"פ בגדול, וכתב דלפי התפא"ש ורעק"א דגרסו בהג"א רבא מהני, ולפי הוכחת הבית מאיר מהריטב"א לא מהני, ולכא' יש לדון דלפי דברי הרשב"א והריטב"א דטעמא דשבקי משום דבעי' שיהא מונח על כותלי מבוי, הרי מסתבר דאם יעשה צוה"פ בגדול הרי"ז כשר, דלא שייך חסרון דכותלי מבוי רק לגבי קורה.

א) בעיקר קו' הגמ' מ"ש מדר"א ור"א, עי' ברש"י דטעמא דר"א ור"א דבליכא פס ד' אסור ביותר מג' משום דין שבקי, ואמאי הכא לא חייש דשבקי בפתח ב"א שבצדו, והנה בפשוטו נראה מלשון רש"י דבליכא פס ד' ל"מ הלחי וקורה שהניח שם, כיון דאי"ז פתח אלא פרצה, משא"כ אם נשאר פס ד' מתיר עד י' ולא אסרינן משום דילמא שבקי, כיון דאף אם שבקי אכתי איכא תורת פתח על פתחא קמא, כיון דהוי פתח לד' טפחים הסמוכין לו שיש בהן שיעור הכשר מבוי.

ועי' בריטב"א דתמה דע"כ טעמא דר"א ור"א אינו משום שבקי, דא"כ מדוע שרי בפס ד', הא אכתי יש לחוש לשבקי, ועוד תמה דמלשון רש"י משמע דטעמא משום דליכא קורה ע"ג מבוי, וכן תמה הרשב"א, ותי' דס"ל לרש"י דבסוף מבוי בעי' תרתי לריעותא שלא יהא קורה ע"ג מבוי ושיהא שבקי לפתח אחר, ולכך בפס ד' דאיכא קורה ע"ג לא איכפ"ל דשבקי.

ב) ולכא' יש להוכיח עוד דע"כ אין עיקר הטעם לפסול משום הא דשבקי לחוד, אלא גם משום דאין הקורה מונחת על כותלי מבוי, דהא מבואר לעיל ו' א' דמבוי שנפרץ מראשו בד' מיירי בקרן זוית והק' הריטב"א שם אמאי אין הפרצה נחשבת כפרצה מצדו בלא פס ד' דביותר מג' אסור, ותי' דבדינא דר"א ור"א מיירי דהקורה נתונה על שיוור ראש הכותל הארוך וכיון שאין באותו שיוור ד' טפחים לא חשיב ובעינן קורה ע"ג מבוי וליכא אבל הכא הרי הקורה נתונה קיימת מתחלתה במה שנשאר מן הכותל שברחב המבוי, והנה כ"ז ניחא אי נימא דאין לפסול משום הא דשבקי לחוד, אלא רק משום דאין הקורה מונחת על כותלי מבוי, אך אי נימא דפסול משום הא דשבקי לחוד, א"כ תיקשי דמ"ט אין פרצה בקרן זוית אוסרת בשאין בה ד' טפחים, ומ"ט לא חיישי' דילמא שבקי פתחא רבא ועיילי בפתחא זוטא. ואפ"ל דס"ל לרש"י דמיירי בגונא שעיקר הפרצה היא בראשו, וכלישנא דרב חנין שנפרץ מראשו, ולכך לא חיישי' לדילמא שבקי, דהא לא ממעט בהילוכא.

ועוד יש לדון ליישב דדינא דשבקי היינו משום דחייל שם פתח על פרצה זו, ועי"ז בטיל שם פתח מן הראשון, או דעי"ז אף פרצה זו צריכה תיקון, אולם בפתחא בקרן זוית כיון לא חייל עלי' שם פתח, אינו מבטל שם פתח מן הראשון, וזה דומיא דהא דהיכא שאין הפרצה ג' אינה אוסרת, ופירש"י הטעם שהרי כלבוד דמי ואין כאן פרצה, והיינו דכל דליכא פרצה לא איכפת לן אי שבקי פתחא קמא ועיילי בפרצה זו, וה"נ נימא בפרצה בקרן זוית.

אולם ק"ק דמלשון הגמ' משמע דלולי הא דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי לא הי' אוסר אף פרצה ד', ולהנ"ל הרי אדרבה אלמלי הא דלא עבדי אינשי הי' אוסר אף פרצה ג', אולם י"ל שהרי בכלל נפרץ בקרן זוית, הוא אף בגונא שנפרץ בקרן זוית בצד השני של המבוי, ובכה"ג אלמלי הא דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי ל"ה נפסל עד עשר, אולם ק"ק דהא בפשוטו מיירי הגמ' בקרן זוית שבראש המבוי, וכמבואר בריטב"א בסוגיין דכתב ליישב קו' הראשונים שם ממש"א שם דפתח לה בקרן זוית, ותי' הריטב"א דבקרן זוית שבראש המבוי ודאי לא עבדי אינשי, ועדיין צ"ע בכ"ז.

ג) ובריטב"א הביא מהראב"ד דקו' הגמ' דע"כ איכא דין שבקי דאל"כ אמאי בפס ד' ליכא חסרון בפרצה שבצדו, הא כיון דאין הולכין בפתח הקטן הוי כפרצה שאין לה תיקון, ומזה הוכיח הגמ' דאיכא דין שבקי וחשיב הקטן לפתח שבכותל, וולכאו' צ"ל דס"ל לראב"ד דבליכא פס ד' טעם הפסול משום דבעי' קורה ע"ג מבוי, וקו' קמא דהגמ' מתפרש כפשוטו אמאי אין פסול שבקי, וקו' ב' הוא על קו' הגמ' [ע"ד הרשב"א] דע"כ דשבקי הוא סיבה להכשיר את הפתח ולא לפסול את המבוי, וע"ז משני דברוח ג' הוא מעלה, אבל ברוח ד' הוא חסרון].

ד) ותמה עליו הריטב"א דא"כ אמאי לא משני דהכא תרוייהו שוין כיון דלא מהני לחי ביותר מ', ואפילו אם היה יותר מ' ותקנו בצוה"פ מ"מ אין הפרצה נחשב כזוטא מיניה, ותי' דס"ל לראב"ד דזוטא ורבה היינו חדש וישן, ועוד תי' דר"א ור"א מיירי אף בפתח מצדו פחות מ'.

ובבית מאיר שס"ה הוכיח מקו' הריטב"א דאף כשתיקן לראש המבוי בצוה"פ איכא פסול בפרצה מצדו, אעפ"י דאיכא עומ"ר וראייתו צ"ע דכל דברי הריטב"א קאי בשיטת הראב"ד דשבקי הוא מעליותא דהוי פתח, וממילא ודאי דבעי' שלא יהא פרצה בצדו וכדביאר הראב"ד דאל"ה חסר לו מחיצה ג', אבל עדיין יתכן דלדידן דשבקי הוא סיבה לפסול מהני צוה"פ, דאי נימא דהוא חסרון דליכא קורה על כותלי מבוי, דעת רוב האחרונים דליכא האי חסרון בצוה"פ [מלבד דעת בכור שור] וכן אי טעמא משום פרצה, הרי אי נימא דהוא חסרון בפתח הגדול, שפיר י"ל דהוא רק פסול בלו"ק אבל בצוה"פ ליכא חסרון דשבקי, וכן לדעת הראב"ד דהוא רק סיבה להצריך תיקון אף לקטן, שפיר י"ל בעומ"ר מהני, [ועי' לעיל אמאי הכא ליכא עומ"ר].

ה) עי' ברשב"א דחולק על רש"י דודאי טעמא דר"א ור"א משום דבעי' קורה ע"ג מבוי, ולא משום שבקי, וצ"ב אמאי לא מהני עומ"ר לכותלי מבוי, וביותר צ"ע דהריטב"א הק' על רש"י דתיפו"ל דליכא כותלי מבוי, וקשה אמאי פשיטא ליה דלא מהני עומ"ר דיחשב כמונח על כותלי מבוי.

ו) עי' ברשב"א דביאר דע"כ צ"ל דהא דפריך מדינא דר"א ור"א, היינו דפריך על המקשן איך ס"ד דניחוש לשבקי הא חזינן בדר"א ור"א דמהני פס ד', ולא חיישינן לשבקי, ומשני דכיון דהוא רק ממעט בהילוכא אינו מבטל לפתח שבראשו, ולא שייך בזה דין שבקי, והק' הרשב"א אמאי לא משני דר"א ור"א מיירי בלא בקעי בה רבים, והוסיף דהוי מצי לשנויי דהתם סוף מבוי הכא תחילת מבוי דאל"כ תקשי למ"ד דבראשו ב', וצ"ב למאי הוצרך להוסיף כן, הרי י"ל דראשו מיירי בלא בקעי בה רבים, דאל"כ באמת יהא פרצתו בד', וי"ל דס"ל דבראשו לא שייך את הדין של בקעי בה רבים כיון דיסודו מדין מפולש ולא שייך מפולש בראשו].

א) עי' בתוס' לעיל ו' א' דהק' אמאי מהני פס ג"א, הא ס"ל לר"ה דבראשו בד', ותי' דודאי ר"ה מודה לדינא דר"י בסוגיין, ור"ה מיירי רק בקרן זוית, ובארו דהחילוק דבצדו איכא שבקי אבל בראשו ליכא שבקי, [ועי' מהרש"א שם על תוס' ד"ה מצדו דביאר דהוא מחמת דינא דשבקי דסוגיין, ובאחרונים הק' לפי"ז כמה קו', אולם מתוך דברי האבן העזר שס"ה ס"ב מבואר דביאר דברי התוס' באופ"א, דאין כוונתם דפרצה ד' פוסל משום שבקי, אלא כונתם לפרש דטעמא דאין פרצת ד' אוסרת מראשו, משום שאין דין פרצה אלא כשהולכין בה בני המבוי, וכדס"ל לרחב"ר דבבקעי בה רבים פרצתו בד', ואף לר"ה דפליג מ"מ מודה דבאיכא גידודי המונעים הילוך הרבים פרצתו ב', וע"ז בארו דאף ר"ה מודה דבראשו פרצתו ב', דכיון דלא שבקי פתחא רבא ועיילי בפתחא זוטא, ואין זה דרך הרבים אין פרצה ד' אוסרת, אבל מצדו דהולכין בה הרבים דינו בד', וכן ביאר באבנ"ז או"ח סי' רפ"ז ס"ק י"ח י"ט ע"ש בכל דבריו].

ועי' היטב בריטב"א בסוגיין דנראה מדבריו דהק' על תוס' דלפי הס"ד דר"י ל"ל שבקי תקשי דסותר לר"ה, ובתחילה כתב דבאמת לפי ההו"א ר"י ור"ה פליגי, אבל למסקנא תודה לדבר התוס' ולבסוף ביאר דאף להו"א יש לחלק דבראשו הוי פתח, אבל בצדו כיון דאין דרך לעשות פתח בצדו של המבוי שיעורו בד', [אולם העירוני דברי הריטב"א עדיין צ"ע דכתב בתחילת דבריו דמוכח מהגמ' בדף ו' א' דר"ה מיירי אף שלא בקרן זוית [דרק לרחב"ר מוקי בכח"ג], וא"כ אף למסקנא דר"ה מודה לדין שבקי אכתי איכא עדיין ראייה מהגמ' בדף ו', וכן עי' בריטב"א לעיל ו' א' [ד"ה ר"ה] דכתב דר"ה ס"ל דפרצתו בד' בין מצדו בין מראשו, וצ"ע בכ"ז].

ויל"ע על הריטב"א דהא כתב לעיל דלר"ה דס"ל דפרצתו בד' כיון דליכא ק"ו, לא מהני עומ"ר לתיקון המבוי, וא"כ קשה איך יתכן דר"ה מודה לדינא דר"י דמרחיק ג"א, הא לר"ה לא מהני עומ"ר במבוי, [ואין לומר דבאמת לר"ה צריך להניח שם לחי, דהא מבואר בריטב"א בסוגיין בשם הראב"ד דלחסרון דשבקי מהני שיניח לחי וקורה בתרוייהו, וא"כ ע"כ דינא דר"י לענין מבוי ט"ו וכו' מיירי דלא הניח לו"ק בזוטא, דאל"כ מאי פריך לר"י משום שבקי], וי"ל דבאמת לר"ה אינו מדין עומ"ר אלא מדין קורה מתרת פתחים הרבה, [וכן מבואר בריטב"א לעיל ה' א' דביאר דלפי רש"י מהני פס ד' עד

י' משום דהפרצה חשובה כפתח שאין בה אלא י' אמות שהוא שיעור פתחו של מבוי, "ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה כיון שהפתח שהוא בראשו מתוקן ומוכשר כראוי" ומבואר להדי' הרי דטעמא דאינו נפסל בפתחים הרבה, הוא רק מחמת דהפתח שבראשו מתוקן כראוי, ומהני התיקון שבראשו לתקן את כל פתחי המבוי, אולם בנפש חיה הק' אמאי לא פירש דמהני מדין עומ"ר, וי"ל דאם היה צריך תיקון ולא היה מועיל בו לחי, אף עומ"ר לא היה מועיל, כיון דאמרי דיו, וזה דלא כחזו"א הנ"ל, וצ"ע עדיין].

אלא דקשה דא"כ אמאי לולי שבקי שרי, הא איכא שבקי על הפתח הקטן, ובשלמא אי נימא דהוא מדין עומ"ר א"ש כמו דביאר החזו"א דעומ"ר ליכא דין שבקי, אבל אם ההיתר מדין קורה מתרת פתחים הרבה תקשי איך מועיל הא איכא שבקי על הפתח הקטן, וי"ל דאזיל לשיטתו דס"ל כהראב"ד דבמניח לחי בקטן מהני וליכא חסרון דשבקי.

ג) ומצינו בפוסקים עוד תי' על קו' התוס', דהנה בטור סי' שס"ה ס"ב פסק דראשו בד', והק' ב"י בקו' הב' דקשה על הטור הוכחת תוס' מדינא דרב יהודה דמרחיק ב"א דמוכח דפרצתו ב', ותי' הב"ח ב' תי' - א) דהתם מיירי בעומ"ר והכא מיירי דליכא עומ"ר ולכך פרצתו בד', ותמה עליו בצ"צ דע"כ מיירי הכא בעומ"ר, דאל"כ איך ס"ד בגמ' דלרחב"ר בראשו ב', הא כיון דליכא עומ"ר, אמרי' אתי אורא וכמבואר בדף י' ב', אולם הרי ברשב"א ובריטב"א מבואר דמיירי בפרוץ מרובה ושאינו סוף מבוי דליכא דין אתי אורא, ור"ה ס"ל דמ"מ פרצתו בד'. ב) דיש חילוק בין תחילת מבוי לסוף מבוי, וכן תי' בט"ז שם.

ובמג"א סק"ג תי' דהטור מיירי דהקורה מונחת רק על הפס, ומשו"ה פרצתו בד', אבל בדינא דר"י מיירי שהיה מתוקן בלחי, ובפשוטו כוונתו דתיקן בלחי לפרצת ב"א, ולפי"ז מוכח מקו' הגמ' דנימא שבקי דס"ל למג"א דלא כהראב"ד ולא מהני תיקון בקטן למנוע דין שבקי, ועי' ביד אפרים דהאריך בזה.

י"א א'

צורת הפתח

צוה"פ בפרוץ מרובה

גמ' - אמר רב יוסף מדברי רבינו נלמד כו', שי' תוס' דר"י איירי דוקא בפרוץ מד' רוחות דכיון דלא עבדי אינשי פתחא מד' רוחותש ל"מ הצוה"פ לעשותו פתח, אבל מב' רוחות דתורת פתח עליה מהני, ועי' בחזו"א דהק' דשאני יותר מי' דהוא חסרון בפתח אבל פרוץ מרובה הוא מחמת דאינו גודר את הרשות, והוכיח מזה דביותר מי' נמי החסרון דכיון דהוי פרצה לא חייל עליה שם פתח.

אולם עי' בר"ן דאיירי אף בפרוץ מרוח אחת ודוקא בחצר ולא במבוי, דבחצר דמהני ביה עומ"ר החמירו ביה דבפרו"מ אינו נותר בצוה"פ, משא"כ במבוי דהחמירו בו במפולש אפי' בעומ"ר, הקילו בו והשוו מידותיהם דמהני צוה"פ, וצ"ב בדבריו דאכתי תקשי איך מועיל צוה"פ לרוח רביעית דחצר.

והנה התוס' הק' דברוח רביעית נמי לא יהני צוה"פ, והר"ן הק' דנימא רוח רביעית יוכיח, ובקר"א הק' על תוס' דהא ברוח רביעית אין פרוץ מרובה אוסר כלל ואף לו"ק מהני בה, וכל דינו של רב יוסף הוא במקום דפרו"מ אוסר, ויש לדקדק עוד דתוס' הק' מרוח רביעית והר"ן הק' מג' וד'.

עי' ברש"י ד"ה רובה פתחים דאיירי בפרו"מ מארבע דפנותיה, וברשב"א ותוס' ברא"ש פי' דס"ל כשי' התוס' דכ"ד רב יוסף הוא בפרוץ מד' רוחות אמנם בר"ן פי' לפי"ד דאף מרוח אחת לא מהני ורש"י נקט לרבותא דאף באיכא עומ"ר בכל רוח מ"מ אי פרוץ בכללות ההיקף נמי חשיב פרו"מ דלא מהני צוה"פ, וצ"ב קצת לפי הצד דהחסרון בצוה"פ בפרו"מ דחשיב כפרצה מה שייך לומר כן על פרו"מ בכלל הרוחות הא התם אינו אלא משום חסרון מחיצות לחוד.

עי' בריטב"א דחידש דרב יוסף קאי אף לרבנן, והוכיח לה מרב, דכמו דלרב לא מהני צוה"פ בפרצה, ה"נ לא מהני לרבנן בפרוץ מרובה, ואף דהגמ' דחי דליכא ראייה מרב, מ"מ להל' עדיין הדין אמת ומה"ט בפס"ב לא עבדינן צוה"פ, כיון דצוה"פ מד' רוחות לא מהני, והק' הריטב"א דא"כ מאי פריך אי ב' בהא לימא ריו"ב שבבת לא, הרי בפרוץ מרובה אף לרבנן לא מהני, ותי' דמיירי ברוח ד', נוהגה הגר"ח הק' על

הרמב"ם כקו"ל דהא בפרוץ מרובה לא מהני, ותמה בגליונות דהא בפחות מי' מודה הרמב"ם דמועיל, ונראה דכוונת הגר"ח להק' דכיון דהוא פרוץ במלואו ודאי לא מהני אף להרמב"ם כיון דליכא מחיצות שבצדיים הגודרות].

שיטת הרמב"ם

(א) עי' רמב"ם פט"ז הט"ז דפסק דצוה"פ מועיל ביותר מי' אבל לא מהני לפרוץ מרובה, עי' במ"מ דמסתפק דאפשר דכל דברי הרמב"ם רק בפרוץ מרובה ויותר מי', אבל בפחות מי' מהני צוה"פ אף בפרוץ מרובה, ועי' בב"י שס"ב ס"י דהביא דעת הסמ"ג והסמ"ק דיש חילוק אף בפרוץ מרובה בין פחות מי' ליותר מי', ונפסק בשו"ע שם, וביאר שם בבה"ל דכיון דאיכא תרתי לריעותא גרע. אולם במשכנ"י סי' קכ"ג נקט דלדעת הרמב"ם אף בפחות מי' פסול, כיון דפרוץ מרובה הוי פרצה אלימא ולא מהני לה צוה"פ, וכן צידד בגאו"י, וכדיעה זו מצינו בריטב"א בשם רבו.

(ב) עי' מ"מ דמקורו של הרמב"ם דיש חילוק בין יותר מי' לפרוץ מרובה, משום דס"ל דהביריתא דחצר שרובה פתחים וחלונות ומימרא דריו"ח דחילק בין שבת לכלאים מיירי בצוה"פ כתקונו, ומ"מ פסול לשבת כיון דהוא פרוץ מרובה, וצ"ב דבשלמא אי נימא דס"ל לרמב"ם דאף בפחות מי' פסול שפיר י"ל דס"ל להרמב"ם כהריטב"א דרב יוסף קאמר לדינו דלא מהני צוה"פ בפרוץ מרובה אליבא דכו"ע, ופסק כר"י משום דכך הוא משמעות לשון הברייתא ולשונו של ריו"ח, אבל אי נימא דהרמב"ם פוסל רק בפרוץ מרובה ויותר מי', הרי אין שום מקור מהסוגיא לחלק כן, ואדרבא מהא דהגמ' מוכיח מדברי ריו"ח בד' קונדיסין דס"ל כרב דלא מהני צוה"פ ליותר מי', ע"כ מוכח דלהני דפליגי על רב מהני אף בפרוץ מרובה.

ועי' בק"נ אות ט' דכתב דמקורו של הרמב"ם מקו' הירושלמי אמאי בחבלים לא סגי בקנה מלמעלה, וכן כתב הגר"א בסי' שס"ב ס"י.

(ג) בחזו"א סי' ע' סק"ו תמה על הרמב"ם דא"כ מאי פריך הגמ' על רב יוסף מפס"ב דלר"מ לא מהני ביותר מי', ומ"מ מהני בפרוץ מרובה, ולרב יוסף כיון דמהני בפרוץ מרובה ה"ה דיועיל ביותר מי', הא חזי' ברמב"ם דפרוץ מרובה ביותר מי' גרע, ולכך ס"ל לרבי מאיר דלא מהני בפס"ב יותר מי'.

(ד) עי' בחי' רח"ה דפי' דאין סברת הרמב"ם משום דהוי פרצה אלימא, אלא דס"ל דצוה"פ לא מהני בתורת מחיצה לעשותו רה"י מדאו', אלא רק לבטל הפירצה שיהא מותר בטלטול ולהבדיל בין המקומות ככלאים, הלכך בעומ"ר דאיכא שיעור מחיצה ולא בעי' לצוה"פ אלא לבטל הפירצה מהני אף ביתר מי', וכן בפרו"מ בפחות מי' דאיכא צירוף בין העומדים נמי לא בעי' לצוה"פ אלא לבטל הפירצה נוס"ל דליכא שיעור בגדירה וכל ההלכה דגדור רובא הוא רק שיעור בפירצה], אבל בפרו"מ ויתר מי' דליכא צירוף בין העומדים וממילא ליכא שיעור מחיצה, בעי' להצוה"פ להשלים לשיעור מחיצה ולא מהני, ובמבואות המופלשים דמהני צוה"פ בב' רוחות התם לא בעי' לצוה"פ להשלים שיעור מחיצה אלא רק לבטל את הצירוף לרה"ר ולהיתר טלטול סגי בצוה"פ.

ולדבריו יש ליישב קו' החזו"א דשאני פס"ב דלא בעי' לצוה"פ להשלמת המחיצה אלא רק שלא יהא פרצה האוסרת לטלטל, ובזה אין חילוק בין יותר מי' לפחות מי', אולם עדיין צ"ע דהרי הגר"ח בד"ה והן כתב דלדעת הרמב"ם אף בפס"ב לא מהני צוה"פ יותר מי', וא"כ אכתי צ"ע קו' החזו"א, וכנראה דס"ל להגר"ח דהא דמדרבנן החמירו לטלטל בפס"ב אינו רק איסור טלטול בעלמא, אלא דבטלו את המחיצות, וממילא מדרבנן בעי' השלמת המחיצה, אולם בגליונות החזו"א נחלק על הגר"ח דודאי מועיל בפס"ב צוה"פ ביותר מי'.

(ה) עי' במ"מ נקט דברוח שלישית מהני, ורק בד' רוחות לא מהני, אולם לאו מטעמא דתוס' דכה"ג עבדי אינשי, אלא כיון דהוא רק צירוף לב' מחיצות השלימות סגי אף בצוה"פ, ועי' בבית מאיר שס"ב סעי' י' מש"כ בזה, ועי' בשער הציון שס"ג סק"ט דכתב דאף הב"י מודה בזה ע"ש.

ועי' בה"ל סו"ס שמ"ו ד"ה והבולטים דאף להרמב"ם באופן דהצוה"פ שמהצדדים הוו פחות מי' מועיל צוה"פ לרוח רביעית אף ביתר מי', אולם בחזו"א סי' ע' סק"ג כ"ג חולק דצוה"פ אינה מחיצה גמורה בשביל דיחשב צוה"פ שבצדו סמוך למחיצה גמורה.

(ו) ע"ע שו"ת חת"ס סי' פ"ח [שערי עירובין קצ"ז] דלדעת הרמב"ם מועיל להעמיד ב' צוה"פ פחות מי' ובשפ"א לעי' ו' א' תוס' ד"ה רב נסתפק בזה והוכיח מדברי התוס' שם דלא מהני, וכן נקט בחזו"א סי' ע"ט אות ו', הוכיח כן מדברי תוס' ב' ב' ד"ה ואבע"א דהק' איך

אפשר להוכיח מהמשכן דיש פתח יותר מי' הא היה שם צוה"פ ותי' דקאי לרב דלא מהני צוה"פ יותר מי', ולדברי החת"ס עדיין קשה דהא התם היה כמה צוה"פ ואמאי פסול לרב.

ואפ"ל דהא יסוד דברי החת"ס דהחסרון לדעת הרמב"ם אינו משום דלא מהני צוה"פ בפרצה, אלא דלצוה"פ יש שיעור י', ולכך הגמ' לא מצי לשנויי דלרב יש צוה"פ מחמת העמודים, דהא בקרא מבואר דהיה למשכן פתח אחד ולא כמה פתחים.

צוה"פ בבקעה

עי' בתוס' וברא"ש בתי' ב' דכתבו דבבקעה לא מהני צוה"פ בפרמ"ר, כיון דאין דרך בקעה לעשות הרבה פתחים, ועי' בטור ובלבוש דכתבו דכ"ז דדוקא שכל הד' רוחות ע"י צוה"פ לא מהני בבקעה אבל באופן דיש פרצות יותר מי' מהני אף בבקעה, ובמ"ב שס"ב ס"ק נ"ז הביא דיש חילוק בין ד' קונדסים לפרמ"ר, ובחזו"א ע' ס"ק י"ב חולק דאין בזה חילוק, ופי' דכוונת הטור להכשיר פרמ"ר ברוח א' וב' ולא בד' רוחות.

אולם לכאו' לפי הגר"ח א"ש החילוק דבפרמ"ר דאיכא מחיצה בצדדין סגי בצוה"פ לבטל הפרצה, ממילא המחיצה שבצדדים גודרת, אבל ד' קונדסין לא מהני כיון דליכא מחיצות כלל.

בס"ד

צוה"פ מן הצד ובקרבן זוית

(א) בדין צוה"פ מן הצד מצינו ד' פי' בראשונים - א) עי' רש"י דבעי' שהקנה יהא ע"ג ולא מהצד, ובט"ז שס"ב סק"ד מדייק מרש"י דכ"ז באמצעיתו אבל בצדו למעלה כשר אף כשאנו ע"ג, אולם בריטב"א כתב דלאו דוקא הוא. ב) דעת הרי"ף והרמב"ם דמה"צ היינו בסוף הרוח לצד הדופן ופסול מדין פתח בקרבן זוית, וס"ל דקרבן זוית שייך אף כשאנו אוכל מב' רוחות. ג) דעת ר"ח דמה"צ היינו מזויות בלא משקוף. ד) דעת הראב"ד שהובא ברשב"א בדף י' ב' ובמאירי ובהשלמה ובמאורות וספר הבתים דצוה"פ מן הצד היינו שלא עשאו ע"פ כל המבוי, וטעמא משום דאתי איירא דמהאי גיסא והאזיר שבתוך הצוה"פ ומבטל לי' להקנה שאינו סמוך לכותל, והנה לדעת הרי"ף והרמב"ם מבואר דצוה"פ נמי איכא דין פסול של קרבן זוית, וקשה דהרי הראשונים הוכיחו מהסוגיא בדף ה' א' דצוה"פ ליכא חסרון דקרבן זוית.

וי"ל דהא דל"מ צוה"פ בקרבן זוית לדעת הרי"ף והרמב"ם, אינו מחמת חסרון בשם פתח, דודאי כל דעביד צוה"פ איכא עלי' שם פתח אף בדהוי בקרבן זוית, אלא היינו דפרצה בקרבן זוית הוויא פרצה אלימא, ול"מ צוה"פ לגדרה, ולפ"ז א"ש היטב דאעפ"י דל"מ צוה"פ בקרבן זוית, אולם כיון דסו"ס את ליה שם פתח, סגי בזה לדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו, והרי פשיטא דלדין בתים וחצרות פתוחין לתוכו מהני אם הוי פתח יותר מי', ומשום דשפיר איכא ע"ז שם פתח, וה"נ מהני לזה פתח בקרבן זוית, אולם שו"ר דאינו נכון דסו"ס כיון דאין מחיצות למבוי ליכא מחיצה המבדלת שגורמת דהמקום שבתוכו יחשב למבוי ולא כחצר, אולם זה תלוי בספק של החזו"א בסי' ס"ה ס"ק מ"ו - מ"ט ואכ"מ.

ג) עי' בריטב"א דתמה על הרי"ף מהא דמבוי ט"ו מרחיק ב' אמות ועושה פס ג' אמות, ולדעת הרי"ף איך נותר פתחא זוטא, הרי הוי פתחא בקרבן זוית, ומבואר דנקט דגם בעומ"ר איכא דין קרבן זוית לפי הרי"ף, ובאמת דלפי"ז יש להק' נמי על הרי"ף מהא דמבואר לעיל ה' ב' דלחי ד' אמות מתיר במבוי ד' משום עומ"ר, וצ"ע הא הוי פתח בקרבן זוית דלא עבדי אינשי, ואינו נותר אף בעומ"ר.

ד) יש להסתפק לפי שיטת הרי"ף והרמב"ם בדין פתח שעל פני כל הרוח, אם חשיב כפתח מן הצד או לא, והיינו דהא דפתח מן הצד ל"מ, יש להסתפק אם היינו משום שאין דרך פתח אלא בדאיכא עומד מב' צדיו, ולפ"ז ק"ו דפתח שע"פ כל הרוח לא יהני, או דנימא דהא דפתח מן הצד ל"מ הוא משום דאיכא עומד מן הצד השני, וכה"ג אין דרך לעשות הפתח מצד הרוח, אך כל שהפתח על כל הרוח שפיר מהני, ובמשכנ"י סי' קכ"ג [עמ' קנ"ב] דלפי הרי"ף לא מהני צוה"פ ע"פ כל הרוח, אולם בגאו"י י' ב' סוף ד"ה שמעינן כתב דדוקא באופן דהצוה"פ רק על פני מקצת הרוח פסול, אבל אם הוא ע"פ כל הרוח כשר.

ה) ולדעת הראב"ד יל"ע דא"כ בכל צוה"פ נימא אתי אורא על הקנה העליון, כמבואר בדף ט"ז ב' לענין מחצלת, וי"ל בב' אופנים, א) דמוכח מהכא כדעת מחה"ש דהקנה העליון אינו חלק מהמחיצה. ב) דכל מה דמצינו דין אתי אורא ע"י האור שלמעלה אינו משום דהאור לבדו מבטלו, אלא דהוא מצטרף לאור שתחת המחצלת, אבל הכא דהוי אור של צוה"פ האור שתחת הקנה נמי אינו יכול לבטל בפנ"ע אלא רק להצטרף לאור שלצידו.

פתחי שמאי

א) ע' ברש"י דביאר דשקפי הוא מזוזות, ומיירי באבן יוצאת אבן נכנסת, ותקרה הוא משקוף, וע' מנחות ל"ג ב' דליכא חיוב מזוזה בפתחי שמאי ומייתי הגמ' לב' לשני אם הוא שקפי או תקרה, ופירש רש"י ב' לשונות, לפי' קמא שקפי הוא מזוזות, ומיירי שליכא מזוזות, ותקרה הוא משקוף, ולל"ב שקפי היינו משקוף ותקרה הוא תקרת הבית, וצ"ב דבשלמא פי' בתרא לא שייך לפרשו לענין שבת כיון דלא שייך דין תקרה אלא לגבי נידון דמזוזה, אבל עדיין צ"ב אמאי התם פי' רש"י בל"ק דליכא מזוזות והכא פי' דמיירי באבן יוצאת אבן נכנסת, ואולי י"ל דס"ל לרש"י דלענין מזוזה לא שייך חסרון דפתחי שמאי באבן יוצאת אבן נכנסת, כיון דסו"ס יש לו צורה של כניסה לבית הרי"ז חייב במזוזה, אבל בשבת דהקנים סוגרים את הרשות כל דהקנה אינו ישר אינו סוגר את הרשות.

ב) ע' בריטב"א דפי' דשקפי היינו דליכא מזוזות מהצד, ובהמשך הסוגיא [ד"ה אשכחינהו] תמה דא"כ כל צוה"פ בקנה מכאן וקנה מכאן אמאי לא הוי פתחי שמאי, ות' דדוקא בפתח שבכותל שאין לו מזוזות דנראה כפרצה, אבל בקונדיסין לא בעי' שקפי.

ומצינו באחרונים ב' באורים בכוונת הריטב"א – א) במקור חיים בתיקון עירובין כתב דיש חילוק בין צוה"פ של מזוזה לצוה"פ של שבת, דלענין מזוזה בעי' פתח ממש, אבל לכלאים ועירוב סגי בצורה של פתח, ולא פתח ממש במחייבו במזוזה, דהא בד' קונדיסין מהני אף כשיש חתיכות בקנה זה נכנס וזה יוצא, וכמבואר בגמ' דמהני זמורה לקנה ע"ג, [ובחזו"א יו"ד סי' קע"ב סק"א כתב דודאי לא מהני אף לעירובין, כיון דאינו חלק, ושאינו זמורה דכך הוא צורתה, אולם לבסוף כתב דיש להחמיר לשפות את הקנה, וכה"ג מיירי אף בזמורה, אולם צ"ב דמ"מ מוכרח מזמורה דלא בעי' שיהא ישר ומתוח], אבל במזוזה לא מהני, ועוד הוכיח כן מהא דליכא חיוב מזוזה בצוה"פ שעושין לתיקון העיר, וע"כ דלמזוזה בעי' פתח ממש אבל בשבת לא בעי' פתח גמור, וסגי אף בפתחי שמאי דאינו חייב במזוזה, והא דמבואר בסוגיין דיש פסול פתחי שמאי, מיירי באופן דהכותל רחב ד"א דאינו נידון משום לחי, ולכך א"א להכשירו בשקפי אלא בעי' פתח גמור, ורק בכה"ג נאמר פסול דפתחי שמאי בשבת, וביאר דזהו נמי כוונת הריטב"א לתרץ דלא בעי' בשבת פתחי שמאי.

ובשו"ת רעק"א ח"א סו"ס ל"ה חלק עליו, וכן ע' בחזו"א ע' ס"ק כ"ה דהאריך לתמוה עליו ע"ש, וע' במשכנו"י קכ"ג דביאר שיעשה את הצוה"פ לשם פתח, וביאר דזהו כוונת הריטב"א.

ג) ע' בתוס' מנחות ל"ג ב' דמבואר דאף לגבי הקנה שע"ג בעי' שלא יהא אבן נכנסת אבן יוצאת, וכן מבואר בחזו"א ע"א ס"ק י"א.

ד) ע' מ"ב שס"ג ס"ק קי"ג דנחלקו האחרונים האם באופן דמתחלת הבניה כל הוא צורתו של הכותל דאבן נכנסת ואבן יוצאת אי חשיב פתחי שמאי, דהט"ז מכשיר והתו"ש והפרמ"ג פוסלים.

ה) וע' שעה"צ שמ"ו ס"ק ט"ז לענין גגין הבולטין ורוצה לעשות צוה"פ להחיר כל הגגין, דבעי' שלא יהא בין בית לבית ג"ט, ובחזו"א ע' ס"ק כ"ג [ד"ה כ'] דלענין הבתים סגי בעומ"ר, ולענין הגגין גם בתוך ג' לא מהני כיון דהוי פתחי שמאי, דלא מהני צירוף ע"י לבד,

ו) בהגביה את הקנים מעל ג"ט מהקרע דעת החזו"א ע"ט י"א דפסול מדין מחיצה תלויה, אף במקום דליכא גדיים בוקעין, אבל בפחות מג' משמע במ"ב שס"ג ס"ק כ"ז דמהני, והוא חידוש דמהני לבוד לצוה"פ להשלים שיעור מחיצה.

ז) ע' שעה"צ שס"ב ס"ק מ"ו דהביא מרעק"א דמסתפק באופן דהקנה הולך בשיפוע דפסול מדין פתח שמאי.

ח) ע' חזו"א ע' ס"ק ט"ז בהג"ה דמסתפק האם באופן דהקנים בולטים לבפנים לגבי הקנה העליון אי חשיב פתחי שמאי.

גדר דין צוה"פ

באחרונים דנים האם הא דצוה"פ חשיב כמחיצה הוא מחמת הקנה העליון או מחמת הלחיים או ע"י תרוייהו, ויש בזה בפוסקים כמה נפק"מ לדינא.

(א) עי' ריו"נ דביאר היכא דאיכא קנים בצדדים כיון דהם סותמין קצת סגי בקנה כ"ש, אבל באופן דמניח את הקנה על כותלי המבוי בעי' קורה טפח, ומבואר מלשונו דגדר דין צוה"פ הוא שהקנים שבצדדים הם תחילת מחיצה על המקום, והשלמת המחיצה הוא עי' צוה"פ, ולכך בעי' בעי' שיהא על הקנים שבצדדים תורת מחיצה, אבל לגבי הקנה העליון ל"ב כלל שיהא מחיצה על מקומו, וכל מה דבעי' לי' הוא משום הלכות פתח.

(ב) יש להוכיח מדברי רבינו חננאל דפי' דצוה"פ מן הצד היינו דליכא קנה על גביו, והרי לכלאים מהני אף צוה"פ מן הצד, ובע"כ דעיקר הצוה"פ הוא עי' הקנים שבצדדים, ולכך לענין כלאים סגי בזה.

(ג) עי' מ"ב שס"ב ס"ק ס"ו בשם המחזה"ש דכתב להדי' דעיקר מחיצת צוה"פ הוא הקנים שבצדדים, אבל הקנה שע"ג אינו אלא בשביל שיהא צורה של פתח, ומה"ט פסק דאעפ"י דמבואר במג"א דבעי' שלא יהיו הלחיים נדים ברוח אבל לגבי הקנה שע"ג לא איכפ"ל שהוא נד ברוח.

אולם בחזו"א סי' ע"ז ס"ק ו' חולק עליו דודאי הקנה העליון הוא בכלל עיקר בנין צוה"פ ודינן שוה.

ובאבנ"ז רע"א סק"י ביאר דעיקר הפתח הוא עי' הקנים שבצדדים, והא דבעי' קנה ע"ג הוא רק בשביל שלא יהא פתחי שמאי, [כפי' רש"י בל"ב] אולם אינו מעיקר המחיצה.

(ד) עי' מ"א שס"ג ס"ק כ"ח דהק' אמאי כל קורה לא מהני מדין צוה"פ, [כקו' ריו"נ הנ"ל] והוכיח מזה דע"כ בעי' קנים תחת הקנה, וכותלי מבוי לא חשיבי קנים, וכן כתב בדרכ"מ שס"ג אות י"ג, ע"ש. והוסיף המג"א "אי איכא עמוד בכותל בולט נידון משום קנה דלא גרע מלחי בסי"א" ופי' במ"ב ס"ק קי"ג דככותנו דבעי' סמך עליו מער"ש כמו בלחי בסעיף י"א, ולא נתבאר אי מיירי אף בגוונא דבולט מבחוץ ושוה מבפנים, ועי' שעה"צ סי' שס"ג ס"ק ל"ז דפשיטא ליה מסברא דכה"ג חשיב צוה"פ, אולם בחזו"א ע' ס"ק ט"ו כתב דכל דברי המג"א מיירי כשהקנה בולט לתוך המבוי.

אולם בחת"ס ח"ו סי' ל"ד חולק דבאמת קורה ע"ג מבוי חשיב כצוה"פ, ומה דבעי' קורה טפח הוא רק באופן דהניח את הקורה ע"ג הכתלים באמצע המבוי ולא בפתח המבוי, ויסוד דבריו עפ"י דברי הרא"ש בהל' מזוזה דפסק דלגבי מזוזה ראשי כתלים חייבים במזוזה, וממילא בהניח בסוף כתלים כמו דחייב במזוזה ה"נ חשיב כצוה"פ לדיני שבת, ובאמת דבחזו"א יו"ד קע"ב סק"ב ד"ה ויש לתמוה הק' על הרא"ש דא"כ כל קורה תועיל מדין צוה"פ, [ויל"ע לפי החת"ס אטו במזוזה בעי' שניח את המשקוף רק על חוד הכתלים אבל בלא"ה אינו חייב במזוזה].

ומבואר להדי' בחת"ס דצוה"פ מהני אף באופן דא"א לדון לראשי הכתלים כגודרים את המבוי, אלא כיון דיש כאן צורה של פתח חשיב כגדור, אבל בדעת המג"א צ"ל דס"ל דלגבי זה לא דמי שבת למזוזה, דבמזוזה סגי בהא דהוי שם פתח, אבל במזוזה בעי' שהלחיים יגדרו את המקום].

(ה) עי' חזו"א סי' ס"ז ס"ק כ"ב דדן אם בצוה"פ אסור להשתמש כנגד חודן הפנימי של הלחיין, והביא ראיה דשרי מהא דבעשה הקנה שע"ג לצד חוץ ודאי שרי להשתמש עד מקומו, ה"נ אם האריך את הקנה שע"ג מותר להשתמש בין הפצימין, דאינו מפסיד בזה שהרחיב את הקנה שע"ג, וע"ש עוד בס"ק כ"ג וכ"ד.

והנה הא דפשיטא לחזו"א דבהניח לצד חוץ שרי להשתמש עד מקום הקנה, לכאור' כ"ז לשיטתו דהקנה הוא חלק מהמחיצה, אבל אי נימא כמחצה"ש דאינו בכלל המחיצה שפיר י"ל דבכל גווני אסור להשתמש בין הפצימין, וכן נקט באבנ"ז סי' רצ"ה ס"ק י"ד, [אולם ע"ש באבנ"ז דתמה אמאי אינו אסור מדין נפרץ למקום האסור, אולם לביאור הגר"ח בדין תל המתלקט א"ש דכיון שמקום זה בתוך היקף המחיצה והמקום שמחוצה לו אינו בתוך מחיצה זו, אעפ"י דאין מחיצה ביניהם, מ"מ לא שייך בו דינא דנפרצה].

ויל"ע על החזו"א בהא דנקט דבהניח הקנה שעל גביהן לצד חוץ מותר להשתמש עד מקום הקנה, דהא בכלאים מהני צוה"פ מן הצד, והנה באופן שהקנה העליון הוא לצד חוץ, הרי ודאי שאין להתיר עד מקום הקנה שעל גביהן, כיון שמקום זה אינו מובדל בצוה"פ, שהרי במקום זה ליכא קנים בצדדים, ובכה"ג בהכרח שכל ההיתר יהא רק עד מקום הקנים הצדדים, [ואו דמוכח כמחזה"ש דעיקר המחיצה הוי הקנים שבצדדים כל שיש קנה על גביהם, ואף לחזו"א דהקנה העליון נמי הוי בכלל המחיצה, מ"מ מסתברא דלא שרי להשתמש רק עד תחילת המחיצה], וא"כ ודאי יתכן דאף בשבת למ"ד דצוה"פ מן הצד ל"מ, דמ"מ אין הצוה"פ מתרת רק עד תחילת הפצימין הצדדיים.

ובעיקר הוכחת החזו"א מהא דבעשה הקנה שעל גביהן לצד חוץ מותר להשתמש עד מקומו, דה"נ אף אם האריך הקנה שעל גביהן מותר להשתמש בין הפצימין, יש לעי' די"ל דלעולם חודו הפנימי מתיר ואין להתיר בין הפצימין, והא דהיכא שהקנה שעל גביהן הוא לצד חוץ מותר להשתמש עד מקומו, הוא משום דכה"ג ליכא על הקנים הצדדיים תורת מחיצה כלל עד מקום הקנה שעל גביהן, ונמצא דחודו הפנימי של מחיצת הפצימין הוא רק במקום דאיכא קנה על גביהן, ולכך שרי עד מקום זה, משא"כ באופן דהקנה שעל גביהן הוי ע"פ כל הפצימין, הרי נמצא שמחיצת הפצימין מתחלת מחודם הפנימי, וכל כה"ג חודו הפנימי סותם, ואין להתיר בין הפצימין.

(ו) האחרונים דנו בדין עמודי הטלגרף אם הם מועילין לצוה"פ, וצורתם היתה שהיו יוצאין יתירות מן הקנים ועליהם הי' החוט למעלה, ודנו להכשיר בזה משום שהיתירות היוצאין מן הקנים הוו חלק מן הקנים, וע"כ חשיב שפיר דהקנה העליון הוא על גביהם, אולם אי נמצא דכל עיקר מחיצת צוה"פ היא רק ע"י שהקנים הצדדיים הם תחילת מחיצה על שכנגדן, הרי היתירות שאין מגיעין על הארץ ליכא עליהו תורת מחיצה כלל, וכל המחיצה היא רק עיקר הקנים שמגיעין עד הארץ, וע"כ ודאי דל"מ מה שנותן הקנה ע"ג היתירות, ולפי"ז בקנה שצר מלמטה ורחב למעלה, א"א ליתן הקנה על גביו רק על גבי המקום הצר, דאם נותן על המקום שמתרחב ל"מ מידי, דמקום זה אינו קנה גבוה י' טפחים, ול"ל תורת מחיצה, וכ"כ באבנ"ז סי' רצ"ה סק"ב לפסול את עמודי הטלגרף.

(ח) המאירי והשלמה והמאורות וספר הבתים הביאו דעת הראב"ד דצוה"פ מן הצד היינו שלא עשאו ע"פ כל המבוי, וטעמא משום דאתי אוריא דמהאי גיסא והאור שבתוך הצוה"פ ומבטל ל' להקנה שאינו סמוך לכותל, והרשב"א הביאו בקצרה בדרך י' ב', וצ"ב מ"ש דינא דאתי אוריא על קנה דצוה"פ, הרי כל דינא דאתי אוריא הוא רק לענין דל"מ העומד לגדור כנגדו, אך לא בטל העומד לכל מילי, וא"כ מ"ט לא יהני הקנה לאשוויי צוה"פ, ובע"כ דהקנים דצוה"פ בעי' שיהיו מחיצה על המקום, וע"כ שפיר שייך בזה דינא דאתי אוריא.

(ט) ברע"א הביא בשם הרא"ם הובא במ"ב שס"ב ס"ק ס"ב, דדינא דא"צ ליגע הוא משום דאמר' גוד אסיק, והא בפשוטו ל"ש גוד אסיק רק במחיצות, ואף אי נמצא דשייך דינא דגוד אסיק גם שלא במחיצות, וכמו דין גוד אחית במקוה, מ"מ מוכח דהכא איכא עליהו בפנ"ע תורת מחיצה, דאל"כ מ"ט בעי' שיהיו הקנים גבוהין י', ובפשוטו כ"ז הוא משום דבעי' שמחיצת הצוה"פ תהא גבוהה י', וא"כ מ"ט ל"מ בשהקנים אין גבוהין י', ורק הקנה שעל גביהן הוי מעל גובה י', ונימא גוד אסיק על הקנים שבצדדין, והוי הצוה"פ גבוה י', ובע"כ דבעי' שיהא תורת מחיצות על הקנים שבצדדין, ומה"ט בעי' שיהיו הם גבוהין י', ואשר ע"כ כל שאינם גבוהין י', ל"ש למימר בזה גוד אסיק.

וביאר בזה גם דעת המ"ד בסוכה ד"ז. דרוח שלישית אין ניתרת אלא בצוה"פ, ופירש"י דאין הטפח מתיר אא"כ עשאו לאותו טפח צוה"פ ע"פ כל הדופן כולו, כיצד קנה של חצי טפח אצל היוצא וקנה של חצי טפח במקצוע שכנגדו וקנה על גביהם וכו', והתוס' שם כתבו דאע"ג דבפ"ק דעירובין לא יהבי' שיעורא לקנה של צוה"פ וכו' גבי סוכה החמירו דבעי' מחיצות הניכרות, עכ"ל, וצ"ע שהרי הא דבעי' טפח הוא משום דינא דשלישית אפי' טפח, וא"כ מה טעם יש לומר דבעי' שקני הצוה"פ יהיו טפח, דאף דבעי' שתהא הצוה"פ ניכרת, מ"מ מ"ש זה לשיעור טפח דסוכה דבעי' דופן טפח, שהרי הכא בצוה"פ הוי זה מחיצה ע"פ כל הדופן, וא"כ מ"ט יש לומר דבעי' שיהיו קני הצוה"פ טפח, וע"כ דמחיצת צוה"פ מיוסדת על הא שהקנים הצדדיים הוו תחילת מחיצה כנגדן, ע"כ מכח דינא דשלישית אפי' טפח יש להצריך שיהיו הקנים הצדדים מחיצת טפח, וכל דלית בהו טפח אינם מועילין לדפנות סוכה.

סילוק מחיצות בצוה"פ

במקור חיים בתיקון עירובין כתב דאם מעמיד את הקנים בתוך בתוך גדר המוקף מד' רוחות לא מהני, "כי הלחי בעי' שתעמוד בחוץ בשביל היכר, ומה שעומד בתוך דבר המוקף לאו כלום הוא, דדבר המוקף כמאן דמליא דמי", והובא במ"ב שס"ג סוף ס"ק קי"ג, ובאבנ"ז סי' רצ"א תמה על טעמו הראשון דהא צוה"פ למעלה מכ' כשרה, אעפ"י דליכא היכר, ועל טעמו הב' תמה דרק בבית מקורה אמרי' כמאן דמליא, אולם כתב דיש לפסול מטעם אחר, דכיון דאיכא סילוק מחיצות לקנים אין מצטרפין לצוה"פ, וכ"כ החזו"א בפשיטות בסי' ע' ס"ק כ"א דכה"ג איכא סילוק מחיצות, אולם בשו"ת חת"ס ח"א סי' צ"ו הביא מהפנים מאירות דפסל בכה"ג, וע"ש דדחה לראיותיו, ולכך פסק דכה"ג דמוקף ד' מחיצות כשר, ובח"ו סי' ל"ד נמי פסק הכי.

ולכאור' יסוד הנידון בזה דהרבה אחרונים נקטו דחלק מהגדרה של צוה"פ הוא מחמת הלחיים, וממילא ודאי דכל דאיכא סילוק מחיצות לקנים פסול, אבל החת"ס ס"ל דכל דאיכא שם פתח ע"י הצוה"פ מהני.

אולם בחזו"א ע' ס"ק כ"ב כתב להק' על המקו"ח דאי מיירי כפשוטו הא איכא סילוק מחיצות, ולמאי הוצרך שיהא מוקף מד' רוחות, ולכך ביאר דמיירי שאין העמוד מוקף לגמרי דכה"ג אי לאו דחשיב כנמצא ברשות אחרת ליכא סילוק מחיצות, אולם הק' דאדרבא נימא דהצוה"פ יעשה סילוק מחיצות למקום המוקף ושוב הוא בתוך הרשות, [וע"ש עוד מה דהאריך ובתו"ד ביאר דעומ"ר ענינו דגודר את הרשות, וצוה"פ ענינו כמחיצה בפועל, ועי' להלן].

ובעיקר דין סילוק מחיצות בצוה"פ, עי' בחזו"א סי' קי"א סק"ג דהאריך בסוגיא דעריכי מיא דנחלקו הראשונים האם חריץ י' באמצע עושה הגו"א סילוק ללחי, [וכע"ז ביאר הגר"ח לעיקר פלוגתת הראשונים שם בספר מגנזי הגר"ח], וכתב החזו"א דנפק"מ לבור בין קני צוה"פ, [ומדברי החזו"א שם משמע דהוא רק סילוק ביחס לבור אבל שאר המבוי שרי, אולם בספר שונה הלכות בהערות לסי' שס"ב סעיף ע"ט כתב דהחזו"א הורה דצוה"פ תחת צוה"פ תרוייהו פסולות].

וע"ע בחזו"א סי' ס"ק כ"א וסי' ע"ט ס"ק י"א דבאופן דעושה את הצוה"פ רחוק מהכתלים, ואם נבא לדרון מדין עומ"ר נמצא דהכתלים יפגעו בחלל הצוה"פ דפסול, ונראה מדבריו דהוא מדין סילוק מחיצות, ואעפ"י דבעלמא אין עומ"ר עושה סילוק מחיצות, מ"מ שאני הכא דהצוה"פ עומד באויר, ע"ש וע"ע בקה"י מה דהביא מהחזו"א.

כיפה

י"א ב'

(א) גמ' - וחכמים פוטרם. עי' רש"י ד"ה וחכמים וכן ד"ה הכל מודים דמבואר מלשונו דטעמא דרבנן דכיפה פטור ממזוזה משום שבמקום זה ליכא רוחב ד' ואין פתח פחות מד', ומשמע דכל דאיכא מקום ד', אעפ"י דהמזוזות עגולות מתחילתן הוי פתח גמור, וכן פי' הב"י הב"ח הט"ז והש"ך ביו"ד סי' רפ"ז, וכן מבואר בלשון רש"י ביומא י"א ב', וכ"כ להדי' בתו"י שם.

אולם צ"ע לפי"ז לשונו של רש"י בד"ה א"נ יש ברגלי' ג', דפי' וסתם רגלי' רוחב ד', ולהנ"ל דכל נידון הסוגיא הוא משום דליכא רוחב ד', הרי כשאמר אביי דיש ברגלי' ג' פירושו דיש ברגלי' ג' ברוחב ד', ומהו שפירש"י דסתם רגלי' רוחב ד', דמשמע דעיקר מש"א דיש ברגלי' ג' היינו דיש ברגלי' גובה ג' ביושר, ומלבד זאת הוסיף רש"י דאף יש בזה רוחב ד' דסתם רגלי' רוחב ד',

(ב) אולם עי' בחי' הר"ן דכתב דרש"י חדא מתרתי נקט, ואף רש"י מודה דאיכא נמי עוד סיבה לפסול מחמת דהמזוזות עגולות, אולם מלשון הר"ן משמע קצת דגריס בגמ' כגרסת ר"ח יש ברחבה ד' ואין ברגליה ג' פסולה, וכן אין ברחבה ד' ויש ברגליה ג' פסולה, ולגרסא זו מבואר להדי' דאעפ"י שרחבה ד', מ"מ ל"מ משום שאין ברגלי' ג' ביושר, אבל לגרסא שלפנינו גובה י' ואין ברגלי' ג', שפיר מתפרש דהא דאין ברגליה ג' היינו שאין ברגליה גובה ג' שהוא רחב ד'.

וכן עי' בריטב"א בסוגיין וביומא י"א ב' דאזיל בשיטה זו דבעי' שיהיו המזוזות ביושר.

(ג) והנה רוב הראשונים פי' דכוונת הגמ' להוכיח מכיפה דאי"צ ליגע, [חוץ מהבעה"מ] ועי' בריטב"א דביאר דודאי בעי' שהקנה יהא ישר, וא"כ ע"כ דמיירי דיש בנין ישר מעל הכיפה, וכיון דהבנין הישר שבראש הכיפה אינו נוגע במזוזות, ע"כ מוכח דאי"צ ליגע, ומבואר בדבריו דאילו היה הדין דקנה עגול נמי אית ליה תורת משקוף, ליכא ראייה דאי"צ ליגע, וכן מבואר להדי' בריטב"א ביומא, דע"ש דנסתפק בעיקר הדין האם בעי' שיהא המשקוף ישר, וכתב דאי לא בעי' שיהא ישר ליכא ראייה דצריך ליגע, ורק לפי הגרסא דמייתי ראייה מכיפה דאי"צ ליגע מוכח דבעי' שיהא המשקוף ישר, והוסיף דאף אי נימא דבעי' שיהא המשקוף ישר נמי ליכא ראייה דאי"צ ליגע אף באופן דיש אויר בין המשקוף למזוזה. [ועי' בנין ציון סי' כ"ז דכתב ר"א בינג להק' על הריטב"א אמאי לא פי' לדברי הבעה"מ כפשוטו דס"ל דמשקוף עגול כשר, ולכך ליכא ראייה].

ומשמע בריטב"א דאעפ"י דבנין ישר ע"ג הכיפה מבחוץ מהני, מ"מ לא מהני הא דיש מזוזות ישרות, וצ"ב מ"ש ממשקוף העליון דמהני, ובחזו"א ע"א סק"ב פי' דכל שיש י"ט תחת הקנה העליון, כיון דהכיפה אינה ממעטת משיעור חללו אלא מפסקת בינו לאויר, מהני לצוה"פ, אבל המזוזות לא חשיבי כאיתנהו כלל, דכיון שהכיפה מיעטה משיעור חללם בטלו מלשמש כקני צוה"פ, ומשום הכי חשיב

כאינו נוגע קנה העליון במזוזות, ועוד י"ל דס"ל כמחה"ש דעיקר המחיצה הוא הלחיים שמהצדדים, והקנה הוא להשלמת הצורה, ולכך כל דאיכא ב' מזוזות ישרות דהן עיקר הצוה"פ, סגי אף בבנין שע"ג להגדיר את הלחיים לפתח¹.

(ד) אולם עי' ברמב"ם פ"ו מזוזות ה"ד דפסק דכיפה המתעגלת בתוך י' פסולה כיון שאין לה משקוף, וכן מבואר בטוש"ע יו"ד סי' רפ"ז, ולפי שהריטב"א הרי אף למעלה מי' פסולה כיון דהמשקוף עגול.

ועי' בחזו"א סי' ע"א סק"א דנקט דרש"י ס"ל להריטב"א, אולם בסוף סק"ג כתב דאף לרש"י מהני עגול וכדעת הרמב"ם, [ועי' שלו"י עמ' ר"ס דכתב החזו"א דכן הוא העיקר], ועי' בנין ציון סי' כ"ז דנחלק עם ר"א בינג אם רש"י ס"ל כהרמב"ם, ובנין ציון כתב להוכיח מהא דרש"י לא פי' לאין לו תקרה באבן נכנסת אבן יוצאת דע"כ ס"ל לרש"י דעגול נחשב למשקוף.

[ולכא' יש להוכיח עוד כן מדעת רש"י, דהנה בד"ה ויש בה לחוק כתב "שהבנין ארוך לכאן ולכאן, ואין הבנין כלה מכאן ומכאן למדת השער" ומבואר דעד השתא יתכן לפרש את הברייתא אף באופן שהבנין כלה מכאן ומכאן למידת השער, ורק משום דאביי מפרש לטעמא דר"מ משום דחוקקין להשלים הוצרכנו לפרש דמיירי באופן שהבנין ארוך לכאן ולכאן, והנה באופן שהבנין כלה למידת השער, הרי ליכא משקוף ישר כלל, ואפ"ה ה"ז חייב, וע"כ מוכח דליכא חסרון בהא דאין המשקוף ישר, אולם עי' בריטב"א בעירובין וביומא דכתב נמי דאיכא גוונא דל"ש לחוק, אעפ"י דס"ל דמיירי דיש בנין ישר מע"ג הכיפה, אולם נראה דהריטב"א לשיטתו דבעי' שאף המזוזות יהיו ביושר, וא"כ בעי' לחוק בשביל שיהיו המזוזות ישרות, ונידון זה שייך אף באופן דהמשקוף ישר, דמ"מ עדיין יתכן אופן דיהיו המזוזות עגולות, אבל לרש"י דבפשוטו ס"ל דלא בעי' שיהיו המזוזות ביושר, אלא רק שיהא רוחב ד' בין הרגלים, הרי כיון דעד השתא ס"ל לגמ' דהברייתא מיירי באופן שא"א לחוק ע"כ דמיירי דהמשקוף עגול].

(ה) אלא דאי נימא דלא בעי' שיהא המשקוף ישר תקשי קו' הריטב"א דא"כ איך מוכח מדינא דכיפה דא"צ ליגע, הרי כיון דמשקוף בעיגול הוי משקוף, נמצא דמן המקום דליכא רוחב ד', [שממקום זה כבר לא חשיבי מזוזות], הוי תחילת המשקוף, וא"כ הרי המשקוף נוגע במזוזות, ומה הראיה דא"צ ליגע, ובאבנ"ז סי' רצ"א סק"י"ג כתב דהרמב"ם סובר כבעה"מ דאין כוונת הגמ' להוכיח מכיפה דא"צ ליגע, וע"ש דהק' דא"כ אמאי לא פסק כר"ש דקיי"ל כר"ש באיסורי.

(ו) ובשו"ת משיב דבר [לנצי"ב] סי' כ"ו תי' דיסוד המחלוקת בין ר"נ לר"ש אם יש חסרון בהא דאינו כדרך צוה"פ, או לא, וע"ז מייתי ראייה מכיפה דכשרה לר"מ אעפ"י דאין דרך לעשות צוה"פ כך, ומה מועיל הא דחוקקין להשלים, ואף רבנן לא פסלו אלא משום דס"ל דאין חוקקין להשלים והוי כפתח שאין בו ד', אבל לכו"ע ליכא ריעותא במה דאין דרך לעשות כך.

ובחזו"א סי' ע"א סק"ג יישב דעיקר הך נידון דכיפה עגולה מתלי תלי בפלוגתא דר"ש ור"נ אם צריך ליגע, דלר"ש דצריך ליגע צריך שיהא כל הקנה נוגע בחלל שבין המזוזות, ואם חלק מהקנה גבוה ומתרחק מבין המזוזות, חל על אותו מקום פסול מחמת דרחוק מהמזוזות, אבל לר"נ דא"צ ליגע לא איכפ"ל דהוא עגול, וכ"כ באבנ"ז סי' רס"ד סק"ו, ובשלו"י סי' ע"ח ובקו' שירת הלוי להגר"ד [ישורון ט'] הוסיפו בזה ביאור דהגדר בצוה"פ דאנו דנין דיש לו מזוזה מכל צד וקנה ע"ג, ולכך לרב ששת דס"ל דגם האויר שלמעלה מי' צריך שיהא מתוקן כהלכתו, נמצא דהאויר שבתוך העיגול אין לו מזוזה, ע"ש, ועי' היטב בחזו"א במוסגר דביאר כעין סברא זו. [ועי' בקונטרס שירת הלוי מהגר"ד ז"ל דהביא מהגר"ח ז"ל דבצוה"פ בעי' יהיו עומדים ב' הלחיים בשטח ישר אבל אם א' גבוה מהב' יותר מג' פסול, וטעמו דבצוה"פ אין הביאור דכל קנה הוי מחיצה במקומו ועי' הג' נעשה לפתח, אלא דכל מקום ומקום נעשה מוקף ע"י כל הג' קנים, וממילא אם קנה א' עומד יותר גבוה מהקנה הב' הרי לגבי הקנה הב' אינו עומד על הקרקע והו"ל מחיצה תלויה, וכן אם יש בין הלחיים בקעה לגבי הבקעה חשיבי תרוייהו כמחיצה תלויה, אלא באופן דהבקעה גופי' עמוקה י' דהוי ליה מחיצות בפנ"ע, (ומוכח לכא' דס"ל להגר"ח דליכא דין סילוק מחיצות לעיקר הצוה"פ, וצ"ע בזה)].

ויש לבאר בעוד נוסח דיסוד המחלוקת אם צריך ליגע הוא אם בעי' שיהא המשקוף מעל חלל הפתח בלא הפסק או מהני אף אם הוא גבוה טפי מחלל הפתח, וע"כ בכיפה שהחלל העליון אינו מכלל חלל הפתח כיון שאינו רחב ד' טפחים, הרי דאם צריך ליגע, נמצא דהמשקוף העליון אינו מעל חלל הפתח, דמפסיק ביניהם החלל שאינו רחב ד'.

¹ ושמעתי לבאר בדעת רש"י דלעולם בעי' שיהיו המזוזות ישרות בגובה י', אולם כ"ז רק מפני שלמעלה בעיגול ליכא רוחב רוחב ד', אבל אם בכל אופן יש בעיגול רוחב ד', לא איכפ"ל דמתחלת להתעגל מתוך י', וביאור הדברים דהא ברגלים ישרות אנו דנים דעד ראש הרגלים הרי"ז בכלל המזוזות, וכל הכיפה הוא בכלל המשקוף, וממילא נמצא דעד סוף הפתח איכא רוחב ד', ומשום דכל יסוד הדין הוא דבעי' שכל חלל הפתח יהא ברוחב ד', אבל כשמתעגל מתוך י' הא נמצא דהכיפה הוא בכלל המזוזה, וא"כ חלל הפתח הוא כל הכיפה, וממילא נמצא דליכא רוחב ד', וממילא לא יועיל שיהא גובה י' ברוחב ד', שהרי עדיין למעלה הוא פחות מד', ורק כשיש רגלים ישרות בגובה י' דאפשר לדון דהפתח הוא רק עד סוף הרגלים, שפיר יש להחשיבו דיש לו רוחב ד' בפתחו.

(ז) ובעיקר דברי הרמב"ם עי' בכס"מ דהק' דאם כיפה חשיב משקוף אפילו אין גובה המזוזות י' ליתכשר, ואם אין הכיפה משקוף מה יועיל שיהיו המזוזות גבוהות י' אטו גובה המזוזות משוי לכיפה משקוף, ובט"ז יו"ד סי' רפ"ז סק"ג תי' דאם המזוזות בגובה י' אמרי' דיש כאן מזוזות וממילא יש כאן משקוף, אבל באינו גבוה י' הרי ליכא מזוזות, אלא דהיה אפשר לדון דמה שנתעקם חשיב כמזוזה, דאלא דא, כליכא משקוף, שהרי על העיקום הוא כחדא וא"א לישות ממנו גם משקוף וגם מזוזות, ובעמק ברכה מזוזות סק"ו הביא כן מהגר"ח. והוסיף דאין להק' דאמאי כתב הרמב"ם דהחסרון מחמת דליכא משקוף נימא איפכא דהמזוזות יצטרפו לכיפה והחסרון משום דליכא מזוזות, דמזוזות יכולים להיות ללא משקוף אבל אין משקוף ללא מזוזות, וכ"ה בחי' הגר"ח סי' נ"א, והוא דוחק, אולם י"ל עוד דהא מבואר בט"ז שם דדן היכן לקבוע את המזוזה, וכתב דלרש"י דהכיפה חשיב מזוזה אנו דנין לשליש העליון במזוזה, אולם לדעת הרמב"ם רק הרגלים הוו מזוזה, אולם מסיק דגם לפי הרמב"ם אפשר לקבוע בכיפה, וקשה איך יתכן דהכיפה הוי מזוזה, הא ביאר דהוי או מזוזה או משקוף, וע"כ צ"ל דגם לפי הט"ז אפשר לדון למשקוף בפנ"ע ולמזוזה בפנ"ע, באותו כיפה, אלא משום דאיכא דין דבעי' משקוף ע"ג מזוזות וזהו כל מהות המשקוף דהוא מונח על המזוזות, משו"ה בעי' דיהא היכר למזוזה ולמשקוף, ונמצא דבאמת במזוזות ליכא שום פסול, שהרי חזי' דקובע בה למזוזה, וכל הפזול הוא במשקוף דכיון דחפצא של משקוף שהוא ע"ג מזוזות ממילא בעי' היכר למזוזות כדי שנדע דעליהם בא המשקוף, ולכך באיכא מזוזות י' שאינם משקוף כלל שפיר מהני להחשיב את הכיפה למשקוף. ועי' בחזו"א ע"א סק"ה דכתב דלפי הט"ז דה"ה באופן כשהמזוזות עגולות והקנה ישר דכשר, כיון דכל החסרון הוא משום שלא ניכר מה המשקוף ומה המזוזות, אבל באופן דגבוה י' דניכר מהני, וא"כ אין חילוק בין מזוזות ישרות וכיפה עגולה לקנה ישר ומזוזות עגולות, ועי' בחזו"א סק"ו דלפי"ז ה"ה דכשר כשב' המזוזות באלכסון, ובשונה הלכות בהערות לסי' שס"ב סיף ס"א כתב דכן מבואר בשער הציון שס"ג ס"ק י"א.

גדר הדין דאי"צ ליגע

(א) עי' בגליון רע"א סי' שס"ב דטעמא דאי"צ ליגע משום דינא דגו"א, ובשו"ת ברית אברהם סי' ט"ז סק"ד ובאבני נזר רצ"א ס"ק י"ב תמיהו דא"כ מאי מוכיח הגמ' מכיפה דאי"צ ליגע, הא איכא הפסק מחמת החלק התחתון של הכיפה, ובדברי יחזקאל סי' ו' האריך לבאר דאמרי' גו"א אף כשיש הפסק, וע"ש בברית אברהם בסק"ב דנקט דבאמת אינו מדין גו"א, ועוד צ"ב שהרי הא דלא מהני לחשוב שיש מזוזות עד התקרה העליונה הוא משום דאין שם ד', ומה יועיל גו"א בזה.

עוד יל"ע לפי השיטות דמשקוף עגול נמי חייב במזוזה, דהא בכה"ג לא שייך לומר גו"א כיון דאם נעלה את המזוזות הרי לא יגעו כלל למקום המשקוף.

עוד יש להעיר, דלפי מה דנתבאר לעיל בדעת רש"י דהא דמוכיח מינה דא"צ ליגע הוא משום דהפלוגתא אם צריך ליגע הוא אם בעי' שיהא המשקוף מעל חלל הפתח בלא הפסק או מהני אף אם הוא גבוה טפי מחלל הפתח, וע"כ בכיפה שהחלל העליון אינו מכלל חלל הפתח כיון שאינו רחב ד' טפחים, הרי דאם צריך ליגע ל"מ, שהמשקוף העליון אינו מעל חלל הפתח, דמפסיק ביניהם החלל שאינו רחב ד', ולפ"ז צ"ע מה יהני בזה דינא דגוד אסיק, הרי בלא"ה המזוזות נמשכות למעלה, ומה דל"מ הוא משום דהחלל העליון אין בו ד' טפחים ול"ה מכלל הפתח, ומה יהני לזה דינא דגו"א, הרי אכתי ל"ב ד' טפחים.

וגם בעיקר הדבר יל"ע, אם שייך לפרש לגבי מזוזה דהא דמהני הוא משום דינא דגוד אסיק, דבפשוטו דינא דגוד אסיק ל"ש רק לגבי מחיצות, ולא לגבי דיני מזוזה.

(ב) ונראה לומר בזה דבדין מזוזות שאין מגיעות למשקוף יש לדון משום תרי טעמי, חדא דאי"ז כצורת פתח מעליא, ובזה פליגי רב ששת ורב נחמן אם חשוב כפתח או לא, ועוד, דאף דהוי בצורת פתח מ"מ כיון שאין המזוזות מגיעות למשקוף ליכא צירוף ביניהם ול"ח כפתח, וע"ז מהני הא דגוד אסיק לחשוב שהמזוזות מגיעות למשקוף, ואף רב ששת מודה לדינא דגוד אסיק, ואך דל"מ דינא דגוד אסיק רק לצרף המזוזות והמשקוף זל"ז, אך אכתי חסר בצורת פתח וע"כ ס"ל לרב ששת דל"מ, ורב נחמן ס"ל דאפ"ה ה"ז חשוב כפתח.

ולפ"ז י"ל דלעולם לגבי כיפה ל"ש כלל דינא דגו"א, ומ"מ חשוב פתח אף לענין שבת, ומשום דכל מה דבעי' לדינא דגוד אסיק הוא משום דבעי' לצרף המזוזות והמשקוף זל"ז, ובכיפה שהן מחוברין זל"ז הם מצורפין אף בלא דינא דגו"א, [וכמבואר בריטב"א דאור גרע] ולא

מיבעיא אי נימא כהרמב"ם דכל הקשת הויא המשקוף, דודאי הן מצורפין זל"ז, אלא אף אי נימא כהריטב"א דרק התקרה העליונה היא המשקוף, מ"מ כיון דהן מחוברין בבנין, י"ל דלא בעי' לדין גוד אסיק כדי לצרפן, והגמ' מוכיח מכיפה דאי"צ ליגע, משום דלמ"ד דצריך ליגע הרי איהו נמי מודה דאמרי' גוד אסיק ומצורפין המזוזות והמשקוף זל"ז, אלא דס"ל דמ"מ איכא חסרון בצורת פתח, א"כ ה"ה בכיפה אעפ"י דהמזוזות והמשקוף מצורפין זל"ז, מ"מ אינו כצורת פתח, ומדכיפה חשיב פתח, ש"מ דאף כה"ג שאין המשקוף העליון מעל חלל הפתח, חשיב כפתח.

(ג) והנה עי' בט"ז סי' שס"ג סק"ט שכתב דאם למעלה מן הקנים שמעמידין למטה יש גג שמפסיק בין גובה החבל להקנים אינו צוה"פ כיון שהגג מפסיק בין החבל להקנים, ובתו"ש תמה עליו דהא חזי' בכיפה דחשיב פתח אעפ"י דהעיגול מפסיק בין המשקוף העליון למזוזות, ועי' שו"ת ברית אברהם או"ח סי' י"ט סק"ה דכתב השואל שם, וכן כתב במשיב דבר סי' כ"ו, ובחזו"א סי' ע"א סק"ג, דבכיפה כל העיגול חשיב כמשקוף, משא"כ בגוונא דהט"ז הדבר המפסיק הוא נחשב לתקרה ומסלק לעליון, וכיון דהגג המפסיק פסול לקנה העליון נמצא דליכא קנה עליון לצוה"פ, (ובמשיב דבר שם הוסיף דהט"ז לטעמי' ביו"ד סי' רפ"ז שהסכים למש"כ הכ"מ בדעת הרמב"ם דביש ברגלי' עשרה העיגול עצמו הוי המשקוף), ובדברי יחזקאל סי' ו' סק"ה כתב לישב דברי הט"ז דהא דפסל בכה"ג הוא כמבוי בלשונו משום דאין דרך לעשות צוה"פ בענין זה, וע"כ ל"ד לכיפה שודאי הוי הדרך לעשות בענין זה, וע"ע מש"כ לישב בברית אברהם סי' ט"ז סק"ד.

אולם להנ"ל א"ש כמין חומר, דבאמת עיקר טעמו של הט"ז דל"ש לומר גוד אסיק היכא שיש דבר מפסיק, אולם ס"ל לט"ז דכ"ז שייך דוקא באופן שאין המזוזות מגיעות למשקוף, דכיון דבעי' לגוד אסיק, ע"י ההפסק בטל הגו"א, משא"כ בכיפה דנתבאר דאינו מדין גוד אסיק, לא איכפ"ל דיש דבר שמפסיק בין המשקוף למזוזות.

(ד) עי' בשו"ע שס"ב סי"א דפסק דאם הקנה שבצד אינו מכונן כנגד הקנה העליון אלא מרוחק ממנו פסול, דפתחא כה"ג לא עבדי אינשי, ומקורו מהרדכי, ועי' במ"ב ס"ק ס"ג דפי' דאף אי נימא גו"א מ"מ הו"ל מן הצד ומה"ט פסק דאף אם מרוחק משהו הרי"ז פסול, אמנם עי' במרדכי דדימה האי דינא לפתחא שימאי, וצ"ב.

י"א ב'

גמ' - לימא מתני' דלא כחנניא וכו'. עי' תוס' ו' ב' ד"ה והאמר דהק' על רש"י שכתב דבעי' ב' דלתות, דכיון שיש דלת אחד הוי כמבוי סתום וליסגי בלו"ק ברוח ד', ותי' דדלת שאני דלא מהני בצד א', וצ"ע דהא תי' מוכח מסוגיין מיניה וביה, דהא מבואר בגמ' דאליבא דב"ש אע"ג דבמבוי סתום מועיל לו"ק, מ"מ במבוי מפולש בעי' דלת מכאן ודלת מכאן לחנניה אליבא דב"ש, וע"כ דדלת גרע ממחיצה. אולם שו"ר דלק"מ דהתם דנו בדאו', והיינו לס"ד דמייירי ברייתא דאין מערבין ברה"ר גמור, אבל הכא מייירי לבתר המסקנא דמייירי ברייתא דאין מערבין בדרבנן, ולכך אינו ראייה להתם.

גמ' - למימרא דקא סברי ב"ש ד' מחיצות דאו' וכו'. עי' רש"י דס"ד דטעמא דבעי' לחי וקורה דתיהוי מחיצה מעליא, וכן מבואר ברשב"א, וצ"ב אמאי הוצרכו לפרש דכוונת הגמ' דתרווייהו משו"ל לה למחיצה מעליא, ולא פי' כפשוטו דמהא דלא סגי בקורה לחוד להיכר, ע"כ דד' מחיצות דאו', ולכך בעי' לחי למחיצה דאו', וקורה להיכר, ועוד צ"ב איך תרווייהו משו"ל ליה מחיצה מעליא, הא ב' גדרים מחיצה נינהו, דקורה הוא מדין פ"ת על כל רוחב הפתח, ולחי הוא רק מדין תחילת מחיצה. ועי' בריטב"א ובר"פ דהק' אי ס"ל לב"ש דבעי' ד' מחיצות, אמאי סגי בלחי ברוח ד', ותי' דודאי אף להו"א סגי בשם ד' מחיצות.

גמ' - לא לזרוק משלש וכו'. עי' ברשב"א דביאר דמדרבנן החמירו עליו דבעי' ד' מחיצות גמורות, אולם בריטב"א ביאר דמדרבנן החמירו דבעי' היכר גמור ברוח ד' ולכך בעי' לחי וקורה.

(א) גמ' - לימא קא סברי ב"ה ג' מחיצות דאו' וכו'. עי' ברשב"א דכוונת הגמ' להוכיח דלא סגי מדאו' בב' מחיצות, דאל"כ אפילו ברוח ג' ליסגי בלחי או קורה, דלהיכר סגי בלחי או בקורה, [ועי' ברשב"א דמדוייק בלשונו דרק משום דחזי' דס"ל לב"ה דסגי בהיכר של לחי או קורה, מוכרח מהא דלא סגי בלו"ק ברוח ג', דס"ל לב"ה דבעי' מדאו' ג' מחיצות, אבל אי ס"ל כב"ש דבעי' לו"ק מוכן אמאי ברוח ג' בעי דופן על כל הרוח, וצ"ב], וע"ז משני דאעפ"י דב' מחיצות דאו' מ"מ מדרבנן החמירו דבעי' בג' רוחות מחיצות שלימות, וברוח ד' לחי או קורה, וכתב הרשב"א דדחי' בעלמא הוא, כיון דרק ר"י ס"ל דב' מחיצות דאו'.

אולם בחזו"א ע"ג סק"א ביאר דנידון הגמ' אי סגי מדאו' בב' ולחי או דאף מדאו' בעי' ג' שלימות, אולם ודאי דג' מחיצות דאו', וכן מתבאר לשיטת הרמ"כ בדעת הרמב"ם, עי' להלן בדעת הרמב"ם סק"ב.

אולם בתוס' הרא"ש ביאר דכוונת הגמ' להוכיח דבעי' ג' ולא ד', מהא דסגי בד' בלחי או בקורה, ומשני דבאמת סגי בב', ורבנן החמירו דבעי' ג' גמורות ולחי בד'.

(ב) והנה ברשב"א ובריטב"א מבואר דלס"ד בעי' לב"ה לחי או קורה אף ברוח ד', וכדס"ל לר"י בב' מחיצות זו כנגד זו, אולם עי' בר"ן דכתב דלא ניבעי ברוח ד' מיד, וכן מדוייק בלשון תוס' ר"פ ותוס' הרא"ש, וצ"ב דהא מדין תיקוני מבואות בעי' תיקון לרוח ד'. וי"ל דהנה יש לדון בתקנת לו"ק ברוח ד' האם גדר הדין דמדרבנן חסר בגדירת הרשות, או דאף מדרבנן ליכא חסרון בגדירת הרשות, אלא דאעפ"י דהרשות גדולה מ"מ בעי' תיקון לרוח ד', וי"ל דס"ל לר"ן דגדר הדין דמדרבנן חסר בגדירת הרשות, ומשונה ס"ד דכיון דמדאו' סגי בב' מחיצות, כל מה דתקנו רבנן דבעי' עוד מחיצה, ולכך סגי בלחי ברוח ג', אבל אי נימא דאעפ"י דהרשות גדולה מ"מ הצריכו חכמים שיהא שתום, הרי ודאי דבעי' שיהא שתום מד' רוחות, ועוד יש לדון דהוא מדין קורה מתאמת פתחים הרבה כמבואר ברשב"א לעיל י' ב' ואכמ"ל. [אולם עדיין קשה דהא בדינא דר"י דמי שהיו לו ב' בתים חזינן להדי' דבעי' לחיין].

(ג) עי' בריטב"א דהוסיף דכוונת הגמ' להוכיח דלא סגי בב' מחיצות בין בגוונא דב' מחיצות זו כנגד זו, ובין בגוונא דהוי כמים גאם, ולפי"ז למסקנת הגמ' דלב"ה מדאו' סגי בב' מחיצות ולחי, הוא אף באופן דהווי כמין גאם, אולם ברשב"א מבואר דסוגיין מיירי בזו כנגד זו, ולכך דחה למסקנת הגמ' כיון דרק ר"י ס"ל דמי שיש לו ב' בתים וכו' הרי"ז רה"י, [אולם אינו מוכרח דמיירי רק בכה"ג].

ובבה"ל שס"ג א' ד"ה אסרו מבואר דגם באופן דהווי כמין גאם מהני לחי מדאו', אבל בחזו"א ע"ב סק"י חולק דבאופן דהב' מחיצות הווי כמין גאם, לא מהני לחי אף באלכסון, ובריטב"א לכאו' מבואר כדברי הבה"ל, אולם שו"ר דאינו ראה דהריטב"א מיירי לפי הגמ' הכא דב"ש ס"ל כר"י דסגי בב' מחיצות מדאו' אף בלא לחי, ולזה כתב דאין חילוק בין מפולש לכמין גאם, אבל הרי באמת למסקנא כתב הרשב"א דדחיה בעלמא הוא, וממילא מהני.

(ד) יל"ע מה הראיה מב"ה דבעי' מדאו' ג' מחיצות, דילמא הא דלא מהני לחי ברוח ג' משום תיקוני מבואות וכמבואר בדף ו' דבמבוי המפולש בעי' צוה"פ ולחי, ולכאו' מוכח דעד כמה דמדאו' סגי בב' מחיצות לא שייך התקנה דבמפולש בעי' צוה"פ ולחי, ורק משום דבעי' מדאו' ג' מחיצות שייך לומר דבמפולש בעי' צוה"פ, ולמסקנא באמת מדרבנן בעי' ג' מחיצות ולכך במפולש בעי' צוה"פ ולחי. ובאמת דכן מדוייק ברמב"ן במלחמות בדף כ"ב ב'.

עי' בפ"י ר"ח, והביאו הרשב"א [ובתלמיד הרשב"א מבאר איך גרס הר"ח בגמ'], ומתבאר מדבריו דלפי ב"ש בעי' ד' מחיצות מדאו' להיתר טלטול, דס"ל דקורה מהני מדאו' מדין פ"ת, ואסור לזרוק מג', אבל לב"ה בעי' ג' מחיצות מדאו' להיתר טלטול, וכדתניא דהזורק למבוי שאינו מפולש חייב, וס"ל דקורה ולחי משום היכר, ואסור לזרוק מב', ועי' להלן דהמ"מ נקט דשיטת הרמב"ם כגרסת הר"ח, אולם גם לב"ה בעי' ד' מחיצות לחיוב.

והנה בבה"ל שס"ג א' ד"ה אסרו כתב דדעת ר"ח בדף י"ב ב' דעת הרמב"ם דמדאו' בעי' לרה"י ג' מחיצות גמורות, וסגי בלחי לרוח ד', וצ"ע דהא חזי' הכא דלהל' דקיי"ל כב"ה סגי בג' מחיצות מדאו'.

וי"ל דבאמת ר"ח אינו סובר כהרמב"ם, דהא דייק בלשונו בדף י"ב ב' לכתוב דמיירי דהמחיצה הג' היא דלת, והיינו דאם יהא ג' מחיצות שלימות ודאי מהני, ולחי ודאי לא מהני כמחיצה ג', ופליגי ר"י ורבה בדף י"ב ב' האם כשהמחיצה הג' היא דלת אם מועיל הלחי לבטל את החסרון שיש בדלת, ולפי"ז מיושב סתירת דברי הר"ח.

ע"י בריו"נ דפי' דב"ש ס"ל דמדאו' בעי' ד' מחיצות ואתא הלכתא ואוקמא אלחי וקורה, וב"ה סברי דמדאו' סגי בג' מחיצות, ואתא הלכתא להוסיף לחי או קורה להכירא, וקשה דהא בגמ' מבואר דלב"ה סגי בג' מחיצות, ואיך יתכן לומר דלב"ה בעי' ד' מחיצות.²

שיטת הרמב"ם

(א) הרמב"ם פיי"ד ה"א פסק דרך בד' מחיצות או ג' מחיצות ולחי הוי רה"י, ועי' ברמב"ם פיי"ז ה"ב דפסק דמבוי סתום סגי בלחי כיון דמדאו' סגי בג' מחיצות, ועי' במ"מ דביאר דאין כוונת הרמב"ם דסגי בג' מחיצות לאשוויי רה"י, דודאי לא הוי רה"י גמור לחיוב אלא בג' מחיצות, אלא דסגי בג' מחיצות לבטל מיניה דין רה"י ושרי מדאו' לטלטל, משא"כ בב' מחיצות דעדיין הוא רה"י גמור, ועי' במ"מ דמקורו של הרמב"ם מהא דמבואר בגמ' בדף י"ב ב' דמבוי שאינו ראוי לשיתוף הזורק לתוכו חייב, ופי' ר"ח דכוונת הגמ' דמבוי סתום דיש לו ג' מחיצות ואינו ראוי לשיתוף מחמת חסרון תיקון ברביעית, דאם תקנו בלחי זורק לתוכו חייב, והרמב"ם נמי אזיל כפי' ר"ח ומזה הוציא הרמב"ם דבעי' ד' מחיצות מדאו' לעשותו רה"י גמור, ועי' לעיל בדברי ר"ח.

(ב) וברמב"ם בפיי"ז ה"ט פסק לגבי מבוי סתום דהכשירו בלחי חייב אבל הכשירו בקורה פטור, והראב"ד תמה עליו דהא מדאו' הוי רה"י בג' מחיצות לבד, ועי' במ"מ שם דביאר דהרמב"ם גורס בסוגיין כגרסת ר"ח דמשתיים אסור, אולם צ"ב שהרי הרשב"א ביאר דלגרסת ר"ח אליבא דב"ה סגי לחיוב בג' מחיצות, וע"כ צ"ל דאף דהרמב"ם גרס כגרסת ר"ח, מ"מ ביאר דברי הגמ' באופ"א, דבאמת כל המחלוקת בין ב"ש לב"ה הוא רק לגבי איסור טלטול, אבל לגבי חיוב דאו' לכו"ע הוא רק בג' ולחי.³

ובכס"מ הביא מהרמ"כ לת' דיש חילוק בין פתוח לרה"י לפתוח לכרמלית, דבפתוח לרה"י לא מהני ג' מחיצות, ובעי' לחי, וקורה לא מהני, אבל בפתוח לכרמלית מהני ב' מחיצות ולחי, [כצ"ל בכוונתו, דהא קיי"ל דלא כר"י ואף מדאו' לא סגי בב' מחיצות], וזהו כוונת הגמ' דלזרוק משתיים הוא דמיחייב, ושיטה זו הובא נמי בראשונים, אולם מצינו בזה ג' אופנים בראשונים, דבריטב"א בדף צ"ד א' כתב די"א דבפתוח לרה"י בעי' ד' מחיצות, ותמה עליהם דא"כ איך מועיל קורה, ולכך מסיק דודאי אף ל"א מועיל קורה, אולם ברשב"א שם מבואר דלשיטה זו לא יועיל קורה, ובעבוה"ק ש"א א-ג דבפתוח לרה"י אף לחי לא מהני, אולם פס ד' דחצר מהני, ויל"ע דהא מבואר להדי' בדף ו' ב' בברייטא דכיצד מערבין דבפתוח לרה"י מהני לחי וקורה.

(ג) והנה בפשוטו טעמא דהרמב"ם דבג' מחיצות פקע מיניה דין רה"י, הוא כמו דאיתא בשבת ז' א' גבי קרן זוית דמשום דלא ניחא תשמישתיה אינו רה"י, וה"נ כל דמוקף בג' מחיצות לא ניחא תשמישתיה, וכמו"כ יתכן דהא גופא דאינו מפולש חסר בתנאי רה"י, דאינו דומיא דדגלי מדבר, אולם יש להוכיח דהגדר בזה דהג' מחיצות גודרות את הרשות לעשותו כרמלית, דכמו דבעי' ד' מחיצות לאשוויי רה"י, ה"נ בעי' ג' מחיצות כדי להבדיל את המקום מרה"י.⁴

חדא דהא מבואר בדף ו' א' בברייטא דמבואות המפולשין דלפי הס"ד מיירי בפתוח לרה"י, דמהני צוה"פ מצד א' ולחי או קורה ברוח ד', והרי קורה משום היכר, ומ"מ מהני צוה"פ לעשותו כרמלית, ואעפ"י דניחא תשמישתיה, אלא ע"כ דהג' מחיצות גודרות את הרשות לעשותו כרמלית.

² וי"ל דס"ל לריו"נ דיסוד המחלוקת של ב"ש וב"ה הוא בעיקר דין ג' מחיצות ולחי, דב"ש ס"ל דמעיך הדין בעי' ד' מחיצות, אלא דהקלו דסגי בלחי ברוח ד', אבל ב"ה ס"ל דבשביל דין רה"י סגי בג' מחיצות, אלא דבעי' לחי ברוח ד' כדי שלא יהא פרוץ, אבל אחר דהלחי מונע את הפרצה, הג' מחיצות הן הגודרות ועושות את הרשות לרה"י, ולכך לב"ש דהמחיצה הדי' היא מעיקר מנין המחיצות בעי' מחיצה גמורה של לו"ק, אבל לב"ה דאינו מעיקר מנין המחיצות סגי בלחי או בקורה כדי למנוע את הפרצה.

³ ולמה דנתבאר בהערה לעיל בשיטת ריו"נ, יש לומר דכך הוא דעת הרמב"ם, ומפרש דכוונת הגמ' לשנויי דלזרוק משתיים אסור רק מדרבנן, אבל להיתר טלטול עד דאיכא ג', והיינו דעיקר הגדרה להיתר טלטול הוא בג', ובלחי הוא גורר ברוח ד' מדאו', ובקורה באמת אינו אלא מדרבנן.

⁴ ולמה דנתבאר לעיל בדעת הריו"נ מתבאר טפי דבאמת הרשות גדרה ע"י ג' מחיצות, אלא דמתנאי רה"י שלא יהא פרוץ ברוח ד', ונמצא דבאמת אי"ז דין נפרד דסגי בג' מחיצות להבדילו מרה"י, אלא דג' מחיצות מהני להיתר טלטול, ומהני לעשותו לרה"י.

ועוד יש להוכיח דהנה הרמב"ם פ"ד ה"ד פי' דקדקן זוית היינו מבוי סתום מג' מחיצות שאין בראשו לחי, ובחי' הגר"ח פט"ז משבת הט"ז דייק מלשון הרמב"ם דאם הוי מבוי מפולש הוי רה"ר, והנה הרי גם בב' מחיצות ליכא תנאי רה"ר וכל מה דהוי רה"ר משום דנטפל לרה"ר, וא"כ קשה מה מועיל המחיצה הג', הא סו"ס הוא פרוץ לרה"ר, וע"כ מוכח דס"ל לרמב"ם דכל שהוא מוקף בג' מחיצות הוא מובדל מרה"ר, אף שהוא פרוץ במלואו לרה"ר. [אולם עדיין דברי הרמב"ם צ"ע דהא בגמ' בשבת מבואר דטעמא משום דלא נחא תשמישתי וברמב"ם מבואר דטעמא משום דמוקף בג' מחיצות, ועי' בשפ"א בשבת דין ליישב דאי לאו האי סברא לא מהני ג' מחיצות למ"ד דחורי רה"ר כרה"ר, וע"ע חזו"א ק"ז סק"ט].²

והנה אי נימא דהא דבג' מחיצות ל"ה רה"ר רק משום דלא נחא תשמישתי הרי מסתברא דבב' ולחי דאכתי מפולש הוא, [והיינו בגוונא דזה כנגד זה ולחי לרחבו, אבל בכמין גאם ודאי דתו אינו מפולש], הרי"ז רה"ר, אבל אי נימא דהוא מדין מחיצות ה"נ יועיל ב' מחיצות ולחי, דלחי לא מהני רק לגדור רשות, אולם במג"א שמ"ה סק"א מבואר להדי' דב' מחיצות ולחי לפי הרמב"ם הרי זה כרמלית, ובראש יוסף שבת ו' א' עמד על המג"א דהא מבואר בדף ו' ובדף כ"ב דאתרו"מ בלחי.

ד) בחי' הגר"ח פט"ז תמה על לשון הרמב"ם פ"י ה"ב דטעמא דמהני לו"ק משום דמדאו' סגי בג' מחיצות להיתר טלטול, ורק מדרבנן בעי' למחיצה ד', ולכך הקלו דסגי בלחי וקורה, ותמה הגר"ח דהא לשיטת הרמב"ם בה"ט דלחי משום מחיצה, ליכא שום קולא בלחי, וצריך לבאר קו' דהא ודאי דהיה תקנ"ח דמשום חשש איחלופי הצריכו היכר, ולא סגי במחיצות דאו', ומה"ט בעי' סמכו עליו, ולא מהני לחי יותר מד"א, אלא דקו' הגר"ח על לשון הרמב"ם דנראה דקשיא ליה איך הותר טלטול בלו"ק בסמכו עליו, הא אינו רה"י מדאו', וע"ז תי' הרמב"ם דלהיתר טלטול סגי מדאו' בג' מחיצות, וכיון דהוי חומרא דרבנן הם אמרו דסגי בלו"ק, וע"ז תמה הגר"ח דהא בלחי הוי רה"י גמור מדאו', ועי' בחזו"א בגליונות וצ"ב כוונתו.

ה) בתו"ח על המשניות פ"א מ"ב תמה על שיטת הרמב"ם מהא דמבואר בדף כ' א' דהזורק לבין פסי ביראות חייב ופריך פשיטא אי לאו מחיצה היא היכי שרי למלאה, ולשיטת הרמב"ם קשה דהא מצינו לענין ג' מחיצות דאף דהוא מובדל מרה"ר לענין דמותר לטלטל בתוכו מ"מ אינו נהפך לרה"י לחייב את הזורק לתוכו, ובחזו"א ע"ד סוף ס"ק י"ד כתב דכוונת הגמ' דע"כ הוי רה"י מדאו' דאל"כ ליכא נמי היתר טלטול לרבנן דאמרי' ארו"מ, ובאשר לשלמה ביאר דיסוד דברי הרמב"ם דבג' מחיצות שרי לטלטל מחמת דחסר לו בתנאי רה"ר, דכיון דאינו מפולש אינו דומיא דדגלי מדבר, אבל באופן דהמחיצה הג' נעשית בצוה"פ הוי רה"ר אי לאו דהמחיצות גדרו את המקום לרה"י גמור, אולם כבר נתבאר לעיל דמוכח מדינא דקדקן זוית דטעמא דהרמב"ם דהג' מחיצות מפקיע את המקום מרה"ר.⁵

ו) עי' בגמ' כ"ב א' דפריך דרבנן דס"ל בפס"ב דאף כשדרך הרבים עוברת שרי, סותר לחלקו על ר"י דב' בתים מב' צידי רה"ר דאין מערבין רה"ר בכך, והק' הרשב"א והריטב"א דילמא טעמייהו דרבנן לאו משום דינא דאתו רבים, אלא משום דבעי' ג' מחיצות שלימות, ותי' דלישנא דאין מערבין משמע מדאו', אולם לדברי הרמב"ם עדיין קשה דהא בעי' ג' מחיצות מדאו', וא"כ עדיין קשה מאי פריך הא טעמייהו דרבנן משום דחסר שיעור מחיצות דאו'.

ז) עי' בסוכה ז' א' דב' כהלכתן ולחי מיגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת, וקשה לשיטת הרמב"ם דבשלמא אי נימא דסגי בג' מחיצות לרה"י, שפיר י"ל דמדין מיגו סגי בב' ולחי דמהני לסוכה, אבל לפי הרמב"ם דבעי' ד' מחיצות תקשי מה שייך דין מיגו הא לשבת בעי' ד' ולסוכה סגי בג'.

ח) עי' בסוכה ז' ב' דסיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשרה, דמיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה, וע"ש בתוס' ד"ה סיכך דכתבו דמיירי במבוי סתום ולא הניח את הסכך ע"ג כולו, אולם הרא"ש סובר דמיירי במבוי מפולש, ומיגו דמהני מדאו' לשבת לעשותו רה"י מהני נמי לסוכה, ובמג"א תר"ל סק"ט ובביאור הגר"א שם נקטו דמסתימת לשון הרמב"ם מבואר דס"ל כהרא"ש דמיירי במפולש, וקשה הא לשיטת

⁵ ולמה דנתבאר בהערה לעיל דהרמב"ם סובר כריו"ג דדינא דהיתר טלטול בג' מחיצות אינו דין בפנ"ע אלא יסודו דג' מחיצות גודרות את הרשות לרה"י, יש ליישב דאף דמצינו דמהני ג' מחיצות רק להיתר טלטול, מ"מ כ"ז דוקא באופן דמהני לחי ברוח ד', אבל לא מצינו דין מחיצות דכל דינם הוא רק להפקיע שם רה"ר, וע"כ פשיטא לגמ' דמהא דשרי בפס"ב למלאה, מוכח דהוי רה"י אף לענין זריקה לתוכו.

⁶ ולסברא דנתבאר בהערה לעיל א"ש דבאמת הרשות גודרה בג' מחיצות, אלא דבעי' לחי בשביל שלא יהא נפרצה, ולזה ודאי מהני מיגו דהוי דופן לסוכה, מהני נמי לשבת, ולא איכפ"ל דהוא פרוץ ברוח ד'.

הרמב"ם לא הו"ר ע"י ב' מחיצות ולחי, [ואין לומר דסגי במה דשרי מדאו' לטלטל, חדא דהא לפי הרמב"ם בעי' ג' שלימות, ותו דא"כ בזה"ז דמבואר ברמ"א דאין לנו רה"ר מדאו' לא יהא דין מיגו, וזו לא שמענו].

גמ' - איבעיא להו ר"א ולחיינן וקורה וכו'. עי' בר"ח דפי' דלהך צד דלחיים בלא קורה אזיל כב"ה, [אולם עדיין יתכן דאף לב"ש בעי' קורה ולחיים], וכן פי' בחי' הר"ן, והנה מבואר בגמ' דריב"פ תלמידו עבד לחי, ור"א א"ל דבעי' לחיים, ועי' ברשב"א דביאר דריב"פ ס"ל כב"ש ועבד נמי קורה, משום דסבר דכוונת ר"א דלב"ש מהני או לחיים או לו"ק, וע"ז א"ל דרק ב' לחיים מהני, והקורה לא עבד מיד, ומבואר מהרשב"א דכל הספק של הגמ' הוא בדעת ב"ש, ועי' בר"ן דחולק על הרשב"א דודאי ריב"פ עבד רק לחי, והוכיח כן מהא דקתני בברייתא למימרא דרשב"ג דלא נחלקו, ומאי שייך להכא, אלא דזה תשובת ריב"פ דמבוי פחות מד"א לכו"ע סגי בלחי או קורה, ועי' בתוס' הרא"ש דביאר דריב"פ עבד לחי וכוונת ר"א לומר לו דיעשה עוד לחי וקורה.

שם - עי' בקר"א דתמה דאי לחיים וקורה קאמר הו"ל צוה"פ למ"ד אי"צ ליגע, ותי' דכיון דמונח על כותלי המבוי גרע, ובמשכנ"י תמה עוד לב"ש דבעי' לחי וקורה דא"כ לר"מ דסובר במנחות ל"ד א' דפצים בצד א' הוי מזוזה א"כ הוי צו"פ, ובתחלה תי' דמוכח מהכא דבעי' בקנה של צו"פ ראוי לקבל דלת, והקשה ע"ז, ומסיק דמוכח דבעי' היכר ציר, וי"ל עוד דמשכנ"ל בפתח שמאי, או משכנ"ל לפי השי' דנראה מבחוץ פוסל בצו"פ וכשר בלחי, או משכנ"ל מן הצד דבצוה"פ פסול מן הצד אבל לגבי דין לחי וקורה מהני מן הצד.

גמ' - א"ר אחלי וכו'. עי' בשו"ע שס"ג סעיף כ"ח ב' שיטות אי קיי"ל כר"א, ועי' ברשב"א ובריטב"א בדף י"ג א' דכל הנידון כשמתקצר בפתחו, אבל אם כל המבוי פחות מד' אי"צ כלום, ועי' בה"ל שס"ג סעיף ב' ד"ה כיון דהאריך אם ה"ה בחצר, ועי' בשעה"צ שס"ג ס"ק צ"א דמסתפק להשיטות דלא קיי"ל כר"א אם מחמירין גם כשאין ברוחב המבוי ד', אולם עי' בתוס' ה' א' ד"ה ואי בארבעה דמבואר להדי' דאף כשכל רוחב המבוי פחות מד' תלוי בדינא דר"א, וע"ש בר"ן דחולק עליהם מה"ט, ועי' מהרש"א שם.

גמ' - א"ל ר"ז לר"א וכו'. עי' במהרש"א דהק' איך פי' ר"ז למימרא דר"י דבעי' ד', הא לרבי לא יתכן כדפרכינן, ולרבנן הרי לא בעי' ד"ט, ובחזו"א שם ד"ה ואף פי' דר"ז ס"ל דלרבנן בעי' ד"ט, אולם לפי"ז נמצא דלרבי בעי' דוקא לחיין ולא פס' ד', ולרבנן דוקא פס' ד' ולא לחיין, ואולי י"ל דלרבי לשיטתו דלחי הוא ג' עדיף לחיין, אבל לרבנן דלחי משהו עדיף פס' ד'.

גמ' - רבי היא וסבר לה כר"ס. עי' ברש"י דר"י אזיל לרבנן ובעי' או פס' ד' או לחיין משהו, אבל לרבי בעי' ב' פסין של ג"ט, ועי' ברשב"א דהכרחו של רש"י מהא דקאמר דהא דתני ראב"א רבי היא משמע דר"י"ח לא קאמר לה כרבי, ותמהו הראשונים על רש"י דהא ר"נ פסק כר"א בחצר, ולפי רש"י לא יועיל פס' ד', ור"נ גופי' קאמר דמהני פס' ד', ובחזו"א ע"ג סק"ג הק' עוד דלפי רש"י תקשי נמי דרב אדרב, דרב דהכא קאמר דמודו חכמים לר"א דהיינו רבי ולק' בע"ב מבואר דלרב מהני פס' ד', ועוד הק' תוס' לעיל י' א' דמבואר שם להדי' בגמ' דמופלגין מכותל זה ב' וזה ד' לא מהני רק לרבי דבעי' ב' פסין, והא לרש"י אף לרבנן בפחות מד' בעי' ב' פסין, [ועי' בהגהות ראמ"ה מה דתי'], אולם דעת תוס' והראשונים דר"י אזיל בשיטת רבי ולרבנן מהני לחי א' כ"ש, ולרבי מהני פס' ד', והנה בראשונים ובמהרש"א מבואר דר"י פליג אדראב"א בדעת רבי וס"ל דרבי לא סבר כר"י אלא דסגי בלחי משהו, אולם בחזו"א שם תמה דמה ההכרח לזה הא י"ל דבדעת רבי כו"ע מודו דסבר כר"י, אלא דכוונת ר"י לפסוק כרבי רק לגבי הנידון דרבי מחמיר בחצר דבעי' ב' לחיין בחצר, אבל לא לגבי הנידון כמה יהא שיעור הלחיין.

י"ב ב'

גמ' - הכשירו בקורה וכו' פטור. עי' ברש"י דס"ל דבעי' מדאו' ד' מחיצות לקולא ולחומרא, ותמה בהגהות ראמ"ה מה שייך חומרא בדאו', ובספר אשר לשלמה תי' עפ"י"מ דיסד בדעת הרמב"ם דטעמא דבג' מחיצות שרי לטלטל משום דלא ניחא תשמישת' כמבואר בגמ'.

בשבת ז' א' לענין קרן זוית, ונפק"מ דבגדר את המבוי בג' רוחות בצוה"פ יהא אסור בטלטול לפי הרמב"ם כיון דניחא תשמישתי, אבל אי ס"ל דג' מחיצות מדאו' מהני צוה"פ בג' רוחות, אעפ"י דניחא תשמישתי כיון דנעשה רה"י, ושפיר איכא נפק"מ לחומרא.

גמ' - והתניא חצירות של רבים וכו'. עי' ברשב"א ובריטב"א דבארו דסתמא קתני בין כשתקנו בלחי ובין כשתקנו בקורה, ומשמע מדבריהם דאי נוקי לברייתא דחצירות רק בלחי, א"ש הא דבקורה יש חילוק בין ערבו ללא ערבו, ורק משום דמסתימת הברייתא משמע דמיירי אף בקורה הק' ר"ש מינה על ר"י.

ויש לדון אם כוונת ר"ש להוכיח מהברייתא דכיון דקורה ודאי משום היכר, ע"כ מוכח דג' מחיצות דאו', או"ד כוונת ר"ש להוכיח דקורה משום מחיצה, וממילא מהני הקורה לחייבו אף בלא עירבו, והנה עי' רעק"א בגלה"ש דביאר בדעת רש"י בהמשך הסוגיא דכיון דאיכא תנא דמוכח מיניה דס"ל דקורה משום היכר, הרי אין להק' מהברייתא על ר"י, דהא הוי פלוגתא דתנאי אי קורה משום מחיצה או קורה משום היכר, ושפיר י"ל דתנא דברייתא דחצירות של רבים ס"ל דקורה משום מחיצה, אבל ר"י ס"ל דקורה משום היכר, ותנא דקורה משום היכר, ולפי"ז ע"כ מוכח דקורה ר"ש דכיון דקורה משום היכר הרי מוכח מהברייתא דסגי בג' מחיצות.

ועי' בהגהות ראמ"ה דביאר קו' הגמ' דאף דאפשר להעמיד את הברייתא רק בלחי, אולם מ"מ מוכח מהברייתא דלענין קורה אין הכרח מחייבו, דהא קתני בין עירבו ובין לא עירבו, ואי בקורה יש מעלה לעירבו לא הוי תני בין עירבו ובין לא עירבו, ויש להוסיף דלפי"ז יש ליישב דעת הרמב"ם, איך יפרש להך ברייתא, דע"כ לשיטתו הברייתא מיירי רק בלחי, דהא בעי' ד' מחיצות לחייבו, וא"כ מאי פריך ר"ש לר"י מהך ברייתא, ולדברי ראמ"ה א"ש היטב.

גמ' - אלא אי אתמר הכי אתמר וכו' מבוי שאינו ראוי לשיתוף וכו'. ועי' ברש"י דביאר כוונת הגמ' דמבוי מפולש ל"ה רה"י מדאו', כיון דמדאו' בעי' ג' מחיצות, אולם עי' בר"ח דגרס מבוי הראוי לשיתוף, והיינו דאית ליה ג' מחיצות, ובעי' ללחי כדי לחייבו בזריקה, וכן צ"ל בדעת הרמב"ם דס"ל דבעי' ד' מחיצות מדאו', ועי' בחזו"א ע"ד ס"ק י"ד דיישב דעת הרמב"ם אף לגרסא דידן דכוונת הגמ' דקודם התיקון אינו ראוי לשיתוף, ועי' בר"ח דביאר דברי הגמ' דעביד דלת ברוח ג', וצ"ב אמאי פ' הכי.

גמ' - ורבא אמר וכו' משום היכר. הנה ר"י חידש דלחי משום מחיצה, ותו חידש דסגי ברוח ג' בתחילת מחיצה, והנה רבא פליג דלחי ל"ה מחיצה, אולם עדיין יתכן דיודה דסגי בפס ד' לרוח ג', כיון דהוא מחיצה גמורה, אולם עי' חזו"א ע"ד ס"ק י"א דחידש דלרבא ודאי בעי' מדאו' ג' מחיצות של עומ"ר, ולא יועיל פס ד', אעפ"י דהוא מחיצה, וכן בחצר אעפ"י דמהני פס ד' ברוח ד', מ"מ לא יועיל פס ד' לרוח ג', ואף דלהל' קיי"ל דלא כרבא ולחי משום מחיצה, עדיין יתכן דבהא קיי"ל כרבא דבעי' עומ"ר בג' רוחות.

והנה בהא דנקט דלא יועיל פס ד' בחצר ברוח ג', יש לדון דהנה מבואר בגמ' בע"א דקיי"ל דהל' כר"א בפסי חצר, וביאר באבני נזר רע"א ס"ק כ"א דבמבוי קיי"ל דסגי בג' מחיצות, אבל בחצר בעי' ד' מחיצות, וחצר כמבוי לר"א, והביא לשון הגמ' בשבת ק"ל ב' דמבוי יש לו ג' מחיצות וחצר יש לו ד' מחיצות, ולפי"ז יתכן דכמו דברוח ג' מהני פס ד' כמחיצה גמורה ה"נ יועיל ברוח ג', וכן מצינו ברא"ש בדף נ"ט דאף דלוק לא מהני לאיסור דיוורין מ"מ פס ד' מהני לאיסורי דיוורין, וביאר בחי' הגרי"ז הל' עירובין דפס ד' הוי מחיצה גמורה ומהני אף לאיסורי דיוורין, אבל לוק לא מהני אלא לתיקוני מבואות ולא לאיסורי דיוורין, וא"כ מדוע שלא יועיל פס ד' לרוח ג', עוד יש לדון מהא דקיי"ל בסי' תר"ל ס"ז דסיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי מהני מדין מיגו, וקשה דלפי החזו"א לדידן דקיי"ל כרבא לא מהני לחי בג', וצ"ע.

גמ' - איתיביה ריב"א לרבא וכו'. הנה לפי תי' הגמ' מוכח דלרבא סגי בג' מחיצות מדאו' כדי לחייבו בזריקה, ועי' חזו"א ע"ד ס"ק י"ד דלדעת הרמב"ם צ"ל דלהל' דקיי"ל דלחי משום מחיצה בעי' ד' מחיצות מדאו'.

א) גמ' - איתיבי' יתר ע"כ וכו'. עי' ברש"י דמוכח דלחי משום מחיצה, ועי' רעק"א דהק' דהא איכא ראייה לענין קורה, ותי' דלגבי קורה ליכא ראייה כיון דיש לדייק מברייתא דזורק לתוך מבוי דקורה משום היכר, וא"כ י"ל דבהא גופא פליגי, אבל לענין לחי לא מצינו מ"ד

דס"ל דהוא משום היכר, ובהגהות ראמ"ה תי' דר"י לשיטתו דמהני קורה למעלה מכ', ומשום ס"ל דקורה משום מחיצה, אבל רבנן אזלי לשי' דפסלי קורה למעלה מכ' ומשום דס"ל דקורה משום היכר, [וכן מבואר בריו"ג ריש מכלתין דר"י ורבנן אזלי לשי' בפלוגתייהו בדין קורה למעלה מכ', וברחב יותר מ', וברחבה אעפ"י שאינה בריאה], ולכך ס"ל דלא מהני קורה להצטרף לב' מחיצות, אבל לענין לחי מודו דהוא משום מחיצה, אלא דבטל מחמת דין ארו"מ, וזהו שאמרו אין מערבין דה"ר בכך.

אולם בתוס' פ"ו א' סוד"ה קורה בארו דקר' הגמ' גם מקורה, והמקשן היה טועה דקורה משום מחיצה מהני מדאו' אעפ"י דאינה רחבה ד', וכן מבואר בריטב"א.

(ב) עי' ברש"י דהוסיף דאף רבנן לא פליגי אלא ברה"ר ולא במפולש, ובריטב"א תמה דהא מבואר להדי' לעיל ו' ב' דאף במבוי המפולש ס"ל לרבנן דבעי' צוה"פ ולחי, ובהגהות ראמ"ה תי' דכוונת רש"י [כתוס'] דלענין לזרוק מודו רבנן דחייב בב' ולחי, ורק לענין היתר טלטול הצריכו צוה"פ.

(ג) ובתוס' פרשו ד"ל דהא דלרבנן לא מהני לחי משום דמדרבנן בעי' ג' מחיצות שלימות, ובתוס' הרא"ש הוסיף דמדאו' הזורק לתוכו חייב כיון דלחי משום מחיצה, ועי' ברעק"א בגליון הש"ס דתמה דהא מבואר להדי' בשבת ו' ב' דתנא דברייתא דד' רשויות לשבת ס"ל דמותר לזרוק למקום שמוקף בב' מחיצות, ואינו רק חומרא מדרבנן לגבי היתר טלטול.

ולכאו' יש ליישב בפשיטות, דס"ל לתוס' דהטעם שרבנן חולקים על ר"י אפי' מדאורייתא אינו משום דלחי אינו מחיצה, אלא משום דין ארו"מ, וא"כ ודאי דאין להק' מהא דס"ל לרבנן דארו"מ, דהא מ"מ באופן דליכא ארו"מ נימא דיועיל לחי, וכל קר' תוס' היא דהא לפי האמת הרי רבנן ס"ל דגם בליכא ארו"מ לא מהני לחי, ומצריכים ג' מחיצות שלימות כמו בכל מבי המפולש, וע"ז תי' תוס' דאינו אלא חומרא דרבנן, [שמעתי].

(ד) הנה מתבאר מלשון תוס' דלרבנן איכא תקנ"ח דבעי' ג' מחיצות גמורות, ובפשוטו יסוד המחלוקת בין ר"י לרבנן תלוי בפלוגתייהו בשיעור מחיצות דאו', דלרבנן דמדאו' בעי' ב' מחיצות ולחי, החמירו מדרבנן דבעי' ג' מחיצות שלימות, אבל לר"י דסגי מדאו' בב' מחיצות לא שייך להחמיר מדרבנן דניבעי מחיצה שלימה ברוח ג', דכל התקנה היה דבעי' מחיצות שלימות במקום דיש דין מחיצות מדאו'.

וכן מתבאר מתוס' לק' צ"ד א' דבגמ' שם פריך מ"ש רוח א' משתי רוחות, והק' בתוס' דנוקי בפרוץ מרובה ולכך ברוח א' שרי ע"י פס ד' או ב' משהויין, אבל בנפרצה מב' רוחות לא מהני כיון דג' מחיצות דאו', ולשונם צ"ב ודאי מדאו' סגי לחייבו בב' מחיצות ולחי, ועי' ברשב"א והריטב"א דהוסיפו דהא אף ת"ק מודה דבעי' במבוי המפולש צוה"פ ברוח ג', וע"כ צ"ל דכוונת תוס' דכיון דבעי' מדאו' ג' מחיצות, תקנו רבנן שיהא ג' מחיצות שלימות, אבל ברוח ד' דלא בעי' מדאו' מחיצה כלל לא בעי' מחיצה שלימה וסגי בלחי, וע"ז תי' דקר' הגמ' אליבא דר"י, ולדידה כיון דסגי מדאו' בב' מחיצות ליכא תקנה דרבנן דבעי' מחיצה לימה ברוח ג'.

ומה"ט פשיטא לתוס' בדף צ"ד דפלוגתא דר"י ורבנן אי בעי' ג' מחיצות או דסגי בב' לחיים, שייך גם בחצר אם מהני ב' פס ד', ואי נימא דהוא מדין אתו רבים הרי בסתם חצר ליכא בקיעת רבים, וע"כ דגדר התקנה דבעי' דמחיצות דאו' יהיו שלימות.

(ה) אולם דברי התוס' עדיין צ"ב דהא לפי ההו"א לר"י נמי בעי' ג' מחיצות מדאו', [וכן איכא ס"ד בדף כ"ב א' לתי' קמא בתוס' שם ד"ה קשיא], וא"כ בהכרח דפלוגתא דר"י ורבנן אי מהני לחי ברוח ג' או דבעי' צוה"פ אינו תלוי בשיעור המחיצות מדאו', אלא תלוי בפלוגתייהו בדין ארו"מ, דלר"י דס"ל דהיכא דאיכא ב' מחיצות מעליא סגי בלחי, אעפ"י דאיכא בקיעת רבים, ה"ה דמדרבנן סגי בלחיים, אבל לרבנן דאיכא דין בקיעת רבים בלחי, ס"ל דמדרבנן אף במבוי איכא דין בקיעת רבים ובעי' מחיצה גמורה ברוח ג', ולפי"ז אין לנו מקור לומר דפליגי נמי בחצר, דהא בחצר ליכא בקיעה כמו במבוי, וא"כ מהיכ"ת לומר דלמסקנא אינו כן.

וצ"ל דמ"מ יסוד המחלוקת אם מהני לחי ברוח ג', אעפ"י דאיכא בקיעת רבים, תלוי בגדר דין לחי ברוח ג', דר"י ס"ל דעיקר הגדירה הוא ע"י הב' מחיצות, והלחי הוא רק לצירוף לב' מחיצות, ומשונה ס"ל דלא שייך דין בקיעה בלחי, אבל רבנן ס"ל דבעי' שהרשות תהא גדורה בג' רוחות, ומשונה ס"ל דשייך דין ארו"מ בלחי.

ולכך לרבנן דהלחי משמש כמחיצה גמורה, שייך חומרא מדרבנן להצריך ג' מחיצות שלימות, אבל לר"י כיון דעיקר הגדירה הוא ע"י ב' מחיצות, אעפ"י דבעי' מדאו' ללחי, מ"מ כיון דאינו משמש כמחיצה לגדירת הרשות לא הצריכו רבנן שיהא מחיצה שלימה.

(ו) אולם עי' בריטב"א בסוגיין דביאר תי' תוס' דאף רבנן לא אמרו אלא במפולש לסרטיא או לפלטיא דבקעי בה רבים, ואתו רבים ומבטלי ללחי או לקורה, ולכך בעי' צוה"פ ברוח ג', אבל בבקעה דליכא בקיעת רבים מודו דסגי בלחי, וכן מבואר בריו"נ ריש מכלתין דטעמא דרבנן משום דרגלי הנכנסים והיוצאים מבטלים את המחיצה, וצ"ע דברך צ"ד כתב בתוס' שם דאיכא דין מחיצות שלימות. והנה בריטב"א מבואר דלפי הס"ד בגוונא דמפולש לבקעה לא בעי' צוה"פ ברוח ג', כיון דליכא בקיעת רבים, ודייק מלשון רבנן דאין מערבין רה"ר, דבבקעה מהני, [ובאמת דעי' ברשב"א ח' א' ד"ה בעירבו דהביא מתוס' דחצר שאינה מעורבת הוי ככרמלית וסגי בלחי, ותמה עליהם דהא מבואר בגמ' בדר' ז' א' דאף במפולש לבקעה בעי' צוה"פ, וכן ס"ל לשואלים בשו"ת הריב"ש סי' ת"ה], אולם כתב הריטב"א דלתי' הגמ' דס"ל לר"י דסגי מדאור' בב' מחיצות, לרבנן אליבא דרבא דלחי משום הכירא, אף במפולש לבקעה לא מהני לחי, [וכן נפסק ברמ"א שם ד' א'] והא דרבנן אמרו אין מערבין רה"ר, היינו לדברי ר"י, דאעפ"י דב"מ מדאור', מ"מ איכא בקיעת רבים, אבל לדידן אף בליכא בקיעה לא מהני כיון דלחי משום היכר, ועי' בתוס' לעיל ז' א' ובריטב"א שם דבאור דודאי בעי' צוה"פ בבקעה מכאן ומכאן. ודברי הריטב"א צ"ע דלדבריו נמצא דלמ"ד דלחי משום מחיצה סגי בלחי במפולש לבקעה, ובאמת דברך י"א א' נקט בדעת רש"י דמהני ב' פסין בחצר, אולם בדר' צ"ד א' נקט להדי' כתוס' דלא מהני ב' פסין בחצר, ועוד קשה דהא בעל המימרא בדר' ז' א' הוא ר"י משמ' דרב, והא רב ס"ל בדר' ט"ו א' דלחי משום מחיצה, ומ"מ ס"ל דבעי' צוה"פ בבקעה. ובעיקר דברי הריטב"א דרבנן לדברי ר"י דסגי בב' מחיצות קאמרי, צ"ע דסותר למה דכתב הריטב"א בדר' כ"ב א' דודאי אי סגי בב' מחיצות ליכא דין בקיעה, והכא נקט דלדברי ר"י דסגי בב' מחיצות קאמרי דאיכא חסרון מחמת דאורו"מ.

החילוקים בין מבוי לחצר

גמ' - הכי קאמר אי ארכה יותר על רחבה הויא לה מבוי וכו'. ומצינו בזה ד' שיטות בראשונים - א) לגרסא דידן חילוק הגמ' קאי נמי אחר, דבארוכה נותרת בלוק, וכן דעת תוס' ד"ה ובתים, ולעיל ה' ב' ד"ה קל, וכן מבואר ברש"י בע"א ד"ה כאן, ולעיל ה' ב' ד"ה ומה חצר, וכן דעת הרמב"ם פ"ז ה"ח והשו"ע שם"ג כ"ז, [אולם במבוי איכא נמי תנאי דב"ח פתוחים לתוכו, משא"כ בחצר ארוכה, וכן במבוי בעי' שיהא ארכו ד"א, ועי' היטב בלשון הרמב"ם שם דדין מבוי מרובע כתב בפנ"ע בה"ז דנותר בפס ד' וביאר משום דדמי לחצר, אולם את התנאי שיהא ארכו ד"א ובתו"ח פתוחים לתוכו כתב בפנ"ע בה"ח ולא כתב דטעמא משום דדינו כחצר, וצ"ב]. ב) עי' ברשב"א דהביא דהראב"ד גרס הוה ליה ור"נ קאי רק אמבוי, וכל חילוק הגמ' בין איצ"ר לריע"א נאמר רק לגבי מבוי, אבל חצר לעולם אינה נותרת אלא בפס ד'. ג) עי' בעבוה"ק ש"א י"ג-א דהביא מגדולי המורים דאין נידון משום חצר אלא מרובעת ולא ארכה יע"ר ולא רחבה יע"א, וכן משמע בר"ח בסוגיין. ד) עי' בריו"נ דאעפ"י דחצר שאיצ"ר נותרת בלוק, מ"מ בעי' שיהא בתו"ח פתוחים לה, [ולכאור' אזיל לטעמי' שיובא להלן דטעמא דבעי' בתו"ח משום דבעי' שיהא ניכר דעשו עירוב ושיתוף, ולכך ס"ל דאין חילוק בין מבוי לחצר].

א) עי' בתוס' דהק' איך חצר שאינה מרובעת נותרת בלוק הא אין בתו"ח פתוחים לתוכו, ולבסוף תי' דמשום דמבוי קרוב לרה"ר יותר מחצר בעי' בתו"ח פתוחים לתוכו, והיינו דעי' ריבוי דיורין הוא מובדל מרה"ר הסמוך לו, [והובא טעם זה ברמ"א שם"ג כ"ז, ועי' שעה"צ שם"ג ס"ק ע"ח, וצ"ע"ק שלא הזכיר דהובא הך טעמא ברמ"א], ועי' בתור"פ דהוסיף דלפי"ז בחצירות דידן דקרובים לרה"ר, אף באיצ"ר אינו נותר בלוק עד שיהא בתו"ח פתוחים לתוכו.

ועי' בריטב"א דכתב כתי' קמא דתוס' דשאני חצר שיש בו דיורין וקביע תשמישיהו, ועי' בתוס' הרא"ש דנקט לב' הטעמים גם דחצר רחוק מרה"ר וגם דאית ביה הרבה דיורין.

ב) ובשו"ת הרשב"א ח"ה סי' ר"ג נשאל מדוע במבוי בעי' בתו"ח פתוחים לתוכו, ומדוע כשאין בתו"ח פתוחים לתוכו בעי' פס ד' כמו בחצר, והא איפכא מסתברא דכל דאושא דיורין בעי' היכר טפי, והשיב הרשב"א דכל שעשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע בעי' מחיצות גמורות טפי, אבל במבוי דאין בו תשמישי הצנע סגי בלוק, ולכך במבוי בעי' שיהא בתו"ח פתוחים לתוכו דעי"ז מתמעט יותר תשמישי הצנע שבמבוי, והובא בכס"מ פ"ז ה"ז, ובב"י שם"ג כ"ו, ובמ"ב שם"ג ס"ק י"ג, וס"ק ק"ב.

ג) ובריו"נ ביאר בטעמא דבעי' בתו"ח פתוחים לתוכו, דכיון דקיי"ל דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף, בעי' שיהא ב' בתים לחצר וב' חצירות למבוי שיהא היכר דבעי' עירוב ושיתוף ולא סגי בחד מינייהו, ע"ש, וכתב בב"י שס"ג כ"ו דאין טעם זה מתיישב לפי הרמב"ם דפסק דסומכין.

ובגאוו"י ביאר דיסוד החילוק בין חצר למבוי, דצורת מבוי הוא דפרוץ ברוח ג', אבל צורת חצר דגדורה מד' רוחות, ובפחות מכך חסר בצורת חצר, ולכך במבוי סגי בלו"ק אבל חצר בעי' פס ד', [ולכא"ו זהו כעין דברי הרשב"א].

ד) והנה מסברא היה נראה דתוס' סתרי לטעמא דהרשב"א, דהא לפי תוס' חצר שאינו מרובע נותר בלו"ק, ולדברי הרשב"א מסתבר דלעולם אין חצר נותר בלו"ק, כיון דאין בתו"ח פתוחים לתוכו, ואדרבא כ"ש הוא, אם במבוי בעי' בתו"ח פתוחים לתוכו כדי שלא יהא בו תשמישי הצנע, כ"ש דא"א להתיר את החצר בלחי בלא שיהא בתו"ח פתוחים לתוכו כדי שלא יהא בו תשמישי הצנע, ואדרבא דברי הראב"ד דחצר לעולם בעי' פס ד' א"ש רק לפי סברת הרשב"א, דכיון דחצר יש בו תשמישי הצנע לעולם בעי' תיקון טפי.

וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א גופי', דע"ש ברשב"א דהק' דא"כ אמאי מבוי מרובע בעי' פס ד', אעפ"י שאין בו תשמישי הצנע ובתו"ח פתוחים לתוכו, ותי' דמ"מ כיון דעשוי כחצר, דינו כחצר דאינו נותר אלא בפס ד', [והיינו מדין לא פלוג], ויש לדייק בדברי הרשב"א אמאי לא הק' נמי מחצר שאינה מרובעת דניתרת בלו"ק, והא יש בו תשמישי הצנע, וע"כ דס"ל בתשו' כדעת הראב"ד דחצר לעולם אינה נותרת בפס ד', וכן יש לדייק דלא הוזכר ברשב"א קו' תוס' אמאי בחצר שאינה מרובעת מהני לו"ק, אעפ"י שאין בתו"ח פתוחים לתוכו, וע"כ מוכח דס"ל דכה"ג באמת בעי' פס ד'.

ותוס' אזלי לשיטתם דעיקר הטעם דבעי' בתו"ח פתוחים לתוכו כדי להבדילו מרה"ר הסמוך לפתח, וכיון דחצר אינה סמוכה לרה"ר, מהני לו"ק בחצר ארוכה, אעפ"י דאין בתו"ח פתוחים לתוכו.

ה) ולדברי התוס' צ"ב מדוע מבוי נותר בלו"ק וחצר נותרת בפס ד', וי"ל דס"ל לתוס' דיסוד החילוק בין מבוי לחצר אינו מחמת דחלוקים בצורת התשמיש, אלא דרך ברוח הקצר חשיב כפתח ושייך שם ביתר דלו"ק, אבל ברוח הרחב הרי"ז נחשב כפרצה ולא מהני לו"ק בפרצה.

ומצינו כסברא זו בריטב"א, דהנה מבואר בגמ' בע"א דלתי' קמא דינא דרב אחלאי נאמר רק במבוי ולא בחצר, ולסברת תשו' הרשב"א יש לבאר החילוק דבחצר דעומד לתשמישי הצנע אף בפחות מד' חשיב פרצה לתשמישי החצר, אבל במבוי דאין בו תשמישי הצנע כל שהוא פחות משיעור פתח לא בעי' תיקון, [ויל"ע אם גם באופן דהמבוי אין לו בתו"ח פתוחים לתוכו או שאינו ארוך יותר מד"א דינו כחצר לגבי דינא דר"א], אולם בריטב"א י"ב א' ביאר דטעמא דחצר חמור ממבוי [לגבי דינא דר"א] דכל שהוא מרובע ניכר הפרצה אף בפחות מד', וה"נ י"ל דמה"ט במרובע בעי' תיקון טפי ממבוי.

ו) אולם בכס"מ חזינן דאעפ"י דהרמב"ם סובר דחצר שאינה מרובעת נותרת בלו"ק, מ"מ הביא לסברת תשו' הרשב"א בטעם החילוק בין מבוי לחצר, וכן חזי' בב"י ובמ"ב דפסקו כתוס' והביאו לסברת הרשב"א, וכן במג"א שס"ג ס"ק כ"ה הביא לסברת הרשב"א ומה"ט דן דבמבואות דידן אעפ"י דאין בתו"ח פתוחין לתוכו סגי בלו"ק כיון דיש בהם ריבוי דיוורין, וצ"ל דס"ל דאעפ"י דתחילת הדין הוא מחמת טעמא דהרשב"א, מ"מ כיון דצורת חצר בעלמא הוא מרובע, וצורת מבוי בעלמא אינו מרובע, לכך נקבע כך צורת הדין דארוך נותר בלו"ק כדין מבוי ומרובע נותר בפס ד' כדין חצר.

ז) עי' רש"י ד"ה עד דכתב דטעמא דבעי' שיהא ארכה פ"ש הואיל וחצר היתה לא נפקא מדין חצר ומשתריא בלחי עד דאיכא פ"ש, ומדוייק מרש"י דבמבוי מתחילתו סגי במשהו, ולכא"ו כ"ז שייך לפי סברת הרשב"א דיסוד החילוק בין מבוי לחצר מחמת צורת התשמיש, בזה שייך לומר דלהפקיען מחצר בעי' פ"ש, אבל אי נימא כתוס' דהוא דין בהיתר לחי דבארכו חשיב כפרצה, הרי מסתברא דליכא ריעותא בהא דתחילתו היה בתשמיש חצר דגרע טפי.

ח) עי' בב"י דהביא משו"ת הרשב"א ח"א סי' תר"א דחידש דמבוי מפולש דדינו בצוה"פ ולו"ק, דמהני אף בשאין בתים וחצירות פתוחין לו, [וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' קס"ב דהוכיח כן מברייא דמי שיש לו ב' בתים, ופי' תוס' ו' ב' דכוונת הברייא לא לב' חצירות, דאל"ה לא מהני לו"ק, והק' הרשב"א דהא בברייא מיירי דהחצירות של איש אחד, ובעי' שיהיו של ב' אנשים, וע"כ הוכיח הרשב"א דמפולש לא בעי' בתו"ח פתוחים לתוכו], ובדרכ"מ תמה דמה עדיף דאית ליה צוה"פ ברוח ג' ממבוי שהוא פתוח רק ברוח ד', [ועי' בלשונו דכתב

להדי' דחצר מפולשת בעי' צוה"פ מצד א', ולכא' צ"ל דהרשב"א לטעמי' דהא דבעי' בתו"ח פתוחין לתוכו כדע שלא יהא בו תשמישי הצנע, ומשו"ה ס"ל דמבוי מפולש אעפ"י דתקנוהו ברוח ג' בצוה"פ מ"מ אינו ראוי כלל לתשמישי הצנע, ושרי בלו"ק אעפ"י שאין בתתו"ח פתוחים לתוכו.

ט) עי' ברמ"א שס"ג סעיף כ"ו דנוהגין האידנא לתקן כל המבואות בצוה"פ דכל המבואות שלנו יש להם דין חצרות, ומקור הדין מתרוה"ד, ומתבאר שם מתו"ד דכיון דהבא לחלק מבוי לב' לא מהני לו"ק כיון דאוסרים זע"ז, ורק תיקוני חצר מהני, ממילא כשהעיר מוקפת חומה ורוצים לערב חלק מהעיר בעי' צוה"פ או לחיים, ומה דכתב הרמ"א דיש להם דין חצירות היינו דיש לו חומרת חצר דהמחלקים אותו רק בב' לחיים, אולם במ"א ס"ק כ"ז הק' דא"כ היה לרמ"א לכתוב דמיירי במוקפות חומה, והביא ממהרי"ו וז"ל פי' מהר"מ דמבואות שלנו אי"צ אלא ב' לחיים דלא הו' אלא סילוק דיריין ואי"צ צ"ה, מ"מ נראה דמבואות שלנו לא הו' תורתם כמפולש להצריכם צ"ה בעקמומיתם כדן מבוי עקום דהתם איירי במפולש לר"ה עכ"ל, ומבואר דאיכא ב' נדונים, חדא דמצד הא דהוי מבוי המפולש סגי בלחיים כדן תיקוני חצר, דכיון דכל העיר מוקפת חומה ולא בעי' מחיצה אלא לסילוק דיריין סגי בלחיים, אולם עדיין יש לדון דניבעי תיקון בעקמומית כדן מבוי במתוקן בראשיו, וע"ז מסיק דאי"צ אלא בפתוח לר"ה, ובמשאת בנימין פי' דבריו כפשוטו דכל שפתוח לכרמלית ליכא דען תיקום בעקמומית, אולם במ"א פי' דכיון דכל ההיקף הוא רה"י ואין שם רה"ר או כרמלית, נחשב כל ההיקף כחצר, ולא בעי' תיקון בעקמומית, אולם תמה המ"א דהא אין נוהגין לתקן את העקמומית אף כשאינו מוקף.

ולכך פי' המ"א דכוונת הרמ"א דכיון דאין בתו"ח פתוחים לתוכו אית ליה דין חצר, ובחצר ליכא דין תיקון בעקמומית, ואעפ"י דחצר שאיע"ר שרי בלחי אף באין בתו"ח פתוחין לתוכו, מ"מ כיון דהכא פתוחים לר"ה או לכרמלית יש להם דיני מבוי דכל שאין בתו"ח פתוחין לתוכו לא מהני לו"ק, ובפשוטו כוונתו דמיירי שהבתים פתוחים למבוי ללא הפסק חצר ביניהם, ולכך חשיב כמבוי שאין בתו"ח פתוחין לתוכו, ועי' בח"א דבזילנא היו חצירות בין הבתים למבוי, אבל בערי אשכנז בנוי באופן דהבתים פתוחים מיד למבוי, ועי' בחזו"א סי' ס"ה ס"ק נ"ב דנקט דאף באופן דיש הפסק בין הבתים למבוי אי"ז נחשב כתשמיש חצר אלא כתשמיש רחבה, ובעי' חצירות פתוחין לתוכו ולא רחבות פתוחין לתוכו, אולם עי' בראבי"ה בראבי"ה סי' שע"ט דכתב וז"ל ה"מ באותן הימים שכולן דרכן שחצירותיהן לפני בתיהן והולכים דרך חצר לרשות הרבים, אבל בזה"ז שהבתים פתוחות למבוי והחצר לאחורי הבתים, די לנו שהבתים פתוחים למבוי בלא חצר עכ"ל, ומבואר להדי' דהטעם שאין בתים וחצירות פתוחין הוא משום שהיו בתיהם פתוחין למבוי ול"ה כלל חצירות שם, ולפי"ז צ"ע בזה"ז דכיון דיש לנו בתים שפתוחים לחצר דרך המדריגות חשיב כב' בתים פתוחים דרך סולם א', וא"א להקל לתקנו כדיני חצר, אלא לטעמא דחזו"א דאי"ז חצר אלא רחבה, ובעי' חצירות ולא רחבות, ובבי"מ דן לענין ב' בתים של ב' אנשים דפתוחים לחצר משותפת אי חשיב כחצירות פתוחין לתוכו, ועי' בט"ז שס"ד סק"ב דמבואר דפי' בדרי מהרי"ו כפשוטו דלא בעי' תיקון בעקמומית בפתוח לכרמלית וחלק ע"ז דודאי בעי' תיקון אך בפתוח לכרמלית.

ועי' מ"א שס"ה סק"ד אם מבואות דידן פרצתו ב' כחצר, או דדינו כמבוי ופרצתו בד', ועי' בחזו"א דכל ספיקו של המ"א רק בגוונא דבקעי בה רבים, ובבית מאיר תמה דהא מבואר להדי' בריב"ש דעיר שיש לה חומה פרצתו בד', אולם במהרי"ט מבואר להדי' דדינו כחצר לענין דיני מפולש, ובחת"ס כתב דנקטינן לקולא כמהרי"ט, ועדיין צ"ע בכ"ז.

וע"ע בט"ז שס"ה סק"ג דחצר שאיע"ר דינו כמבוי ופרצתו בד', אולם לקולא לא מתפרש, וכן יש לדון האם יש לחלק בין החסרון דאין בתו"ח פתוחין לתוכו לתנאי שיהא איע"ר, אולם זה ודאי מסתברא דבדינא דרמ"א שס"ג סכ"ז ודאי דבעי' שיהא ארכו ד"א, אבל בלא"ה ודאי דאינו ניתר בלחי, וצ"ע ובירור בכ"ז.

י) עי' בחזו"א סי' ס"ה סק"ג דכתב דבאופן דעשה צוה"פ לפתח רוחב המבוי ונפרץ הדופן הארוך במלואו, דין הפרצה כדן תיקוני חצר ובעי' פס ד', ומשום דלחי משמש לדופן רוחב, ופס ד' משמש לדופן אורך, וצ"ע דבין לטעם שכתב תשו' הרשב"א ובין לטעמא דתוס' דיני מבוי וחצר נקבעים לפי הרשות ולא לפי הדפנות, וכן יש להוכיח קצת מהראשונים בדף ו' א' דבארו דפרצת מבוי ב' או בד' אינה ניתרת בלחי וקורה שאין לחי וקורה מתירין את הפירצה, אבל אי לאו האי טעמא היו הלחי וקורה מתירין אף פרצת מבוי מצידו, אעפ"י דהפרצה היא באורך המבוי.

וע"ע בחזו"א סי' ע"ב סק"ז דדן בקורה באלכסון דבגוונא דכמין גאם לא יועיל הקורה באלכסון כיון שהמבוי מתרחב כלפי פתחו, והוי כמבוי דרחבו יותר על ארכו דדינו כחצר, וצ"ע דלטעם שכתב הרשב"א בתשובה עיקר הדין נקבע לפי הרשות ולא לפי הדפנות ובודאי דהוי מבוי ולא חצר.

י"ג ב'

מתני' - הקורה שאמרו וכו'. עי' ברש"י דטעמא דבעי' שיעור ברחבה כדי דיהא ניכר שלקביעות הוא בא, ועי' ברש"י י"ד א' ד"ה ומעמיד דזהו נמי טעמא דשיעור בריאה, וכ"כ בריו"נ, אולם ברש"י ג' א' ד"ה הניטלת כתב דבעי' בריאה כדי שלא יפול ברוח, ועי' בה"ל שס"ג י"ז ד"ה חזקה דנפק"מ בין הטעמים בדינא דרב אילעאי דרחבה ד' לא בעי' בריאה, דלרש"י בסוגיין אעפ"י דלא בעי' בריאה לקבל אריח מ"מ בעי' שלא יהא דק כ"כ שניטל ברוח, אבל לרש"י בדף ג' אליבא דר"י לא בעי' מיד.

ולקמן פ' ב' פליגי אם קורה מאשירה פסולה מחמת דין כתותי מכתת, [ועי' מ"ב שס"ג ס"ק כ"ט דליכא איסור הנאה כיון דאינו משתמש בה גופא], וע"ש ברש"י דאיכא נידון דכתותי מחמת דאיכא דין שיעור לרחבה, וגם מחמת דאיכא דין בריאה, וצ"ב דלפי סברת רש"י בדף ג' הרי אין זה דין שיעור, אלא רק היכ"ת שלא יפול ברוח, [ועי' בדבר אברהם ח"ב ס' כ' סק"ה דהק' דהא טעמא דבעי' לקבל אריח הוא משום דיהא דומה לקביעות, ומה שיין דין כתותי כשאנו מדיני שיעורים אלא רק דין חשיבות, וכיאר בדבר אברהם דמ"מ חז"ל קבעו דכך הוא שיעורו, חוץ מחשיבותו בפועל, וראה לזה דהא איכא מ"ד דמעמדי הקורה אי"צ להיות בריאין, ומבואר דאף דבפועל אינו יכול להניח על הקורה, מ"מ קבעו דין שיעור לקורה, ע"ש].

וברמב"ם פ"ז הי"ג כתב דטעמא דקורה באשירה פסולה משום דיש לרוחב הקורה שיעור, ודייק בתו"ש דפליג על רש"י וס"ל דמחמת דין בריאה ליכא דין כתותי מכתת, וכתב דנפק"מ למ"ד דמעמדי הקורה נמי בעי' בריאה, אם שרי מעמדי הקורה באשירה, דלרש"י פסול, אבל להרמב"ם כשר כיון דליכא שיעור רוחב במעמידין, וצ"ב דמסתברא דאף רש"י מודה דדין בריאה במעמידין אינו מהל' שיעורים, אלא דבעי' שהקורה תעמוד ע"ג עמודים דבריאם להחזיק את הקורה עם אריח ע"ג, ובהא ודאי דאף לרש"י לא שיין בזה דין כתותי מכתת.

ועוד נפק"מ כתב דהנה בב"י שס"ג ס"ז הק' להשיטות דאיכא בעובי לחי דין שיעור כחוט הסרבל, דא"כ אמאי ליכא דין כתותי בלחי מאשירה, ותי' ב' תי' - א) דליכא דין כתותי אלא במידי דבעי' שיעור מהל' שיעורים, אבל הכא אינו מדין שיעור אלא בעי' שיהא ראוי להעמיד בו שום דבר. ב) דטעמא דכתותי לפי שעומד לשריפה, וכיון דאף אם ישרף ויעשה אפר אם יגבלו ויעשה ממנו לחי מהני, לא שיין בלחי כל דין כתותי, וכתב בתו"ש דמוכח מתי' ב' דהב"י דליכא נידון דכתותי בקורה מחמת דין בריאה, וע"ש בתו"ש עוד נפק"מ בזה.

א) עי' בתוס' פ' ב' דדנו מ"ש קורה מלחי, הא בעי' שיעור בגובה ומשהו ברוחב, [עי' רעק"א בגליון הש"ס י"ד ב' דנראה מדבריו דהוכיח מכאן דאיכא דין שיעור בלחי משהו] ובתי' קמא כתבו כיון דהוא שיעור זוטא לא החמירו בו, ועי' בריטב"א דביאר דכיון דברחבו ליכא שיעור אקילו בדרכנן ולא חששו לכתותי בשיעור גובה, ובשעה"צ שס"ג ס"ק כ"ד כתב דלפי"ז בעשה ב' מחיצות ולחי דהוא מחיצות מדאו' לא מהני לחי מאשירה, דרק בלחי ברוח ד' דהוא מדרכנן הקילו.

ב) עוד תי' בשם ר' אברהם דשאני לחי דאם היה מדבק הכתיתם בכותל הוי לחי, ולא נתבאר בתוס' אמאי קורה אינו כן, ובתור"פ כתב דשאני קורה דאיכא דין שיעור ברחבה ובטל שיעורו מחמת דין כתותי מכתת.

ומצינו דנחלקו הפוסקים בכוונת תוס', בהגהות רעק"א לשו"ע שס"ג סט"ז כתב דנפק"מ בין ב' תי' תוס' בקורה רחבה ד' דלא בעי' שתהא בריאה, אם שרי באשירה, דלתי' קמא כיון דרחבו משהו ל"א כתותי מכתת, אבל לתי' ב' שרי כיון דכל החסרון בקורה משום דאיכא דין ראוי' לקבל אריח, ואף ע"י דיבוק אינו ראוי לקבל אריח, אבל ברחבה ד' דלא בעי' בריאה כשר באשירה, כיון דיכול לדבק ולעשות מהם קורה ד', [ועי' היטב בלשונו דיסוד דבריו בנויים על דברי הב"י דכתותי אינו גורם דליכא חיבור בין הדבקים, אלא רק דחשיב כשורף, ולכן נקט דע"כ דלפי תוס' טעמא דבקורה ליכא דין כתותי הוא מחמת דין בריאה], ובבה"ל שם השיג עליו דבפמ"ג כתב דלפי תי' ב' דתוס' א"א לעשות קנה שע"ג צוה"פ

מאשירה כיון שאינו יכול להתקיים באויר, נהיינו דנקט דכתותי גורם דליכא חיבור בין הדבקים ולא יועיל דנחשיבנו כאילו דיבק החלקים, דהא כתותי ע"כ מפרידם, אולם בלחי הרי קושרם לכותל, וא"כ ה"ה דלא מהני ברחבה ד', ולדברי ר"פ נמי מסתברא כדברי הבה"ל דע"י דין כתותי אינו נחשב דיש לו שיעור ד'.

ועי' בלשון הראב"ד פ"ז משבת הי"ב דכתב דשאני לחי דאפשר לדבוק לכותל, אבל קורה לא קיימא כלל, וזהו כסברת הפרמ"ג דקש אינו דבר העומד, ולא משום דאיכא חסרון בשיעור טפח, ולא משום דאיכא דין בריאה.

(ג) עי' בחי' ר"ח הלוי דתי' קו' תוס' דשאני לחי דשיעור י"ט נאמר ברוח ולא במחיצה, אבל בקורה הוא שיעור בעצם הקורה, נולפי"ז מסתבר דקורה רחבה ד' נמי פסולה, ויש לדון אם הגר"ח סובר הכי בכל מחיצה, או דרק לגבי לחי ברוח ד' ס"ל דכיון דליכא דין מחיצה על הרוח, אלא רק להבדילו מרה"ר, בזה ס"ל להגר"ח דליכא דין שיעור י' בעיקר המחיצה, וע"ע בהגהות ראמ"ה ודבריו מחודשים דלבוד מועיל נגד כתותי.

(ד) ע"ש בתוס' דהק' מלולב של אשירה, וצ"ב כוונתם, וע"ש במהרש"א ובקרני ראם.

ב' קורות המתאימות וזו למעלה מזו

י"ד א'

גמ' - וכן ב' קורות המתאימות וכו' אם מקבלות אריח לרחבו וכו', רשב"ג אומר אם מקבלות אריח לארכו וכו', היו אחת למעלה ואחת למטה ריבר"י אומר רואין וכו', אמר אביי ריבר"י סבר לה כאבחה בחדא וכו'.

ובתוס' ד"ה ובלבד הביאו לסוגיא בסוכה דאביי ס"ל דליכא דין חבוט, ורבא ס"ל דאי איכא טפח אמרי' חבוט, ואי לאו לא אמרי' חבוט, ופריך ר"א דמדברי ריבר"י מוכח דאף בפחות מטפח אמרי' חבוט, דהא משמע מדבריו דבתרוייהו בתוך כ' אמרי' רואין, ומשני ר"כ דהכא מיירי בתוך ג', והק' בתוס' דאדפריך מריבר"י לסייעיה מרבנן, ותי' דטעמא דרבנן לאו משום חבוט אלא דס"ל כת"ק דבעי' בריאה לקבל אריח, ובב' קורות המתאימות נמי לא מהני לבוד כיון דאיכא דין בריאה, ובפשוטו לפי"ז ע"כ לר"י דאמרי' רואין לא בעי' בתאימות שיהיו סמוכות זו לזו, ותמה הר"ן דא"כ היה לריבר"י לחלוק גם על הרישא בדין מתאימות, ואמאי נקט לדינו רק בזו למעלה מזו.

(ב) והנה מדברי התוס' מבואר דלא סגי לדין לבוד אלא בעי' נמי לסברא דרואין, ומה"ט אעפ"י דס"ל לרבנן דאמרי' לבוד, מ"מ פליגי רבנן על ריבר"י משום דבעי' רואין, ורואין לבד נמי לא מהני כיון דסו"ס ליכא שיעור קורה, ולכך בעי' לתרוייהו, [ויל"ע אם תוס' ס"ל דאף חבוט לחודיה לא סגי ובעי' נמי לסברת רואין או לא, ויבואר לק' סק"ג הסברא לחלק בזה].

אולם ברשב"א מוכח דסגי בחבוט אף בלא הסברא דרואין, דתמה על אביי אמאי תלי לה בפלוגתא דרואין הא איכא חבוט, ובתחילה תי' דכוונת אביי דריבר"י סותר לר"י, אבל אה"נ מצי סבר אף כרבנן, ואח"כ כתב דכיון דמסקנת הגמ' בסוכה דל"א חבוט בפחות מטפח, ממילא בליכא שיעור לבוד בעי' לסברא דרואין, אבל באיכא לבוד ביניהם לא בעי' לרואין, ומבואר דפליג על תוס' וס"ל דסגי בחבוט ולבוד, ולא בעי' נמי לרואין, וכן דסגי ברואין אף בלא חבוט ולבוד.

(ג) והנה בחי' הגר"ח פ"ה מסוכה הכ"א [ד"ה אלא דלפי"ז] דייק מלישנא דרואין דבעי' טפח גם בתחונה כדי שנראה אותה כאילו היא עולה למעלה, וביאר דהלכתא דחבוט נאמר מאהל לאהל, והוסיף דאעפ"י דלתי' של ר"כ ליכא ראייה כיון דמיירי בלבוד, [וכוונתו דלדידיה ע"כ דמדין רואין הוא] מ"מ אליבא דר"א דפי' דהוא מדין חבוט מוכח כן, ומבואר מדבריו דלדין חבוט לא בעי' לסברא דרואין ולדין לבוד בעי' לסברא דרואין, ונראה דביאור החילוק בזה עפ"י דמבואר בדברי הגר"ח שם לגבי הדין דקורה ע"ג מבוי, דחבוט מועיל להחשיבו כמונח על כותלי מבוי, אבל לבוד לא מהני להחשיבו כמונח על כותלי מבוי, ולכך לר"א דמיירי בדין חבוט לא בעי' לסברא דרואין, אבל לר"כ דמיירי בלבוד בעי' נמי לסברא דרואין.

והיה אפשר לומר דיש הכרח לזה בשיטת הרמב"ם, דהא לכא' קשה אמאי פסק דלינא דרבר"י דאמרי' רואין הא אביי תלי לה בפלוגתא דת"ק ור"י בדינא דרואין, וא"כ להל' דקיי"ל כת"ק ליתא לרבר"י להל', אולם לשיטת המ"מ בדעת הרמב"ם א"ש דהא לשיטתו הרמב"ם

סובר דאמרי' חבוט אף בפחות מטפח, וא"כ י"ל דאביי ס"ל כר"כ דמיירי בלבוד ולכך בעי' לרואין, [בפרט דאביי ס"ל בסוכה דלא אמרי' חבוט], אבל הרמב"ם דס"ל דמיירי בחבוט, לא בעי' לרואין.

אולם בדברי הגר"ח לשיטתו א"א לומר כן, דהא הגר"ח יסד שם בהמשך בדעת הרמב"ם דלא אמרי' תרי הלכתא חבוט ולבוד, ותמה בחזו"א דהא לשיטת המ"מ מתבאר דכה"ג אמרי' חבוט אף בפחות מטפח, וא"כ חזינן מדינא דקורה זו למעלה מזו דאמרי' חבוט ולבוד, ובהכרח דהגר"ח ס"ל כהכס"מ דכוונת הרמב"ם דבעי' שיהא תוך ג' הן בגובה וכן במשך שביניהם.

(ג) עי' ברשב"א דבאר דדינא דעגולה קאי אף לרבנן כיון דרינו אלא מחוסר מעשה, ובריטב"א כתב דלפי"ז בדינא דריב"ר ע"כ דהא דאמר אביי דסבר כאבוא דלא בעי' בריאה, לאו דוקא הוא, דהא כיון דליכא חסרון בגוף הדבר ודמי לעגולה, וצ"ב אמאי הרשב"א מיאן בזה, וביאר דרק משום דין חבוט ולבוד א"ש אף לת"ק, ואולי י"ל דהרשב"א אזיל לשיטתו דכל מה דהוצרכנו לדין מסויים דרואין הוא רק אי ליכא נידון דחבוט ולבוד, ורואין מהני אף בלא חבוט ולבוד, ולכך מתלי תלי הך דינא דקורה זו למעלה מזו בפלוגתא דת"ק ורבנן אם אמרי' רואין, [והרשב"א כשהק' דנימא חבוט, היינו דהא בכה"ג כו"ע מודו דאמרי' רואין דדמי לעגולה, ובה מדויק לישנא דריב"ר דאמרי' רואין, דבאמת בעי' לדין רואין, אלא דבכה"ג כו"ע מודו], אבל הריטב"א סובר דאביי קאי אף כמ"ד דאיכא דין חבוט או לבוד, וממילא שפיר דמי לעגולה דלכו"ע אמרי' רואין.

אולם בריו"נ כתב דקאי רק לר"י דלא בעי' בריאה, ועי' בחי' אבן העזר דכתב דכן משמע בתוס' ד"ה אתנייה, והוכיח כן נמי מהירושלמי ע"ש באריכות.

ובעיקר הסוגיא מצינו כמה שיטות בראשונים אי בעי' סמוכות זו לזו ממש, או דלא בעי' סמוכות ממש, ופליגי אי סגי ביכול לקבל אריח לארכו או בעי' יכול לקבל אריח לרחבו, או דמהני עד שיעור לבוד ביניהם - ונבאר השיטות בזה בעזה"י.

שיטת רבינו יונתן

שיטת ריו"נ כתוס' דלא בעי' נוגעות ממש, אלא דלרבנן בעי' שלא יהא יותר מטפח, ורשב"ג סובר דיכול להרחיק כשיעור אריח לאורכו, והובא דעה זו בשו"ע שס"ג כ"ב בשם י"א, אולם עי' בבה"ל ד"ה שצריך דדיק מדברי ריו"נ דבעי' שבב' הקורות יחד יהא טפח, וכנראה דדיוקן מהא דכתב דיצטרפו זה עם זה לשיעור טפח, [וצע"ק לשונו של ריו"נ בסופו דרשב"ג בעי' ג' טפחים, דנראה מדבריו דרשב"ג מחמיר דבעי' שיועל להניח לארכו].

אולם צ"ב דהא מבואר בריו"נ דמתני' דעגולה קאי רק לר"י, אבל לרבנן לא מהני עגולה כיון דאין האריח יכול לעמוד עליה, וא"כ ודאי דלא יועיל הא דאיכא טפח בין הקורות כדי דחשב דאיכא קורה טפח, שהרי לא עדיף מעגולה, וע"כ דכוונת ריו"נ דכל שיכול בפועל לקבל אריח עדיף טפי מעגולה, ובאמת בכה"ג לא בעי' שיעור טפח, דהאזיר מצטרף לטפח, ובגאוו"י ובתו"ש נקטו דלריו"נ לא בעי' טפח, [ובבה"ל שם נקט בדעת השו"ע דס"ל דבעי' שיהא טפח בקורות], אולם ברשב"א מבואר דמיירי שהיה בכל קורה רבע טפח ובין הקורות היה חלל טפח, ועי' ברשב"א דהוכיח כן מהירושלמי דמבואר שם דאפשר לצרף את האזיר לשיעור טפח, [ובירושלמי מסיים דמ"מ בעי' שיהא עומד מרובה על הפרץ כדי לצרף את החלל לשיעור טפח, ותמה הר"ן אמאי לא סגי בלבוד, הא בעלמא מהני לבוד אף בפרץ מרובה], וכן עי' בר"ן בשם רש"י דנקט דלשיטה זו לא בעי' שיהא בין שניהם שיעור טפח.

ועי' בשו"ע בסעיף כ"ג דהביא י"א דקיי"ל דלא כריב"ר, וכתב במג"א ס"ק י"ט דס"ל כ"י בסעיף כ"ב דבעי' שיהיו סמוכות עד טפח, ומשו"ה לא מהני ברחוקות זו למעלה מזו יותר מטפח, וכן נקט במ"ב ס"ק ע"ז, ובפשוטו כוונתו דלהך י"א הרי ע"כ דליכא דין רואין, וממילא ליתא לדריב"ר, אולם עי' בביאור הגר"א דכתב דס"ל דכיון דקיי"ל דלא כר"י ובעי' בריאה ממילא ליתא נמי לדריב"ר, וסיים דזה דלא כמג"א דתלה זאת בשיטה החולקת על הרמב"ם, ונראה מדבריו דנקט בכוונת המג"א דהא בשיטה קמא מבואר להדי' דמהני פחות מג"ט במשך ובגובה, וע"ז פליגי הי"א דביותר מטפח במשך ודאי אף לר"י לא מהני, ולא יועיל בזה דין לבוד.

שיטת מהר"ם

ע"י במרדכי ובהגה"מ פ"ז משבת הכ"ה ובהג"א דהביאו דשיטת מהר"ם דלרבנן שרי רק כשנוגעות זב"ז, אבל בלא"ה זיל הכא קמדחי לי' וזיל הכא קמדחי לי', ובמרדכי כתב דטעמא דבעי נוגעות משום היכר, ורשב"ג פליג בהא גופא דלא בעי נוגעות זב"ז, ובמרדכי כתב דזהו נמי שיטת רש"י, וכן נקט בב"ח בשיטת רש"י.

ע"י בחזו"א ע"ו סק"א אות א' דביאר דכיון דטעמא דבעי' ראוי לקבל אריח משום דבלא"ה הוי בנין עראי, משו"ה בעי' שיהא אריח מונח בשטח טפח, אבל בלא"ה הוי בנין עראי, אולם כתב בחזו"א דכ"ז רק לת"ק דס"ל דמחמת דין קביעות בעי' נמי שתהא בריאה לקבל אריח, אבל לר"י דס"ל דלא בעי' בריאה, בודאי סגי אף כשיש לבוד בין הקורות, דלא גרע אויר מקש, וכמו"כ ודאי דאחת למעלה ואחת למטה לא מהני, דרואין לא עדיף מלבוד, ורבר"י דס"ל דכשר הא מבואר בגמ' דס"ל כאבוא דלא בעי' בריאה, ומה"ט תמה בסק"ב על הב"ח והפרישה דנקטו דהרמב"ם סובר כדעת מהר"ם, ותמה עליהם דהא הרמב"ם פסק כרעבר"י דשרי א' למעלה וא' למטה, ואיך חתכן דעדיין בעי' נוגעות זב"ז.

אולם ע"י בקה"י סי' ז' דכתב דמלשונו של המהר"ם דזיל הכא וכו' נראה דמטעם אחר אתי' עלה, והיינו דכיון דבכל קורה ליכא שיעור טפח, לא מהני לבוד להשלים לשיעור טפח, ויש לומר דזהו נמי כוונת המרדכי, דכיון דבעי' היכר, ממילא לא סגי לבוד להשלים לשיעור טפח.

ובמה דנקט החזו"א דע"כ דלרבר"י מהני אף בחבור ביניהם, לכאור' היה מקום לדון דאעפ"י דלבוד לא מהני להשלים לשיעור טפח, מ"מ הל' דחבוט עדיף מהני להשלים לטפח, [וכעין מה דמצינו בחי' הגר"ח פ"ה סוכה דביאר דבדין קורה ע"ג מבוי לא סגי בלבוד, אלא בעי' להל' דחבוט], אולם דברי החזו"א מוכרחים, דהא הגמ' בסוכה משני דבאמת ליכא דין חבוט בפחות מטפח, ומדין לבוד אתי' עלה, ולדברי המהר"ם הרי כמו דלא מהני לבוד בצדו ה"נ לא מהני לבוד מלמעלה.

שיטת הרמב"ם

ע"י מ"מ פ"ז הכ"ה דביאר דדעת הרמב"ם דאף לרבנן שרי במרוחקות עד ג"ט, אולם בעי' שיהא ב' שניהם שיעור טפח, וזהו דעה א' בשו"ע שס"ג כ"ב, ועי' בקר"א דביאר דלפ"ז צ"ל דרשב"ג להחמיר בא דבעי' שרוחב הקורות יהא ג"ט, ולא סגי בטפח, ועי' ריו"נ במתני' דהביא כן בשם יש שגורסים, ותמה עליהם.

אולם לכאור' יש לבאר בעוד אופן דפליגי רשב"ג ות"ק האם האויר משלים לשיעור טפח או דבעי' שיהא בקורה עצמה טפח, דלת"ק לא סגי במה דבפועל יכול לקבל אריח, אלא בעי' שיהא חפצא של קורה המקבלת אריח, ורשב"ג סובר דסגי במה דמקבל אריח בפועל והאויר משלים לשיעור טפח,

ובמ"מ ביאר דהא דנקט הרמב"ם לענין קורה זו למעלה מזו שלא יהא ג' ביניהם היינו במרחק אבל בגובה מהני אף ביותר מג', ותמה על הרמב"ם דהא מבואר בגמ' דלא אמרי' חבוט בפחות מטפח, ובכס"מ תי' קו' המ"מ דכוונת הרמב"ם דבעי' נמי שלא יהא יותר מג' בגובה כדי שנימא חבוט, ועי' בב"ח דנקט דהרמב"ם ס"ל כמהר"ם דבעי' במתאימות סמוכות ממש, וכוונת הרמב"ם שלא יהא ג' בגובה ביניהם, וע"ע בקה"י סי' ז' ובאשר לשלמה דהאריכו בשיטת הרמב"ם.

והנה מבואר בתוס' ט' א' דלא מהני חבוט כיון דבעי' קורה ע"ג מבוי, ולפ"ז צ"ב דברי המ"מ דמהני חבוט אף למעלה מג', הא בעי' קורה ע"ג מבוי, ואע"פ דהקורה העליונה עומדת נמי על כותלי המבוי, מ"מ כיון דבעי' לחברה לקורה התחתונה נמצא דאינה על כותלי המבוי, וכן יל"ע אי ס"ד בסוכה דמהני מדין חבוט אף ביותר מג' הא אי"ז על כותלי מבוי.

שיטת הרשב"א בעבוה"ק

ע"י ברשב"א בעבוה"ק דפסק בדין ב' קורות המתאימות דסגי אף כשיש בכל קורה רביע טפח, אולם בדין ב' קורות זו למעלה מזו כתב דבעי' שכל קורה תהא חצי טפח, וצ"ב מ"ש, ובפשוטו י"ל דבאופן דזו למעלה מזו דבעי' להכשיר אף ביותר משיעור לבוד בעי' שיהא חצי טפח בכל קורה, דשיעור לבוד לא מהני להשלים לשיעור קורה, אבל באופן דמתאימות דליכא יותר מטפח בין הקורות אפשר להשלים לשיעור קורה ע"י האויר, אולם לפ"ז צ"ב לשונו של הרשב"א אמאי לא כתב במתאימות גופי' דאם יש ביניהם שיעור קורה מהני אף אם

יש ביניהם יותר מטפח, וכן בסוגיין נראה מדבריו דדינא דריב"ר פסק כוותי, אעפ"י דפסק במתאימות דלא מהני בשיעור לבוד, וצ"ב החילוק בזה.

ובגאוו"י כתב דצ"ל דחבוט עדיף מלבוד, ונראה ביאור הדבר, דהנה בריטב"א מדויק דבזו למעלה מזו אף למאי דמשני הגמ' בסוכה דמיירי בפחות מג' הוא נמי מדין חבוט, דבשיעור לבוד אמרי' חבוט אף בפחות מטפח, וכמו"כ י"ל דחבוט מהני כנמצאת הקורה למטה, אבל לבוד לא מהני אלא לומר דליכא הפסק בין הקורות, [וכחילוק הגר"ח בין חבוט ללבוד בדין קורה ע"ג מבוי], ולפי"ז י"ל דהא דלבוד לא מהני להשלים לשיעור טפח הוא משום דין בריאה, ומשו"ה ס"ל דבעי' שלא יהא ביניהם יותר מטפח דעי"ז אפשר להעמיד עליהו אריח, אולם היכא דאפשר להכשירו מדין חבוט, י"ל דחבוט עדיף מלבוד ודנין כאילו הוא למטה, ממילא בכה"ג לא שייך חסרון דבריאה, דלא גרע מעגולה, דאעפ"י דא"א להעמיד עליה, מ"מ אי"ז אלא חסרון במציאות, אולם מ"מ בעי' שיהא בכל קורה חצי טפח, דאל"כ לא יועיל חבוט דסו"ס ליכא שיעור בריאה בקורה.

שיטת תורי"ד

עי' בתוס' רי"ד דביאר דבעי' טפח בקורות גופייהו, ומ"מ כתב דיכול להניח ריוח ביניהם עד טפח וחצי שהוא שיעור שלא תיפול הקורה לארץ וצ"ב אמאי אין מצטרף האויר לשיעור טפח, וצ"ל דס"ל דאיכא דין דיכול להניח את האריח על כל הקורה אף לרוחבו.

י"ד ב'

גמ' - אמר רבא עשה לחי וכו' והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל שלשה וכו' אפילו לרשב"ג וכו' כיון דהויא מחיצה שהגדיין בוקעין בה. עי' בריו"נ במתני' דביאר דטעמא דר"י דבעי' רחב ג' דאפי' אם יפליגנו ג' לא ליתי אתי אורא וכו' ומבטל ליה, ויש לדון האם זהו טעם נמי לדינא דרבא, דכוונת רבא דמשום גדיים בוקעין בו ל"א לבוד, אולם עיקר הפסול משום אתי אורא, או דבאמת עיקר הפסול משום גדיין בוקעין בו, ונפק"מ האם בלחי רחב ג' יש חסרון דמופלג מהכותל, ובשלט"ג מבואר דבלחי רחב ג' ליכא חסרון דמופלג ג' מהכותל.

ובשו"ת רעק"א ח"א סי' י"ח האריך בזה והביא דבמג"א הוכיח דתוס' בדף י' ב' פליגי על ר"י, דכתבו דגם בפס ג' אמות בעי' לחי כיון דהפס מופלג מהכותל, יותר מג', אעפ"י דהוא עומ"ר ולא שייך פסול דאתי אורא, אולם הביא דבתבו"ש כתב דהר"י כתב כן רק לר"י דבעי' רחב ג', אבל לדידן דקיי"ל כרבנן איכא פסול דהרחיק בכל אופן, ודחה רעק"א די"ל דר"י ס"ל דבעי' רחב ג' כדי שיהא כשר גם באופן דהרחיק, וגזרו סמוך לכותל אטו מופלג מהכותל, אבל רבנן פליגי דלא גזרו סמוך אטו מופלג, אולם גם רבנן מודו דברחוק ג' בעי' לחי רחב ג' כדי דלא נימא אתי אורא, אולם כתב רעק"א דמ"מ יש לומר דכיון דמבואר בדף ג' א' דס"ל לרב דפליגי תנאי אם מהני אמלתרא למעלה מכ', דלמ"ד דיליף מהיכל פסול, ולמאן דס"ל דקורה משום היכר מהני, וס"ל לרבא דמדמין לחי לקורה, ולכך ס"ל לרבא דר"י ס"ל דלחי משום מחיצה וליכא פסול בהרחיקו רק משום דינא דאתי אורא, אבל רבא אזיל לשיטתו דקורה משום היכר, וילפי' מינה דה"ה לחי משום היכר, ולכך ס"ל דכל הפסול בהרחיקו רק משום חסרון היכר, ולכך כתב רבא דטעמא משום גדיין בוקעין, דזהו סיבה דשייך חסרון היכר, עכתו"ד.

ויש להעיר כמה דברים -

(א) במה דדן בשיטת ריו"נ אם חידש כן רק לפי ר"י או אף לרבנן, יש להעיר עוד מהא דכתב כן ריו"נ במתני' דהכשר מבוי [ג' א' מדפי הרי"ף] דטעמא משום אתי אורא, ומוכח דאף לרבנן אמרי' הכי ולא רק לריו"ס.

(ב) במה דנקט דבעי' שיהא סמוך לכותל מחמת חסרון היכר, הנה לפי"ז כל לפי השיטות דלרה"י סגי מדאו' בב' מחיצות ולחי, לא בעי' שיהא הלחי סמוך לכותל, כיון דאינו אלא דין היכר מדרבנן, אולם בחזו"א ס"ט סק"י ביאר דהוא דין בצורת הלחי שיהא סמוך לכותל. והנה לענין פסי חצר מבואר בסי' ל"ה דלא בעי' היכר ולא בעי' סמיכה מער"ש, ולפי"ז ה"ה דלא בעי' שיהא הפס סמוך לכותל, אולם בר"פ בדף ה' ב' מבואר להדי' דבעי' שיהא סמוך לכותל, והנה באוסף גנזים הובא דרעק"א הוכיח עוד דלא כהבכור שור מהא דמבואר בסי' שס"ג סעיף כ"ו דמבוי שאין לו בתו"ח פתוחין לתוכו נותר בפס ד' או בב' משהויין או בצוה"פ, ותמה רעק"א הא כל צוה"פ ממילא

הוי ב' משהויין, ומאי בעי לקורה ע"ג, ותי' דנפק"מ כשב' הפסין מרוחקין מהכותל ג' דמ"מ ניתר בצוה"פ, אולם להנ"ל אף פסי חצר לא בעי שיהיו סמוך לכותל תוך ג', וממילא דוב הדר קו' רעק"א, ובמ"ב ס"ק ק"ט יישב דכוונת השו"ע באופן דהפתח יותר מי'.
 (ג) ובמה דנקט דלרב יסוד המחלוקת אי מהני אמלתרא למעלה מכ' תלוי אם לחי משום מחיצה או משום היכר, יל"ע דהא בפשוטו כוונת הגמ' דלכו"ע לחי משום מחיצה, אלא דהחסרון של גבוה למעלה מכ' משום דמבואר בתוס' ה' ב' דלכו"ע בעי' היכר קצת, וע"ז מהני אמלתרא, ועוד קשה דבפשוטו אף לפי המ"ד דילפינן לה מפתחו של היכל נמי מצי סבר דקורה משום היכר, אלא ס"ל דפתחו של היכל הוי מיעוט דשם פתח הוא רק עד כ', ולא מהני קורה רק בפתח, ולא מהני אמלתרא לאשוויי לשם פתח.
 (ד) עוד צ"ע דהא מדברי רעק"א בדף י"ב ב' דנקט בפשיטות דאעפ"י דקורה מום היכר, מ"מ א"א למילף מינה ללחי, ועוד נקט דלא מצינו מ"ד דס"ל דקורה משום היכר, אלא רק דיוק מהברייתא שם, ואילו הכא נקט דלמ"ד דאמלתרא מהני, מוכח דס"ל דקורה משום היכר, ועוד נקט הכא דכמו דקורה מהני משום היכר, ה"ה דלחי מהני משום היכר.

לחי העומד מאליו

ט"ו א'

גמ' - לחי העומד מאליו. עי' ברש"י דלא הוקבע לשם תיקון מבוי, ועי' ב"י שס"ג סעיף י"א דכתב דמבואר בדברי רש"י דלא סגי במה דיעמידנו בידים, אלא בעי' הוקבע לשם לחי, ומלשון רש"י מבואר נמי דלא סגי במה דמעמידנו לשם מחיצה, אלא בעי' שיעמידנו לשם לחי, ובפשוטו כ"ז שייך רק למסקנא דפליגי רק לענין לחי, אבל להו"א דפליגי אף במחיצה הרי מסתבר דסגי במה דיעמידנו לשם מחיצה, אולם עי' בגאוו"י דכתב להדי' דרש"י כתב כן אף להו"א, כיון דאף להו"א לא מדמה לגמרי לחי למחיצה, אלא דמחיצה ולחי שוו לגבי הא דפסולים בנעשו מאליהם, אבל ודאי דאף להו"א רק לגבי לחי בעי' סמיכה ע"מ שיתיר בטלטול, ולא לגבי מחיצה, ועי' להלן דרעק"א נקט דליכא חילוק להו"א בין לחי למחיצה.

בשו"ת רעק"א ח"א סי' ל"ה דן השואל אם בנפסק הצוה"פ אפשר לסמוך על הקנה מדין לחי, או דאיכא חסרון דסמכו עליו, כיון דסמך עליו בתורת צוה"פ ולא בתורת לחי, וכתב רעק"א דהנה יש לדון אם בחצר בעי' סמכו עליו, וכתב להוכיח מהא דס"ד בדף צ"ג דמתני' דחצר גדולה שנפרצה לקטנה מיירי בנפרצה בשבת, וקשה דא"כ אמאי הגדולה מותרת הא לא סמך על הגיפופין מאתמול, וע"כ דבפסי חצר לא בעי' סמכו, ואין לדחות דשאני התם דסמך על הכותל כמחיצה ומקצת הכותל הוי בכלל, דודאי כל שלא סמך עליו בתורת לחי ליכא היכר וקול, [ועי' היטב בלשונו דנראה דסברתו דכיון דבמחיצה לא בעי' סמכו, ממילא אף שסמך חשיב כלא סמך וליכא היכר], וע"כ דבפסי חצר לא בעי' סמכו, [ונפק"מ דלפי השיטות דמהני פס' ד' במבוי, אפשר לסמוך על קני הצוה"פ מדין גיפופי חצר ולא איכפ"ל דלא סמך עליו], והק' רעק"א דא"כ איך ס"ד דגם במחיצה גמורה בעי' לרבא סמכו א"כ איך ס"ד מיירי בנפרצה בשבת הא בעי' סמכו, ותי' רעק"א בתי' קמא דלפי ההו"א פשיטא דמיירי בנפרץ מבעו"י וסמך עליו, ועוד תי' דלהו"א דפליגי במחיצה בודאי דכל דסמך על הכותל מער"ש חשיב כסמך גם על הגיפופי, אבל למסקנא דבעי' סמך משום היכר לא מהני מה שהיה בכלל המחיצה, ואח"כ דן רעק"א דבנפל הצוה"פ יש לסמוך על הלחי מדין הותרה, דכיון דאיכא לחי חשיב איתנייהו למחיצות, וממילא אעפ"י דלא סמך עליו מהני מדיו הותרה, והא דרב לא סמך על הדקל מדין הותרה, ורב לשיטתו בדף י"ז א' דל"א הותרה, אולם הוכיח רעק"א מהא דפסק בשו"ע שס"ג סעיף י"א דבנפל הלחי ונשאר לחי אחר לא מהני כיון דלא סמכו עליו, והוכיח מזה דכל זמן דליכא הכירא חשיב כליטנייהו למחיצות, כיון דגדר התקנה דאין לסמוך על ג' מחיצות בלא היכר ברוח ד', והוכיח כן מהא דקיי"ל בדף י"ז א' כר"י דנטלו קורותיו אסור, וקשה הא קורה משום היכר, וע"כ דמשום דין היכר חשיב כליטנייהו למחיצות, עכתו"ד.

ויש להעיר בדבריו כמה מילי -

(א) במה דנקט דלפי ההו"א דפליגי נמי במחיצה, ע"כ דמתני' דקטנה שנפרצה לגדולה, מיירי בנפרצה מבעו"י וסמך עליה, דאל"כ הגדולה נמי אסורה, מתבאר לפי"ז חידוש, דהא זה פשוט דלפי ההו"א דמחיצה העומדת מאליה פסולה, לא יועיל דיסמוך על המחיצה, כדחזינן לענין לחי דלא מהני סמיכה לרבא, וא"כ מה הועיל רעק"א דהעמיד למתני' בסמך עליו, הא הוי מחיצה העשויה מאליה, וע"כ דפשיטא

לרעק"א דלא הוי מחיצה העשויה מאליה, דכיון דעשאו לשם מחיצה מהני נמי לגיפופי, וא"כ בהכרח דנידון רעק"א היה דמ"מ איכא חסרון מחמת דלא סמך עליו.

ומתבאר לפי"ז דס"ל לרעק"א דלפי ההו"א לא סגי במה דעשאו לשם מחיצה, אלא בעי' נמי דיסמוך עליה מבעו"י, ולפי"ז יוצא דלפי ההו"א דלא מהני בסוכה מחיצה העשויה מאליה, ה"ה דבעשאו לשם מחיצה ואח"כ סמך על מחיצה אחרת דלא מהני, כיון דלא סמך עליה לסוכה.

והנה לפי"ז צ"ל דס"ל לגמ' בהו"א דמדניי המחיצה בעי' דיסמוך עליו מער"ש, ומעתה היה מסתבר דאף למסקנא דרק בלחי בעי' סמך עליו מחמת דין היכר, מ"מ גדר הדין דבעי' שיסמוך על מחיצת הלחי מער"ש.

אולם ברעק"א מוכח דלמסקנא הוא דין היכר בעלמא, דהא הק' אמאי בנפל הלחי ליכא דין הותרה, ולהנ"ל הרי כל דלא סמך עליו איכא ריעותא בעיקר דין מחיצת הלחי, וע"כ דס"ל לרעק"א דלמסקנא ודאי אינו אלא היכר בעלמא.

(ב) יל"ע אמאי הק' כן לפי רבא, ולא הק' נמי לפי אביי, דהא אף לאביי בעי' סמך עליו, ותקשי אמאי הגדולה מותרת הא בעי' סמכו עליה. (ג) עי' באור גדול בפרק כל גגות דתמה על רעק"א דשאני קטנה שנפרצה לגדולה דליכא חסרון מחיצות להיות רה"י, אלא דאנו דנין האם יכולה הגדולה לערב בפנ"ע או לא, ובזה ודאי לא בעי' סמך עליו, דדוקא לגבי מחיצות לעשותו רה"י בעי' סמך, ונראה דסברת רעק"א דכל שאין הגדולה יכולה להבדל מהקטנה עדיין חשיב שהגדולה פרוצה לקטנה, ולכך בעי' דיהא לגדולה מחיצות גמורות דמהני לאשוויי רה"י, ואל"ה לא מהני הגיפופי דתוכל הגדולה לערב בפנ"ע.

(ד) במה דהוכיח רעק"א דאף בחסרון היכר חשיב כליתנייהו למחיצות מהא דלא מהני בסמך על לחי אחר מדין הותרה, והוסיף לדמות מהא דאף למ"ד משום היכר חשיב נפלה הקורה כליתנייהו, יל"ע דהנה יסד הב"ח סי' שס"ג דודאי למ"ד משום היכר, בעי' היכר של מחיצה, ולכך בנפלה הקורה חשיב כליתנייהו מחיצות, אבל בנפל הלחי ואיכא עוד לחי, ליכא ראייה דנמי חשיב כליתנייהו מחיצות, ואולי זה כוונתו דיש לחלק קצת.

(ה) עי' תוס' י"א א' דהק' אמאי צוה"פ למלעלה מכ' לא מהני מחמת הלחיים שמצדו דהם פחות מכ', ולדברי רעק"א יש ליישב בפשיטות, דהא לא מהני מה דסמך עליו בתורת צוה"פ לסמוך עליו אף ללחי, וממילא לא יועיל לסמוך על הלחיים של הצוה"פ באופן דהקנה למעלה מכ', שהרי לא סמך עלייהו ללחי.

(ה) בס' ל"ו הק' השואל על מה דנקט רעק"א דלא בעי' סמכו מבעו"י בחצר, מהא דהגמ' בדף ט' ב' אמאי אין הקטנה מותרת מדין נראה מבחוץ, והק' השואל דלפי דברי רעק"א מצי לשנויי דמיירי בנפרצה בשבת ולכך הגדולה מותרת דלא בעי' סמכו עליה, אבל הקטנה אסורה כיון דלא סמכו עליה, וע"כ דבבב"ב נמי בעי' סמכו, ולכך ע"כ מוכח דמיירי בנפרצה מער"ש וסמכו עליה, ותמה עליו רעק"א הא אדרבא קו' הגמ' דכיון דלא בעי' סמכו בפסי חצר ממילא תשתרי נמי לקטנה, אף בלא סמכו עליה, ובספר אשר לשמה מועד סי' ל"ה תי' דס"ל לשואל דכיון דמבואר ברא"ש סוכה י"ט דכל מה דמהני נראה מבחוץ הוא מדין היכר, ממילא בנראה מבחוץ לכו"ע בעי' סמך עליו, ולכך הק' דבשלמא לגבי הגדולה כיון דנראה מבפנים מהני אף דלא סמך עליו, אבל לגבי הקטנה דבעי' היכר, לא מהני בלא סמך עליה לגיפופי לגדולה.

גמ' - קס"ד וכו' פליגי נמי במחיצה. עי' ברשב"א דתמה אמאי לא פשיט מהא דמחיצה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד הוי מחיצה, ותי' דרבא מודה דבנעשית בידים לשם מחיצה, לא בעי' סמכו מאתמול, [והוסיף הרשב"א דה"ה לגבי לחי בעשאו לחי בידים בשבת לא בעי' סמכו עליו, והוכיח ממעשה דרב ור"ה, ועי' לק' בזה], ומדברי הרשב"א חזינן דלא כמו דהיה פשוט לרעק"א הנ"ל, וע"ע להלן דדברי הרשב"א הכא סותרים לדבריו בעבוה"ק.

גמ' - ת"ש העושה סוכתו וכו' שנטען מתחילה וכו'. ובתוס' הק' דבסוכה פריך לראב"י דמחיצה שאינה עומדת ברוח ל"ש מחיצה איך אילנות כשירות לדפנות, ומוקי לה בהוצא ודפנא, וא"כ מאי מייתי ראייה דמחיצה העומדת מאליה שמה מחיצה, ותי' דהומ"ל ולטעמין, ותמה רעק"א דסו"ס תי' הגמ' דנטעו לכך אינו מספיק, דהא הוי נופו נוטה ברוח, וע"כ צ"ל דמיירי בהוצא ודפנא, וא"כ הוי עשאו לכך,

ואי נימא דהגמ' כאן לא נחית לדינא דנוטה ברוח מצויה, מ"מ תקשי להיפוך דמאי פריך מאי קמ"ל, הא קמ"ל הא גופא דלא איכפ"ל דנופו נוטה ברוח מצויה, ועי' בתוס' בסוכה דהק' כע"ז.

גמ' - ת"ש היה שם אילן או גדר וכו' שעשאן מתחילה לכך וכו'. והנה לק' י"ט ב' בעי אביי אם תל המתלקט נידון משום דיומד או לא, וכתב שם בריטב"א דאע"ג דדיומד העשוי מאליו הוי דיומד כדמוכח מההיא דהיה שם גדר, מ"מ מספק, ל דאיכא חסרון היכר בתל, וצ"ע מה הראיה מהך ברייתא דדיומד העשוי מאליו הוי דיומד, הרי הגמ' דחי דמיירי בעשאו מתחילה לכך, ואעפ"י דלמסקנא אין צריך לאוקמי בהכי, מ"מ כיון דנראה דהיה לריטב"א צד דבדיומדין יש סברא לומר דגרע מכל מחיצה ובעי' שלא יהא עומד מאליו, א"כ הרי שפיר יש לדחות כדדחי בסוגיין.

ונראה דמוכח מהריטב"א דנידון הגמ' בתחילה אי בעי' סמכו היה רק בדיני מחיצה אם מחיצה מאליה כשירה, ובזה שפיר מהני נטעו לכך דחשיב כעשאו בידים, אבל ספק הגמ' לגבי לחי הוי נידון בהל' היכר, דאף אם עשאו בידים לכך, מ"מ כל דלא סמך עליו איכא חסרון בהיכר, ולא מהני נטעו לכך, ולכך כתב הריטב"א דע"ז שפיר איכא הוכחה מבריייתא דהיה אילן או גדר דלא בעי' היכר בדיומדין, וכן מבואר להדי' בריטב"א שם דספק הגמ' מחמת חסרון היכר.

וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א בעבודת הקודש א' ח-א דכתב דאי אפשר לסמוך על אילן ללחי, אעפ"י שנטעו בידים, כיון דלא סמך עליו מער"ש, וצ"ב הא בגמ' מבואר דמהני נטעו לכך, וע"כ מוכרח דאעפ"י דבהו"א דהיה נידון בהל' מחיצה, דסגי בנטעו לכך, מ"מ למסקנא דהוא נידון רק לגבי לחי, לא סגי בלחי שנטעו לכך, אלא בעי' סמך עליו מער"ש מחמת דין היכר, וצ"ע דזה סותר לדברי הרשב"א בחי'.

גמ' - ת"ש אילן המיסך על הארץ וכו' אין מטלטלין בו אלא ב"ס וכו'. עי' ברש"י ד"ה אין מטלטלין דכיון דלאו להכי עבידא איכא חסרון ביותר מב"ס, ומבואר חידוש דיותר מב"ס אינו חסרון רק בקרפף דלא הוקף לדירה, אלא הא גופא דהוי מחיצה העומדת מאליה, זה סיבה דיותר מב"ס אסור בטלטול, ולפי"ז למסקנת הגמ' דמחיצה העומדת מאליו מהני, יועיל אף ביותר מב"ס, ועי' שפ"א.

גמ' - ת"ש שבת בתל וכו' מהלך את כולה וחוצה לה וכו'. עי' באבי עזרי סוכה דתמה אי נימא דהא דתל הוי רה"י אינו מדין גו"א אלא מחמת דמובדל מרה"ר, א"כ מדוע תל חשיב כשבת בכל התל כד' אמות, הא ליכא מחיצות, והנה בפשוטו ליכא קו' כלל כיון דה דאית ליה את כל העיר אינו מחמת היקף מחיצות, אלא הא דהוי רה"י גורם דשרי לילך בכולו, אלא דא"כ צ"ע איך ילפינן מהכא דמחיצה העומדת מאליה הוי מחיצה, הא אינו מדין מחיצה, אלא כיון דהמקום גבוה י' הוא מובדל מרה"ר, וע"ע בריטב"א לק' צ' א' דהשר מקוצי הוכיח מדינא דחשיב כל התל כד' אמות דאמרי' גו"א אף במחיצות שאינן נכרות, ואכמ"ל בזה.

גמ' - אלא במחיצות כו"ע לא פליגי וכו'. עי' ברא"ש דכתב דמחיצה גמורה מהני אף בלא סמכו עליו, ועי' ב"י דמקורו מהרי"ף דכתב דבמחיצה לכו"ע מהני, והיה קשה להרא"ש כיון דקיי"ל כרבא בלחי למאי נפק"מ כתב הרי"ף דבמחיצה אביי מודה, וע"כ דקמ"ל דבמחיצה לא בעי' סמכו, וע"ש בב"ח דפי' באופ"א, אולם עי' בק"נ דהביא מרבינו ירוחם דאף במחיצה בעי' סמכו עליו, והנה לשונו של ר"י "אינו נותר בלחי העומד מאליו וכ"ש במחיצה העומדת מאליה כלומר של נעשית מתחילה לכך כך פשוט בעירובין ויש מי שכתב דבמחיצה אפילו לא סמכין עליו מער"ש דהוי מחיצה וכ"כ הרא"ש", וצ"ב איך מוכח לה מסוגיין, ועוד צ"ב אמאי הוי כ"ש.

וי"ל דראיתו של רבינו ירוחם מהא דס"ד דאביי ורבא פליגי אף במחיצה גמורה, וצ"ב הא פלוגתייהו בלחי ומהיכ"ת לומר דפליגי נמי בכל מחיצה, וע"כ מוכרח דכיון דלהו"א ס"ל לרבא דלחי משום מחיצה, ע"כ מוכח דגם במחיצה גמורה לא מהני בעומדת מאליה, דהא ליכא חילוק בין לחי לשאר מחיצות, ולכך ס"ל לרבינו ירוחם דאף למסקנא בעי' במחיצה סמכו, דכיון דס"ל לאביי דלחי משום מחיצה, ומ"מ ס"ל דבעי' סמכו עליו, וס"ל לרבינו ירוחם דאינו משום דבעי' היכר קצת, אלא דאף במחיצה גמורה בעי' סמכו, אולם עדיין צ"ב אמאי כתב דהוא כ"ש.

והנה עי' בקה"י סי' ח' דדן אמאי בעי' סמכו מער"ש ולא סמכו בשבת, וכתב בקה"י דע"י הסמיכה חשיב כעשיית מחיצה בשבת, אולם לכאור' אי נימא דכל מה דבעי' סמכו לאביי הוא משום היכר אי"ז שייך לדין עשיית מחיצה בשבת, וע"כ כמבואר בר"י דהוא דין במחיצה דבעי' סמכו עליו.

גמ' - כי פליגי בלחי אביי לטעמי' וכו'. ומבואר לגרסא דידן דאזלי לטעמייהו אם לחי משום מחיצה או משום היכר, אולם בראשונים הביאו מר"ח דלא גרס לטעמי' אלא דהגמ' מפרש דזהו סברת המחלוקת בלחי העומד מאליו.

והנה בתוס' בסוגיין ולעיל ח' ב' בארו דאביי לטעמי' דקורה משום מחיצה ומזה ילפינן בכ"ש דלחי משום מחיצה, וצ"ב הסברא מדוע הוי לחי כ"ש מקורה, הא קורה הוי מחיצה לכל הרוח, ולחי אינו אלא תחילת מחיצה, וביותר דהא ברחב ד' הוי פ"ת דאור', וא"כ נילף מינה דכ"ש דלחי הוי מחיצה מדאור', ותקשי על רבא איך יתכן דלחי משום היכר, וע"כ מוכח דשאני לחי דהוא רק תחילת מחיצה, משא"כ קורה דהוא מחיצה על כל הרוח.

ובשלמא אי נימא דקורה הוי מחיצה מדרבנן כתוס' פ"ו א', שפיר י"ל דמדרבנן לחי עדיף כיון דאיכא תחילת מחיצה בפועל, משא"כ קורה דליכא דליכא בפועל תחילת מחיצה, אולם לפי"ז לחי נמי לא הוי מחיצה אלא מדרבנן, ונמצא דאעפ"י דאביי סבר דלחי משום מחיצה אינו כמחיצה דר"י לעיל י"ב ב' דהזורק לתוכו חייב, כיון דלאביי אינו מחיצה אלא מדרבנן, וכן מתבאר בחזו"א ע"ד סוף ס"ק י"א דאעפ"י דקיי"ל כאביי דלחי העומד מאליו הוי מחיצה, מ"מ אינו אלא לענין תיקוני מבואות אבל למחיצות מדאור' בעי' ג' שלימות, אולם הרי בתוס' ח' ב' ד"ה מניח כתבו דקורה הוי מחיצה מדאור', ומשום דשייך פ"ת מדאור' אף באינו רחב ד', ושם בד"ה הכל כתבו דקורה הוי כ"ש מלחי, וצ"ב דלכאור' בדאור' לא שייך כ"ש בזה, דקורה ענינו דחשיב כמחיצה לכל הרוח, אבל לחי אינו אלא רק תחילת מחיצה.

ויש להוכיח דקורה עדיף מלחי - א) דהנה ברש"י פ"ו א' מבואר דפ"ת מדאור' אף באינו רחב ד', ועי' בתוס' דתמהו על רש"י, ולכך נקטו דלחי הוי מחיצה דאור', אבל קורה הוי מחיצה דרבנן, ועי' ברא"ש ובריטב"א שם דתמהו על רש"י דא"כ אמאי בעי' בתו"ח פתוחים לתוכו ואיע"ר, הא הוי מחיצה גמורה מדאור', ותמה בקר"א דהא לגבי לחי איכא מ"ד דהוי מחיצה מדאור', ומ"מ לא מהני לחי בליכא תנאי מבוי, וא"כ מה הק' על רש"י, ובפשוטו י"ל דס"ל להראשונים דשאני לחי דאינו אלא תחילת מחיצה, ולכך אעפ"י דהוי מחיצה מדאור', מ"מ כיון דאינו מחיצה על כל הרוח בעי' תנאי מבוי, אבל קורה דהוי מחיצה על כל הרוח, לא שייך לומר דלא מהני בליכא תנאי מבוי. (ב) עי' ברבינו יונתן דטעמא דר"י דאי"צ למעט משום דס"ל דקורה משום מחיצה, ועי' בהגהות ראמ"ה בדף י' א' דדיק מלשוננו דווקא על קורה ביאר כן ולא על לחי, וביאר דהסברא בזה דלחי אינו הולך על פני כל הרוח משא"כ קורה דהולכת על פני כל הרוח, וזהו כנ"ל. ג) עי' בהגהות מיימוני פ"ז אות א', [מודפס על הל' כ'] דכתב וז"ל קורה משום מחיצה היינו משום מחיצה ולא מחיצה ממש, דא"כ לדידיה תתיר רחב יותר מעשר ולהכי דוקא משום מחיצה וכו' עכ"ל, וצ"ב דהא לחי הוי מחיצה גמורה וא"כ תקשי אמאי לא מהני ביותר מי', וע"כ צ"ל דלגבי לחי ל"ק כלל, דכיון דאינו אלא תחילת מחיצה ודאי דכל שהמקום יש לו דין פרצה לא מהני בו לחי, אבל קורה דהוי מחיצה על כל הרוח, שפיר הוקשה להגה"מ דאם הוי מחיצה גמורה אמאי לא מהני ביותר מי', ומזה הוכיח דאינו נחשב למחיצה גמורה.

וע"כ צ"ל דכוונת תוס' לגבי גדר תקנ"ח דתיקוני מבואות, דהצריכו רק שיהא מחיצה ברוח ד', ולא הצריכו חכמים שיהא היכר ברוח ד', ולגבי זה כתבו דאם קורה לאביי מהני משום מחיצה, ולא בעי' דיהא במחיצה היכר כלל, כ"ש דלחי מועיל משום מחיצה ולא בעי' דיהא למחיצה היכר כלל, וביאור הדברים דהא בדף ה' א' נידון הסוגיא לגבי גבוה למעלה מכ' כמה צריך למעט, דרב יוסף ס"ל דקורה משום היכר ולכך סגי בטפח, ואביי ס"ל דקורה משום מחיצה ולכך בעי' שיהא רחב ד', ומוכרח מהגמ' דלמ"ד משום מחיצה לא סגי בהיכר להתירו, אלא בעי' מחיצה גמורה, וע"ז כתבו תוס' דאם בקורה לא סגי בהיכר אלא בעי' מחיצה גמורה, כ"ש דלחי לא סגי בהיכר אלא בעי' שיהא מחיצה גמורה.

אולם עי' באור' דכתב דכיון דקיי"ל דלחי משום מחיצה, ה"ה דקורה משום מחיצה, ומה"ט ליתא לדרבא בדף ח' ב' דקורה משום היכר, וליכא היכר באלכסון, והוכיח כן מדברי תוס' דכמו דבארו דאיכא כ"ש מקורה על לחי, דהוי משום מחיצה, ה"ה דילפינן קורה מלחי, ולדבריו א"א לפרש דכוונת תוס' דבקורה איכא טפי היכרא, דהא יליף נמי לחי מקורה דאם קורה משום היכר לחי נמי משום היכר, וא"כ צ"ע חדא דמהו באמת סברת הכ"ש, וכמו דהק' לעיל, ותו דממנ"פ אי ס"ל כתוס' דלחי כ"ש מקורה, איך ניתן ללמוד נמי קורה מלחי, וכן

מדויק בלשונו דלענין לימוד לחי מקורה כתב דהוא בדרך כ"ש, ולענין לימוד קורה מלחי לא כתב דילפינן לה בכ"ש אלא דה"ה, וצ"ב בכ"ז.

גמ' - ת"ש דתני רב חייא כותל שצדו וכו'. בספר תורת רפאל סי' נ' יסד דאף מ"ד דלחי משום מחיצה מודה דלחי מהני נמי משום היכר בלחוד, אלא דקמ"ל דאף בליכא היכר מהני מדין מחיצה, והוכיח כן מהא דמבואר ברא"ש בסוכה דנראה מבחוץ מהני רק בתיקון מבואות ולא בסוכה, כיון דהוא מדין היכר, ומבואר דאף למ"ד משום מחיצה מהני נמי לחי דהוא רק משום היכר, ומה"ט חידש דודאי בכה"ג דנראה מבחוץ בעי' סמכו עליו, והביאו בקה"י, ודבריו צע"ג דהא מבואר הכא להדי' בברייתא דר"ח דלמ"ד לחי משום מחיצה מהני נראה מבחוץ אף בעומד מאליו, וע"כ דכוונת הרא"ש בסוכה דכיון דסיבת התקנה משום היכר סגי אף בלחי הנראה מבחוץ, אבל ודאי דלבתר הקולא חשיב מחיצה מדרבנן, ועמד בזה באשר לשלמה מועד סי' ל"ה.

גמ' - ת"ש דרב הוה יתיב וכו'. עי' ברשב"א דהוכיח מהכא דאם עשה בידים ללחי בשבת אין צריך סמכו עליו, וצ"ע מה הראיה מהתם, ויש שפי' דהרשב"א מפרש דכוונת הגמ' דיעמוד ויהא הוא עצמו הלחי במקום הלחי שנפל, והנה מלבד דהיה להראשונים לפרש זאת, הרי מסתברא דכה"ג אינו נחשב כלחי הנעשה בידים.

ויש להביא קצת ראייה להרשב"א מלשון הגמ', דהא איכא ס"ד בהמשך הסוגיא דפלוגתא דאביי ורבא הוא אם בעי' סמכו, ולא אם סגי בסמכו, וקשה דהא לישנא דפלוגתייהו אביי ורבא בלחי העומד מאליו, ולא אי בעי' סמיכה, וע"כ דודאי כל הנידון להצריך סמיכה הוא רק בלחי עומד מאליו אבל בלחי שנטעו בידים ודאי דלא בעי' סמכו.

גמ' - א"ל רב הונא וכו'. ובפשוטו מבואר מכאן דר"ה ס"ל דלחי העומד מאליו כשר, וא"כ מוכרח דס"ל לר"ה דלחי משום מחיצה, ובתוס' ה' ב' ד"ה ארבע כתבו דאף למ"ד לחי משום מחיצה לא מהני לחי רחב ד' כיון דבעי' היכר קצת, והק' רעק, א דהיה להם להוכיח כן דהא ר, ה ס"ל בסוגיין דלחי משום מחיצה, והוא מרא דשמעת' דרחב ד' אינו לחי, ועי' בריטב"א שם דכתב בתי' קמא דס"ל לר"ה דלחי משום היכר, וצ"ע כק' רעק"א דהא ס"ל לר"ה בסוגיין דלחי משום מחיצה. ולכאור' מוכח דס"ל לריטב"א כדברי הרמב"ן במלחמות בדף ט' דכל מה דתלי הגמ' לפלוגתא דלחי העומד מאליו אם לחי משום מחיצה או משום היכר, היינו משום דלחד לישנא בדף ה' ס"ל לאביי דקורה משום מחיצה וממילא כ"ש דלחי הוי מחיצה, אבל לפי הצד דאביי ס"ל דקורה משום היכר, ה"ה דלחי משום היכר ופלוגתייהו דאביי ורבא אם בלחי העומד מאליו איכא היכר, ולפי"ז אין הכרח מר"ה דלחי משום מחיצה.

גמ' - לימא אביי ורבא בדלא סמיכין וכו'. עי' ברש"י דכוונת הגמ' דממילא עובדא דרב קשיא לאביי ולא לרבא, אולם עי' באו"ז וברש"ש דפי' דכוונת הגמ' לת' דבאמת ליכא קו' מהאי עובדא כלל כיון דרב שהצריך סמכו אזיל כרבא ור"ה דלא מצריך סמכו ס"ל כאביי. וולפי"ז יש לפלפל ליישב דברי הרשב"א לעיל, דס"ל כהאו"ז וכוונתו כיון דהגמ' בעי' ליישב מעשה דרב ור"ה עפ"י הא דפלוגתייהו דאביי ורבא אי בעי' סמכו, והרי נתבאר לעיל דלפי"ז מוכח מלישנא דלחי העומד מאליו כדברי הרשב"א.